

Г. Ф. ЮРЧАНКА

**І КОЦІЦА
І ВАЛІЦА**

ВЫДАВЕЦТВА „НАВУКА І ТЭХНІКА“

МІНСК 1972

Г. Ф. ЮРЧАНКА

І КОЦІЦЦА І ВАЛІЦЦА

УСТОЙЛІВЫЯ СЛОВАЗЛУЧЭННІ
Ў ГАВОРЦЫ МСЦІСЛАЎШЧЫНЫ

ВЫДАВЕЦТВА „НАВУКА І ТЭХНІКА“ МІНСК 1972

Р е д а к т а р
кандыдат філалагічных навук
А. А. КРЫВІЦКІ

Юрчанка Г. Ф.

Ю83   І коціцца і валіцца (Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны). Мн., «Навука і тэхніка», 1972.

288 с. 1100 экз. 70 к.

У кнізе падаюцца і тлумачацца ўстойлівыя словазлучэнні (фразеалагізмы), сабраныя ва ўсходняй частцы Магілёўскай вобл.— на Мсціслаўшчыне, на мяжы непасрэдных кантактаў сучасных рускіх і беларускіх гаворак. Кожнае словазлучэнне прыводзіцца ў кантэксце. Усяго пададзена звыш 5300 устойлівых адзінак, з іх 1330 рээстравых. У канцы змешчан слоўнік дыялектных слоў з ілюстрацыйных прыкладаў.

І коціцца і валіцца... На параўнальна невялікай тэрыторыі бытуе гэта выслоўе. Далёка не кожны беларус адкажа, што яно азначае. А на Мсціслаўшчыне гэты выраз можна пачуць досыць часта. *А чаго ім беспакоеіцца дужа, жывуць — у іх і коціцца і валіцца ўсяго чыста. Што ж ты,— мадзееш, з быка на індыйка перабіваешся, вун у суседа і коціцца і валіцца: рукі прылажыць умее. Ні разу не праспаў, не пралежаў, пра сям'ю думаў, адтаго і коціцца і валіцца ўсяго ўсякага.* Выраз гэты азначае поўны дастатак, матэрыяльную незалежнасць і ўжываецца звычайна з адзнакай добрай зайздрасці, адабрэння ці пахвалы. На Мсціслаўшчыне, як і ўсюды ў нас, на Беларусі, любяць яркае, трапнае слова, дасціпны выраз. У дзелавой размове і ў жартах, за святочным сталом і на калгасным сходзе, у пахвале і асуджэнні, у гневе і радасці мсціслаўцы не абыходзяцца без такіх важкіх і ёмістых выслоўяў, якія ў навуковай лінгвістычнай літаратуры атрымалі назву фразеалагізмаў. Гутарка мясцовых жыхароў літаральна перасыпана вобразнымі характарыстыкамі, жывымі і яркімі словамі і іх спалучэннямі. Пра жанчыну, якая ўмее дасціпна адгукнуцца на любыя закіды і ў адказ на кожнае адрасаванае ёй слова пашле дзесяць уласных, скажуць, што яна *і сячэ і паліць* (у вымаўленні *і сякець і паліць*). Жартоўнае *купіла прытупіла* азначае, што ў некага «купілы», гэта значыць грошай, няма ці не хапае якраз у патрэбны момант. Дабрадушны, лагодны чалавек, які хоча паказацца грозным, неўтаймоўным,— гэта ў іранічным або жартоўным вызначэнні не хто іншы, як яшчэ *мікалаеўскі бандыт*. Пра хітруна, што прыкідваецца прасцяком, пачуеш, што яму *мазкі не адбіла*. Няроўныя ўмовы жыцця розных людзей характарызуюцца так: *каму годзя, каму глодзя*. Калі ў некага штосьці не атрымліваецца ў справах ці жыцці, значыць, у яго *не куюцца і не плешчацца* або *не куюцца*,

толькі плешчацца. Той, хто надта шкадуе, раскайваецца, перажывае, *есць губы і зубы*. Зусім слабы, хворы—*не жыцель не радзіцель*. Абсалютнае няведанне вызначаецца выразам *ні сном ні духам*. Той, хто прыкметна паспытаў спіртнога, безумоўна, *на пробку наступіў*. Калі камусьці ніяк нельга дагадзіць, значыць яму ўсё *ні ў чэсць ні ў ласку ці не слава богу*. Калі моцна сарамацяць, дык *б'юць па вачах*. Хоць мацярынства наогул паважаецца глыбока, але калі *пуза на нос дзярэцца*, гэта ў адрас будчай маці, асабліва незаможнай, гучыць надзвычай непаваральна. Пра зусім бесталковага з рэзкім асуджэннем скажучь, што ў яго хапае здатнасці толькі *на пень брахаць, на калоду тукаць*. І пэўна ж ніхто не захоча, каб, чакаючы або ўспамінаючы яго, *званілі ў разбіты лапаць*. Добрая, спрытная танцорка *б'е дробі*; нехлямяжы з выгляду, але разумны *не кыш варона*; настырныя, напорыстыя *бяруць бацьку за бараду* і нават могуць *узяць бога за бараду*; дзяўчына, што выйшла замуж па-суседску ці ў сваёй вёсцы, *і ў двары і замужам*; неспакойны сядзіць *як на вінтах*; жанчына-няўмека *не шые, не порыць*; аматар да спіртнога *не пралье*; зламыснік *грэе грэнку*, а ў распусніка *рогі параслі*.

Дух раняць, хадзіць ханалём, не вярста, не ў часці, пацалаваць у прабой, кожа гарыць, на карон, не чорт бяды, ні то ні два, ні ў голавы ні падаслаць, елькіна ах-рана, на след не наступаць і шмат іншых не менш яркіх, вобразных, каларытных выразаў гучаць літаральна на кожным кроку.

Тут змешчаны фразеалагізмы, што занатаваны галоўным чынам у вёсках Чырвонагорскага сельсавета Мсціслаўскага раёна Магілёўскай вобласці. Многія з іх, відаць, вузкамясцовыя, рэгіянальныя. Але ёсць і больш або менш агульнавядомыя. Адсеяць, адабраць толькі мясцовае ў бытуючай фразеалогіі той ці іншай гаворкі зараз яшчэ досыць цяжка. Ды і калі ўважліва прыгледзецца да вядомых фразеалагізмаў і іх ужывання ў гутарцы мясцовых жыхароў адзначанага кутка Мсціслаўшчыны, можна заўважыць нямала новага, арыгінальнага і цікавага. Агульнавядома, напрыклад, устойлівае словазлучэнне *галаву кружыць*. А між тым тут яно выступае ў многіх варыянтах, некаторыя з якіх, магчыма, невядомы ў іншых месцах: *галаву закружыць, галаву ўскружыць, галаву пакружыць, галаву накружыць, галаву дакру-*

жыць. Апрача таго, дзеяслоў *кружыць* часта замяняецца сінонімам *круціць*, які ў сваю чаргу дае тыя ж прэфіксальныя ўтварэнні. Вядомы фразеалагізм *ездзіць на чужой шыі* дае адзінкі *наездзіць на чужой шыі*, *ад'ездзіць на чужой шыі*, *наездзіць на чужой шыі*, *наездзіцца на чужой шыі*, *даездзіць на чужой шыі*, *даездзіцца на чужой шыі*. Кампанент фразеалагізма назоўнік *шыя* ў сваю чаргу замяняецца назоўнікам *спіна*. У фразеалагізме *грэць змяю на грудзях* дзеяслоў дае ўтварэнні з прыстаўкамі *са-*, *пры-*, *па-*, *ата-*, *на-*, *да-*. Вялікую колькасць форм з дэрыватыўнымі варыянтамі дзеяслоўных кампанентаў маюць фразеалагічныя адзінкі *вадзіць за нос*, *вайком выць*, *віляць хвостом*, *выбівацца ў пень*, *глядзець бальшымі вачамі*, *глядзець у бутылку*, *драць кожу*, *дрыжэць за сваю шкуру*, *ездзіць вярхом*, *забягаць перад і шмат якія іншыя*.

Усё гэта гаворыць за тое, што трэба больш уважліва прыглядацца да аднаго з багацейшых пластоў вуснай народнай мовы, якім з'яўляюцца фразеалагізмы.

Фразеалогія — гэта экспрэсіўна-эмацыянальны фонд мовы, сродак моўнай стылістыкі. Вобразна-выяўленчая выразнасць, эмацыянальна-экспрэсіўная насычанасць, прастата граматычнага афармлення абумоўліваюць даўгавечнасць гэтай багатай і вельмі прадуктыўнай скарбніцы сродкаў мовы.

У аснове фразеалагізма ляжыць, як правіла, звычайнае словазлучэнне. Сінтаксічная ўстойлівасць узнікае ў выніку метафарычнага пераасэнсавання свабодных словазлучэнняў, калі яны набываюць абагульненае пераноснае значэнне. Пры гэтым у пераважнай большасці выпадкаў той сэнс, на які абапіраецца метафара, у падобных словазлучэннях захоўваецца, гэта значыць адны і тыя ж злучэнні слоў могуць выступаць то як фразеалагізмы, то як свабодныя спалучэнні: *адліваць пулі* — прамы сэнс 'вырабляць кулі' і пераноснае значэнне 'рабіць або гаварыць надзвычайнае'. Тое ж выразна праглядае ў спалучэннях *глядзець у бутылку*, *недалёка адысці*, *вінціка не хватае*, *зматываць вудачкі*, *прышчаміць нос* і інш. Але сустракаюцца фразеалагічныя ўтварэнні, якія не маюць адпаведных аманімічных свабодных словазлучэнняў: *глядзець у душу*, *запасць у душу*, *паміраць са смеху*, *стрэляны верабей*, *малоць чуш*, *гарадзіць чапуху*. Такія спалучэнні слоў не ўжываюцца ў прамым значэнні. Асоб-

ныя фразеалагізмы ў якасці свабодных словазлучэнняў выступаюць толькі аказіянальна.

Фразеалагізмы валодаюць радам толькі ім уласцівых прызнакаў, па якіх яны дакладна вызначаюцца: сэнсавая цэласнасць, невывадзімасць іх значэння з «сумы» значэнняў слоў, раздзельнааформленасць, устойлівасць, узнёўляльнасць, пераасэнсаванасць (пры наяўнасці пераасэнсаваных аманімічных адпаведнікаў), неперакладальнасць, вобразнасць, экспрэсіўна-эмацыянальная выразнасць. Яны нярэдка будуцца як гіпербалы, літо-ты, паронімы, эўфанізмы, антытэзы, аксюмараны і іншыя сродкі паэтычнай выразнасці. Некаторыя з іх заснаваны на ігры слоў, каламбурах, сінанімічных паўторах, алагічных спалучэннях. Пэўную ролю адыгрывае акцэнтацыя. Ім уласцівы самыя разнастайныя эмацыянальныя адценні — гумару, жартоўнасці, насмешлівасці, гневу і інш.

Фразеалагізмы — гэта самастойныя, гатовыя адзінкі мовы са сваім лексічным значэннем. Для іх характэрна непадзельнасць на часткі. Іх устойлівасць закладзена ў семантычнай сутнасці словазлучэння, бо фразеалагізм не проста гатовае цэлае, а адзінае цэлае. Ён не арганізуецца ў працэсе моўных зносін па волі гаворака, а ўзнёўляецца ў гатовым выглядзе, як клішэ, у якім строга фіксаваны лексічны састаў, структура і значэнне.

Вывучэнне дыялектнага фразеалагічнага матэрыялу — адна з актуальных задач беларускай лексікалогіі. Наш народ мае багацейшыя запасы гэтага матэрыялу. Зафіксаваць, вывучыць яго — святы абавязак кожнага пакалення, бо ў гаворках побач з няспынным папаўненнем іх ідзе інтэнсіўны адваротны працэс: шмат што са старога дыялектнага інвентару забываецца, беззваротна знікае. Тое, што не запісана сёння, заўтра можа быць страчана назаўсёды. А гэта ж неацэннае народнае багацце, выпрацаванае практыкай і вопытам многіх і многіх пакаленняў. Без вывучэння фразеалогіі жывой народнай мовы нельга вывучаць фразеалогію мовы літаратурнай, бо яны цесна ўзаемазвязаны. Вывучэнне дыялектнай фразеалогіі дасць каштоўны матэрыял для выяўлення агульных заканамернасцей утварэння і бытавання сінтаксічна непадзельных адзінак.

Тут зроблена спроба даць апісанне фразеалагічнага матэрыялу, які бытуе на абмежаванай тэрыторыі — у сучаснай гаворцы жыхароў часткі аднаго раёна. У гэтай

гаворцы сустракаюцца самыя розныя па свайму паходжанню фразеалагізмы. Сярод іх няма такіх, якія яшчэ ніколі не фіксаваліся і не былі ў навуковым і літаратурным ужытку. Вусная форма гаворак абумоўлівае шырокае вар'іраванне фразеалагізмаў. У гаворцы яны часцей выяўляюць свае граматычныя магчымасці. Дзеяслоўныя, напрыклад, значна часцей ужываюцца ў абодвух трываннях. Так, у літаратурнай мове не маюць закончанага трывання *капціць неба, тачыць лясы, тойч ваду ў ступе, тачыць зубы, цягнуць каніцель*. А на Мсціслаўшчыне скрозь гавораць: *адкапціць неба, патачыць лясы, па тойч ваду ў ступе, дацягнуць каніцель* і г. д. Часцей мяняюцца лік і час дзеясловаў. У гаворцы досыць часта ўжываюцца ў фразеалагізмах дзеясловы ў будучым складаным часе, значна часцей мяняюцца стан і лад дзеясловаў, значна шырэйшае змяненне па асобах: *вума не прыкладзеш, у толк не возьмеш, далёка зойдуць*.

У гаворцы вельмі распаўсюджаны дэрыватыўныя формы — вытворныя фразеалагічныя адзінкі, у якіх адзін з кампанентаў адрозніваецца словаўтваральнымі афіксамі ці іншымі форма- і словаўтваральнымі сродкамі. Рэдка сустракаецца ў фразеалагізмах замена дзеяслова назоўнікам, у той час як у літаратурнай мове гэта з'ява распаўсюджана значна шырэй. *Пераліванне з пустога ў парожняе, тропка (трапанне) нерваў* — такія адзінкавыя прыклады пры значнай агульнай колькасці аддзеяслоўных назоўнікаў у гаворцы.

Дыялектныя фразеалагізмы маюць большую тэндэнцыю да шматзначнасці. У іх больш рухомы парадак кампанентаў. Агульнаадмоўныя, якія ў літаратурнай мове ўжываюцца толькі з адмоўем *не*, у гаворцы амаль усе ўжываюцца без адмоўя, праўда, з адмоўным значэннем.

Пры падрыхтоўцы працы з-за нявырашанасці шматлікіх агульных пытанняў узнікла няма цяжасцей: што лічыць загалоўнай адзінкай, якімі павінны быць тлумачэнні, паметы, лексікаграфічная апрацоўка, будова артыкула, стылістычная характарыстыка, гісторыка-этымалагічныя даведкі, падбор ілюстрацыйнага матэрыялу і інш. Яшчэ далёка не высветлена пытанне аб размяшчэнні фразеалагізмаў. У «Фразеалагічным слоўніку рускай мовы» (1967) вызначаецца апорнае слова і фразеалагічныя адзінкі даюцца столькі разоў, колькі ў іх знамяналь-

ных слоў. Гэта выклікала шэраг нараканняў. У друку выказвалася меркаванне, што такая падача абцяжарвае слоўнік і не заўсёды мэтазгодна. Шмат хто з даследчыкаў фразеалогіі лічыць найбольш мэтазгодным іменна алфавітнае размяшчэнне фразеалагізмаў. У той жа час існуюць думкі, што алфавітнае размяшчэнне — гэта размяшчэнне па неістотнай прыкмеце. Але якія б думкі не існавалі, а праца павінна быць зручнай пры карыстанні. На думку ўкладальніка, алфавітная падача больш, чым іншыя віды яе, гэту зручнасць забяспечвае, хоць тут таксама ёсць пэўныя цяжкасці з-за таго, што шмат якія фразеалагізмы маюць вельмі няўстойлівы парадак кампанентаў.

У данай працы прынят алфавітны парадак размяшчэння фразеалагізмаў у іх зыходных формах.

Фразеалагізмы, якія дапускаюць перастаноўку кампанентаў, падаюцца ў той форме, у якой яны найбольш ужывальныя. Асабліва частую перастаноўку кампанентаў дапускаюць дзеяслоўныя фразеалагізмы. У іх звычайна на першае месца ставіцца дзеяслоў. А калі ён першае месца займаць не можа, тады фразеалагізм даецца з такім парадкам кампанентаў, які замацаваўся ў ім: *адпускаць вожкі, браць на мушку, але: зубы лупіць*.

Адваротныя варыянты (з перастаноўкай кампанентаў) не паказваюцца, але прыклады прыводзяцца з рознымі варыянтамі парадку кампанентаў.

Варыянты фразеалагічных адзінак для зручнасці карыстання і для таго, каб не паўтараць тлумачэнне і не прыводзіць па некалькі разоў памету, падаюцца ў адным артыкуле. Замяняльныя кампаненты прыводзяцца ў дужках: *жываць (зганяць) са свету*. Варыянты падаюцца толькі адзін раз пры асноўнай фразеалагічнай адзінцы. У іншых месцах (па алфавіту) яны не змяшчаюцца. Разам даюцца тыя варыянты, у якіх не заўважаецца істотных адрозненняў. А калі такія адрозненні выяўляюцца, фразеалагізмы прыводзяцца асобна.

Не зводзяцца ў адзін артыкул дзеяслоўныя і наміна тыўныя фразеалагізмы аднаго ўтварэння. Але ў адным артыкуле падаюцца іменныя ўтварэнні ад дзеяслова. Марфалагічныя варыянты падаюцца ва ўсіх выпадках, фанетычныя — толькі ў некаторых. Факультатыўныя кампаненты даюцца ў прамых дужках: *зарубіць [сабе] на насу*.

Найбольш складаная падача дзеяслоўных фразеалагізмаў, што абумоўлена багаццем граматычных катэгорый дзеяслова, яго форма- і словаўтваральных сродкаў. Гэтыя фразеалагізмы даюць найбольшую колькасць варыянтаў, толькі ў іх магчымы дэрыватыўныя ўтварэнні.

У загалолак, як правіла, выносіцца фразеалагізм з дзеясловам незакончанага трывання, за выключэннем тых выпадкаў, калі фразеалагізм з дзеясловам незакончанага трывання зусім не ўжываецца або незакончанае трыванне з'яўляецца вытворным ад закончанага.

Парныя па трыванню фразеалагізмы падаюцца разам, паколькі яны абазначаюць адно і тое ж дзеянне і з'яўляюцца відавымі формамі адных і тых жа лексічных адзінак. Толькі ў адзінкавых выпадках у залежнасці ад трывання мяняецца значэнне фразеалагізмаў. У такіх выпадках фразеалагізмы падаюцца на сваіх месцах па алфавіту: *валяць дурака* і *зваляць дурака*.

Для зручнасці карыстання і эканомнасці ў адным артыкуле з зыходнай формай даюцца дэрыватыўныя ўтварэнні без тлумачэння, але з сэнсавай паметай. Толькі ў тых выпадках, калі мяняецца колькасць значэнняў, усе формы і ўтварэнні ў артыкуле тлумачацца асобна.

У асабовых фразеалагізмах у адрозненне ад інфінітыўных указваецца час: *аж за вушамі трашчыць, цяп., пр., буд.*

У некаторых выпадках паказваюцца змены ў ліку. Гэта робіцца тады, калі змены ў ліку нясуць якое-небудзь дадатковае сэнсавое адценне, *гл. дух дрыжыць, дух вылазіць, з пустымі карманамі*.

Калі недзеяслоўны фразеалагізм мае кампанент-дзеяслоў, які змяняе трыванне, то змяненне трывання не паказваецца, а толькі пазначаецца: *незак. і зак.*

Пры неабходнасці даецца граматычная характарыстыка, паказваюцца розныя абмежаванні. Даецца стылістычная характарыстыка, прыводзяцца розныя паметы сэнсавага і эмацыянальна-экспрэсіўнага характару. Зрэдку паказваецца прыналежнасць да розных гістарычных пластоў мовы (*уст. і інш.*).

У неабходных выпадках паказваецца сувязь з кантэкстам: *перамываць косці (каму), зарэзаць без нажа (каго)*. Пранікальнасць фразеалагізмаў не паказваецца.

Да асобных фразеалагізмаў (мясцовага паходжання) даецца іх гісторыя.

Каб падмацаваць значэнне, паказаць сінтаксічныя сувязі, апраўдаць стылістычную кваліфікацыю, фразеалагізмы падаюцца ў кантэксце. З мэтай эканомнасці прыводзіцца звычайна па аднаму прыкладу на фразеалагізм. А ў значных па аб'ёму артыкулах асобныя аднатыпныя фразеалагізмы падаюцца без прыкладаў.

У гаворцы агульнаадмоўныя фразеалагізмы часта ўжываюцца без адмоўя. Апошнія формы падаюцца без тлумачэння ў гэтым жа артыкуле пасля ілюстрацыйнага матэрыялу.

У кнізе змяшчаюцца фразеалагізмы з рэестравымі адзінкамі на літары А—З, што складае каля палавіны ўсяго сабранага матэрыялу. Варыянты і іншыя формы сустракаюцца на літары ўсяго алфавіту. Поўны алфавітны паказчык мяркуецца даць у заключнай частцы працы.

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ

Тут прыводзяцца ўсе граматычныя і лексіка-семантычныя паметы, якія сустракаюцца ў фразеалагічнай частцы і дадатку-слоўніку. *Абв.*— абвесны лад; *абмеж.*— абмежавана; *абраж.*— абражальнае; *адз.*— адзіночны лік; *адзінк.*— адзінкава; *адм.*— адмоўнае; *аднакр.*— аднакратнасць; *асудж.*— асуджальнае; *буд.*— будучы час; *він.*— вінавальны склон; *вульт.*— вульгарнае; *гл.*— глядзіце; *груб.*— грубае; *гумар.*— гумарыстычнае; *жарт.*— жартоўнае; *зак.*— закончанае трыванне; *законч.*— закончанае; *звыч.*— звычайна; *зніж.*— зніжальнае; *іран.*— іранічнае; *кніжн.*— кніжнае; *лаянк.*— лаянкавае; *мн.*— множны лік; *множн.*— множнасць; *н.*— небудзь; *наз.*— назоўнікавае ўтварэнне; *неадабр.*— неадабральнае; *неалаг.*— неалагізм; *незак.*— незакончанае трыванне; *нездав.*— недавальненне; *непаўн.*— непаўната дзеяння; *пагардл.*— пагардлівае; *параўн.*— параўнайце; *пачын.*— пачынальнасць; *перан.*— пераноснае значэнне; *пр.*— прошлы час; *прам.*— прамое значэнне; *працягл.*— працягласць; *працягл.-фінальн.*— працягла-фінальнае значэнне; *рапт.*— раптоўнасць; *рэдкаўж.*— рэдкаўжывальнае; *рэзульт.*— рэзультатыўнасць; *спец.*— спецыяльнае; *сучасн.*— сучаснае; *узмацн.*— узмацняльнасць; *ум.*— умоўны лад; *усаг.*— усагульнасць; *уст.*— устарэлае; *цяп.*— цяперашні час; *шматкр.*— шматкратнасць; *час.*— часовасць.

Абайціца (стаць, выйціць, уляцець) у **капейку** (капеечку, капейчыну). *Каштаваць вельмі дорага*. Я ны тваём месці ні рызмахывыўся б на еткую стройку: іна можыць у такую капейку абыйціца, што астаніся гол як сакол. А ці мы ж табе ні кызалі, што задума твоя у такую капеічку абойдзіца, што ахніш. Пальто, я сьма віджу, харошыя, зато ж яно мне абыйшлося ў капейчыну. Хата мне стала ў капейку: і то купі, і ета дыстань, і там дыплаці, і тут піріплаці, а ў мяне ж кузьні на грошы німа, з мызылі жыву. Свадзьба стала ў капеічку, столька ж роду ды знакомых, друзей нада було сьзвась чужьні сы ўсяго сьвету. Думылі, таго-сяго трошку возьмім — во й вечыр, а як пычалі браць, і тоя нада, і ета — дык труктуваньня у ладную капейчыну стала. Пяцісьценку разьвёў аршын на тріццыць, і сенцы хуць скач, і клець балшэнныя, усё пьд адну зьвязь — грошы ў яго, канешня, ёсьць, ну такея харомы выйдучь у капейку ні абыйкую. Як ты зыгадывыў, ну дурняк свадзьбу ні справіш, выйдзіць у капеічку, ішчэ, хочыш, і ў даўгі ўлезіш. Ежылі такея грошы зы кажныю палку бухыць, дык адна асада, знаіш, у якую капейчыну выйдзіць. Уляцела ў капейку пастройка, ні знаю, як з даўгоў вылізьць. А ніхай яе і пуню еткую, ці ты знаіш, у якую капеічку іна ўляцела мне, ны адных лісьнікоў пашло ні сышчытаць сколька. Уляцелі мне іхнія гулі ў такую капейчыну, што луччы ні спрашывай. *Незак.* **Абхадзіца** (станавіца, выхадзіць, улятаць) у **капейку** (капеечку, капейчыну). Зразу траіх учыць ды ў разных гырыдах — знаіш, у якую капейку аходзіца. Каб табе апахадзілыся у капеічку, як мне, ета карова кажын год, ты б тады пустога ні гываріў. Сыдзіржаць чылавека адзьдзельна аць сям'і аходзіца ў капейчыну — двайнэя расходы. Дровы мне ў капейку становюцца: сілы німа, наймі і прівезыць, і пыпіліць і рыска-

лоць прасі, а хвостом жа пірід людзямі ні накрыйсся. Другея завідуюць: ай, у горыдзі, у горыдзі живець, а ў горыдзі што ні вазьмі, ўсё купі, жыць там, знаіш, у якую капеічку становіцца. А ты думыш, ні становіцца карова ў капейчыну прі бяскорміцы? — становіцца, ды яшчэ як становіцца, кажыцца б, зняў пасьледній пінжак за клок сена. Трі гады мне выхадзіла ў капейку нынімаць ім квацэру ды карміць на дзьве сям'і. Ну што ж, з дочкымі і з малымі клопыт, і з бальшымі ня меншый, адны свадзьбы у капеічку выходзюць. Як дзіржалі дваіх у горыдзі, выхадзіла у капейчыну, ну цяпер, праўда, адзін сотню, другей сотню і прішлюць, і прішлюць. Ты знаіш, у якую капейку улітаюць мне твае ныряды. Пастройкі нам улітаюць у капеічку, расходуў хвытаіць. Што вы пычынаіця аб'ісьняць, ці мы сáмі ні знаім, што гулюшкі улітаюць у капейчыну усігда.

Абайціца (стаць, выйціць) **у тры дарагі** (пяць дарагоў). *Каштаваць надзвычай дорага.* Лўччы за Сож куды схадзіць ды ныпытаць гатовую хату, а купляць пáлкымі — яно табе у трі дырагі абойдзіцца. Мы ж думылі, каб яно як луччы, як дзішавей, дык ета дзішавей абыйшлося у пяць дырагоў. Луччы б я купіў первыя пупáўшыя пальто ня думыўшы, а пакуль пашыў, яно мне стала у трі дырагі. Ці паўмілі вы галовымі сваімі, што так купляць вам у пяць дырагоў станіць і пасьледнію кыравёнку пыцягніць з двыра. Ці я ні гываріў, што еткыя купля выйдзіць табе у трі дырагі. Қызáлыся, што вьыгыдыім і йшчэ сыканомім троху, а як плаціць, выйшла у пяць дырагоў.

Аббіваць (убіваць) **парогі, асудж.** *Надакучаць частым наведваннем.* Қ каму — к каму, а к табе аббіваць парогі я ні стану і да́йжа ў тэй бок ні разу ні пыгляджу, айдзе ты жывеш. Ніхай жывуць, як знаюць, ні мішаць, ні парогі ўбіваць я ім ня буду, ета ў мяне саўсім і ў гылаве ні стыяла. **Зак. Аббіць** (убіць) **парогі.** Нешта кума ўчора ны свадзьбі нымікала, што ты саўсім аббіў парогі ў яе суседкі. Ні гыварі ўжо, ні гыварі, Марья табе парогі яшчэ нісколічка ні аббіла. Ці мы ўжо табе парогі дужа ўбілі? Я ім парогі ні ўваб'ю, ніхай за ета ні біспакоюцца. **Усеаг. Пааббіваць** (пааббіць, паўбіць) **парогі.** У сваёй дзяреўні ты ўжо ўсім пыаббівала парогі, што людзі дайжа дзьвері зыпіраюць, увідзіўшы цябе, дык цяперя сюды зырядзіла. Пыаббіла парогі і цёткым, і дзядзькым, ныда-

ела ўсім хужы горькія редзькі. Мы вам парогі ні пыў-
ваб'ём, ні нада быяцца. *Працягл.-фінальн.* **Нааббіваць**
(наўбіваць) **парогі**. Ну што ты пустоя гаворіш, ньяббі-
ва́лі яны вам парогі,— можа раз у год і то ці зыхадзілі.
Ныўбівала я вам парогі і даетуль, а цяпер і ныга мыя к
вам ня сту́піць. Вы дужа быіцёся, што Пёкла вам парогі
ныўбіваіць?

Абвадзіць кругом пальца. *Падманваць з лёгкасцю.*
Любіў ба ты абвадзіць кругом пальца, ды не, са мною ў
цябе так ня выйдзіць і ні палучыцца. *Зак.* **Абвесць кру-**
гом пальца. Пітрачок ні чылавек, а злыйдўх нейкій, ён
каго хочыш кругом пальца абвадзець. *Множн.* **Паабвесць**
(паабвадзіць, паабваджываць) **кругом пальца.** Едзья,
ды глядзіця: там жыва могуць пыабвесць кругом палъ-
ца, што й ні аглініцёся. Пашлі вырынят, там пыабво-
дзюць кругом пальца, і ні ш чым вернуцца. Як жа іх усіх
пыабваджывылі кругом пальца, ай-яй-яй. *Працягл.-фі-*
нальн. **Наабвадзіць** (наабваджываць, наабвадзіцца, на-
абваджывацца, даабвадзіць, даабваджываць, даабва-
дзіцца, даабваджывацца) **кругом пальца.** Столькіх
ньябвадзіў кругом пальца, што й аткуля ў яго што бра-
лыся. Ньябваджывыш ты кругом пальца, сам так пупа-
дзецся, што ня будзіш знаць, як вьлізьць. Вун Ільюшо-
нык ньябвадзіўся кругом пальца, і табе ета самыя бу-
дзіць. Ньябваджыісься калі-небудзь кругом пальца і
кругом двух пальцыў, як палучыш пы кáрку. Ты луччы
рыскажы, як Мыкар дыбвадзіў гырыччáнь кругом паль-
ца. Ён дыбваджыіць кругом пальца, што сыбярўцца, зга-
воруюцца і атпярўць. Во відзіш, як ты дыабвадзіўся кру-
гом пальца, ці я табе ні гываріла, што етык будзіць, па-
лұчыш сваё. Відзіш, як Сярёжка дыбваджывыўся кру-
гом пальца,— усё, бувáла, хваліўся: я любога прывядў.

Абеімі рукамі. *Цалкам; моцна, горача, ахвотна; з вя-*
лікай зацікаўленасцю. Зы швыгря абеімі рукамі, ого як
рыскрічаліся зы яго. Дзяржыся абеімі рукамі зы Ісака,
ён ні ў чом ні пыдвядзець. Я пытпішуся абеімі рукамі, вы
толька сыстаўця хырашо. Ніхай прііжджаюць, бяруць,
сколька хочуць, мы абеімі рукамі аддадзім. Ну, думую,
ўзяліся абеімі рукамі, скоро сыставюць, ажно зы два дні
астылі, і стаіць вун стальгом.

Аб'есца (наесца, пад'есць) **блёкату** (беяны). *З'ехаць*
з глузду, здурнець. Ці ты блёкыту аб'еўся, што вярзеш

німаведыма што, я ж тых резьвінуў дұхым ня чуў і ў во-чы ня відзіў. Во, знаць, біяны аб'еўся такую лухту перць, я там нагою ні была. Відна, ты, чылавек, наеўся блёкыту, што еткую трілюду преш ніізвесна чаго і на-вошта. А ніхай ты біяны наеўся с тваімі рызгаворымі. Лухтұ гародзіш, як блёкыту пад'еў. Усё дно як біяны пад'елі ўсе троя, толку ат іх ні даб'есься. *Усеаг.* **Пааб'я-дацца** (панаядацца, пааб'есца, панаесца) **блёкату** (беля-ны). Пыдыйшла я к ім, спрасіла па-чылавечыскі, дык яны ўсё роўна што пыаб'ідаліся блёкыту, як дуракі якея. Во, знаць, біяны пыаб'ідаліся, як ш чырцямі, зь імі толку ні даб'есься. Ходзюць, што блёкыту пыныідаліся. Пля-тұць, як біяны пыныідаліся усе разым. Блёкыту нада пыаб'есца, каб ету трілюду пычаць несць. Ці яны та-мыцька пыаб'еліся біяны, ці што зь імі творіцца? Можа вы самі блёкыту пынаеліся большы нас. Усё рыўна, што пынаеліся біяны людзі тэя, а большы што пра іх скá-жыш ці толк якей-небудзь найдзіш.

Аблівацца (залівацца, умывацца) **слязамі**. *Горка, няўцешна плакаць*. Ні мужык пупаўся, а горя: абліваіц-ца сьлізамі і днём, і ўночы. Калі, бувала, ні зайду к Пуўлючыхі, усё абліваіцца сьлізамі пы сваіх, як чула, што абоя голывы злажылі. Пышла замуж зы быгáства і сьлізамі зыліва́лыся ўвесь век. Ні завідый яе жы́зьні: сьлізамі умываіцца каторый год. *Зак.* **Абліцца** (залицца, умыцца) **слязамі**. Глянула я: аблі́лася сьлізамі, ну, дұ-мью, нішчасьця нейкыя случылыся, — ажно чуо: пыра-сёнка нехта акалечыў, — во жа́днысьць у чылавеку! Калі ні зайду к Пыра́скі, усігда як зальецца сьлізамі, усё Пітрыка свайго ўспымінаіць. Скызáла ты Ганьні, скá-жыш во Пё́клі, а што Пё́кла?—умы́цца сьлізамі і большы нічога. *Множн.* **Паабліцца** (пазалицца, пааблівацца, па-заливацца) **слязамі**. Ну што вы ўжо так пыбліліся сьліза-мі, можа йшчэ усё хырашо абойдзіцца. Ай, ні гыварі ўжо і ні пыміна́й, узноў пызалью́цца сьлізамі. Бувала, ся-дуць, пычанұць адна другой сваё горя рыскáзывыць, пы-блівáюцца сьлізамі. Як прінісла пыштáрька ізвьяшчэ́нія, яны там на месці пызыліваліся сьлізамі. *Працягл.* **На-аблівацца** (наўмывацца) **слязамі**. І нутушнува́лыся, і ну-тужы́лыся, а сколько іна сьлізамі ныаблівáлыся — ніхто ня відзіў толька. Усё ны нашых вычах прыісхадзі́ла, толька нікому ні гыварі́лі, сколько яны ныўмыва́ліся сьлізамі.

Абліваць граззю. *Знеслаўляць, нагаворваць гнюснасці.* Піріста́нь-ка ты граззю людзей абліваць, можа б луччы ны сябе пыглядзець нада. **Зак. Абліць граззю.** У Сыціпана ўжо натура тыка́я: прыма ня можаць, каб каго ні абліць граззю. *Узмацн.* **Паабліць** (паабліваць) **граззю.** Пыабліць граззю — ета ім раз-два́, ета яны ўмеюць. Во сім'я дык сім'я, кылі ім хто хуць настолька ні ўгадзіў, січас пыабліваюць граззю з ног ды гылавы. *Працягл.-фінальн.* **Наабліваць** (нааблівацца, даабліваць, дааблівацца) **граззю.** Ныблівала, жу́ржа, граззю, пулучыла сыма пы пята́я чысло. Харошыя была цаца, і нычарнілыся, і набліва́лыся граззю людзей — хва́ціць. Хочыш ты нейкыга пуцьця́ с Хадосычкіныя дачкі, ну граззю іна дыблівáіць, ны сваё на́рвецца. Дыаблівáісься граззю, пыглядзіш, што дыаблівáісься, як зы́яюць ды упяку́ць штра́ху, будзіш знаць.

Абмываць (абчышчаць, абтрасаць) **поршы** (шолудзі). 1. *гумар. Багацець.* Усе́ жыў — куска хлеба ны стала́ не́ было, а цяпер стаў абмува́ць поршы. Ну, што ты, абмува́іш троху шолудзі, рыжжыва́ісься? Сыціпыня́ты апчышча́юць поршы, ужо касы́юмы пуспруўля́лі ла́дныя. Во відзіш, і Домна апчышча́іць шолудзі: пырасе́нка прівізла́ з быза́ра, пацыце́лык пугуля́ў ужо. Аптріса́й-ка ты поршы троху, цяпері́цька работы́чы жыць можна. Нада ж аптріса́ць шолудзі пымалу, ны цябе ж пасы́леднія дзеу́ка ні гляні́ць. 2. *Даглядаць, прыводзіць у належны выгляд (каго-н., сябе).* Я б, забі, ні ста́ла, як Анька, поршы ім абмува́ць, са́мі ня хворы. Ты ж хві́рюбіну спыласну́ць ляні́сься, век табе то сі́стра, то нявестка і абмува́лі шолудзі. Мне ўжо ныдаела вам поршы апчышча́ць, большы я ны вас дайжа ні гляню. Не ўжо, апчышча́ць зы каго-небудзь шолудзі я ні стану. Аптріса́й, кылі хочыш ім поршы, а яны яшчэ прысы́міхаць бу́дуць. А вы хацелі, каб вам да веку хто-то шолудзі аптріса́ў? **Зак. Абмыць** (абчысціць, абтрэ́сьць) **поршы** (шолудзі). 1. Рызадзелься, ўся ў шыўка́х, ці даўно абмы́ла поршы. Во, сам ба ё́н дужа абмы́ў шолудзі, ета яму дзя́дзькі з Масквы пымаглі. Вун Кузьма апчы́сьціў поршы, дык хві́гыю носа у яго ні дыста́ць стала. Пастой, ніхай апчы́сьцюць шолудзі, тады зразу уві́дзіш, што зь і́х будзі́ць тварі́цца. Ві́дзіш, як Зьмі́трачонкі аптры́сьлі поршы, ідуць і ну лю́дзеі ні глі́дзяць. Трошку аптры́сьлі шолудзі і шчыта́юць ужо сябе фонба́ро́нымі. 2. Ждуць, каб хто ім абмы́ў пор-

шы,— ды чаго рызьлянелі людзі. Ідзі ў баню схадзі, хуць шолудзі абмыіш троху. Ета цётка апчысьціла табе поршы, а каб ня цётка, дык ба хадзіў — і кызяўкі пылапцю поўзылі. Шолудзі нада троху апчысьціць, ты ж ужо ны чылавека ні паходж стаў. Пріехала сістра, дык хуць дзіцям аптрісла поршы, ато ж зыкарелі, маткі ж за гўлімі некылі. Кылі чужэй хто найдзіцца добрыя душа, аптрысець шолудзі, а пы маткі ніхай пыкареюць.

Усеаг. Паабмыць (паабмываць, паабчысьціць, паабчышчаць, паабтрэсьць, паабтрасаць) **поршы** (шолудзі). 1. Каб поршы пыабмыць, нада меншы гультайствывыць. Нябось, як пычалі троху рукі прыкладывыць к рабоці, дык пыабмылі шолудзі. Ежылі будуць стырца, то пыабмуваюць поршы. Айдзе Мільяненк пыабмуваіць шолудзі, кылі ён паліц ап паліц ударіць лянца. Есьлі пірістануць лянца, дык пыапчысьцюць поршы, чорт ня возьміць. Пыглядзі-ка, як малыя зічычаны пыапчысьцілі шолудзі. Чорт іх ні бярець, поршы пыапчышчалі ўжо, нічога жывуць. Тут глаўныя есьлі матка будзіць гылавою думыць, то шолудзі троху пыапчышчаюць. Стыльмышыняты пыптрысьлі поршы, рызадзеліся, што й ні скажыш: Стыльмышыняты. Вам даўно ўжо можна было пыаптрэсьць шолудзі, па-людзку жыць. Як за розум узяліся, дык пыптрісали поршы. Не, нябосьця вы, і Зыйчыняты пыаптрісали шолудзі, дзеўкі дык вун у шыўках кругом. 2. Пакуля у той псярні пыабмыіш поршы, духу дасіся. Сям'ішча — дзвінацыць душ, хвытаіць, пакуліцька пыабмыіш шолудзі кажному. Пыабмувайця поршы хуць з большыга, ні цігайціся атрыхымі. А мне, думыіш, лёгка было пыабмуваць шолудзі с тымі нірэхымі? Можа хто найдзіцца і Трыхімінятым пыапчысьціць поршы. Папчысьці ім шолудзі, а яны будуць ны бакў ліжаць ды пысьміхацца. Пыпчышчайця поршы свае, ні хадзіця як старцы якея. Перш, як прішла, пыапчышчала шолудзі, а тады ж нада было ішчэ троху к пырядку іх пріўчаць. Нубутуісься, пакуліцька пыптрысеш поршы гультуям тым. Ці я ні знаю, на што іду: нада шолудзі пыаптрэсьць — хваціць дзялоў, а кажный жа дзень нугутуваць ды нугутуваць нада. Каб там Лісавета ні пыптрісала ім поршы, пыкарелі б, у гязі пудушыліся б. Ета блыгдарнысьць ёй, што пыаптрісала шолудзі ды ў людзі пымыгла выйціць. *Працягл.-фінальн. Наабмываць* (наабчышчаць, наабтрасаць) **поршы** (шолудзі), *звыч. іран. Нааглядацца*. Няабмувала

я поршы каму й стоіла, а хто й капейкі ні варт. Пыдажджыця, прідзіць нявестка, іна вам нубмуваіць шолудзі,— іна к вам рук ні прікладзець. Чаго ня бўдзіць, а поршы ныпчышчяіць, тыка́я сямейка да́сца ёй. Ты ўжо ныпчышча́ла шолудзі, пы табе б усе там зырасьлі і зыкарелі ад грязі. Каму толька іна за свой век ні ныапчышча́ла шолудзі. Каб ты ныптріса́ла столька поршы, столька я, тады б іна́чы запела. А ты зьдзелый, як Сашка ныптріса́ла сваім поршы: ша́йку вады пыста́віла, усё тряп'ё туды, туды, а тады зыка́сывыйці-ка, мужык і сьвёкыр, рука́вы ды мыйця свае кыра́ўкі, кылі зупусьцілі. Дыжджыце́ся, Хру́зычка вам ныптріса́іць шолудзі, бўдзіця чы́стыя аж блішчэць. Ныаптріса́лі шолудзі, хва́ціць, у бытракі к ім ніхто ні ныйма́ўся.

Абмываць і абшываць. *Ажыццяўляць догляд.* Пышла́ ны сямейку дзевіць душ, бўдзіць да веку абмува́ць і апшыва́ць. *Зак., рэдкаўж.* **Абмыць і абшыць.** Ты яго абмый і апшый, а ён табе дайжа спасіба ні скажыць. *Усеаг.* **Паабмываць і паабшываць** (паабмыць і паабшыць). Я прішла, дык усё было запўшчына, кінута зы пакідзішча, нада ж было усіх пыабмува́ць і пыапшыва́ць. У-у, пакуля я іх пыабмы́ла і пыапшы́ла, хваці́ла мне, далося. *Працяг.-фінальн.* **Наабмываць і наабшываць** (наабмыва́цца і наабшыва́цца). Сколька я ўжо ныабмува́ла і ныапшыва́ла, далося мне ў знакі дык далося. Ныабмува́лыся і ныапшыва́лыся я за свой век, і горя ця́пнуць німа́ла прішлося.

Абразаць (рэзаць) **крылле.** *Пазбаўляць магчымасцей дзейнічаць.* Чаго табе так хочыцца абрэза́ць Зьмітраку кры́льля етыю хлі́ондрыю, ён жа чылавек і спакойный, і тылкавітый. Ты ж етым самым ня толька Івана прузунту́іш, а й свякрові режыш кры́льля. *Зак.* **Абрэзаць крылле.** Кры́льля Міхалку абрэзылі, ён цяперя як сам ня свой ходзіць. *Множн.* **Паабразаць** (паабрэзаць) **крылле.** Пыбріза́лі хлопцы́м кры́льля, нічога яны цяперя ні ста́нуць дзельцы́. Пішы́ця, раз хочы́ця пабрэзы́ць кры́льля.

Абрастаць (зрастаць) **гразню, асудж.** *Пакрыва́цца брудам.* Абрыстаю́ць дзеці гразьзю і ніхай сабе абрыстаю́ць, дайжа і ў тэй бок ні глядзіць, пыдыва́й ёй толька мужукоў новых — і ўсё. Як аста́ўся адзін, саўсім апусьці́ўся, пряма стаў зырыста́ць гразьзю. *Зак.* **Абросць** (заросць) **гразню.** І сы́цены абрасьлі́ гразьзю, і столь

чорныя, як у ба́ні, у такой хаці ня то што жыць, а зыхадзіць туды стыдна. Настолька хата зырысла́ грязьзю, што хуць ломым калі ды кускамі вынасі, а дамы́цца там ні дамы́ісься. *Усеаг.* **Паабрастаць** (пазарастаць, паабросць, пазаросць) **граззю**. Нада ж так пыбрыстаць грязьзю, што ні дамы́цца ні за што на сьвеці. Тут ужо хуць і грязьзю пызырыста́лі, маўчы́ця, ні пі́кніця, бульбу ды дажджоў нада в́ыхвы́ціць. Пыабрасьлі грязьзю, што хуць гыльніком шуру́й. На месі́ц як паеду — пызырасту́ць грязьзю большы некуды: ніхто за і́мі ні глядзі́ць.

Абрастаць (зарастаць) **мохам**, *іран. Апускацца*. Сідзяць у сваёй халу́піні, абрыста́юць мохым, вачэй на лю́дзі ні пыка́зыюць. Віджу, што саўсім зырыста́юць мохым, дык дывай троху ту́ркыць: прігледзьця сябе. *Зак.* **Абросць** (заросць) **мохам**. Аброс мохым і вочы грязьзю зуплу́лі, ны каго ты, чыла́век, паходж стаў, як табе ня стыдна так на лю́дзі пыка́зывы́цца. Саўсім зарос мохым, пряма ні мушчы́на, а чу́чыла нейкы́я. *Усеаг.* **Паабрастаць** (пазарастаць, паабросць, пазаросць) **мохам**. Айт, што пра і́х кызáць, пыбрыста́лі мохым, ходзюць атря́хымі пасьледні́мі. Пызырыста́юць мохым, што нада нядзелю прівадзі́ць сябе ў божы́скі́й від. Ці ета ж так мыла́дым мушчы́ным пыабросьць мохым? Ні дагледзь і́х, ні пріпу́ці, і бў́дзіць і ні дагледжы́на, і ні пріпу́чы́на, мохым пыабрасту́ць.

Абсалютный ноль (нуль). *Нішто, поўная нікчэмнасьць*. Ніхай длі цябе Сідыр нешта нейкы́я, а мне ён апсалю́тны́й ноль, і ду́мыць я яго ні хачу. Длі нас твой Кузьма апсалю́тны́й нуль і большы нічога.

Абуць (падбуць) **у лапці**, *іран. Падмануць значна, выкарыста́йшы даверлі́васць або недасведчанасць*. У тоя скрысеньня лоўка Ма́ксіма абу́лі ў лапці: усучы́лі стары́й тулу́п, а ўзя́лі за новы́й. Ні зыріка́йся, нойду́цца атлё́ты, так падбу́юць у лапці — дзі́віцца бў́дзіш. *Незак., рэд-кайж.* **Абуваць** (падбуваць) **у лапці**. Ты думы́ў, увесь век і ка́жныга будзі́ш абуваць у лапці і ўсё табе сха́дзіць з рук бў́дзіць? Мікіце́нык быў — тэй уме́ў пудбува́ць у лапці, а ты не, ня тоя, ня сы́пец яшчэ. *Працягл.-фіна́льн.* **Наабуваць** (нападбуваць, наабува́цца, нападбува́цца, даабуваць, дападбуваць, даабува́цца, дападбува́цца) **у лапці**. А ты ці мно́га ныабува́ў у лапці Пісы́рвых? Ну ты, канешня, каго то́лька ні нупудбува́ў у лапці. Глядзі́,

хлюст, і ў лапці ныбуваісься, і ў бацінкі, ці можа сам бысяком пыбягіш. Ты нупудбуваісься ў лапці, як Зыбрік Хрысьцінку. Ці чуў, як Лісейчык дыбуваў у лапці — у адной сарочкі прібег,— і табе ета самыя будзіць. Што, дупудбуваі ў лапці, самі ў дуруках асталіся? Кіріла дыбуваўся ў лапці, зьездзіў у Тытэршчыну, як дурак. Яны дупудбуваюцца у лапці, саміх хто-небудзь так падбуйць, што аглянуцца ня ўсьпеюць.

Абы з рук [збыць]. 1. *Абы-як, вельмі нядбайна.* Усігда дзельюць абы з рук, а тады хадзі ўсьлед ды пірядзелывый. Відзіш, ускопына абы з рук збыць: айдзе пыранута, айдзе не. 2. *Каб пазбавіцца (з він.).* Яму абы з рук етыя клопыты с хатыю, большы б ён тут ні мінуты ні сядзеў. Мне абы з рук збыць Хадоскіныга мульчугана, а тады я вольныя птушка.

Абы рад здаць. 1. *Абы-як, вельмі нядбайна.* І бацька з бұхты быра́хты, і сын абы рад здаць. 2. *Каб толькі лічылася.* Іка́я там дужа работа, схадзілі абы рад здаць.

Агулам базар, неадабр. Бяздумна, безразважна. Што ж ты зьбіраісься купляць агу́лым быза́р еткую пастройку-махіну, тут нада падумыць ды падумыць. Я ні браў ба агу́лым быза́р столька гуркоў: звыляюцца, пыгніюць, а саліць ішчэ ра́на.

Ад бальшого вума, асудж. Ад празмернай самаўпэўненасці ў сваёй беспамылковасці. Ета ад бальшого вума ты пашоў рызгыняць вечыр,— ну й правільна, што вярэўкымі успакоілі. Ад бальшого вума ляпнула пры стырікоў,— усе на хохыт пыднэлі.

Адбівацца ад двара (хаты). *Рабіцца бадзяжным.* Адну ноч німа, цірізь нядзелю яшчэ нейдзі начуіць, віджу, што ўжо стаў адбівацца ад двыра—я дзьвері ны зывал: ідзі, аткуль прішоў. Стала аўца ад двыра адбівацца, думую, саўсім зблўдзіцца, дык я злавіў ды па горлу, во й крошка мяса ёсьць. Раз быра́н, то што ж ты хочыш, будзіць адбівацца ад двыра, нада було зліхчаць вясною. Не, Шуляк ні такей, каб адбівацца ат хаты, ета Сідарёнык біс цыря ў гылаве: сяньня бярецца строіцца, а нызаўтрга прапіць усё можыць. Такей жа быў ладный кыцянок — кошычка серінькыя, а посьлі стала і стала адбівацца ат хаты, цяперя саўсім некуды сыйшла. **Зак. Адбіцца ад двара (хаты).** Во так во адбіўся ад двыра і ад-

біўся, зблукуняўся саўсім, а ежылі і зайдзіць калі — што здзельць і ў тэй бок ні глядзіць. Ігняты неік адбіліся і адбіліся ад двыра, зразу ні пагледзіла ў тубунку, а пазней хвацілыся шукаць — вазьмі трясцы. За ета сваё нучальствывыньня адбіўся ат хаты, айдзе дніоіць, айдзе начуіць, гарелішчы жрець — вочы ні прысыхаюць. Харошый быў такей кацёнык, а во неік адбіўся ат хаты, нада айдзе другога шукаць. *Множн. Паадбівацца* (паадбіцца) *ад двара* (хаты). Што ж ета вы зы бабы такея, што ў вас мужукі пыдбіва́ліся ад двароў. Месіц ні пыбыла́, дык і гряззю ўсё зырасло, і скот пыдбіва́ўся ад двыра — цялёнык прібіўся к калхозным, воўцы ў суседкі нучува́лі. Луччы ўжо рызвадзі́ся, чым так жыць — пыдбіва́ліся ат хаты, нічога ні глідзя́ць, а хызя́йства ніхай гіні́ць. Сколька було тых ціплят, і тэя пыдбіва́ліся ат хаты, адзін вун ціўкыі́ць нейкій нягеглай. Так ты сям'ю вядзеш, што ў цябе дзеці ад двыра пыадбіва́ліся. З дурнэя зь нейкія пароды воўцы: як на поля — пытаб'ю́цца ад двыра, ніза́шта ні зыгна́ць. Глядзі́ця, пытыб'і́цёся ат хаты, рыссыба́чы́ся і пропыдым прыпыдзі́цё. Сь ціпля́тымі так: пусьці́ш — пытаб'ю́цца ат хаты, тады ходзі́ш, слухы́ш, сыбіра́іш.

Адбівацца ад дзярэўні (зямлі). *Пакідаць вёску, пакідаць займацца сельскай гаспадаркай*. Моладзіж г зямле цяпер ня дужа хіліцца, адбіваі́цца адзь дзярэўні. Мыладэя глідзя́ць, каб у горыд, каб у горыд, адзь зямлі адбіваю́цца. *Зак. Адбіцца ад дзярэўні* (зямлі). Колю ня дужа цягнула г зямле, троху ны дарогі пыработыў, тады ў горыдзі нешта дзельў, а посьы саўсім адбіўся адзь дзярэўні. Бацька твой быў первы сьпіцыяліст пы хызяйству, а вы адбіліся адзь зямлі ныўсі́гда. *Множн. Паадбівацца* (паадбіцца) *ад дзярэўні* (зямлі). Пыдбіва́ліся адзь дзярэўні, гаворю́ць, нызад ужо і ні цягні́ць. Пыдбіва́і́ся адзь зямлі, а ў родныю мясы́ціну усё роўна бўдзі́ць цягну́ць. Кіреівы усе пыадбіліся адзь дзярэўні, каторыя ў Ленінград зьехылі, ста́ршыі ну Уралі ны заводзі. Вы́рысту́ць, рысы́цягну́цца па сьвету, пытаб'ю́цца адзь зямлі, пріеду́ць г бацьку — і кыня запрэжч ня ўмею́ць.

Адбівацца ат рук. Рабіцца непаслухмяным. І мае як пыдрасьлі, сталі адбівацца ат рук, твае такея ж самыя буду́ць. *Зак. Адбіцца ат рук*. Змалку за ім ні глядзелі і ні глядзелі, дык пазней ён і саўсім ат рук адбіўся.

Атаб'юцца ат рук — нукукуісься, лўччы змáлку патворства ні дывай. *Множн. Паадб́івацца* (паадб́іцца) *ат рук*. Саўсім рызбáлывыліся, пыдб́іва́ліся ат рук, што ні скажы — дайжа вухым ні вядуць. Падб́іліся ма́льцы ат рук, ніякыга зláду німа, а ты ўсё шчыта́іш іх ціхінькімі.

Адб́івацца рукамі і нагамі. *Рашуча адмаўляцца.* Ныліла гырлачычык мылыка, ба́нычку сьмітаны нылаж́ыла: вазьмі, зынясі дзіцям і самі патрошку зьясьцё — айдзе там пынясець, рукамі і ныгамі стаў адб́івацца, нізашто ні ўзяў. *Зак., рэдкаўж. Адб́іцца рукамі і нагамі.* Так прычапі́лыся Ганна к Хвядосу — ны свадзьбу разым завець, што тэй ня можыць адб́іцца рукамі і ныгамі. Як пріста́лі, як ныкыса́ліся, дык чуць адб́іліся рукамі і ныгамі.

Адб́іваць ад двара (хаты). *Прымушаць пакінуць сялібу.* Ты сьма адб́іва́іш яго ад двыра — іна варіць ня бўдзіць, ды ёй мыць ня хочыцца, — плюніць і пойдзіць, такую на́йдзіць усігда. Па́сынык ні па́сынык, а ні дб́івай ат хаты, можа і ён калі прігадзі́цца. *Зак. Адб́іць ад двара* (хаты). Зна́іш, чым ты яго адб́іла ад двыра? — ду́рысьцю сваёю. Адб́ілі курей ад двыра, усё камл́ыжкымі ды камл́ыжкымі, ніізьвесна айдзе нясуцца. Ну ладна, атаб'еш ты яго ат хаты, а самой жа нада жыць неік? *Множн. Паадб́іваць* (паадб́іць) *ад двара* (хаты). Ты ж сам пыдб́іваў ад двыра, усё с палкыю і с палкыю, як радзіміц нейкі́й, а цяперь: авец на двор ні ўзганю́. Ні пірістані́ш так гыняць, ну й пыдб́іва́іш к чорту ат хаты, ныпра́сна гудуваў бўдзіць. Нада ж так пыадб́іць ад двыра, к чужым ахотні́й ідуць, чым к сабе. Так і ат хаты пыадб́іць нядоўга.

Адб́іваць ад дзярэўні (зямлі), *рэдкаўж. Вымушаць пакідаць сельскую гаспадарку.* Гаворі́ця, што мыладэ́я ня хочуць астывацца ны зямле, а самі ж адб́іва́іця адзё дзярэўні. Наро́шняя адб́іваюць адзё зямлі, каб куды зьехы́ў. *Зак. Адб́іць ад дзярэўні* (зямлі). Пыча́лі гыняць то туды, то сюды, сяньня адно, заўтра друго́я, і адб́ілі адзё дзярэўні, узяў і пашоў ны кымб́іна́т. Атаб'юць адзё зямлі і друго́га, заверні́цца і паедзіць.

Адб́іваць ахоту. *Пазбайляць жадання; адвучваць.* Не, я сваім нідáўна адб́іва́ла ахоту бегыць у тую моркву. *Зак. Адб́іць ахоту.* Маўчы, ні рыска́зывы́й, ато атаб'еш ахоту жані́цца. Ты дажджэ́сься, атаб'ю я табе ахоту пыгрі́дах лазіць. *Множн. Паадб́іваць* (паадб́іць) *ахоту.*

Як рыскызалі еткія слўчыі, дык пыдбівалі ахоту ехыць. Пупадўць вас хлопцы Пынасывы ў саду, яны вам пытаб'юць ахоту ат яблык.

Адбіваць памяць (розум, галаву), *асудж.* *Пра няпамятлівасць.* Як ну дурноя што, дык і паміць яму ні дбіваіць. Ці табе розум адбіваіць, што ты пустоя трепіш. Яму, знаць, гылаву адбіваіць, мудряцў етому, учора адно гываріў, сяньня пірядўмыў. **Зак. Адбіць памяць** (розум, галаву). Паміць ня дбіла, помніць, чые кынапелькі мяў. Ці табе паміць адбіла, куды ехыць, што ты верніш у равы. Калі што ня хочыць зьдзельць, дык ты гыварі, а яму як розум атаб'ець. Ці табе гылаву адбіла, учора ж ты саўсім другога пеў. Жджы, Хадосычкі атаб'ець гылаву. *Усеаг.* **Паадбіваць** (паадбіць) **памяць** (розум, галаву). Во, відзіш, паміць людзям пыдбівала: як прасілі пазыч — зналі, а аддываць — зубуваіюць. Ны работу — прікідыюцца дуручкамі, а на што-небудзь дык розум ні пыдбівала. Што нада ўзятыя прінесыць воўрмія, ім галовы пыдбівала, нічога яны ні знаюць. Можа вам паміць падбіла, што пазычыныя нада аддываць. А што, ці ім розум пыадбіла лезыць у балота, яны пу сухом з грабількымі пройдуць. Дажджэсья, пытаб'ець ім галовы ехыць у сумёт, ці яны ні знаюць, што ты прівязеш.

Адбіваць (перабіваць, адбіраць) **хлеб.** *Пазбаўляць заробку.* Што йта за совісьць у чылавека адбіваць хлеб у свайго дзірвявенца, ды яшчэ суседа. Ідзі сьмела і дзелый, я ў цябе пірбіваць хлеб ні стану, а калі прагонюць — ны сябе нырікай. Хто табе скызаў такую лухту, каб я стаў адбіраць у цябе хлеб, устроіўся і работый ны здароўя. **Зак. Адбіць** (перабіць, атабраць) **хлеб.** Што ты ахыіш, ета ж, кажыцца, дваўрыдный брат хлеб у цябе адбіў. Кызалі, Хліманёнык думыў пірбяіць у іх хлеб, а цяперя ны дарогу кім-то пуступіў. Нешта буўталі, нібыцым ба Сямён у Дзім'яна зьбіраіцца хлеб атыбраць.

Адбіраць у старца кіёк (торбу). *Забіраць апошняе, што ўжо не мае каштоўнасці.* Судзіцца з Мыланкыю за тую халупіну — ета ж адбіраць у старца кіёк, тут жа нада саўсім пыцїряць совісьць. І хочыцца ж Мікіцёнку торбу у старца адбіраць, зы банчыну вылакїту ўзьнімаіць, у яго ж усяго ўсякыга з горла прець. **Зак. Атабраць у старца кіёк** (торбу). Ні знаіш ты Цімохывый совісьці, ён гатоў у старца кіёк атыбраць. Нашто табе тэй

трісьцен, ты ўжо хочыш атыбраць у старца пасьледнію торбу. Хомка і так ня жыць быў, а цяперя, як адбяр-руць у старца торбу — ету хаччыну, ён аста́ніцца гол як сакол, хуць плач, хуць скач.

Адбіць (адсадзіць) **духі** (пячонкі, глузды). *Пабіць вельмі моцна, з пашкоджаннем унутраных органаў.* Самі зывіза́ліся біцца, дык большому адбілі духі, пыка́рхыў, пыка́рхыў і пашоў на тэй сьвет. Палезь, палезь, рызбыры-ня́тый, пячонкі атаб'юць, тады нырызбырыня́ш. Злаві́лі, пыдзі́ржа́лі ў руках, глузды адбілі, так і ня вы́кычы́ўся. Чаму ні наўчы́ўся, а духі ацса́дзіць уме́ць, на ета і ўчыць ні нада. Пайдзі ўлезь і ты яшчэ, ні ацса́дзілі пячонкі, дык ацсо́дзюць тэя баньдзі́ты. Не́кылі дыбяру́цца ды цябе, ацсо́дзюць глузды, тады ўні́місься і ўспакоі́сься. *Незак., адзі́нк.* **Адбіваць** (адсаджываць) **духі** (пячонкі, глузды). Любіў ба ты адбіваць духі каму-небудзь, толька пыбі́рягі свае. Лаві́лі каго-зря і адбіва́лі пячонкі нізашто ніпра-што. Нашто яму адбіваць глузды, ён і так чуць лі́піць. Былі зья́рі, ацса́джывыць духі умелі. Ты будзі́ш пячонкі ацса́джывыць, а ны цябе, думы́ў, малі́цца ста́нуць? А што, ацса́джывыў глузды, паку́ля ні ўхайдошы́лі. *Множн.* **Па-адбіваць** (паадбіць, паадсадзіць, паадсаджываць) **духі** (пячонкі, глузды). Не́йдзі зы Сажом пыдбі́ва́лі духі, зы-чапі́ліся зь нейкі́мі атлё́тымі. Кы́лі ні пыдбі́ва́лі пячонкі, дык пыдбі́ваюць, пыгладзі́ць, што пыдбі́ваюць. Зы та́кея вы́дзі́лкі вам ужо даўно нада было пыдбі́ваць глузды. Ай́дзе-небудзь пытаб'ю́ць духі, дывалочы́ся у ноч у поўны́ч. Пячонкі пыадбі́лі, во й дыскыка́ліся, усё ўхадору ні было. Пытаб'е́ць ён та́бе глузды, тады будзі́ш зна́ць, як з дураком зья́зывы́цца. Пыа́цсо́дзюць духі — добра й чы́нюць, ня будзі́ця та́кея хра́брыя. На што-небудзь дру-гоя ніспасо́бны, а пы́цса́дзіць пячонкі могу́ць. Пы́цса́дзілі не́йдзі духі, нырва́ліся ны сваі́х. Ім ужо даўно зьбі́раліся пы́цса́джывыць духі, толька ў́ремя пыдбі́ралі. Гыва́рілі, што пы́цса́джывы́лі пячонкі ў Дубро́ві, нейкі́я атту́ль, с-пыт Хісла́віч, жулі́кі. Ім даўно нада было пы́цса́джы-выць глузды, злудзю́ганым та́кім.

Адбою няма, цяп., пр., буд. *Ніяк не адвяза́цца, не ад-махну́цца.* Во нугудува́ў Ары́хп дачок: а́ц сватоў адбою ні́ма. Нехта трі́пануў, што прыдаю́ і́стру́б, а людзя́м жа нада і веро́ць, дык ні́ма адбою, усё іду́ць і спра́шыюць. Хата як ля́лька і ны харо́шым дужа ме́сьці, ат купцоў

адбою ні було, ну як цану пачуюць, ацступajúцца жыва. Такея вáлінкі толька вынісь ны бызар, ат купцоў адбою ня будзіць.

Адбываць прынуду (прынудзілаўку). *Выконваць прымусовую або нялюбую работу.* Спрашывыіш, айдзе Мікіта? — адбуваіць прінуду трецьцй год. У Воршы, кызалі, адбуваў прінуду, а тады некуды яшчэ пыгналі. Ныдаелі хужы горькія редзькі ямы етыя, адбуваю во трецьцію нядзелю прінудзілыўку. Што ты кыпаісься, як прінудзілыўку адбуваіш. **Зак. Адбыць прынуду** (прынудзілаўку). Ні так даўно вярнуўся, адбыў прінуду, пулучыў жа трі гады. І прінуду адбыў, а ўсё дно свайго ня кідыіць, як і раншы, места німа. Каб скарей мне адбыць ету сваю прінудзілыўку ды паехыць. Адбылі-тыкі прінудзілыўку, вольныга свету ня відзілі, заўтра сыбіраімся к поїзду.

Ад гаршка два вяршка. *Зусім малы ростам на гадах ці з прыроды.* Ны ліцо б ён нічога, а толька ростым ад гыршкá два віршкá, зь ім і на людзі нялоўка выйціць. Ад гыршка два віршка, а ўжо бярецца ўка́зывыць, ды й кымáндывыць хочыць.

Аддаваць богу душу. *Канцацá, паміраць.* Кылі я, кúмычка, буду богу душу аддываць, ты ж хуць прідзі, хуць пыгляджў ны цябе пасьледній раз. **Зак. Аддаць богу душу.** Во і Сенька дыждаўся ўрэмя, аддаў богу душу. **Множн. Пааддаваць богу душу.** Сколька ўжо стырікоў пыддывала богу душу, відна, і наша ўрэмя пыдбíраіцца.

Аддаваць канцы, вульг. Паміраць. Прішла, знаць, пыра і Хомку аддываць канцы, во зносу ні было чылавеку, толька за ету зіму пыдаўся. **Зак. Аддаць канцы.** Што, жджэш, пакуль родзіч аддáсьць канцы, хатка дужа прішлася пы ныра́ву?

Аддаваць (класць, лажыць) **душу.** *Горача заступацца.* Тыкая ніразлúшныя дружба — адзін зу другога аддаюць душу. Клаў, клаў ён душу зы Пісклячонкыў — і нá табе, дружба ўрозь. Ёх было вадою ні разьліць, адзін зу другога душу лажылі. **Зак. Аддаць** (пакласць, палажыць) **душу.** Ён такей чылавек—зу друзей душу аддáсьць. Яны ўсе за свой род душу б пыклалі. Душу пылажыў ба, каб толька яго зь бяды вы́бывіць. **Працягл.-фінальн. Нааддаваць** (дааддаваць) **душу.** Ныддаець ён душу за тую

ляньцёху, іна прыдасьць яго ў любую мінуту. Табе ж гыварілі, якей ён друг, во ты й дыаддываў душу за чорта. Прыдзіць уремя, сам рызьбярець, каму дыаддываў душу і ці варты яны былі дайжа добрыга слова.

Аддаваць (класць, лажыць) **жызню** (жызінь, жысць).

1. *Гінуць*. Ці хацелыся яму еткім мыладым, у дваццыць гадоў, аддываць жызню. На фронці аддывалі жызінь, дык зналі за што. Нашы сьлдаты ні дырма аддывалі жысць. Як пачуіш: то там б'юцца, то там стрэляюць, кладуць людзі жызню. Каму йта хацелыся класьць жызінь? Узноў гыварілі пы радзіву: пірастрелкі, узноў кладуць жысць, і калі якое зымірэння будзіць. За тоя бысяччо ніхто ні станиць жызню лажыць, ніхай іх хуць пызыбіваюць. Як жа было цяжола жызінь лажыць, яму ж толька дваццыць трі гады. Што ты завеш яго жысць лажыць, а дзяцей карміць ты будзіш? 2. *Горача заступацца*. Чаго б ета Лявон зы Ткычынят так жызню аддаець? Ты б толька паслухыла, што Хомычка гываріў, ён жа прыма жызінь аддываў зы Хвядотых. Адзін зу другога жысць аддаюць — так сьпеліся. Во ў каго дружба была — адзін зы днаго жызню клалі. Пятрок зы Сяргея жызінь кладзець. Так ужо апстаівылі яго усім кыгалам, прыма жысць клалі. Раз пызвалі, другей раз ныпаілі, дык цяпер жызню за іх ложыць. Я так ба жызінь зу гультаёў тых ні лажыў. Ён жа на сходзі зы Высілёнка жысць лажыў, што луччы таго й на сьвеці німа. **Зак. Аддаць** (пакласць, палажыць) **жызню** (жызінь, жысць). *Загінуць*. Аддаў жызню так, ныпрасна, чырыз дұрысць сваю, а мог ба жыць ды жыць, здароўя было нямерныя. Твайго гарелка зьвіла ў магілу, а мой на хроньці аддаў жызінь. Есьлі ўжо аддаць жысць, то нада знаць за што, а ні так, як Хвядула — зы гарелку. Канешня, горя бабі: такея хлопцы жызню пыклалі. Васіль пыклаў жызінь, як калхозы гырнізувалі: знайшлі з разьбітыю гылавою. Жысць пыкласьць нядоўга і па дұрысці. Во й твае пылажылі жызню, нё к кыму цяпера і гылавы пріхінуць. Пісалі мы, шукалі — ну што: прыпаў бізь вясцей, відна, у первыя дні ны граніцы пылажыў жызінь. Прышоў інвалідым, ну хуць жысць ні пылажыў. **Множн. Пааддаваць жызні** (жысць). *Загінуць*. Столька людзей пыддывала жызіні, с аднае нашыя дзяреўні сколька лягло! Усе зналі, што могуць пыддываць жысць, а йшлі, — а хто ж ба вуюваў.

Аддаваць (класць, лажыць) **здароўе**. *Рабіць, працаваць са шкодай для здароўя*. А нашто табе ны каго-то аддываць здароўя, будзіш бутувацца — і спасіба ні пачуіш. Ахотычка ж табе дзень прі дні зыдарым класьць здароўя. Ложыць здароўя і ложыць: ай, усё каб большы, — ці ў магілу будзіш браць с сабою быгаства? **Зак. Аддаць** (пакласць, палажыць) **здароўе**. Аддасі здароўя — на чорта ты каму тады будзіш. Сколька я на іх здароўя пыклаў! Пылажыў здароўя, цігаючы лес, цяперіцька толька **ходзіць ды кáрхыіць**. **Множн. Пааддаваць здароўе**. Пыаддыіць здароўя — будзіця ліжаць ды глядзець, каб хто кружкы вады пыдаў.

Ад даскі да даскі (ад доскі да доскі). *Ад пачатку да канца, поўнасьцю (прачытаць)*. А мой жа прінёс во такую таўшчэнню і за нескылька вічароў прычытаў ад даскі ды даскі. Сколька кніжык ні ныбярець, усё прычытаіць ад доскі да доскі.

Аддувацца сваімі бакамі. *Расплочвацца за чужую віну*. Не, брат, я табе ні заступнік, знаў, што дзелыў, дык аддувайся сваімі быкамі. **Зак. Аддуцца сваімі бакамі**. Што ты, аддуўся сваімі быкамі зы Іванывы выдзілкі. **Множн. Пааддувацца сваімі бакамі**. Не, за іх ніхто атвічаць ня будзіць, пыаддуваліся сваімі быкамі, хуць і выкылытырілі паўсвета.

Аддувацца чужымі бакамі. *Расплочвацца за кошт іншага*. Што ня вытвырюць, а аддуваюцца чужымі быкамі. **Зак. Аддуцца чужымі бакамі**. Любіш ты, каб аддуцца чужымі быкамі зы свае гряхі. **Множн. Пааддувацца чужымі бакамі**. Нытварілі там ладна, а во відзіш жа, пыаддуваліся чужымі быкамі. *Працягл.-фінальн. Нааддувацца (дааддувацца) чужымі бакамі*. Ныаддуваўся чужымі быкамі, зь любой пятлі выкручывыўся. Ты дыддуваісся чужымі быкамі, так уліпніш кылі-небудзь, што луччы некуды.

Ад жылеткі рукава, іран. Абсалютна нічога (не атрымаць, не мець). Я ац сваіх пулучыла адж жылеткі рукыва, і ты ац свайго, верна, палучыш тоя самыя. Пріехыў рызадзетый, ну, думыю: паможыць, дасьць, — дык даў, адж жылеткі рукыва. У Трэбычкі возьміш адж жылеткі рукыва, іна б і чужоя зыгріблa пыць сябе.

Ад зары да зары. *Увесь дзень.* Здароўя нада ні абы-
якоя — кáмінныя, каб адз зарі ды зарі састоіць у касе,
як Дзінісёнык стыяў.

Адзержываць верх, *звыч. гумар. Перамагаць.* Можа,
аднаго-двух і піряборііш, а ныт кажным адзержывыць
верьх табе ні ўдасца. **Зак. Адзяржаць** (адзержаць) **верх.**
Адзін раз ты там адзіржаў верьх, дык дужа многа ета
значыць. Айдзе табе, слыбакў еткыму, адзержыць верьх
нат Колію, ён здыравіла, а ў цябе ж сілы, што ў кымыра.
Адзержыць верьх ныд намі нікому ні ўдасца.

Адзін аднаго (другога) **стояць** (стоіць), *іран., цяп.,*
пр. Аднолькавыя. Як тэй, так і другей адзін аднаго сто-
юць. І Ляксеі, і Пятрок адзін другога стуюць, так і глі-
дзяць, каб айдзе што пыхваціць. Рысказывый ты мне,
хвалі сваіх пудлужань, там кажный адзін аднаго стоіць.
Ні гыварі ты ўжо, ні гыварі, там адзін другога стоіць.
Адзін аднаго стоілі, што меншый, што большый. Халеры
ладныя былі, адзін другога стоілі. Усе яны былі дужа
ладныя, адзін другога адзінакыва стоіў. Порыўну пулу-
чылі? — ну й ладна, у іх адзін другога стоіў.

Адзін (адна) **душою.** *Без блізкіх і ўтрыманцаў.* Во
так ні жаніўся, астаўся і астаўся, живець адзін душою.
Ці думыла ты, сястрыца, ці гыдала, што адна душою бу-
дзіш век дыжываць.

Адзін (адна) **як перст.** *Зусім адзінока.* Дочкі — што
ім, замуж выскычлі і рызьляцеліся, адна ў Мурманску,
адна ны Дымбасі, астаўся я адзін як перст у хаці. Старо-
га майго ўжо німа, сяджу во адна як перст, відна, прі-
дзіцца к сыну пірібірацца — і мішаць ба ім там ні ха-
целіся.

Адзін адным. *Зусім адзінока.* Каб ты пажыў адзін
адным чатырі гады, як я, тады б знаў, што ета такая. Ас-
танісься адзін адным — ныгарюісься.

Адзін бог (гасподзь, госпад) **знаець,** *уст., цяп., пр.*
Ніхто не ведае. Адзін бог знаіць, сколько мне чаго піря-
жыць прішлося. Ніхай ужо адзін гасподзь знаіць, што
там у іх было і чаго ні было. Адзін госпид знаіць, як нам
пріхадзілыся цярьпець. Адзін бог знаў, як мы там пірі-
дрыжэлі і пірікылаціліся. Адзін гасподзь знаў усю іх
бяду і горя. Што ў іх тварілыся усе гады, адзін госпид
знаў.

Адзін к аднаму. *Аднолькавыя (звыч. добрыя па якасці).* Ны прыдажу атыбрала кычанкі адзін к ыднаму, а што было хужэйшыя, сабе пасекла. Быракі сёліта адзін к ыднаму, хуць на выстыўку. Ніхай, што ў дзецтві замўрыныя бегылі,— цяперя вырысьлі хлопцы адзін к ыднаму, ніхто загуны ні дасьць. Адзін кы днаму злудзюганы.

Адзін канец. *Усё роўна (з безнадзейнасцю).* Яму ўжо ці яешні гатоў, ці бульбы няскобліныя ныварі — адзін канец. Едзь, ня едзь — адзін канец.

Адзін на адзін. *Без сведак, без удзелу іншых.* Завець мяне: выйдзі ў сенцы, я табе хачу нешта скызаць адзін ны адзін,— я ні пышла: лухту якую зьвярзець. Прі людзях я зь ім брацца ня буду, ну адзін ны адзін як-небудзь сустренуся.

Адзін пад адзін. 1. *Амаль роўныя па ўзросту.* Зайшоў я, глянуў ціріс парог — тамыцька мальгвы і такея, і такея, і во takenічкія адзін пыд адзін, шчытаў, шчытаў і зьбіўся: ці восіміра, ці дзісяціра. 2. *Моцныя, дужыя.* Бувала, як выйдуць хлопцы адзін пыд адзін упіцярых, ніхто зь імі ні справіцца.

Адзін пачот, іран. *Пра аднолькавасць падыходу, адносін, ацэнкі.* У Мікіпыра усім адзін пачот. Сколька ты чаго ні прывылакі к такой сьвякрові, адзін будзіць пачот.

Адзін перад адным (другім). *Старанна, хвацка.* Адзін пірід адным гонюць пакосы, тэй: я быстрой, а етый: нет, я. Купіла двух пырасёнычкыў, так жа ладна ядуць: поўныя карыцца нальлю, стагнуць цок-цок-цок адзін піріда дным, аж хвытаюць,— зы мінуту чыста. Яны ўсігда адзін пірід другім усё дзеляюць, каб пыкызаць сябе. Выйдуць на лён — адна пірід адною: каторыя скарей узматычыць. Тоцька с Хвенькыю як возьмуцца адна пірід другою, радзіміц у іх сядзіць. Як сталі адны пірід аднымі: мы первыя, нет, мы первыя, во рёгыту было. Што зь іх толька там дзеілыся, адны пірід другімі хвыталі: чыя первыю дыгрыбець, а копы абы-як валілі.

Адзін радзімец (прыпадак), *груб.* *Пра аднолькавасць, тоеснасць прадметаў, выніку.* Мне адзін радзіміц, ці ты пойдзіш, ці астанісься. Табе, канешня, адзін радзіміц, каго там пыстаўюць, а нам ні адзін. Па-мойму, дык і Шулянок адзін радзіміц, што тэй пріежджый. Быў тэй—ніхай тэй, будзіць другей — адзін пріпадык.

Адзін у адзін. *Аднолькавыя, вельмі добрыя па якасці.* Адзін у адзін кулі, іх толькі у рукі харошыму ма́сьці-ру, здзелыць крышу — сто гадоў стыяць бў́дзіць. Хлопцы адзін у адзін, як дубы, ім усякыя работа паць сілу.

Адзін у аднаго. 1. *Аднолькавыя.* Мушчыны што нада, адзін у аднаго, узяліся за йструб — зы пуўдня ськідылі, а к вечыру зыряшэцілі. Быякі адзін у аднаго, што хочыш атпáлюць. 2. *Вельмі падобныя.* Пыглядзела ны яе малыцыў: адзін у аднаго, прыма ні пызнаць, айдзе каторый, па росту толькі і рызьбяреш.

Адзін чорт, неадабр. *Пра аднолькавасць, тэснасць прадметаў, выніку.* Нам адзін чорт, хто зь іх будзіць правіць, абы ня піў. Лісей быў дужа харош, і Крайчоных адзін чорт.

Адзін чорт маляваў, неадабр. *Аднолькавыя.* Што Бырысёнкыва, што Хныкоўка, абяа хырашы: як сьпічкі, адзін чорт мулюваў.

Адзін шаг. *Вельмі блізка.* Адзін шаг табе ды таго мыгазіна, у любоя ўрэмя падбегла і купіла, што нада. Ці раз мне было адзін шаг ад гібілі.

Адзін шчот. *Пра адсутнасць усякай карысці з прадмета, асобы або яе дзеянняў.* Адзін шчот, што хызыін, кылі ён двору пріходзіць раз у нядзелю. Ікая тут куртка, адзін шчот, што адзежына, жывога места німа, усюдых дзірка на дзіркі.

Ад зямлі не відна (чуць відна, не атрос). *Пра вельмі малага ростам.* Ну й прістырыялыся ты сабе ныпáрніка: адзь зямлі ня відна. Якей жа ты гулец, цябе ж адзь зямлі ня відна. Во, чылавека таго — адзь зямлі чуць відна, зыдач, праўда, ны пыўдзяреўні хваціць. Адзь зямлі яго чуць відна, а ўжо й ён у тэй бок глядзіць, каб з большымі хлопцымі г дзеўкым бежч. Ну, есьлі жонка нізінькыя, то яшчэ так-сяк, а калі мужык адзь зямлі чуць відзін, дык што йта зу мужык. Адзь зямлі чуць відны, а йдуць с пыпіроскымі, як бальшэя, і дымяць. Ніхай сабе адзь зямлі ні атрос, а любая работа гаріць у руках, і пынятлівый такей: на што ні гляніць — мымінтáльна паймець. Адзь зямлі ні трысла, а ўжо спруўляй ёй і ныріджа́йця яе, а йна, хочыш, у пыста́ньні прінясець, па́цкыйціся.

Адкалоць (выкінуць, атмачыць) **номер** (штуку). *Зрабіць надзвычайнае.* Ці чу́ла ты, якей номір аткалоў учора

большый Сяргеіў: напіўся і дывай зы дзіцямі гыняцца па вуліцы. Ніхай толька у чарку нюхнуць, такую атколюць штуку, што і ўва сьне ня ўвідзіш. Кудрічаны выкінулі раз у Зяціцы номір: клубок нітык у каго-то ўзялі і пірмыталі быльшак ат хаты к хаці па ўсёй дзяреўні. Ета што, ён табе другей раз і ні такую штуку выкініць. Ці чуў, якей номір атмачылі яны ў Бялішчыні — пастой, Куліна січас рыскажыць. Хрытон, бувала, як атмочыць штуку, дык усе зы жываты хвытаюцца. *Незак. Адкалываць* (выкідаць, атмачываць) **намяра** (штукі). Як успомніш, якея мы аткалывылі ныміра, ажно січас сьмех бярець. Аніс любіў аткалывыць штукі, а тады, бувала, стаіць збоку і толька пысьміхаіцца. У моладысьці мы выкідалі ныміра, ня то што цяперішнія мыладзёж. Ты, знаць, бярэсься выкідаць штукі, як Холда, не, таго ні пірскочыш. Мы сь Пітраком хадзілі пы вічарінкых, атмачывылі ныміра. Бувала, сыбярुцца гурьбою і пашлі атмачывыць штукі, — такая дзелылі, што табе і ўва сьне ні прісьнілыся б. *Працягл.-фінальн.* **Наадкалываць** (навыкідаць, навывыкідаць, наатмачываць, даадкалываць, давыкідаць, давыкідываць, даатмачываць) **намяра** (штукі). Ну, вы там, канешня, ныаткалывылі ныміра, можа сядзелі і пікнуць быяліся. Мы ў тэй год, як прііжджаў Аксён, ныткалывылі штукі. Нывыкідаіцца ныміра, палучыцца сваё—і большы нічога. Пыглядзіш толька, яны ішчэ нывыкідваюць штукі. Летыся тут нывыкідывылі ныміра, яшчэ сёліта іх пымінаюць. Нывыкідывыш ты штукі, калі-небудзь так пы загрўку хто заедзіць, што дзівіцца будзіш. Ну, ныатмачывылі ныміра, ці я ні гываріў, што так кончыцца. Яны сябе пыкажуць: нытмачывыюць штукі. Вы дыаткалывыіцца свае нымяры, што вас і зу людзей весьць ня будуць. Дыткалывылі яны сяньня штукі: апсьміялі, што некуды було вочы дзіваць. Ты пулучыў—і ён дывыкідаіць ныміра. Дывыкідалі штукі, што іх узялі ды саміх выкінулі за дзьвері. Яны скоро дывыкідывыюць свае ныміра, што кўмільгым будуць у мяне каціцца. Дывыкідывыў Арыхіпёнык штукі: апыхыталі — большы некуды. Ты ў мяне дыатмачывыш нымяры, ой, дыатмачывыш, нулуплю, сколько ўлезіць. Мы ж кызалі, што дытмачыіць ён свае штукі, так і пулучылыся.

Адкалоць (выкінуць) **каленца**. *Зрабіць надзвычайнае.* Ну й сядзіць жа ў чылавеку радзіміц: як атколіць каленца, дык век ба думыў — ні прідумыіш такога. Выкінулі

каленца ўчора зы Сажом у Дубрыўкі ладна — нypіліся, біцца палезьлі, а тады некыму вокны пывысáджывылі.

Незак. Адкалываць (выкідаць) **каленцы**. 1. *Рабіць надзвычайнае*. Што цяперь,— во раншы мы атка́лывылі каленцы, будзь здароў. Я помню, як вы каленцы выкіда́лі с Хомкінымі хлыпцамі. 2. *Лоўка, па-майстэрску танцаваць*. Як выйшлі адзін піріда дным, як дывай атка́лывыць каленцы,— айдзе там нашым, і ў падмёткі тым ні гыдзяцца. Схадзі і ты глянь, як Моціны госьці выкіда́юць каленцы, ім там Лыўрянок іграіць. *Працягл.-фінальн., рэдкаўж.* **Наадкалываць** (навыкідаць, навькідываць, даадкалываць, давыкідаць, давыкідываць) **каленцы**. *Нарабіць надзвычайнага*. Відзіш, як ты ньатка́лывыў каленцы. Яны сябе сора пыка́жуць, нывькіда́юць каленцы. Во зырічанцы нывькідывылі каленцы — ета да! Дыатка́лывыіць ён каленцы етыя свае, нарьвецца ны сваё. Дывькідыіш ты каленцы, што возьмуць ды атпярúць столька, сколька ўлезіць. Во відзіш, як яны дывькідывылі каленцы, дужа былі хрыбрыцы, уходу ні зналі.

Адкінуць хвост, жарт. 1. *Легчы, разлегчыся*. У пúні ны саломі аткінуў хвост, ідзі-ка будзі, ніхай вячэрііць ды к конім сыбіра́іцца. 2. *Памерці*. Пыдаджы, во аткіну хвост, дам табе волю, пыжывеш адзін, пыкрасúісься. **Незак. Адкідаць** (адкідываць) **хвост**. *Паміраць*. Што ета ты малёг, ці ні сыбраўся ўжо хвост аткідаць? Чаго ляжу? — думыю ўжо хвост адкідывыць. **Множн. Паадкінуць** (паадкідаць, паадкідываць) **хвасты**. 1. Я пыдыйшла́ — пыаткінулі хвасты, храпуць. Што яны там пут кустамі пыткіда́лі хвасты,— косы нада кліпаць. Пыаткідывылі хвасты у плятнёўкі, а што ім посьлі вічарінкі. 2. Пры днаго спра́шыю, пру другога, пра трецьціга, а ўжо, гаворюць, пыаткінулі хвасты. Пыткіда́юць стырікі хвасты, тады ўжо будзіця хызыйнічыць, як са́мі зна́іця. Можа і нас успымя́ніця, як пыаткідывыім хвасты.

Адкладаць (адкладываць) **у доўгій яшчык**. *Перано́сіць на няпэўны далёкі час*. Ні нада табе аткльда́ць у доўгій яшчык зь естымі спраўкымі, заўтра схадзі у сільсавет, а тады посьлізаўт́ріга можа у горыд атвернісься,— ніхай пуд рукою б́удуць. Я ні стаў ба аткля́дывыць у доўгій яшчык, дукументы луччы ймець зыблыгаўре́мінна. **Зак. Адкласць** (атлажыць) **у доўгій яшчык**. Аткалдзеш у доўгій яшчык, заб́удзісься, дык ні нада так дзельць, а

сядзь дый нypішы. Атложыця ў доўгій яшчык — пішы прыпала. *Працягл.-фінальн.* **Наадкладаць** (наадкладаца, наадкладываць, наадкладывацца, даадкладаць, даадкладацца, даадкладываць, даадкладывацца) **у доўгій яшчык**. Ныткльдаіш у доўгій яшчык, што яно ўсё ў цябе глұмым пойдзіць. Вот відзіш, як ты ныткльдаўся у доўгій яшчык. Ныаткльдавыюць яны ў доўгій яшчык свае зборы, што нада будзіць ехыць, а ўсё ні ў пырядку. А ці вам жа людзі ні кызалі, што дыткльдавыіціся ў доўгій яшчык, схваціціся ў пасьледній мамент. Дыткльдаюць яны ў доўгій яшчык, што будуць локці самі сабе грызьць. Во так во ікраз, як ты, і Лісяёнык дыткльдаўся у доўгій яшчык с кұплію. Ну што, дыаткльдавылі у доўгій яшчык, за ўсё зразу цяперя ні схваціціся. Усё ні сыпяшыў: заўтря схаджу, посьлізаўтря, а тут ціліграма, дык зыхадзіў,— во дыткльдавыўся ў доўгій яшчык. *Наз.* **Адклад** (адкладанне, адкладыванне) **у доўгій яшчык**. Атклад любога дзела ў доўгій яшчык пользы ні прінясець. Аткльдаўня ў доўгій яшчык — ета толька лішнія вылакїта. Каб ні твае вьмудры ды ні аткльдавыньня ў доўгій яшчык, то й мы б, як людзі, у хату г замырызкым улезьлі.

Ад коркі да коркі. *Усё, ад пачатку да канца (прачытаць).* Я ўжо даўно твае казкі ат коркі да коркі прычытаў, цяперя дай мне што-небудзь другога.

Адкрываць Амерыку, неадабр.; адз., мн. Паведамляць пра даўно вядомае. Ты думыіш, што аткрываіш Амерыку, як бісь цябе ніхто нічога ня чуў і ні знаіць. Вы ўсігда ўсім аткрываіця Амерыкі. Я етыя вашы новысьці даўно забыў. **Зак. Адкрыць Амерыку.** Ты мне Амерыку ні аткрыў, я сам усё відзіў і пынімаў, толька сквілу ні хацелыся пыднімаць ды пары ды часу. Думыіш, ты аткрыў Амерыкі, мы ўсю ету трілюду даўно чулі,— нехта тріпануў ізыкам — і пашло: лах-лах-лах-лах. Ты ўзноў мне хочыш Амерыкі аткрыць з лухтою ніпыцьсіваную.

Адкрываць (раскрываць) вочы. *Данамагаць правільна зразумець.* Ці табе хто должын вочы аткрываць на ўсё ўсякыя, ці ты сам ня відзіш, што ў цябе ў хаці дзелыіцца. Марка як быў, тэй рыскрываў Зьмітраку троху вочы, а як паехыў, етый ні на што ні глядзіць. **Зак. Адкрыць (раскрыць) вочы.** А я нічога ні зымічаў і ні пыдызриваў дайжа, пакуля яны ні аткрылі мне вочы на ўсю ету карціну. Як раскрылі яму вочы на ўсе іх прадзелкі, дык ён

Адкуль вецер дмець (дуюць), *асудж.* *Пра таго, хто беспрынцыпова паводзіць сябе ў залежнасці ад абставін.* Усігда нюхыіць, аткуль вецір дмець, а сам сабою нічога ня здзелыіць і ні скажыць нічога. Прахор узнаў, аткуль вецір дуйць, есьлі так гываріў, інычы б зь яго шчыпцямі слова ня выцігнуў пра іх.

Аднаго поля ягады (ягадкі), *неадабр., іран.* *Аднолькавыя па дрэнных паводзінах і ўчынках.* Што Анька, што Хрысьцінка — аднаго поля ягыды, што хочыш трыпануць і вокым ні змаргнуць. Хто іх ні знаў, аднаго поля ягидкі былі. Пыдыбраліся ягыды аднаго поля, відна, хваціла чорту сыбіраць іх да кучы,— нада ж еткіх зьвесць.

Адна кожа. *Вельмі худы.* Ну Кузьмянку́ адна кожа, як толька ён цігаіць ногі.

Адна кожа асталася, *пр., буд.* *Пра вельмі худога.* Устреціў я Сямёна, глянуў — ажно страшна: адна кожа асталыся,— што балежня дзелыіць, быў жа мушчына, як гром. Ны Гаўріку адна кожа астыла́ся, а йдзець — чуць толька ныгамі дзвiгiыіць. Во ня будзіш слухыць, ня будзіш нічога есьць, дык адна кожа астанеца. Пыжывеш так месіц-другей — адна кожа аста́ніца. *Незак.* **Адна кожа астаеца**, *цяп., пр.* Летым жа есьць ні загоніш, высьхнуць, выпітріюць, адна кожа астаеца. Калі йта, летыся, кажыцца, у аўгусьці ат'іжджالی мы, дык на іх адна кожа астыва́лыся. *Множн.* **Адна кожа паасталася** (пааставалася), *пр., буд.* На іх там на ўсіх адна кожа пыста́лыся. Нада ж так схуднець—адна кожа пыстыла́ся. Праседзілі трі нядзелі ў лесі, на іх там адна кожа пыстыва́лыся. Дугультайнічыюцца, што есьць нечыга будзіць, адна кожа пыастаеца, тады пышавелюць мызкамі. Бува́ла, зы вясну так высьхнуць — адна кожа пыста́ніца.

Адна ласка (міласць, шана), *іран.* *Пра аднолькавасць падыходу, адносін, ацэнкі.* Ці прывыляйся дзень, ці ў доску разьбіся касі—ўсігда адна ласка. Як ні стырайся, як ня рьві жыльля, у яго ўсігда адна мілысьць: во, што ты там здзелыла. Угыздала ім, угыздала, ажно адна ша́на, ласкі ня выслужыла.

Аднаму богу (госпаду) *ізвесна, уст.* *Ніхто не ведае.* Аднаму толька богу ізьвесна, што тама зь імі случы́лыся. Нічога ні сыбшчаюць і ня пішуць, аднаму госпы́ду ізьвесна, ці жывы хуць яны там.

ажно áхнуў: а я думыў, яны самыя чэсныя людзі. *Працягл.-фінальн., іран.* **Наадкрываць** (нараскрываць, даадкрываць, дараскрываць) **вочы**. Ты ўжо там ныткрываіш ім вочы, аднаго цябе яны толькі і ждучь. Ныаткрываіць іна вочы, як Санька Сыціпану: етый слухыў, слухыў, а тады высьпіткым. Нырыскрыва́ла Домна вочы: мыці́рі-ка пулучыла і пышла. Тэй дыткрываў вочы, і етому січас тоя са́мыя бўдзіць. Дырыскрываіць іна вочы, чаго ёй лезыць, куды ня просюць.

Адкрываць (раскрываць) **душу** (серца). *Шчыра расказваць пра што-н. асабістае.* Дужа б я ста́ла піряд імі аткрываць душў, вогірі такея-то найшліся. Матру́ніна не, ня с тых, сердца іна дужа аткрываць ні ста́ніць. Многа яны зыхацелі, твае роднінькія, каб я піріт кажным устречным-пыпяречным рыскрывала душў. Так ужо, так сты́рйіцца, пряма сердца ім рыскрываіць, ці ня меціць каторыга ў зяці. *Зак.* **Адкрыць** (раскрыць) **душу** (серца). Ні зыхацеў ён аткрыць мне душу, ні зыхацеў, а пы ўсяму відна: дужа хацелыся рыскызаць. Усё ім сердца аткрыла, пра ўсё чысьцінька рыскыза́ла сьма, я дужа й ні дапыты-вылыся. Душу ён, канешня, ні раскрыў, ну толькі рыскызаў пры сябе дужа многа. Во калі Лаўрін раскрыў сердца. *Працягл.-фінальн.* **Наадкрываць** (нараскрываць, даадкрываць, дараскрываць) **душу** (серца). Скызаць ты скажы, толькі ні ныаткрыва́й так душў, як Танька Сыціпа́нідзіна. Нырыскрываіш ты душу пыразітым етым. Ныткрывала ты дураку сердца: ходзіць пы дзяреўні, усім рыска́зыіць і рягочыць. Я б ім нырыскрыва́ла сердца, дыжда́ліся б яны. Яны цябе прысьмяюць як мілінькыга, во й дыаткрываіш ты душу. Нада веріць, ды глядзець каму, ато дыаткрываіш сердца. Каму ж ён паверіў, мылахольным тым, дырыскрываў душу. Дырыскрываў Коля сердца, пыднялі на сьмех.

Ад крышкі да крышкі. *Усё ад пачатку да канца (прачытаць).* Якую кніжышчу ні пупадзець, пакуля ат крышкі да крышкі ні прычытаіць — з рук ня вы́пусьціць. Во чытаньня: за вечыр ат крышкі да крышкі прычытаў.

Адкуль (адкуля, адкуліцька) **ні вазьмісь.** *Нечакана, раптоўна.* Мы былі вы́прывіліся ў Лырья́ныва, а тут аткуль ні вазьмісь Коля, гаворіць, там нічога німа. Сяджу, піраку́сыю, а заіц аткуля ні вазьмісь жыг лі мяне. Аткуліцька ні вазьмісь бягіць, кічыць: «Спыса́йся!»

Адна нага тут, другая там, жарт. *Вельмі шпарка, хутка.* Ты бягі, ды так бягі, каб адна ныга тут, а другая там. Сашка ні пыдвядзець, ён усігда бягіць адна ныга тут, другая там.

Адна [толька] назва. *Пра неадпаведнасць назвы сутнасці.* Адна назва, што баня стаіць, ужо год у ёй ня мыліся: дух нісколька ні дзяржыцца. Якея там грібы, адна назва, што грібы, дырма ногі збылі. Адна толька назва, што замужым, іна ў бацькі ўсё ўремя сядзіць.

Адна чарка, гумар. *Пра аднолькавасць падыходу, адносін, ацэнкі.* Ці старінькій там ніхай будзіць, ці малінькій, у яго ўсім адна чарка.

Адно за другое заходзіць, цяп., пр., буд. *Пра запаслівасць.* Лявоніха сыціпла жывець, у яе ўсігда адно зу другога заходзіць. Я дужа нічым ні раськідывылыся, у мяне ўсігда адно зу другога зыхадзіла. Відзіш, акыпіруваліся і пыднімаюць тряхольля, у іх ужо адно зу другога пычынаіць зыхадзіць. **Зак.** **Адно за другое зайшло, пр., буд.** У іх ба хуць ны сяння было што ў рот укласыць ды змяніцца посылі бані, а ня то што, каб адно зу другога зайшло. Ты пыаканом так, як я, і ў цябе адно зу другога зайдзіць. Як хваціцца за розум, дык ня то што ні хваціць, а й адно зу другога зойдзіць.

Адно званне. *Пра амаль поўную страту прадметам ці асобай сваіх вартасцей.* Званьня адно, што ён у хаці, нічога ні глядзіць, толька б ат кніжкі вачэй ні твадзіў. Адно званьня шуба, ціпла зь яе ні на грош.

Адной (аднае) масці, жарт. *Вельмі падобныя.* Усе троя адной масьці, кажный пызнаіць, што Сяргеіва прырода. Во ўжо хто аднае масьці — ета Хлімыняты, прямиа ні рызьлічыш, айдзе каторый. Як Рыгазёнык, так і Даніла адной масьці, толька і глядзіць, што айдзе блізка ляжыць. Земскій усё ўремя краў, а разьві Лявон ні аднае масьці быў злодзіў?

Адно к аднаму. *У адно цэлае.* Сьпірва біс пырасёнка асталіся, а цяперя карова так пыдвіла, і адно купі, і другога, — етык адно к аднаму і выходзіць. Нешта адно кы днаму ўсё бяс толку. Адно кы днаму, адно кы днаму, дык яно й ёсць.

Адно [толька] названіе (празваніе). *Пра неадпаведнасць назвы сутнасці.* Ікая там маліна, адно нызванія

маліна, можа дзесіць ягызін сядзіць. Адно прызв́анія, што Трыхімёнык, хызяйства, як Трыхымі́янты, ні глядзіць, вы́піць, пугуляць — большы нічога. Адно толька нызв́анія, што лажок, травы на ём у самыя лўччыя гады ні хваробы ні бува́іць. Вот прызв́анія толька адно чылавек, у яго нічога чылавечыскыга ні ста́лыся, усігда ходзіць як воўк.

Адно ў адно. *Адборнае, добрае.* Нывыбіраў яблык адно ў адно, пывязу́, гаворіць, унукым, ніхай паспробы-юць сваіх, ні куплёных.

Адно ўважэ́ніе, іран. *Пра аднолькавасць падыходу, адносін, ацэ́нкі.* Хуць у нітку вы́цігніся, у Грыбыча́ адно уважэ́нія: гы-ы, маць-пі́римаць, мала здзелыла. Усю жы́зню відзіла адно уважэ́нія — добрыга слова ня чула.

Адною душою. *Зусім адзінока.* Сыбраўся і едзь, плакыць дужа ні стану і ўсьлед ні пыбягу́, прыжыву́ і адною душою.

Адны вочы. *Вельмі худы.* Думую, ці ні бальнэй ён чалавек: адны вочы, а ўвесь ажно хіста́іцца.

Адны вочы асталіся, пр., буд. *Пра вельмі худога (чалавека).* Во носіцца і носіцца днямі, гатоў і ноч бегыць, адны вочы асталіся. Зьбегы́цца, што адны вочы астану́цца, а тады ўжо я пытка́рмлію. **Незак. Адны вочы астаю́цца, цяп., пр.** Глян-ка ты, у яго ж адны вочы астаю́цца, ці ні зыбалела што ў сярэ́дку. Я думыў, ён і ня вь́жы-віць, летыся ў яго адны вочы астыва́ліся. **Множн. Адны вочы паасталіся** (пааставаліся), *пр., буд.* Там ужо і глядзець не́ ны кыга, адны вочы пыаста́ліся. Высыхлі вун на шчэ́пку, адны вочы пыстыва́ліся. Ув́ідзіш, якея здзелыю́цца за лета, адны вочы пыстану́цца. Глядзець іх тама некыму будзіць, дык у іх адны вочы пыастаю́цца.

Адны вочы блішчаць, цяп., пр. *Пра вельмі бруднага.* Уваліўся ў хату, зь яго і цякець і плувець, адны вочы блішча́ць. Ты б толька глянула, ны каго ён быў паходж: як чорт, адны вочы блішчэ́лі.

Адны вуглы асталіся, пр., буд. *Усё ўкрадзена.* На́дзінь жа хату кініш, рініш і пыбягіш, ну й дыкіда́ліся: прішлі ў суботу, глянулі — замок зьбі́т, зайшлі ўсярэ́дык — адны вуглы аста́ліся. Хочыш — калі адны вуглы

астану́цца, есьлі так ня будзіш глядзець. *Незак.* **Адны вуглы аставаліся.** У мяне ўжо два разы адны вуглы астыва́ліся, а ўчора ўзноў чуць ня пчы́сьцілі. *Множн.* **Адны вуглы паасталіся** (пааставаліся), *пр., буд.* Глядзіця, каб адны вуглы ні пысталіся, хрыбры́цы еткія, улезуць і вьбіруць усё. Тожа так ні глядзелі, храбрі́ліся, а як пыстыва́ліся адны вуглы, кусаюць сабе локці. Кылі адны вуглы пыстану́цца, хва́цііся вума. Так глядзеўшы, калі-небудзь адны вуглы пыстаю́цца ува ўсіх траіх.

Адны галавешкі асталіся, пр., буд. *Усё згарэла.* Прыбегла, рукамі ўспляснўла, куку́йць, ну што, куку́й—ні куку́й, кылі адны гылавешкі аста́ліся. Во так есьлі будзіш гру́бку другой раз кіда́ць, дык ат хаты адны гылавешкі астану́цца. *Незак., рэдкаўж.* **Адны галавешкі аставаліся.** Яны ж трі разы гарелі, ды як гарелі — адны гылавешкі астыва́ліся. *Множн.* **Адны галавешкі паасталіся** (пааставаліся), *пр., буд.* Ніхто ні забудзіць, як дзяреўня ў сорык тре́ццым кіпела, адны гылавешкі пысталіся. Пакуля набеглі людзі, пычалі тушыць, адны гылавешкі пыстыва́ліся. Хва́цісься за розум, як адны гылавешкі пыстаю́цца. Бірягі́іся людзі: еткія сухмень і яшчэ зь віцярком, ніхай іскырка — і ат пасёлка адны гылавешкі пыста́нуцца, гыласі́ця тады, куку́йця ці яшчэ што хочыця дзелы́ця.

Адны косці (робры). *Вельмі худы.* Учора відзіла я Хрытынка́: дужа плахей від, адны косьці. Жы́ціль зь яго ніва́жний, адны рёбры, вот, лі двыра трошку топы́ць.

Адны косці (робры) асталіся, пр., буд. *Пра вельмі худога (чалавека, жыве́лу).* Зьесьць чаго-небудзь нізашто ні прісіліш, вьсых, вьпі́тріў, адны косьці асталіся. Адны рёбры аста́ліся, а ўсё з-зу ду́роў, з-зу гульні пад'есьць некылі. Ссохні́ш, што адны косьці аста́нуцца, і я бегыць зы табою ня буду: зьеж, сыночык, тоя, зьеж ета. Ны саломкі пыўзі́мы як пыста́іць, к вясьне адны рёбры астану́цца. *Незак., рэдкаўж.* **Адны косці (робры) астаю́цца, цяп., пр.** Адны косьці астыва́ліся — такей быў худзюшчый. Былі ўжо саўсі́м адны рёбры астыва́ліся, а глянька ты, атклі́яў. Што вы будзіця гыня́ць яго, у яго і так адны косьці астаю́цца. Знаіш, к вясьне ж корм кынча́іцца, дык у каровы адны рёбры астаю́цца. *Множн.* **Адны косці (робры) паасталіся** (пааставаліся), *пр., буд.* Адны косьці пыасталіся, а ду́роў сваіх ні кідаюць. Як пыкарміў нядзелю сам, дык адны косьці пыстыва́ліся. Пыстаю́цца

адны косьці — і ніхай, я лавіць вас ды карміць ня буду. Ну бубна́х жа на тых травінычкі глыдану́ць німа, адны косьці у скыта пыстану́цца. Што ты выбі́ріш, есьлі на іх на ўсі́х адны рё́бры пысталі́ся. Як яны пы зямле ходзю́ць, у іх адны рё́бры пыстыва́ліся. Зь зімы скот як выйдзі́ць с пуні, адны рё́бры пыстаю́цца, а тады ат'есца. Едзь ты ды зыбярі́ іх к сабе, глядзе́ць іх там ніхто ня будзі́ць, адны рё́бры пыста́нуцца.

Адным вокам. *Мелькам (бачыць, убачыць, паглядзець і г. д.).* Бегла, адным вокам глянула на тэй бызар, гырлачы́ відзіла, што былі́, а ла́тык ні пагледзіла, некылі́ было дужа прі́глідацца. Відзіў адным вокам, ка́жыцца, Коля стыяў з Ганныю. Ты ж ба хуць адным вокам пыглядзеў, там жа зазноба сядзі́ць.

Адным вухам. *Крыху, мімаходам (слухаць, чуць, пачуць і г. д.).* Адным ву́хым чуў: нешта пыміна́лі Бальшэ́й Кот — ці то пі́рвазі́ць аттуля зьбіра́ліся, ці капу там укра́лі. Мінутычку прістоіў, адным вухым паслу́хыў — так, тріпа́ліся ат нечы́га дзелы́ць. Пастой, пастой, я тожа пра ета адным вухым чуў.

Адным духам. *Адразу, у адзін прыём.* Адным духым апыражніў лыха́нчык, а там жа ня меншы, як кварты чаты́ры мылы́ка.

Адным заходам. *У адзін прыём.* Лу́ччы было б, каб адным заходым купі́ць і солі́ і сахыру́ і дзі́цям пы машы́ных што пыглядзе́ць. Хочыш адным заходым двух зайцы́ў забі́ць?

Адным махам. *Хутка, шпарка, адразу.* Што яму, адным ма́хым пі́ракінуў тоя сена. Далёка тут да тых Сьлёзык, адным ма́хым зьбегы́ць. Сіла нямерны́я, адным ма́хым рыссадзіў еткыю калодзі́шчу. Адным махым забіў семсот мына́хыў.

Адным мірам мазаны, іран. *Аднолькавыя па якасцях, паводзі́нах.* І Пятрок харош, і Андрей дужа ла́дзін, абоя адным мі́рым ма́зыны.

Адным пальцам. *Проста, лёгка, не прыкладаючы намаганняў.* Я б іх тама адным па́льцым рашшту́рхыў. К табе датронься адным пальцы́м, ты й пыля́ціш. Ну й сіла ж — прыма нямерны́я, ён жа Сьцёпку адным пальцы́м пыклаў.

Адным словам. 1. *Карацей кажучы.* Дыгываріцца яны там, адным словам, ні дыгываріліся. Адным словам, сяньня я, відна, нікуды ні пайду. 2. *Кортка і ясна.* Скажы яму адным словам, каб ні жадаў асобыга прыгласэння, ато ўжо як дыбярэўся, будзіць харош.

Адпаліць номер (штуку), *часта асудж.* **Зрабіць вельмі надзвычайнае.** Во хто атпаліў номер, дык атпаліў, папробуй прадумаць такая. Хочыш, такую штуку атпалюць—ува сьне ні сасьніш. Цюхіліняты табе такей номер атпалюць, што дзівіцца будзіш, яны на ўсё спасыбны. **Незак.** **Адпаліваць намяра** (штукі). Помніш Саўкіныга зяця, во быў масьцір атпалівыць ныміра. Ці рыскызаць, якая мы атпалівылі ныміра у двеццатых гыдах, як дзярэўня пу хутурах рыспыўзлася. Атпалівылі штукі, як бандую хадзілі, німала людзей ат іх пыплакыла. *Працягл.-фінальн.* **Наадпаліваць** (даадпаліваць) **намяра** (штукі). Нытпалівылі ныміра, такая тварілі, што як іх зімля дзіржала. Зьехыліся, сыбраліся ўзноў, цяпер нытпаліюць штукі аравую. Во дытпалівыў ныміра, ну й добра, так і нада, ато ж праходу ні было. Ніхай сабе абыйшлося, ну калі ж небудзь дытпаліваюць штукі, нарвуцца ны сваё. *Гл.* **Ад калоць номер.**

Адпраўляцца (іціць) **на тэй свет.** *Паміраць.* Атпрыўляюцца стырікі паціхіньку на тэй сьвет. Ніхай якей ні старэй, а йціць на тэй сьвет нікому ня хочыцца. **Зак.** **Адправіцца** (пайціць) **на тэй свет.** Раз Трахім атправіўся на тэй сьвет, то мне й бог вялеў сыбірацца, ён жа здароў быў, як гром. Рана пашоў на тэй сьвет і ўсё так, ціріс сваю глупысьць.

Адпраўляць на тэй свет. *Забіваць; даводзіць да смерці.* Любіў ба ты атпрыўляць людзей на тэй сьвет, глядзі, каб сымаго ні схвацілі ды ні тпавілі. **Зак.** **Адправіць на тэй свет.** Вы мяне скоро сваімі дурамі атправіця на тэй сьвет. Зь імі толька зьвяжыся, хочыш—пікануць, а не—дык пыцьсыцірагуць і на тэй сьвет атправюць. *Множн.* **Паадпраўляць на тэй свет.** Ты нас на тэй сьвет зьбіраіся пытпрыўляць,—ня вьйдзіць, можыш сам скарей туды пупасьць. *Працягл.-фінальн.* **Наадпраўляць** (наадпраўляцца, даадпраўляць, даадпраўляцца) **на тэй свет.** Во ізьвірыг быў, нытпрыўляў людзей на тэй сьвет. Адзін нытпрыўляў на тэй сьвет і дугей скоро ета самыя палучыць. Нытпрыўляліся яны людзей на тэй сьвет, лі

Цёмныга лесу, кызáлі, пылажы́лі мно́га. Во, дытпрыўля́лі наро́духну на тэ́й сьвет, насы́ціліся кроўю. Дытпрыўля́ўся лю́дзеі на тэ́й сьвет, па ім ты́кі даўно́ пі́тля пла́кыла.

Ад прыроды (прыроддзя). *З нараджэння ці па спадчыне.* У іх кыртавысьць ат прыроды, матка ма́лінькыя, бува́ла, як пычане́ць турлы́чыць, забі́, ні рызьбя́реш ні слова, а пыдра́стуць — і нічо́га ну́лума́юцца гыва́ріць. Ён ат прыродзьдзя та́кей спасо́бный, у іх у раду́ глума́коў ні́ было. Ат прыродзьдзя гу́льтаі, няго́ж а́ч ча́го.

Ад пу́за, гру́б. Уво́лю. Быга́ценню́ сва́дзьбу́ спра́вілі, уся́го ат пу́за́ было. Ны́пі́кла сва́ім піра́гоў: е́жця ат пу́за, ху́ць рысьпі́ражы́ціся.

Адпуска́ць вожкі́. *Змя́ншаць кантро́ль, дава́ць кры́ху во́лі.* Ні́ на́да́ было́ атпуска́ць вожкі́, зразу́ ляхчэ́й дзі́ржа́ць у ру́ках. **Зак. Адпусці́ць вожкі́.** Раз атпусьці́ла вожкі́, дру́гей раз атпусьці́ла, а на тре́цый яны́ і ву́хым ні́ вяду́ць. *Мно́жн.* **Паадпуска́ць вожкі́.** Што́ ж я ска́жу, пы́атпусkáлі́ вожкі́, а ця́пер а́йкы́ця. *Пра́цягл.-фіна́льн.* **Наадпуска́ць** (даадпуска́ць) **вожкі́.** Відзі́ш, як ты́ ны́тпусkáў вожкі́, што́ зь е́стыга́ в́ыйшла. Во́ як ды́тпусkáлі́ вожкі́, ці́ лё́гка́ ця́пера́ пі́ріда́чы на́сіць. *Гл.* А́ с л а б л я́ ц ь в о ж к і́.

Адпуска́ць (пуска́ць) **душу́ жы́вою** (жыву́ю), *ча́ста жар́т. Пра́яўля́ць спа́гаду́ на́сля марда́вання.* Атпусkáй ты́ ўжо́ яго́ ду́шу жы́вою, ні́хай ска́рей бя́гіць,— к ма́шы́ні́ спозьні́цца. Ну́ што́ ты́, ужо́ і ду́шу ма́ю́ ня хо́чыш атпусkáць жы́вую. Ды́ во́ ду́мыю́, ці́ пуска́ць, ці́ ні́ пуска́ць тва́ю ду́шу жы́вою. Пуска́йця́ вы́ яго́ ду́шу жы́вую, на́што́ ё́н ва́м. **Зак. Адпусці́ць** (пусці́ць) **душу́ жы́вою** (жыву́ю). Атпусьці́ ты́ ма́ю́ ду́шу жы́вою, ні́чо́га я а́ць ця́бе ні́ хачу́ і ні́ прашу́. Не́йкі́я бы́сячу́гі́ злаві́лі, аты́бра́лі ў́сё, што́ нё́с, ка́сьцю́м зы́нялі, ту́хлі, то́лька ду́шу атпусьці́лі жы́вую. Ці́ вы́ пусьці́ця́ ма́ю ду́шу жы́вою, ці́ ня́ пусьці́ця́? І́ ні́ ха́целься́ б пусьці́ць тва́ю ду́шу жы́вую, ну́ ла́дна ў́жо, і́дзі́.

Ад сі́лы. Сама́е бо́льшае. Тут а́ць сі́лы́ трі́ ху́нты ў́сяе́ квасо́лі, а ты́ мне хо́чыш зы́ два кі́лыгра́мы ў́перць. Ні́ за́што́ ні́ ны́ліва́й мно́га, я а́ць сі́лы́ пя́ць ло́жык зье́м.

Ад сло́ва да сло́ва. *У́сё поў́на́сцю.* Пі́ріда́лі а́ц сло́ва да сло́ва ў́сё́ чы́сьці́нька і́ дай́жа прі́ба́вілі́, пра́ што́ я ду́хым ні́ зна́ў і́ ня чу́ў.

Ад случая к случаю. *Несістэматычна.* Я ў сваіх у Пыстырна́кых рэдка буваю, так, ац слўчы́я к слўчыю зыхаджу́ калі.

Адставаць ат ног. *Стамляцца ў час хадзьбы.* Як прайдзіш падзьдзісят вёрст, ат ног, бувала, ацстыва́лі. **Зак.** **Адстаць ат ног.** Столька вы́хыдзіць, ні хыця ацста́ніш ат ног. *Усеаг.* **Паадстаць** (паадставаць) **ат ног.** Мы ж прыма ат ног пыцста́лі — столька прайціць ды з ношкымі. Я знаю, што пыцстаю́ць ат ног, Ша́мыва ня блізкай сьвет.

Адставаць ат рук. *Стамляцца працуючы.* І ў ха́ці хвытаіш, і ны дваре нада зьдзелыць, і ны грідах ня поліна — за́ дзінь ат рук ацстаеш. **Зак.** **Адстаць ат рук.** Сколька чаго пірядзелыіш — ацстаць ат рук можна. *Усеаг.* **Паадстаць** (паадставаць) **ат рук.** Пакуля зьвеілі ды ў мяшкі ссы́пылі — там жа дзьве машыны — ат рук пыацста́лі. Пыцстыва́лі ат рук лі кынба́йна — і пыднасіць, і атніма́ць, і адгріба́ць нада зразу.

Ад [усёй (чыстай)] душы. 1. *Адкрыта.* Пысядзелі, ад душы пыгыварілі, ён мне пра ўсю сваю жызьню рыскызаў. Не, я віджу, што ён ат усёй душы гаворіць. Каб жа ета гыварі́лыся ач чы́стый душы, ато ж не. 2. *Радасна, шчыра.* Зайдзі-ка, зайдзі к куме, іна цябе пычастуіць ад душы. Ат усёй душы пріні́мала гасьцей. Каго ні сустрюкаю́ць, дык усі́гда ач чы́стый душы. Яны так ужо блыгыдарі́лі ач чыстыя душы, ну, што мы дзевычку прі́вязьлі.

Ад усяго (чыстага) сэрца. 1. *Адкрыта, чыстасардэчна.* Я ж нічагенічка ні хува́ла і ні скрыва́ла, я ж ат усяго сэрца гыварі́ла: што было, то было. Васі́ль ня тэй чыла-век, ач чы́стыга сэрца гыварі́ць ня дужа разгоні́цца. 2. *З najlepszych набуджэньняў.* Бярі, раз даю́ць ат усяго сэрца. Мы ж бізь нічога нія́кыга, ач чы́стыга сэрца вам, а яно вун што пулуча́іцца.

Адходчывае сэрца. *Пра незлапомнасць, адходлівасць.* Ай, ні бяду́й ты, у Шуркі атхоччывыя сэрца, ра́зым уські́піцца, а тады атойдзі́ць і як нічога ні было.

Ад цямна да цямна. *Поўны дзень.* Цэ́лых дзьве нядзелі петылі́ся ла́дна, аць ці́мна ды ці́мна тыпары́ з рук ні выпуска́лі.

Аж (ажно, што) **за вушамі трашчыць, цяп., пр., буд.** *З апетытам, з задавальненнем (есці).* Нылі́ла па мі́скі

капу́сты, а тады пу куску́ быра́ніны пылажы́ла, дык яны ныва́ліліся, сталі есьць, аж зу вуша́мі тряшчы́ць. Вы́бігыліся ладна, уміна́юць усё пы́дряд, ажно зу вуша́мі тряшчы́ць. Яду́ць, што зу вуша́мі тряшчы́ць, прыгылыда́ліся зы такую дарогу. Зразу атка́зывыліся, а тады мі́скі пы́ць сябе пы́ццягну́лі, сталі есьць, аж зу вуша́мі тряшчэ́ла. Мыла́цілі усё пы́дряд, што зу вуша́мі тряшчэ́ла. Ніхай вы́бігыю́цца, буду́ць есьць, ажно зу вуша́мі тряшчэ́ць буду́ць. Пры́трясу́цца, то возьму́цца зы яду, што тряшчэ́ць зу вуша́мі буду́ць.

Аж (ажно, што) **нос гнецца, цяп., пр., буд.** *З апетытам, з задавальненнем, ахвотай.* Есьць сы сма́кым, аж нос гнецца. Яду́ць усё пы́дряд адзін пі́рід адны́м, ажно насы гну́цца, яны ні́пірябі́рлівыя. Апліта́іць кылбасу з бу́лкую, што нос гнецца. Так ці́рябі́ў капу́сту, аж нос гну́ўся. Прачу́хыліся, дык жра́лі, што насы гну́ліся. Вы́хыртыю́цца, то ня буду́ць пі́рібіра́ць, а буду́ць есьць аж насы буду́ць гну́цца. Пры́біга́ць зь леса, апсы́дуць мі́ску, ажно насы буду́ць гну́цца,—так ім пойдзі́ць усё пы́дряд.

Азяліць (адурыць) **галаву** (галовухну). *Вельмі надакучыць, атлуміць.* Пы́дняхверься, пы́дняхверься аста́цца, ё́н табе за дзе́нь азелі́ць гы́лаву, што ні рада будзі́ш і пла́ты тае атры́кае́ся. Азялі́ла ты маю́ галовухну сваё́ю трілю́дыю, як то́лька табе язы́к ні зыба́ліць несць лу́хту ніпы́цьсыва́ню. Саўсі́м гы́лаву аду́рілі гылы́галеньні́м, ні адной мі́нута́чкі спакойна ні пабу́дуць. Аду́ріў жа ты мне галовухну, худзь ба бы́ў уталон яке́й-небудзь.

Азяліць і адурыць, асудж. *Вельмі надакучыць, атлуміць.* Утраі́х як рысха́дзіліся — ні ў́няць, азялі́лі і аду́рілі, і ні за што ні да́лі ў́зяцца. *Усеаг.* **Паазяліць і паадурыць.** Друге́я ж дзе́ці як дзе́ці, а е́тых радзі́міц і́х знаі́ць, што у і́х твары́цца, пы́азялі́лі і пы́аду́рілі.

Айдзе бог дасць. *Дзе прыйдзе́цца.* Пайду́, пі́ріначую айдзе бог дасьць, ця́пера лета́, капу́ пупа́ў і сьпі́, у се́ні дайжа зды́равей на во́льным возду́хі.

Айдзе наша не прападала. *Пра гатоўнасць рызык-нуць.* Канешня, Са́прыны́вічы ня блі́зкі́й сьвет, ну там ба мы хыра́шо гу́льну́лі,—дывай пайдзём, айдзе наша ні прыпы́дала. *Зак., адзінк.* **Айдзе наша не прапала.** Ку́пім? — айдзе наша ні прыпа́ла, пла́ці грошы́.

Айдзе ракі замуюць, цяп., пр. Пра пагрозу цяжка пакараць. Я чыкыцца доўга ні люблю, у мяне сора пызнаіш, айдзе ракі зімуюць. Мы яму січас пыкажым, айдзе ракі зімувалі.

Акалачываць (выкалачываць) **парогі, асудж. Надакуцаць частым наведваннем.** Работыць ні прігоніш і ні прітуркыш, а так во пы хатых зь дня ў дзень акылачывыіць парогі. Ні за што рукою ўзяцца ня хочыць еткій лабрэціна, выкылачывыў ба і выкылачывыў парогі, ды, знаць, ня дужа хочуць у хаты пускаць. **Множн. Паакалачываць** (павыкалачываць) **парогі.** Як пашлі з раньня, пыакылачывыюць парогі ува ўсіх, усё ізыкамі лах-лах-лах. Зы адзін дзень пывыкылачывыіць парогі у пыўдзяреўні. **Гл. Аббіваць парогі.**

Ані гу-гу. Ціха, спакойна. Сяньня я выйшыў, сонца толька зьбіралыся ўсхадзіць, усюдых ані гу-гу, ажно кропна неік.

Ані (ні) ў зуб. 1. Нічога (не разумець, не ведаць). Ані ў зуб нічога ні знаюць, аткуль жа ім знаць, кылі ды цімна у мячыка носюцца. Стала тулмачыць ёй кросны: ты ж во так глядзі і во так кідай, дык ні ў зуб ні пынімаіць. **2. Нічога (не есці, не піць).** Суліла я і крупені, і кашы зыбіляныя і крошку вокрыка атрезыла — ані ў зуб ні ўзяў. Я ні знаю, нешта Адарка дужа слабыя, ні ў зуб нічога ня хочыць: ні магу, ні дываіцца, атвяжыіся.

Ані (ні) ў зуб нагою. Нічога (не разумець, не ведаць). У плотністві ён ані ў зуб нагою ня смысьліць. Дывай я спрашывыць, што сяньня учылі, што ўчора прыхадзілі, спрасіў пы гісторіі, пы гіяграфіі — ён жа ні ў зуб нагою ні знаіць, а ета ж сёмый клас.

Ані подступу (падступіцца). **Ні ў якім разе.** Хацела я пыгываріць зь ім, як ш чылавеком, рыспрасіць, што, як случылыся — айдзе там, ані поцступу. Сядзіць туча-тучю, ані пуцступіся; скызалі, што дренна работыў лі стога.

Апасная гульня. Небяспечная справа. Зывязывыцца з зысыжаннымі — ета апасныя гульня. Ні зывадзіця апасною гульнію, пупыдзіцёся і пысэдзюць, як чарцей якіх. Дыныраўюцца табе калі твае апасныя гульні.

Апрастаць (аслабаныць) **рукі. Вызваліць, памёршы пасля працяглай хваробы.** Намучылыся сы стыріком:

ліжаў, ні пыднімаўся большы паўгода, пакуль апрыстаў рукі. Сы днаго боку аслыбаніла рукі, а з другога ж і пымыгала трошку хуць кыла печы. *Незак. Аслабаняць рукі.* Ай, ныжылася, хваціць, нада ўжо рукі аслыбыняць мыладым.

Апускацца на дно. *Траціць годнасць чалавека.* А так во апускаіцца на дно і апускаіцца, ніхто ні глядзіць за ім, а сам узяцца зы сябе ня здолііць. *Зак. Апусціцца на дно.* Апўсьціцца на дно, сап'ецца і прыпадзець ні за нюх тыбáкі. *Множн. Паапускацца (паапусціцца) на дно.* Самі так пупускаліся на дно, гарелка зывіла, што ну людзей ні паходжы. На дно пыапўсьцюцца, будуць на іх глядзець, як ну глумакоў якіх.

Апускаць (вешаць) галаву (нос). *Сумаваць; прыходзіць у адчай.* Ні апускай гылаву, дзяржыся, ніхай ідзець, ты сабе яшчэ ня еткыю нáйдзіш. Пасьледнія ўрэмя і Стыльмашонык нешта пычаў апускаць нос. Будзіш во так вешыць гылаву, ну й трясцы палўчыш, ідзі і дыбівáйся. Ня вешый нос,— утрата-то тыкая. *Зак. Апусціць (павесіць) галаву (нос).* І ты апусыціў ба гылаву, каб такая случылася. Во й Лёнька што-то апусыціў нос, відна, нешта выйшла ні пы яго. Прідзісь табе такая, і ты павесіў ба гылаву. Што вы, хлопцы, павесілі насы, нада глядзець пітухамі. *Множн. Паапускаць (паапусціць) галовы (голавы, насы).* Усё храбріліся: нікога ні баімся, а тут пыапусkáлі галовы. Дужа ні асьмелівыйціся, пупускаіця насы і сьмелысьць айдзе дзеніцца. Во калі пыапусыцілі голывы, ато ўсё ім места нійдзе і ні разу ні было. Што вы пыапусыцілі насы, як мокрыя курыцы глідзіцё.

Апускаць (вешаць) вушы. *Губляцца, адчайвацца.* Што йта вы апускаіця вушы, вун відзіця, як другея дзіржа́цца. Канешня ж, такая дзела ніпріятна, толька вешыць вушы ні нада. *Зак. Апусціць (павесіць) вушы.* І ты апусыціў ба вушы, каб ні сяньня-заўтра ждаў павесткі на суд. Павесіў Ільля вушы, відна, чутвыіць, што так дзела ня бойдзіцца, прідзіцца атвічаць. *Множн. Паапускаць (паапусціць) вушы.* Ну, пры свайго як пачуюць, пыапусkáюць вушы. Вушы цяперіцька пыапўсьцюць, тут ім ні ду гулюшык.

Апускаць вожкі. *Даваць залішне волі.* Што ж апусkáіш вожкі, як рыспадзецца, тады нáныва склáдывыць

плоха. *Зак. Апусціць вожкі.* Апусьціў вожкі — яно й пашло укріў і ўкось. *Множн. Паапускаць вожкі.* Нешта яны пыапускалі вожкі, ці ні зьбіраюцца рыспрыдывацца. *Працягл.-фінальн. Наапускаць (даапускаць) вожкі.* Ныапускаіця вожкі, як і с хызййства сыб'іцёся, і с паездкыю нічога ні палўчыцца. Дыапускаюць вожкі, што біс куска хлеба аста́нуцца.

Апускаць вочы. *Саромецца.* Чаго ж табе апускаць вочы, ты ж ні ўкраў і ні атыбраў, сваё нясеш, заробліныя. *Зак. Апусціць вочы.* Дужа хра́бра біз Матруны дзіржаўся, а як іна прішла, зразу апусьціў вочы. *Множн. Паапускаць (паапусціць) вочы.* Зразу ого як, наўгрудкі кідыліся, а як стала Марья страміць, пыапускалі вочы. Пыапусьцілі вочы, стыдна ста́ла ўсім траім.

Апускаць рукі. *Траціць запал.* Адзін ацступіўся, дру́гей ні бярецца і трецьцый, віджу, апускаіць рукі, дык я думую: дывай-ка сыма вазьму́ся ды дываду́ ды кынца́. *Зак. Апусціць рукі.* Ныпра́сна ты рукі апусьціў, нада було дзела зьдзелыць, а тады ўжо ехыць. *Множн. Паапускаць (паапусціць) рукі.* Увідзілі, што дзела ня вы́пыліць, і рукі пыапускалі. Што ж яны рукі пыапусьцілі, тут, ныбарот, нада скарей дывадзіць ды ла́ду ўсё.

Апяць дваццаць пяць, *неадабр. Зной тое ж самае.* Я гыварю, бягі скарей, спозьнісься, а ён апяць дваццыць пяць, сваё трілюдзіць.

Арашацца (рашацца) вума. *Вар'яець, прам., перан.* Зь ёю пычало нешта тварі́цца, стала вума аріша́цца, тады сыгряблі і зывязьлі ў Мугулеў. Нагледзілыся я, як вума рішаюцца, ета ж з маёю цёткыю ны маіх вычах усё ста́ла. Ні арішайся, чылавек, вума, яй-богу, ні арішайся, дзелый, што табе гаворюць. Ці ты вума ріша́ісься, ці дзяцінісься саўсім, што с табою, як з малютычкыю, гываріць нільзя. *Зак. Арашыцца (рашыцца) вума.* Прыбеглі, глянулі — кіпіць пастройка, дык ён нічога, зубамі зыскріпеў, а сыма на месці вума арішы́лыся. Ад горя ні зыріка́йся ат ніякыга, во ці думыла, ці гыда́ла баба, што сын вума рішыцца. Ну ці ты арішыўся вума выпрыўля́цца ў дарогу еткім надворым, калі сыбаку с хаты нільзя вы́гныць. Не, знаць, ты саўсім рішылыся вума,— айдзе ж ты будзіш хадзіць пынізнакомыму горыду і спра́шывыць Хутулёнка. *Множн. Паарашацца вума.* Пыріша́ліся вы,

людзі, вума: ета ж падўмыць толька: ім ужо нічога ні нада, ніхай прыпыдаіць.

Арду ўзнямаць (паднімаць, падымаць, пачынаць, усчынаць). *Пачынаць крык, сварку, лаянку.* Ні ўзьнімаі ты арду зу пустатў, цэла бўдзіць твоя дзіхцярка, прінясучь. Кáжнінькій дзень арду пыднімаюць, ціха ні аднаго часу ні абыйшлося. Во сядзіць у бабі халера, узноў арду пыдымаіць, чуіш, пымінаіць нейкія снапы. Пірістань, адумыйся, ні пычынаі яшчэ арду пу-суседзку. Як жыць з ёю, як быць — пряма сам ні знаю: зы нішто ніякынькыя арду ушчынаіць кáжын дзень. *Зак.* **Арду ўзняць** (падняць, пачаць, усчаць). *Узнялі арду на полі, зы пяць вёрст чўтна.* Арду паднімуць — ні стыда у людзей, ні сырыма. Ты паслухый-ка, якую арду пычалі Манька с Просію, во ўжо горлы, дык горлы. Зычaпі толька адным словам, січас арду ушчануць, — злыйдўх сядзіць у бабых.

Арціст на глянішчах, іран. *Хлюст, задавака.* Ці відзілі вы таго арціста ны глянішчых, што абізьянкi ны гальштуку. Вун явіўся арціст ны глянішчых, пулюбўйціся ны яго, ажно сіяіць, толька грязь зыкарела пад носым.

Арціст пагарэлага цятра, іран. *Неімаверны хвалько.* Вот ён, арціст пыгарелыга цятра, пыд'явіўся, січас прістаўленія пычанецца. Мы тут ня відзілі еткіх арцістыў пыгарелыга цятра.

Аслабляць (паслабляць) **вожкі.** *Змяншаць кантроль, даваць крыху волі.* Аслыбляць вожкі тут ні ў якім разі нілізя. Стань пыслыбляць вожкі хуць троху, тады ўжо ў руках ня ўдзержыш. *Зак.* **Аслабіць** (паслабіць) **вожкі.** Чуць аслабіў з малымі вожкі — і пышла распўста. Як вожкі пыслабіш, пуця ня ждзы.

Аставацца з носам. *Аказвацца без ніякага прыбытку.* Ну й астываіся з носым, раз ня хочыш слўхыць, што табе гаворюць, як чылавеку. *Зак.* **Астацца з носам.** Дзім'я-нёнкы астаўся з носым, айдзе яму с Пракопым цігацца. *Множн.* **Пааставацца** (паастацца) **з носам.** Бўдзіця ждаць — і палўчыцца з вашыга ждыньня, што пыстыіцёся з носым. Ніхай, яны тожа пыстануцца з носым.

Аставацца на бабах. *Апынацца без нічога.* Ты прідумый-ка еткыя дзіва: усё зыбярўць яны, а ты астываіся ны быбáх. Табе ўсігда пріходзіцца ны быбáх астывацца, а ўсё з-зы таго, што шчытаіш сябе рузумнейшым за ўсіх.

Зак. Астаца на бабах. Ныляцелі, як выраньнё, усё рысхвыта́лі, рысхвыта́лі, а ты, родныя дычка, аста́лыся ны быба́х. **Усеаг. Пааставацца (паастацца) на бабах.** Яны ўсё чыста зыгряблі, а мы пыстыва́ліся ны быбах. Глядзі што, Кузьмовічы пыста́нуцца ны быба́х.

Аставацца ў баку. Не прымаць удзелу. Мне тожа астывацца ў баку нялоўка было. **Зак. Астаца ў баку.** Усігда лыцна́іць, каб астаца ў баку. Ляксе́й Зьмітракоў ні аста́ніцца ў баку.

Аставацца ў выйгрышы. Аказвацца з прыбыткам. Відзіш, думыў: ужо астаецца ў выйгрышы, а тут на табе — усё ўверх тырма́шкымі. **Зак. Астаца ў выйграшы.** Ты саўсім случа́йна астаўся ў выйгрышы, ета табе проста пыдвязло.

Аставацца ў дзеўках. Не выхадзіць замуж. Ну што ж мне дзельцы есьлі ніхто ні бярець, прідзіцца астыва́цца ў дзеўках. **Зак. Астаца ў дзеўках.** А якой ета хочыцца астаца ў дзеўках, ка́жныя глядзіць, каб сям'ю імець, свой вугыл. Луччы ў дзеўках астаца, чым іціць зы каго зря. **Множн. Пааставацца (паастацца) у дзеўках.** Нашых гадоў многа ў дзеўках пыстыва́лыся, зы каго ж было выхадзіць, калі з вайны ні пыварочыліся. Ну й што, кылі ў дзеўках пыстанёмся, а табе што?

Аставацца ў дураках. Аказвацца ў недарэчным становішчы. Хто што айдзе ня здзельцыць, а ты ўсігда ў дурука́х астае́ся. Няўжэлі табе дужа аныціресна астывацца ў дуруках? **Зак. Астаца ў дураках.** Ох, якея мудры́цы: яны будуць муўчаць і толька пасьміхывыцца, а ты вы́ступі і аста́нся тады ў дурука́х. **Множн. Пааставацца (паастацца) ў дураках.** Во так во стыялі, глядзелі пырызья́віўшы раты і пыстыва́ліся ў дуруках. Глядзіця, мо́жыця пыаста́цца ў дурука́х быйстра.

Асыпаць (засыпаць) золатам. Адорваць бага́ццем. Ты мяне ўжо ці ні чацьвёртую асыпа́іш золытым? Ны слыва́х зысыпа́юць золытым, толька ў жызьні капейку ці прыджэ́ш калі. **Зак. Асыпаць (засыпаць) золатам.** Ен асы́піць золытым, будзіць асы́пына, ніхай ба хуць сябе прыкарміў. Прыедзіць — дык зразу золытым засы́піць, усіх ныградзіць.

Асядаць на зямле. Пераходзіць да сталага занятку земляробствам. Ён мне зразу сказыаў, што асіда́ць ны

зямле і ня думыць, і ні зьбіраіцца. Ні мае ўжо гады, каб асідаць ны зямле, я ног цігаць ня ўздолю. **Зак. Асесць на зямле.** Яго прадзід неік лі карчмы прівіваўся, адно ўремя, знаць, сам дзіржаў, а дзед тады купіў кусок поля у пání, кустоў троху, цірабілі там, так і аселі ны зямле. *Множн., рэдкаўж.* **Паасесць** (паасядаць) **на зямле.** Былі пыаселі ны зямле, папробывылі, ды не, ні смашна, цяжол мужыцкій хлеб. Ніхай троху паездзюць, тады пысідаюць ны зямле, нікуды яны ня дзенуцца.

Ат Адама. Здалёк (пра гаворку). Ты мне ні зывадзі ат Адама, а рыскажы, як там было і што. У Жэнькі ўсігда тыка́я прівічка: кылі пычына́іць што рыска́зывыць, то абіза́цільна ат Адама.

Аталлюцца кату мышкіны слёзы, жарт., буд., рэдка пр. Пра непазбежнасць адплаты. Пулучыла Верка дзье ты́січы і вы́рвылі тэ́я грошы, ну нічога, атальлюцца кату мышкіны сьлёзы. Во пы́рыхыў і дыска́ўся, атліліся кату мышкіны сьлёзы.

Аталлюцца слёзы, буд., рэдка пр. Пра непазбежнасць адплаты. Атальлюцца сьлёзы, нягож ні атальлюцца, век жа ві́рдува́ць ня будзіць. Ніхай табе мае сьлёзы атальлюцца ўдзісі́ціра. А ета ж людзкея сьлёзы атліліся.

Атвядзіць вочы. 1. Адцягваць увагу, падманваць. Ты едзь, ды глядзі, ато жулікі на́йдуцца — адзін будзіць вочы атвядзіць, а другея с калёс усё вы́цігнуць і зьнясуць. Ета, рыска́зывылі, руса́лкі умелі вочы атвядзіць — атвяду́ць вочы каму і тады куды хочыш зыцягнуць, — дык ета пріду́мывылі, можа, каб дзяцей пужаць. **2. Не глядзець, саромеючыся.** Што, цяперя атводзіш вочы, а як ла́іцца ўчора пы-ўся́кыму дык дужа ладна ўмеў? **Зак. Атвесць вочы. 1.** Глядзі, ня будзь варо́нюю, там жыва атвядуць вочы і так аблапошуць, што а́гледзі́цца ня ўсьпеіш. Дзед рыска́зывыў, што раншы ў лесі нібытта нехта мог атвесць вочы і цэ́лыю ноч вадзіць, а к ра́ньню атпускаў. **2.** Я йшла мі́ма, дык абе́я атвялі́ вочы і дзелю́ць від, што мяне ня відзюць: сты́дна, як су́чкым. *Множн.* **Паатвесць** (паатвядзіць) **вочы. 1. рэдкаўж.** Яны каму хочыш вочы пытвядуць. Пыдыйшлі к вы́зам, дывай уся́кыю трі́люду несць, пытвядзі́лі тым вочы, а са́мі шле́і пыбріза́лі. **2.** Ча́му ж ня сты́дна, пытвялі́ вочы, ні глі́дзяць. Пыатвездзюць яны вочы, пыдажджы́ трошку, ім ні́ма ні́якыга ні сты́да ні сы́рымá.

Атвадзіць душу. 1. *Суцешваць, супакойваць.* Я ціразь дзень, ціріз два хаджу, атваджу ёй душу,— а так усё сядзіць, ташнуіць. 2. *Суцешвацца, супакойвацца.* Пыпарюся то ны гародзі, то на бульбі, а то лі двыра топыю, трошку атваджу душу. Гаворіць, атвадзіць душу пайду. **Зак. Атвесць душу.** 1. Пыгыварі-ка ты зь ім, рузуверь, атвядзі яму хуць троху душу. 2. Схадзіла, пыбыла ў Пынасывых трошку, хуць атвіла душу, ато як сяджу ў хаці, як ныбару ў гылаву, дык ні знаю, што б дзелыла.

Ат вады [не] атабрацца. *Пра нязмерную прагу да вады.* Што ты такая зьеў, што ат вады ні адбяресься. Ці адбяруща яны сяння ат вады? Кажыцца ж, нямножка і зьела — хвост сялёдкі, праўда, трошку сыліныватыя, і ўвесь дзень ат вады атыбрацца ні магу.

Атварачываць (вярнуць) **морду** (рыла), *груб. Адмаўляцца, выражаць нязгоду.* Яму прідлыгаюць як чылавеку вазьмі, а ён яшчэ морду атвырачыіць: ні пы ныраву нешта. Чаго ты атвырачывыіш рыла, што, я табе тарелычкі пызалочыныя буду выпісывыць? — во пыставіла міску — і жрі. Іна і так, і етык: Пітрачок, чаго ж ты, ну рыскажы што-небудзь, а тэй Пітрачок верніць морду. Ні вярні рыла, а сядзь ды напургыйся, пан то еткій. Што ты ўсігда атвырачывыіш морду, як ён табе працівін.— А нягож ні працівін, і ты б рыла вярнула, каб ціраз ноч у дваре нучуваў. **Зак. Атвярнуць морду** (рыла). Ты яму гыварі, дукуй яго, а ён атверніць морду і ноль уніманія тваім слывам, дайжа вухым ні вядзець. Чаго ты атвярнуў рыла, я ж доўга чыкыцца с табою ня буду, у мяне раз-два і зыгаворіш, і паслұхыіш. **Множн. Паатварачываць** (паатвярнуць) **морды** (рылы). Пыглядзіш на іх, як пытвырачывыюць морды. Пытвырачывылі рылы і сідзяць: ікая іда біз гарелкі. Ну й ніхай пытвярнулі морды, мне што да етыга. Надуюцца, патвернуць рылы і сідзяць, глядзі, січас зарұхыюць. *Працягл.-фінальн. Наатварачываць* (даатварачываць) **морду** (рыла). Што, нытвырачывыў морду, пулучыў ласку? — і другому ета самыя бўдзіць. Нытвырачывыіць рыла, ой, нытвырачывыіць, хваціцца калі за розум. Як дыбаруся ўжо з вожкымі, дык ты ў мяне дытвырачывыіш морду. Есьлі с Анькю ты дужа сьмел, то ў мяне мігым дытвырачыіш рыла.

Атварачываць (вярнуць) **нос**, *іран. Адмаўляцца, выражаць нязгоду.* Іна піряд ім і так, іна піряд ім і етык, а

ён атвырачыіць нос. Хваціць вярнуць нос, кажыцца ж, ня дужа з бальшых паноў. **Зак. Атворнуць нос.** Чаго ён там атворнуў нос, жджэць асобыга пріглашэнія? **Множн. Паатварачываць** (паатварнуць) **насы.** Ну што насы пытвырачывылі, што ні пы ныраву? А мне дык дужа важна, есьлі яны патвернуць насы. **Працягл.-фінальн. Наатварачываць** (даатварачываць) **нос.** Нытвырачыіш нос, дажджэсься прісмáкыў, во кіну, ріну — і будзіш галодный сядзець. Дытвырачывыіш нос, што вылізіш із-зы стыла зыплакыўшы і пойдзіш ня еўшы.

Ат варот паварот. *Катэгарычная адмова.* Ну што, пысвáтыўся, пулучыў ат варот пыварот? А па-мойму, дык суседка табе дыла ат варот пыварот.

Ат веку. *Здаўна.* Ета ат веку было: толька піракоцісься ціріз быльшák — і шчыплі, і шчыплі ягыды; а не — дык толька зыкацісь сюда, як Ісай жыў, — тут жа сосны, сосны былі ат веку, — узноў ягид ні тыбрацца.

Ат ветру валіцца (хітацца, хістацца, шатацца). *Быць вельмі слабым.* Зьмітрок яшчэ ў прошлым гаду ат ветру валіўся, пряма ўстыяць ны ныгах ня мог. Якей зь яго жыціль: ідзець і ат ветру хітаіцца, а есьць скулінду, і то калі пысаміцца што. Такей ужо ён слабый, такей слабый, проста ат ветру хістаіцца. Летыся ат ветру хістаўся, а сёліта, глянь, нічога чылавек стаў. Чаго ты ня лечысься, ты ж чуць ны ныгах стаіш, ат ветру шытаісься. Ня дзіва столька атвыліцца пы ўсякіх бальніцых ды лызаретых, ні хыця будзіш ат ветру шытацца.

Атвешываць (развешываць, адтапырываць) **губы,** *іран. Крыўдзіцца вельмі моцна.* Як пычанець атвешывыць губы, дык ны нядзелю кріўды хвытаіць. А ты сьмаці даўно пірістала развешывыць губы ат кáжныга слова. Чаго ня ўмеіць, а губы аттапыривыць умеіць, ні кажы ёй ні слова, ні паўслова і ні гыварі. **Зак. Атвесіць** (развесіць, адтапырыць) **губы.** Ікая ня ёсьць карміна, сыламіна, мякніць, а ён губы атвесіў і сядзіць: ні так глянулі ны яго. Чуць што ні пы яго, нізашто — забі — ня возьміць, губы развесіць і будзіць сядзець. Вун твой хлюст, аттапыриву губы: нешта ні так сказылі. *Узмацн. Паатвесіць* (паатвешываць, паравесіць, паравешываць, паадтапырыць, паадтапырываць) **губы.** Ай, ні абрышчáй унімáнія, пыатвесіюць губы — ета ў іх ужо ў кроў увайшло. Вун яны сідзяць зы стáвымі, пыатвешывылі губы. Ты гляну-

ла б на іх, як яны губы пыразьвесюць, цэлыя указэя. Ну, раз пыразьвешывылі губы, тут толку ні даб'есься. Чаго пыттапырілі губы, пірід вамі ны каленкі стынавіцца ніхто ня будзіць. А ня трогый, ні дражні, яшчэ губы пыттапыріюць. *Працягл.-фінальн.* **Наатвешываць** (наразвешываць, наадтапырываць, даатвешываць, даразвешываць, даадтапырываць) **губы**. Ныатвешыіць ён губы, што пойдзіць ні ш чым. У мяне іна быстра губы ныразьвешывыіць: зу ручонку ды ў хату. Ну, ныттапырівыў губы, пулучыў і дзьве, і пяць кніжык. Ты ў мяне так ужо дыатвешывыіш губы, што луччы некуды будзіць. Абоя дыразьвешывылі губы. Дыаттапырівыюць губы, што з рёвым пойдучь ні глідаючыся.

Ат відна да відна. *Усю ноч.* Як сыбярўцца гурьбою, пойдучь і цігаюцца нейдзі ат відна ды відна, с сонцым пріходзюць.

Атвячаць галавою. *Браць на сябе поўнасю адказнасць.* Я гатоў атвічаць гылавою, што Сыціпан ні пыдвядзец, у яго ўсігда слова сьвята. Глядзі, каб ні прішлося атвічаць гылавою за етыя твае прадзелкі, цяпера с такімі дзіламі строга. **Зак. Атвеціць галавою.** Папомніш, што зы такія выдзілкі можыш атвеціць гылавою. Я гатоў атвеціць гылавою, што зы два дні трактыр будзіць атрімандірывын і стыяць, што новінькій. *Множн.* **Паатвеціць галавамi** (голавамi, галавамi). Ніхай толька яны пупадўцца ў рукі, пыатвецюць галовымі зы сваё зьдзікацільства. Вірідувалі-вірідувалі, ды голывымi пыатвецілі. Пыдажджыця, так ні мінецца адурюваньня, гылывамi пыатвеціця за ўсе свае выдзілкі. *Працягл.-фінальн.* **Наатвячаць галавою.** Нытвічаіць ён гылавою: некуды зьбег, і ніхто ні знаіць куды, а пенсьіі людзям зымытаў.

Ат (з) ніці да ніці. *Усё (расказаць, выведаць).* Іна усюдых дастўпныя, лі Пракопа банным лістом пычылá, а ён, як дурачок, усё ат ніці да ніці і вылыжыў. Я б так ні пышлá, я ат ніці да ніці пра ўсё рыспрасіла б. Як пычанець, усе падробнысьці пірібіраець, зь ніці да ніці ўсё чысьцінька руссусоліць.

Атлежч (атайціць, атлігнуць) **ад душы** (серца, на душэ). *Пра наступленне палёгкі, заспакаення.* Як пачула я, што яны хырашо зьездзілі, нійдзе ні пупаліся лісьнікам, аж атлягло ад душы. Схадзі, пыталкўй, рузуверь,

можа ў яе атляжыць трошку аць серца, успакоіцца. Ці атлягло ў цябе ну душэ посьлі пірапугу таго ў лясу, ці ўсё яшчэ баісься? Ты схадзі, прайдзі, зь людзямі пыгыварі — і атойдзіць ад душы, чаго ж ты будзіш сядзець і тушнуваць. Цяпер у цябе трошку атыйшло аць серца, ты пыспыкайнала. Ну-ка во вазьмі чарычку, ды мы с табою пыталкуім хырашэнька, каб ну душэ трошку атыйшло, ато што ўсё бідуваць ды бідуваць. Ну, ці атлігнула ў цябе трошку ад душы, што ж ты так убіваісься. Худзь ба атлігнула аць серца ў яе ны міну́тычку, ніско́лька ня мо́жыць успакоіцца. Гаво́ріць, ужо атлігну́ла ну душэ, ёй жа ныпіса́лі, што жыў, руку то́лька абыдра́ла.

Атліваць ат яйца, неадабр. Здабываць неверагодна лоўка. Можа то́лька атліва́ць ат ійца́ ні навучы́ўся яшчэ. У-у-у, была ма́хырка, ат ійца атліва́ла. **Зак. Атліць ат яйца.** Вы то́лька што ні зна́іця яе нявестку, іна ж ат ійца атальлець і во́кым ні змаргнець.

Атліваць пулі. Рабіць або гаварыць надзвычайнае. Калі хто і ўмеў атліва́ць пу́лі, дык ета Сямён, бувала, што зьдзелыіць — нядзелю ходзюць усе, пыка́тыюцца со сьміху. **Зак. Атліць пулю.** Ці чуў ты, якую пулю атліў Шурка учора ны вічарі́нкі: прышоў п'яны́й, зы Ма́шку і дыва́й па крúгу ціга́ць: я табе сь Пітраком жыць ні дам, усё роўна ны табе жаню́ся. **Працягл.-фіна́льн. Наатліваць** (даатліваць **пулі.** Во ета ныатліва́ў пулі, во ета пулучы́ў! Калі-небудзь дытліва́іць пу́лі свае, пойдзіць як памы́йкымі аблі́тый.

Ат ліца (імя), **неалаг. Па даручэнню.** Я гыварі́ю ні сам, а ат ліца́ Віктыра, а ён с табою шуці́ць ні сыбіра́іцца, ты сам ета луччы мяне знаіш. Пё́кла прасі́ла ат яе і́мя сказы́ць, каб ты ўня́ўся з гарелкыю і сям'ю глядзеў як хызя́ін, а не — дык ня жд́жы, кы́лі іна ды цябе дыб́ярецца.

Ат малага да вялікага. Усе, і малыя, і дарослыя. У і́хній дзяреўні дужа дру́жны́й народ, за што ні бяру́цца — усі́гда гу́ртым, а на луг вы́сыпа́юць ат ма́лыга ды вялі́кага, адны сты́рыкі астаю́цца ў дваре, што хадзі́ць ня ўздо́ліюць.

Ат мала да вяліка, адзі́нк. Усе, і малыя, і дарослыя. Ай-яй, ско́лька і́х там было, ат ма́ла ды вялі́ка дзэ́вінулі, як цёмны́я туча.

Ат начала да канца. 1. *Усё.* Зы два вічары прычытаў ат нычала ды кынца, дужа іньціресна. Прашоў дзяреўню ат нычала ды кынца, нійдзе німа. 2. *Увесь час.* Я там прытарчэў на той вічарінкі ат нычала ды кынца. Ат нычала ды кынца ён там ня высідзіць.

Ат нечага дзелаць. *Пры адсутнасці занятку.* Пашлі ат нечыга дзелыць к Анькі, пыўднія прутрубілі. Ат нечыга дзелыць лындыць пы дзяреўні, пыт калодзіж нечыга пыцягнуўся. Дзень сьвятэй, схадзіць дужа некуды, ат нечыга дзелыць зываліліся ў сяніцу і прыспалі.

Ат рання да змяркання. *Усё жыццё.* Гурювала ат раньня ды зьмірканьня, усё зы быгаствым гнаўся, зы работую ні дня ні ночы ня відзіла.

Атрасаць рукі. *Адмаўляцца.* Пыглядзеў я, што і длі чаго дзелыцца, зразу стаў атрісаць рукі, ні хачу я ў грязныя дзела мішацца. **Зак. Атрэсьць рукі.** Рукі я атрэс ат тых яблык, зыбірай ты іх, еж, я к ім і пальцым большы ні прітронуся. Атрысі ты рукі, нашто табе ны якія палкі тэя, сквілу мала було? Увідзіш, ікая там сыбаторія — ат усяго рукі атрысеш. *Множн.* **Паатрасаць** (паатрэсьць) **рукі.** Усе рукі пытрісали, а мне чаго аднаму мішацца. Луччы пыатрэсьць рукі і ацступіцца, чымся слухыць такая. *Працягл.-фінальн.* **Наатрасаць** (даатрасаць) **рукі.** Во нытрісали рукі: усім було нялоўка, а каб зразу ўмішались, і кончылыся б усё хырашо. Дытрісали рукі ўсе кругом, і свае, і чужэя, а цяпер ахыюць с усіх бакоў.

Ат рукі. *Уручную, без спецыяльнага інструмента.* Я ат рукі луччы атлінею, чым ты зь лінейкую. Што там доўга вазіцца, ці ета вытáчывыць нада, троху апцісаў, апцісаў ат рукі, зарубкі засек ну гужы, во й каромісьлік гатоў.

Атрэзаный ломаць (краец). *Той, які адасобіўся, пачаў жыць самастойна.* Раз паехыў, то ён ужо атрэзаный ломыць, нызад яго і ны вярёўкых ні пріцягніш. Жына́тый — ета атрэзыныі краіц, яму ж нада сваю сям'ю глядзець.

Ат языка к языку, неадабр. *З вуснаў аднаго ў вусны другога.* Ягор скызаў так сабе, а тут ат ізыка к языку пашло: ён зыбіраіцца тоя зьдзелыць, другая зьдзелыць, — пра што тэй і думыць ня думыў. Вот ты скызаў ні падумыўшы, а ат ізыка к языку пірідасца, пылядзіш, пірідасца.

Аўчынка выдзелкі не стоіць. *Пра нікчэмную справу.* Я, відна, ні вазьмўся за эта дзела, тут аўчынка выдзілкі ня стоіць. Зьвяжысься ты, уремя ўваб'еш многа, а аўчын-ка выдзілкі ня будзіць стоіць.

Аціраць бакі. *Марнатравіць час.* Нечыга вам тут бакі аціраць, вун бўльбу выпáхвыць нада. *Непайн.* **Пааціраць бакі.** Ні воддых, ні работа, так бакі месіць пыаціра-лі. *Працягл.-фінальн.* **Нааціраць** (дааціраць) **бакі.** Ныці-раіця вы мне тут бакі, пакуля вазьму тряпку ды с хаты папрў. Што, дыціралі бакі лі Сыханкоў, хваціліся вума, што бясь сена астыіцёся?

Ачарця галаву. *Бяздумна.* Ня кідыйся ачырця гыла-вў, сьпірва падумый, што зь естыга выйдзіць. Палез ты ачырця гылаву, упўтыўся, а цяперя ні знаіш сам, як вы-лізьць.

Баба разанская, неадабр. *Няўклюд.* Сядзіць баба ризанская, ні шылахніся лі яго. Ну ты, баба ризан-ская, адзьдзьвінься.

Бабская памяць, абраж. *Пра няпамятлівага.* У цябе ўсігда была бабская пáміць, табе скажы, а тады дзесіць раз пухтарі. Ай, с тваёю бабською пáміцьцю... нейкій расьсеінный урадзіўся.

Бабскія казкі, неадабр. *Выдумкі.* Ахота вам слўхыць бабскія казкі, Пілька ўсігда чуш якую-небудзь нясець. Тваіх бабскіх казык ні ў век ні піраслўхыіш, хуць год зь места ні схадзі.

Базарная баба, асудж. *Скандаліст.* Пыднілася бызár-ныя баба, папёрла свае трілюды, нясець, што нá рыт ле-зіць. Ня будзь базарною бабою, людзей пыстыдзіся, глідзяць усе.

Бакі (жывоцікі, живот) **ірваць, звыч. неадабр.** *Смяц-ца да знямогі.* Што йта яны тамыцька бакі ірвўць, ажно сыцены дрыжаць, верна, тэй лырьяныўскій нейкою трі-люду рысказыць. Во ўжо рвалі сяньня живоцікі, калі Вірькяёнчык стаў рысказывыць, як ён прістываў у зяці ў Шырких. Чаго ты живот ірвеш, можа чылавеку ны-праўду дренна стала і нада паможч. **Зак. Бакі** (жывоці-кі, живот) **парваць** (нарваць). Як пычанец рысказы-выць ды яшчэ, хочыш, і пыкажыць — бакі парьвеш. Ні

нырва́лі вы бакі свае, ці дос ужо лухту́ перць ніпыцьсiва́-
нью. Там усе живоцікі пырвалі, пряма пыка́тывыліся с
хохыту. Ну, ка́жыцца, нырва́лі живоцікі уволю, большы
некуды. Пряма живот пырва́ў, як пычалі ўсё ўся́кыя вы-
дзелывыць. Паслухыйця яго трілюды, нырвіце́ живаты́.

Ба́кі забіваць, іран. *Загаворваць, unpəjɲivaɲ padma-
nam.* Устреціўся мне Баріс Хомкін, дыва́й ба́кі зыбіва́ць,
перць мох з балота, усё роўна як я паверю яму. Ты мне
ба́кі ні зыбіва́й, я пыняў, длі чаго ты ета гаворіш. *Зак.*
Ба́кі забиць. Каму ты хочыш ба́кі забиць, ён жа даўно
большы забыў, чым ты зна́іш. *Усеаг.* **Ба́кі пазабіваць** (па-
забиць). Глядзіця, ба́кі пызыбіва́юць і апчысьцюць, як
белык. Ба́кі ім пызабі́лі, а яны сідзяць, раты разінуўшы.

Ба́кі падвадзіць (падцягываць). *Адчуваць голод.* Як
ніхай ба́кі ні падводзіць, а ніза́штычка нічога ні папро-
сіць, во хра́кцір у чылавека. Садзісь-ка за стол ды пі́рі-
хваці́ троху, у мяне во і ма́лінькыя ёсьць, ато ўжо табе
ба́кі пыцьця́гывыць. Станіць ба́кі пыцьця́гывыць, дык
зьесьць. *Зак.* **Ба́кі падвесць** (падцягнуць). Віджу, віджу,
табе ўжо ба́кі пыдвяло, січас буду ныліва́ць. Ня хочыць
браць, ніхай ні бярець, пыдвядзець ба́кі, тады пыжа-
леіць. Сядзь ды зьезж, ні ўпіна́йся, я знаю, ба́кі пыцьцяг-
ну́ла. Такей дзень сустоіць лі скыта́ ня еўшы — ба́кі пыць-
ця́гніць, чаму ні пыцьця́гніць.

Бальная скула. *Капрызнік.* Ну й быльня́я ж ску́ла
твой меншый, і то яму ні так, і ета ня етык, усё яму ні
ўгадзі́ш,— як ты толька годзіш.

Бальное места. *Тое, што непакоіць, хвалюе.* Са́мыя
бальная места ў мяне — ета меншыя — неік жы́зньня яе ні
скла́лыся: зы днаго вы́йшла, цяпера з другім рызыйшла́-
ся, а троя ж ну руках. Ета мне паездкі бальная места,
а табе яны дайжа ні брыдзя́ць.

Большая вада. *Разводдзе.* Сёліта быльша́я выда ні
прідвiдзіцца, якей тут сьнег. Пышла́ быльшая выда, ня
скара куды вы́лізіш. Мне было неік гадоў дзесіць, дык
помню бальшую ваду, дзяреўні лі рякі зыліва́ла.

Большая (вялікая) песня. *Працяглая справа.* Я зра́зу
гываріў, што быльша́я песьня рышчына́цца с такою пў-
нію, дык ён жа бяды́: спра́вімся, ішчэ да бульбы ўсё
зьдзелы́ім — дык зьдзелы́лі: зызімувала рысьпя́тыя. Не,

ета вялікія песьня узяцца зы піцісьценку, рышчацца лёгка, а калі ты што кончыш.

Большое (вялікае) **серца**. *Добры, спагадлівы, чулы.* Большоя серца ў Дзім'яна, што ён так церьпіць яе бályўства, другой ба за шкырку і носым ціріс парог: ідзі туды, айдзе цігáлыся. Дай бог кáжному добрыму такога чылавека, якая ў яго вялікія серца.

Большэй (вялікій) **бог будзіць**, *абв., ум. Пра малую верагоднасць падзеі.* Большэй бог бўдзіць, есьлі табе сянiшнiя прадзелкі з рук сойдуць. Калі ты ўспаленiя нi схвацiў, большiй бог будзіць. Ну, калі толька нiхто нiчога нi замецiць, вялiкiй бог будзіць. Большэй ба бог быў, каб лiсьнiкi нi пранiўхылi, хто столька лесу вiвiз. Вялiкiй ба бог быў, каб ён стаў работыць, як усе людзi.

Большэя (большэнныя, вялікія, сумашэдчыя, бешаныя) **грошы**. *Надзвычай дорага.* Хата харошыя, нiхто й ня гўнiць, ну толька ж грошы большэя зыламiў. Можана, твоя карова, і дужа лáдныя, ну такея большэнныя грошы нiльзя плацiць. Вялiкiя грошы вiлыжыў, а жыць нi прiшлося. Такея сумашэччыя грошы яму далi! Калi iх з горла прець, яны i бешыныя грошы заплочуць.

Банным лiстом лiпнуць (прылiпаць), *неадабр. Надакучлiва прывязвацца, чапляцца.* Чаго ты бáнным лiстом лiпнiш, ты мне нада як нi знаю што. К табе ён, верна, гдзiсiятый во так во бáнным лiстом прiлiпáць. **Зак. Банным лiстом прылiпнуць.** Банным лiстом прiлiп к Прасi, ны шаг ат яе нi атходзiць. *Працягл.-фiнальн.* **Банным лiстом дапрылiпаць.** Дыпрiлiпáў банным лiстом, што ачытáла — красьнеў як рак.

Банным лiстом слацца, *неадабр. Паддобрывацца з выключнай лiслiвасцю i абыходлiвасцю.* Пряма бáнным лiстом сьцелiцца пiрiд зiцiямi. **Зак. Банным лiстом паслацца.** Гатовы банным лiстом пыслáцца, каб толька як падлезыць. *Працягл.-фiнальн.* **Банным лiстом наслацца** (даслацца). Ныслáўся Хнычонок банным лiстом, нi пызвалi на ксьцiны. Дасьцелiцца ён банным лiстом, што мыцiрiкá завернуць, каб нi ныдыдáў.

Бараду задзiраць, *жарт. Памiраць.* Цi нi сыбраўся ты бырадú зыдзiраць, што ляжыш i кэрхыш, як Сашка Гулубчонок. **Зак. Бараду задраць.** Во-о, я думыў, ты ўжо бырадú зыдраў, а ты яшчэ пы свытáх ездзiш. *Множн.*

Борады пазадзіраць (пазадраць). Пызыдзіраюць твае стырікі борыды — бўдзіш адзін у комнытых крусувáцца. Прідзіць уремя — і мы борыды пызыдзярём, нягож ні пызыдзярём.

Барані (крый) **бог**. 1. *Ні ў якім разе*. Бырані бог цябе дайжа падумыць такая. Крый бог ня йдзі ў адным пінжачку. 2. *Няхай, калі*. Бырані бог сыбаку ўвідзіць — аж трясца: дывай яму сыбаку. Бырані бог ні пасьеім пріехыць воўрімя, што яны там сытвыряць. Крый бог ды яе вушэй дойдзіць, іна ж цябе зьесьць і ні аблізьнецца. *Гл. Божя ўпасі*.

Баўтануць (збаўтнуць, трапануць, мелянуць) **языком**, *неадабр. Сказаць не падумаўшы, выказаць недарэчнасьць*. Адзін буўтанець ізыком што, можа, нарошня, другея пыхваюць — і пышла гуляць пы дзяреўні ікая трілюда. Аткуль жа я знаю, хто ета збаўтнуў ізыком. І адна можыць тріпануць ізыком, і другая, абея дужа ладны. Калі хто з мушчын, дык ета Зайчонок мілянў ізыком, кромі яго некыму.

Баўтацца (круціцца, вярцецца) **на языку**. *Амаль прыпамінацца*. Ны ізыку буўтаіцца, а ў рот ніяк ні пупадзец, вот нешта ж хацеў сказыаць і ня ўспомню што. Толька што круцілыся ны ізыку, а ты тут сы сваёй лухтою — я і забыў. Што ета зы паміць стála: бўдзіць што вярцецца ны ізыку — і ніяк ня ўспомню. Хацеў нешта сказыаць, вярцелыся ны ізыку, ды выскычала з гылавы. *Абмеж., рэдкаўж. Пабаўтацца* (пакруціцца, павярцецца) **на языку**. Што ты гаворіш, пубуўталыся ны ізыку, гыварі скарей. Пукруцілыся ны ізыку, ды я ні сказыаў. Ны ізыке пывярцелыся і нá табе, выскычала.

Баўтаць (трапаць, малоць) **языком**. *Гаварыць попусту*. Каб ты буўтаў меншы ізыком, многа б луччы було. Чымся ізыком тріпаць, палку б дроў рыськяпіў: закінуць нечыга. Малоць — мелюць ізыкамі, а нашто і чаго, каб хто спрасіў. Адно ўмеіць — ізыком малоць, каб рукі так хадзілі. *Абмеж. Пабаўтаць* (патрапаць, памалоць) **языком**. Што яны тама дзелылі, пубуўталі ізыкамі і рызыйшліся. Ніхай сабе патрепіць ізыком і ўспакоіцца, а ты пысядзі, як ба й ні цябе кысаіцца. Ім самыя галоўныя, каб айдзе пымалоць ізыкамі. *Працягл.-фінальн. Набаўтаць* (натрапаць, намалоць, набаўтацца, натрапацца, намалоцца, дабаўтацца, датрапацца, дамалоцца, дабаў-

таць, датрапаць, дамалоць) **языком**. Аўхім і нубуўтаў ізыкам, большы хто б там мог. Чаго там нытріпалі ізыкамі, ты б толька паслўхыла. А што есьлі яны яшчэ чаго намелюць ізыкамі, ты ўсяму будзіш веріць. Калі ўжо вы нубуўтаіціся ізыкамі, як толька яны ні зыбыляць. Ці нытріпаўся ты ізыкам с тою лахўдрыю? Нымалоліся ізыкамі, ужо рысьцягвыюцца пы хатых. Тэй пулучыў — дубуўтаісься ізыкам і ты, яй-богу дубуўтаісься. Абея дытріпаліся ізыкамі, сыстраміла іх Аксюта — большы некуды. Ты так скоро можыш дымалоцца ізыкам, што й ні агледзісься. Як жа ты ладна дубуўтаў ізыкам, луччы некуды, можа хуць трошычку уціхніш. А што я дытряплю ізыкам, а разьві я ніпраўду што гываріў? Дамеліця ізыкам, што січас дождж хляніць і будзіця мокрыя хвытаць.

Баш на баш. *Рэч на рэч, без прыдачы.* Махнём баш ны баш? — мае тўхлі ня хужы, чым твае сыпагі.

Без аглядкі. *Рашуча, без роздуму.* Есьлі ўжо я вазьмуся, то будзіця ляцець біз аглядкі, аж зыпяткі будуць тряшчэць. Нясьліся біз аглядкі, як пынтаныя, некуды, каб хто іх спрасіў, хто іх гнаў. Туріла хвырасьціною з гарода біз аглядкі.

Без адхлыну. *Не адпачываючы.* Бутуваліся ныві нядзелю біз атхлыну, і рукі быляць, і сьпіна, ні шывяльнўцца, ні вурухнўцца.

Без вума (ума, памяці). 1. *Дурны.* Ці ты біз вума, чылавек, як жа ты тургуваў цёлычку, калі ета бычок. Каб ты ня быў біз ума ды дўмыў трошку, дык ба такея дураць ні сытвыряў. Ну, калі біс памиці, то й ні бяріся зь людзьмі тулкуваць. 2. *У захапленні.* Лідыгышчанскія хлопцы біз вума ат астрейкўскіх дзевык. Чумічонок адзь зяціцкія Тайкі біз ума. Пряма ўжо біс памиці астаецца ац свае кралі. 3. *Вельмі моцна, гарача.* Сярёжка ж Адарку біз вума любіў, а йна во як зьдзелыла. Хто табе скызаў, што біз ума любіць, ён ужо к Веркі г дзісятый пыткачыцца. Іван за Хомычкіною пряма біс памиці.

Без вылазу. *Увесь час, пастаянна.* Усю зіму у Ільёвых прысядзелі бяз вылазу, у карты резыліся. Сядзіць бяз вылазу ў Хвядотывых, днёіць там і начуіць, у зяці меюць.

Без гыкання. *Спакойна, без грубасцей.* Худзь ба ж раз калі скызаў бяз гыкыння, як чылавек, ато ўсё гы ды гы.

Ці ты бяз гыкынья рызьясьніць ня можыш, што к чаму. Во, відзіш, і бяз гыкынья можна абыйціца.

Без душы. *Жорсткі.* Бацька быў біз душы і сын еткій самы. Ці ты ўжо саўсім біз душы, што такея ірунды прасьціць ня можыш.

Без задзержкі. *Адразу.* Раз я скажаў, то будзіць зьдзелына біз задзержкі. У нас усігда біз задзержкі дзельціца.

Без задніх ног. *Без сіл і рухай.* Ладна за дзінь зы ска-
том ныцігаўся ні прывыкшы, сьпіць біз задніх ног.

Без зазрэня совесці. *Бессаромна.* Пасьвіць ня хочуць, а крічаць — крічаць біз зазрэня совісьці. Такей ужо чылавек, ты яму пыказвывый, што ета ніпраўда, а ён біз зазрэня совісьці сваё цьвардзіць.

Без канца [і краю]. *Вельмі доўга, увесь час.* Біс кынца серца ўзрываіць і ніякыга уталону німа. Нешта біс кынца тама трілюдзілі, я мінутку пыстыяў і паплёўся двору. Народ ішоў біс кынца і краю.

Без капейкі (граша) [ў кармане]. *Не маючы сродкаў.* Паехылі, заробуюць, хочыш — цірізь нядзелю прыкоцуюць біс капейкі. Што ж ты выбіраіся біз грыша, пыдажджы, заўтра пулучу, хуць на первы случый дам. Зайшлі мы — ён сядзіць біс капейкі ў кырманы. Што ж ты зьдзелыш, есьлі явіліся біз грыша ў кырманы, дасі, нійдзе ня дзе-нісься, свае ж дзеці.

Без (кроме) шутак. *Зусім сур'ёзна.* Па-мойму, ён табе бяш шутык гываріў, што нада скарей зьбірацца. Кромі шутык кажу уйміся, вазьмі ды набі кылячкоў у палку, резь нада резыць. *Парайн.* Кромі шутык ёсьць авечкі.

Без лішніх слоў (разгавораў). *Рашуча, коратка.* Ты скажы бязь лішніх слоў, а не — дык пільні, каб шкура зыгарелыся. Сыбраўся і бязь лішніх рызгаворыў пашоў. ато будзіш рузмундыквыць, піріліваць с пустога ў парожня.

Без меры. 1. *Вельмі многа.* Так ужо бязь меры піць — аткуль жа тоя здароўя будзіць. Жрець бязь меры, на-пургыцца, тады сядзіць, чуць пышыць. 2. *Вельмі моцна.* Не к чыму так бальвыць бязь меры. Ён любіў бязь меры, а йна так, хвастом вярцела.

Без нічога [ніякага]. *Без прычыны, раптоўна.* Верна ж было за што, бізь нічога ж ба ні шумелі. Ён тыкая халеріна — прісукаіцца бізь нічога ніякыга і нізашто ні атвяжыся. Ну як жа ж бізь нічога ніякыга і скызіць нычылавека такая. Бізь нічога ніякыга і болька ні сядзіць.

Без перасадкі (перасядкі), *часта жарт. Безастановачна, без супыну.* Во выбіра́йся ны быльшак і пряма кыта́й быльшаком бісь піріса́дкі. Як пычанець, то ўжо бісь піріса́дкі будзіць свае ба́йкі весьць. Пряма бісь піріса́дкі каціў, нійдзе ні мінуты ні зызіра́ўся. Ехыць хуць чым — ці поіздым, ці аўтобусым хырашо бісь піріса́дык, каб раз сеў — і да места.

Без прадоння. 1. *Надзвычай глыбокі.* У горыдзі калодзіжы, знаць, біс прадоньня, глянiш — і вады ня відна, чорна і ўсё, як іх толька рылі. Вызяріна лі Ма́лыга Кы́та нейкыя біс прадоньня. 2. *груб. Без меры.* Жрець біс прадоньня, айдзе толька што ў ім дзяецца.

Без просу (спросу). *Самавольна.* Ты ж глядзі, дзетычка, хырашо дзелый у цёткі, бяс просу нічога ні бярі, калі чаго захочыш — пыпрасі. Ікая ета совісьць у чылавека браць так бяс просу, худзь ба ж длі пріліку спрасіў.

Без просыпа. 1. *Не прачынаючыся.* Сьпіць бяс просыпа, калі ён толька вьбрюзы́нца. Прыспа́ў бяс просыпа поўныя судкі. 2. *Бесперапынна.* П'ець і п'ець, і п'ець бяс просыпа, і калі ўжо якей канец бўдзіць, відна, абажре́цца гарелішчы етый.

Без прошыбу. *Не памыляючыся.* Андрей абы-што дзелыць ні ста́ніць, ён за што ні бяре́цца, то за́гыдзя рышчыта́іць, каб бяс прошыбу.

Без прыпасу ні часу. *Пра запаслівасць.* Ета толька ў цябе вецір у гылаве гуляіць, а Лі́стра́т біс пріпа́су ні ча́су ні жывець. Ніхай сабе зь віду такея нягеглыя, а нябось ты, біс пріпа́су ні ча́су, усё стыря́юцца, каб што прідба́ць.

Без пуця. 1. *Не так, як трэба.* Пашло і пашло у іх неік біс пуця, ні пулучы́лыся жызьні. 2. *Не такі, які трэба.* Біс пуця ты, хлопіц, саўсiм біс пуця, так на сьвеці ні прыжывеш.

Без роду і [без] племя. *Адзінока, без родных і блізкіх.* Што табе, і бацька з ма́ткыю рядым, і сваіх поўныя

дзяреўня, а я ж тут бяз роду і племя, адным адна. Прыжыла іна бяз роду і бяс племя, як гарох пры дарогі: хто ня йдзець, тэй скубанець.

Без розуму, асудж. 1. *Дурны.* Ці ты бяз розуму купляць мёрзлую бульбу, што ты зь ёю дзельць будзіш — прывязеш і выкініш? 2. *Неразумна, няскладна.* Як жа вы рышчыналі первый вянец бяз розуму, кривэя вуглы пучыліся.

Без сучка і задорынкi. 1. *Проста, без цяжкасцей.* Во ў мяне дзела пашло біс сучка і задорінкі — і выпісыў зразу, і піравёз лес быйстра, і пыставіў зы якей месіц. А ты хацеў, каб усюдых біс сучка і задорінкі? 2. *іран. Добры.* Я знаю, у цябе ўсё дренна, адзін ты біс сучка і задорінкі.

Без толку. Бессэнсоўна. Ты будзіш сватыцца бяс толку, як тэй Ільля, што бег услед зы свытамі і крічаў: «Пустойця, пустойця, кулёсы дуюць». Звылачыліся бяс толку ў тую Дуброву, там ужо кáжны кúсьцік пірапорін і пірашчупын, нійдзе ні арешыка.

Без (усяго) усякага. Адразу, раптоўна. Біз усякыга зы каўнерь узялі і торснулі ціріс парог — во й п'янка айдзе дзелься, уміг прыцьвіряеў. Я паслұхыў ба біз усяго ўсякыга, чаго ні паможч чылавеку, раз нада. Як жа так біз усяго ўсякыга прішлі, лáзіюць, аглідáюць, я ж ні збіраўся прыдываць. Нывізаўся біз усяго ўсякыга: ты ўзяў мой тапор сы двыра, а я на тым дваре і нагою ня быў.

Без усякіх. Адразу, прама. Іван біз усякіх паслұхыіць, толька слова яму прікінь. Я ім скызаў, і біз усякіх сыгласілісь. Я цябе ат'етуля біз усякіх пыпрашў, толька ні ўнімі свой язык. Біз усякіх унялі шубуцілу.

Без цара ў галаве, асудж. Дурнаваты. Ну што ж ты здзельыш, кылі біс цыря ў гылаве, свайго ж розуму ні ўставіш. У цябе ўсё біс цыря ў гылаве, во ў тваёй гылаве, знаць, два ампіратыры.

Без шчоту (ліку). Вельмі многа. У іх усігда грошы баш шчоту, што ім атходзіць. Там найшло ўсіх баш шчоту, я ні палез. Радні бязь ліку, айдзе ты ўсіх зьмесьціш.

Белыя мухі. Снег. Рана сёліта белыя мұхі пылацелі. Нада сыпашыць з бульбыю, вот-вот белыя мухі пыліцяць. Ні хачу я на тэй сьвет пад белыя мұхі.

Бітый час. *Вельмі доўга.* Бітый час і ўгыварывылі яго, і ўпрашывылі, і чаго ня дзелылі — упёрся: ні пайду і ўсё.

Біцца аб заклад. *Спрацацца на дамоўленасці.* Б'юся аб зыклад, што ў любую ноч і куды хочыш пайдў. Аб зыклад біўся, што ты сяньня ны вічарінку ня прідзіш, а я гыварю: «Прідзіць». **Зак. Пабіцца аб заклад.** Перша пабіліся аб зыклад, а тэй, што прыйграў, аддываць ня хочыць, тады біз зыкладу пабіліся.

Біцца як рыба (рыбіна) **аб лёд.** *Аддаваць усе сілы ў працы, клопатах, старацца.* Білыся я трі гады як рыба аб лёд, усё думала: а можа што прідбаім, а можа абжывёмся — айдзе там, якую капейчыну ні пупадзец, усё прап'ець. Як рыбіна аб лёд б'ецца, каб што табе справіць, а ты ж ня хочыш пынімаць етыга. *Непаўн.* **Пабіцца як рыба** (рыбіна) **аб лёд.** Два гады пабілыся як рыба аб лёд, ну й што,— горы піривярнула? Паб'ецца як рыбіна аб лёд і кініць, ні ўжывець, нізашто ні ўжывець. *Працягл.-фінальн.* **Набіцца як рыба** (рыбіна) **аб лёд.** Хваціла ім большы ні нада, набіліся як рыба аб лёд. Як рыбіна аб лёд наб'ецца, ні дня ні ночы ёй атхлыну ні буваіць.

Біць адбой. *Адступаць ад намечанага.* Відзіць, што ні пылыса, дывай біць адбой. Сілівон усё кіпяціўся: ух, я ў суд пыдам, ух, прувучу, цярыпец ні стану, а цяпера нызад, б'ець адбой.

Біць баклушы (лынды), *асудж.* *Бяздзельніцаць, гультаяваць.* Жджы, ныработыюць, б'юць баклушы дзень прі дні. Хваціць біць лынды, пыра брацца за дзела. *Абмеж.* **Пабіць баклушы** (лынды). А калі й паб'юць троху баклушы, зіму ж яны і вясну ні гулялі. Пабіў месіц баклушы і дос, работы пыдыйшло па вушы, упрігайся.

Біць дробі. *Танцаваць па-майстэрску, з дробным прытопваннем.* Ого, як выйдуць адна піріда дною дробі біць, што ў іх аткуля бярецца. *Непаўн.* **Пабіць дробі.** Во пабіла ўчора Люська дробі, ды ўсё с пріпіваньнім, с пріпіваньнім. *Законч.* **Адбіць дробі.** Наша атыйшло, мы сваё адбілі дробі, скацьця ўжо вы. *Працягл.-фінальн.* **Набіць** (дабіць) **дробі.** Набіла дробі, прішлa к ма́ткі с пұзым — жджы ляльку, любуйся. Дабілі дробі, купіць ба што нада, дык незышта.

Біць па вачах. *Сарамациць.* Пупала яго неік ў дзяреўні, дывай прінародня біць пы вычах: ці помніш мае падушкі — чорныя навылкі, а букеты па іх жоўтыя?

Біць па карману. *Наносіць страты.* А ты знаіш, як твае паездкі б'юць пы кырмáну, кáжний раз і дай, і дай, с пусты́мі ж рука́мі ня выпрыві́ш. **Зак. Ударыць па карману.** Каровы ры́лыўцыў пыдвялі, крепка у́дарілі пы кырмáну.

Біць па руках. 1. *Пагаджацца канчаткова.* Ну, б'ём пу рука́х, дыгыварі́ліся? Відзі́ш, пуўдн́я тургува́ліся, а ўжо б'юць пу рука́х. 2. *Адвучваць.* Біў пу рука́х крепка—штрухуваў, дні зьнімаў, дык ні кра́лі. **Зак. Ударыць па руках.** 1. Стургува́ліся, у́дарілі пу рука́х і пашлі бырышы́ піць. Дык дыва́й ужо ў́дарім пу рука́х. 2. Новый стыршы́на ні ста́ніць іх крыньн́я цярьпець, скоро у́даріць пу рука́х, ды́й ла́дна у́даріць з рызмаху, пачуству́юць.

Біць сябе ў грудзі. *Горача даводзіць.* Нечыга божкы́ць і біць сябе ў гру́дзі, на́да було ра́ншы ду́мыць, што дзелы́ш.

Біць трывогу. *Звяртаць увагу на небяспеку.* Ён жа даўно біў трывогу, дык ці яны паслу́хыюць. На́да було ра́ншы біць трывогу. **Зак., рэдкаўж. Ударыць трывогу.** Што ты ў́дарі́ш трывогу цяпері́чка, а куды ты вясно́у глядзеў? *Пачын.* **Забіць трывогу.** Ты забіў трывогу, ды позна, на́да було гыварі́ць пра ета яшчэ зь вясны́.

Біць у адну точку. *Накіроўваць усе сілы на дасягненне пастаўленай мэты.* Я знаю Стаха, ён за ўсё зразу хвыта́цца ня будзі́ць, ён усі́гда б'е́ць у адну точку. А я біў у адну точку, хадзіў, ныдыдаў і сварі́цца прі́хадзі́лыся,—так і дабіўся.

Біць у вочы. *Рэзка выдзяляцца.* Дужа ж твае ныр́яды усі́м б'юць у вочы, надзелы́ся, як пупуга́й заморскі́й. Ты так дзелы́й, каб ета ня бі́ла ні́кому ў вочы. **Зак., рэдкаўж. Ударыць у вочы.** Вы́рідзі́лыся, што абі́зьяна, проста ўсі́м у́дарі́ла ў вочы, аж ні́прі́ятна было, як ця́бе рызглі́да́лі.

Біць у звон, асудж. *Падымаць трывогу, растрывожваць людзей беспадстаўнымі чуткамі.* Што ны язык ні пупаду́ць, пашлі́ біць у звон, і прі́быўля́юць па рэшы́ту. **Зак. Ударыць у звон.** Я помню, тады былі у́дарі́лі у звон: ві́дзілі, ві́дзілі Таньку сь Сярге́ім. *Непаўн.* **Пабіць у звон.** Дык што зы́дзелы́лыся, ка́лі яны нядзелю пабі́лі у звон. **Законч.** **Адбіць у звон.** Адбі́лі ў звон, сьці́хлі, ато доў́га уся́кыю лухту нясы́лі. *Працягл.-фіна́льн.* **Набіць** (набі́ць

ца) **у звон**. Пры Васіных набілі у звон, чаго толька ні трілюдзілі. Яны ня толька ніхай увідзюць, а ніхай што пыкажыцца, дык наб'юцца ў звон.

Біць у нос. *Востра пахнуць*. Што йта у клеці ў цябе так б'ець у нос, што ні прадыхыць? **Зак. Ударыць у нос**. Прівязьлі бочку, аткупорілі, а аттуля як ударіць у нос нечым саўсім тухлым ці гнілым.

Біць у точку. *Дзейніцаць правільна*. Пынас усігда б'ець у точку, ета ты дзелыш, як табе пыхыстраенія падойдзіць.

Біць у хамут (дугу), *вульг. Капрызіць, рашуча не пагаджацца*. Айдзе ты Жэньку праводзіш, іна б'ець у хамут, ніхто ні пытахадзі. Узноў б'ець у дугу, ляжыць і ні пыдымаіцца: ня буду варіць. **Зак. Ударыць у хамут** (дугу). Ніхай прайдзі піряд ёю ні па той масьнічыні, січас ударіць у хамут. Відзіш, ударіла ў дугу, путніца дык путніца зыдылася. *Непайн. Пабіць у хамут* (дугу). Доўга большы у хамут ні паб'ець, там абразуюць скоро. Летыся яны пабілі у дугу, цяперя, знаць, трошку пыспыкайне-лі. **Законч. Адбіць у хамут** (дугу). Тая пыцішэла, адбіла ў хамут, і ны цябе нада еткыя вузьдзечка. Ня бойся, атаб'ець у дугу і ўлашчыцца. *Працягл.-фінальн. Набіць* (дабіць) **у хамут** (дугу). Сколька іна набіла ў хамут: ніхто к ёй ні пытахадзі, ніхто ёй ня ровін. Наб'ець у дугу, мылыда́я, а як замуж нада будзіць, аціхніць. Відзіш, як абея дабілі ў хамут, цішэй ціхыга ста́лі. У дугу дабіць скоро даб'ець, і ўгамоніцца, і ўспакоіцца.

Біць у цэль. *Дзейніцаць мэтанакіравана*. Ты раз надуму́ся так зьдзельць, то бі ў цэль, ні ацступай. Аўрам відзіш як б'ець у цэль, дайжа Марку спользвыў.

Бледный від. *Пра напалоханага, разгубленага, пакаранага*. Ты скоро дыцяўкыіся, што будзіш імець бледный від. Посьлі пасежыньня у яго быў бледный від. Пыдзяржым у руках — будзіць бледный від.

Бліжы к дзелу. *Канкрэтна, па сутнасці*. Ты гыварі бліжы г дзелу, а казкі мы ўжо слухылі. Бліжы, бліжы г дзелу, пру трусоў мы чулі, рыскажы, як курам голывы скручывылі.

Блізка (плоха, дрэнна) **ляжаць**. *Лёгка можна ўкрасці*. Так і ходзіць, усё рызглідаіць, айдзе што блізка ля-

жыць,—а ты ж ні клаў. Ніхай толька зьмеціць, айдзе што плоха ляжыць, толька тады й відзіў, худзь ба што там было. Пупадзець, што дренна ляжыць, — мігым пытхваціць. Табе нада адно: каб што-небудзь блізка ліжала. Німа — значыць плоха ліжала. Верна, дренна ліжалі твае вязёнкі, цяпера ішчы ветра ў полі.

Блудлівая аўца, абраз. *Легкадумны, валацуга, бадзяга.* Пашлі блудліваю аўцу, ён ны быльшаку заблудзіцца. Там з зывязынымі вычамі дарогу найдзіш, а блудліваю аўцу нада зу рукаў весьць.

Бог абідзеў, часам іран. *Пра нешчаслівага, калеку; пра няўдачу.* Абідзіў бог зраньня, будзіць гурюваць ды зьмірканьня. Якей жа цябе, к чорту, бог абідзіў, кылі ты зы сваю дурную гылаву кárствыіш. Ой, як жа цябе бог абідзіў, наверна, пымішаў яшчэ адну ношку сена ўкрасць.

Богам абіджаны, часам іран. *Нешчаслівы, скалечаны.* Васіль і так богым абіджны, а тут яшчэ суседзі нываліліся, нідырма гаворюць: ны каго бог, ны таго й людзі. Канешня ж абіджны богым, с такім калествым жызьню пражыць. Такей ты ўжо богым абіджны, што прам самым нішчаслівы ва ўсім сьвеці.

Бог дасць. *Пра магчымасць удачы, шчаслівага зыходу.* Бог дасць буду ў ваших крыях, дык я зыскачў хуць ны мінўтычку, пыгляджў, як вы акыпашыліся. Мыя карова пасьледнія дні дынашыць, бог дасць чárка мылыка іка́я бўдзіць. На-ка во маёю ма́сьцю прікладзі, бог дасць скарей заживець.

Бог знаець (ведаець). *Пра немагчымасць прадбачыць.* Бог знаіць, ці пріедзіць ён сяньня, ці можа зыначуіць у Дуччыых. Бог ведыіць, як ім тама прідзіцца у тым судзе, худзь ба ж хырашо рызыбраліся.

Бог знаець (ведаець) **калі.** *Невядома калі, вельмі даўно.* Бог знаіць калі яны та́мыцька заселі — сідзяць, розбырышы п'юць. Ты ўжо ў нас быў бог ведыіць калі. Паехылі бог ведыіць калі, а ўсё німа і німа.

Бог знаець (ведаець) **сколька.** *Невядома колькі, вельмі многа.* Явўся Ма́рка, у восьпі, восьпі быў, адылжаў грошы пьд расьпіску,—у яго грошы было бог знаіць сколько. Яшчэ ны станцыі прідзіцца пысядзець бог знаіць

скільки. Бог ведыць сколько яны там чаго грібанулі. У іх грошы бог ведыць сколько, нечыга ім стыгнаць.

Бог мілаваў. *Пра ўратаванне ад небяспекі.* Як бярном пыкаціла, дык аднаму нагу зразу пірілума́ла, а другога бог мілывыў, ні зычапіла.

Бог не абідзеў, гумар. *Пра здольнага, таленавітага, багатага.* Ня бойся, Марку твайго бог ні абідзіў: дом аткаціў зяцю і сам хату прібярць к восіні. Апіцітым яго бог ні абідзіў: што стреў, то й зьеў.

Бог нясець. *Пра нечаканае з'яўленне.* Аччыні, глянь, каго там бог нясець, клямку шукаіць, ды ніяк ні найдзіць. Я сяджу й думаю, ці ні Праскоўя ета бог нясець, ажно аччынйіш дзьвері — і ты. Бог нясець, а чорт пыгынйіць. **Зак. Бог прынёс.** Каго тут бог прінёс такою цемінню?

Богу грашыць. *Крыўдзіцца, наракаць.* Стыдна табе богу гряшыць, ты ні абіджын нічым. Грышычку нечыга богу гряшыць, у яго чуць ні самыя лўччыя пайка.

Богу душою не вінават. *Пра поўную, абсалютную невіноўнасць.* Чаго ты прічапілыся смалою к чылавеку, можа ён богу душою ні вінува́т. Я богу душою ні вінува́т, што яны ныгыва́ріюць.

Божа ўпасі (пасі, спасі, барані, сахрані). *Ні ў якім разе.* Божа ўпасі, каб я словічка там прыгываріла ці ны цябе, ці ны каго другога. Божа пасі цябе йціць у адной рубашкі, пірікалеіш і зразу звалісься — цёпла ныдзівайся. Тут нехта табе нытріпаў чаго зря, божа спасі, Хру́зычка нічога лішніга ні мыгла́ сказыаць, іна на етый шчот дужа строгыя. Я сваім ужо так пріка́зыю, так дукую іх, божа бырані, каб яны што айдзе ўзялі. Божа сыхрані цябе яшчэ так дзельць, ета ж еткій страм і пазор на ўсю акругу будзіць. *Гл. Барані бог.*

Божжаю міласцю, звыч. іран. *Як-небудзь.* Божжыю мілысьцю неік цягну на етым сьвеці. Жыў твой Пятрок божжыю мілысьцю ды яшчэ брігадзірывыю ласкыю. Божжыю мілысьцю сыт ня будзіш.

Бойкій на язык. *Вынаходлівы пры размове, дасціпны, красамоўны.* Пына́ська бойкій ны язык, ён муўчаць ня будзіць, ты яму слова, ён табе дзесіць у атвет. Ны язык бойкій, ды на рукі не.

Бочка рыштантаў, асудж. Падазроная кампанія. Ціга-іцца пы дзяреўні бочка рыштáнтыў, што хочыш сыцягнуць — і ня ўгледзіш. Есьлі ні пырызгыняюць тую бочку рыштáнтыў, спакою яны ні дадۇць.

Брацца за розум (вум). *Рабіцца разважлівым, сталым.* Нада табе, дзеўка, бра́цца за розум, ой, нада, вядзі сябе па-людзку, каб людзі ні сьміяліся. Ні ста́ніш брацца за вум, аста́нісься чылавекеым зы пакідзішча, самым пасьледнім на ўсю акру́гу. **Зак. Узяцца за розум (вум).** Не, ня возьмісься за розум — ні к чому пальцым ні прітронуся, і тапі, і варі, і гыспыда́рь, і хуць ты тут тресьні. Вазьмісья, ма́ліц, за вум, яй-богу, вазьмісья, кінь адурюваньня з гарелкыю.

Брацца (іціць) аб (у) заклад. *Спрацацца на дамоўленасці.* Бярۇся аб зыкла́д, што я січас выйгрыю. Бяріся ў зыкла́д сьмела, што тут піраплысьць на тэй бок. А ён аб зыкла́д ішоў, што там нічога німа, во як буваіць. Ежылі іціць у зыкла́д, то нада знаць, што ў цябе выпыліць. **Зак. Узяцца (пайціць) аб (у) заклад.** С табою Ліксяёнык дужа хацеў аб зыкла́д узяцца. У зыклад вазьму́ся, што нічога ты ня выхыдзіш. Чаго ж ты ні падзьдэержыў, ён гатоў быў пайціць аб зыкла́д. На што хочыш пайду ў зыкла́д, што я з вамі з двумя адным па́льцым спраўлюся.

Брацца (іціць) у трубку. *Расці ў ствол (пра зерневыя культуры).* Сёліта вісна, што редка тыкая буваіць, калі йта было, каб так рана жы́та бра́лыся ў тру́бку. Вот-вот ічмяні стануць брацца ў тру́бку. Ярі хырашо ідуць у трубку. **Зак. Узяцца (пайціць) у трубку.** Цяплынь, даджы́ харошыя, іравы́я жыва ўзя́ліся ў трубку. А што ты дۇмы́ш, уремя ня жджэць, я пыглядзеў учора — жыта пашло у трубку.

Брацца на зорку. *Ледзь-ледзь віднець.* Як бярецца на зорьку, так жа мароз пыцска́кыць — ні прадыхыць. **Зак. Узяцца на зорку.** Устань, сынок, ужо на зорьку ўзялося, бацька кыня запрэг.

Брацца (хватацца) за живот (жывоцікі). *Моцна смяяцца.* Як стаў рыска́зывыць, што ён выдзелывыў у Шы́р-кых, я аж браўся зы живот. Жывэ́й цятыр быў, усе зы живоцікі бра́ліся. Ажно зы жываты хвыталіся, такая іны́ццресныя кіно было. Ідзі, паслу́хый, як Зыхар рыска́зыіць, будзіш зы живот хвыта́цца. Гляджу, чаго тут яны

зы живоцікі хвытаюцца, ажно етый ідыл прістаўленьні свае пыказыць. **Зак. Узяцца** (схваціцца) **за живот** (жывоцікі). Схадзіця, зы жываты возьміця а т іхных вымудрыньніў. Зывядзі, ніхай паслұхыюць, зы живоцікі возьмуцца. Хвядот пры яе як ляпнуў, дык усе зы жываты схваціліся, пряма паехылі з рёгыту. Во якея тут буваюць указэі, зы живоцікі схваціцяся.

Браць бараду ў зубы, гумар. *Рабіцца больш разважлівым.* Ну, высімнацыць гадоў ацьседзіў зы бацькывыю сьпіною, а цяпер сам бярі бырадў ў зўбы. Табе б ужо нада браць бырадў ў зубы, ні мάλінькій. **Зак. Узяць бараду ў зубы.** Позна ты ўзяў бырадў ў зубы. Воць цяпер я вазьмў бырадў ў зубы.

Браць бацьку за бараду, жарт. *Рашуча патрабаваць, дабівацца.* Відзіш якей: з-зы стыла ня відна, а ўжо бацьку пробыць браць зы бырадў. **Зак. Узяць бацьку за бараду.** А што ж Пітрачок, віртыглаз еткій, скоро возьміць бацьку зы бырадў.

Браць бога за бараду, жарт. *Выяўляць цвёрдасць, рашучасць, непахіснасць.* Мацьвей бярець бога зы бырадў, ні на што ні глядзіць. **Зак. Узяць бога за бараду.** Яны доўга ня чыкыліся, зразу ўзялі бога зы бырадў. А што, даўно хочыцца ўзяць бога зы бырадў?

Браць верх. *Захопліваць уладу, перамагаць.* Ежылі бярець верх, тады даволін, а калі не — гатоў зубамі. Не, іхній род цяпер ніхто і прізнываць ня хочыць, а раншы, бувала, яны ўсігд́а бра́лі верх. **Зак. Узяць верх.** Немцы думылі узяць верх, а відзіў, як уцікалі біз аглядкі. Узялі верх і вірядуюць дзяреўнію, слова ім ні скажы, а скажыш — ніхарош.

Браць голымі рукамі. *Авалодваць проста, без цяжкасцей.* Любіў ба ты браць голымі рукамі усё ўсюдых. **Зак. Узяць голымі рукамі.** Голымі рукамі такей пень ня возьміш, лўччы падумый, як сюд́а вагў пьдбадзюліць. А ты думыў узяць іх голымі рукамі? — ні такея там дурачкі.

Браць горлам (глоткаю), *асудж.* *Дабівацца нахабым крыкам.* Хто ні знаіць Дзімідзёнка, ён усюдых горлым бярець, а ніхай б́ігадзі́р ны работу зыкажыць — ні магў. Ганьнін красень усігд́а любіў глоткыю браць. **Зак. Узяць горлам** (глоткаю). Думыў горлым узяць, ды ня

вийшла, дырма крічаў. Што, ўзноў хочыш узяць глоткыю? — не, ні палучыцца.

Браць грэх на душу (сябе). *Рабіць незаконны ўчынак.* Ні звязывайся ты ш чырцямі, ні бярі гріха ну душў, ніхай яны самі дзеляюць як хочуць і што хочуць. Нашто б табе браць грэх ны сябе, ці сь цябе ма́ла яшчэ горя було. **Зак. Узяць грэх на душу** (сябе). Хто ета возьміць грэх ну душу? Ніхай вазьму грэх ну душу, ну цябе ухайдошу. Рішыў узяць грэх ны сябе.

Браць (забіраць, задзяваць, трогаць, закалупываць, закалупліваць) **за жывое.** *Балюча закранаць.* Як пычанець яго браць зы жывоя Мыланка, ты тады пымяні яшчэ Пракопывыга пацьсвінычка, як паміж прочым. Знаць, піріста́ла цябе зыбіраць зы жывоя, калі табе гаворюць пры Сывіня́т. Пылядзі́-ка, як зыдзіва́іць Хлімынка́ зы жывоя, кылі ныд Варкыю хто пысьмяецца. Нябось ты, Верка яго трогыць яшчэ і сяння зы жывоя. Ні зыкалу́пывый яшчэ ты зы жывоя, посьлі скрысеньня ён і так ніяк ні апомніцца. Усё нечым зыкалу́плівылі абейх зы жывоя, толька дужа ні пыняў, чым. **Зак. Узяць** (забраць, задзец, тронуць, затронуць, закалупіць, закалупнуць) **за жывое.** І цябе б узяло зы жывоя, каб табе пымяну́лі ста́рыю жонку. Ніхай хуць як зыбярець зы жывоя, ні разу віду ні пыка́жыць. Задзела зы жывоя, ну толька віду ні пыка́зыць. Чым ты яго троніш зы жывоя, ён як бірьвяно бяшчу́ствінныя. А ты ні зна́іш, чаго ён пашоў? — затрону́лі зы жывоя Ма́рычкыю. Відна, зукулупі́ла зы жывоя, што я рыскызаў пры ата́ву. Воць цяпері́цька я віджу, што й цябе зукулупну́ла зы жывоя, ато сядзеў і атмоўчы́выўся, як нічога ні ў чом ні было і ні случы́лыся.

Браць (забіраць) **за душу** (серца). *Моцна хваляваць.* Чаму ж ня будзіць браць зу душў, кылі я пра іх як дзень, так ноч думыю. Ну што ўжо, ці бра́ла мяне за сердца, ці ні бра́ла, ты етыга ня пойміш. Во так во зыбіра́іць зу душу, як рызвалну́юсь, на сьвет ба ні глядзела. Што вас там узноў зыбіра́іць за сердца? **Зак. Узяць** (забраць) **за душу** (серца). Так яно неік узяло зу душў, пря́ма ні зна́ю як. У гылаву сабе як ныбярець, яе як возьміць за сердца, ні магу ўспако́іць. Луччы ты ні рыска́зый, ні магу я пра еткія зыдзіва́цільствы чуць, наслухы́юся, тады як зыбярець зу душў. А мяне, думы́ш, ні зыбра́ла за сердца, ці я ж ка́мінный.

Браць (забіраць, набіраць, убіваць) **сабе ў галаву**. *Пераконваць сябе у чым-небудзь, многа, пакутліва думаючы.* Будзіш па ўсём плакыць, браць так сабе ў гылаву, дык вума рішысься, ні нада будуць тады ні хаты, ні скот — нічога. Як стану выбіраць сабе ў гылаву, ажно кружэнія нейкыя дзельніца. Ні зыбірай сабе ў гылаву, ты ж прайдзі, зь людзямі пыталкуй, рузуверь сябе. Стала зыбіраць сабе ў гылаву і стала, а тады ўсё жалілыся: нешта ў гылаве дужа трудна. Я дык ба ні стала так убіваць сабе ў гылаву усё ўсякыя, ну, горя ня горя, а раз ні паможыш, то што ж. **Зак. Узяць** (забраць, набраць, убіць) **сабе ў галаву**. Узіла і ўзіла сабе ў гылаву, стала як пынтаныя, ёй гыварі, а йна «А-а, а-а?» — пакуля дойдзіць ды яе. Зыбраў сабе ў гылаву і зыбраў, другей раз ідзець і ня помніць, куды ідзець і па што ідзець. Другей раз нічога, а другей раз як ныбярў сабе ў гылаву, як успомню сыноў, кажыцца, стыяць піріда мною як жывыя. Ныпрасна ён убіў сабе у гылаву етыю чуш, нікога там ні було, ніхто ні пытхадзіў.

Браць (забіраць) **свае словы назад** (абратна). *Адмаўляцца ад раней сказанага.* Дужа ж, дужа ёй ні хацелыся браць свае словы нызад і так, і етык выкручывылыся. Ніхай, я бяру свае словы абратна, а толька ўсё ета праўда, што я гываріў. А чаго мне зыбіраць нызад свае словы, што, я прідумыла ці ўва сьне сасьніла? Я й ня думыю зыбіраць свае словы абратна, ета ж праўда і ўсе знаюць. **Зак. Узяць** (забраць) **свае словы назад** (абратна). Як пріжалі к сьценкі: а ты ж дыкажы, а хто йта відзіў, дык узяў свае словы нызад. Луччы вазьмі абратна свае словы, есьлі ня хочыш сквілу. Ну, каб ні зыбраў свае словы нызад, ну й нылаіў ба ж яго — сколька ўлезла б. Бубніць пад нос: я зыбярэ свае словы абратна, я скызаў сьмехым, — і вачэй ні пыдымаіць.

Браць (забіраць) **у свае рукі**. *Прымаць на сябе кіраўніцтва, гаспадаранне; завалодваць, захопліваць.* Бярі-ка ты ў свае рукі ды рукувадзі, тут нечыга дужа глядзець. Нешта Аніс ня хочыць зыбіраць у свае рукі етыга хызійства, там-то, праўда, і браць нечыга. **Зак. Узяць** (забраць) **у свае рукі**. Лявон быў зыбіраўся узяць усё ў свае рукі, ды нешта пірядумыў, гаворіць, ні хачу хызійнічыць, ніхай старэй вядзець. Усё гареў: зыбярэ ў свае рукі, а зыбраў — дык аппёкса, дываі нызад.

Браць за горла (глотку). *Настойліва, нахабна прыставаць, дамагацца.* Піліп кылі стáніць браць за горла, то ні атвѣжысься, ня тэй чылавек. Паўлюк датуль браў Віктыра за глотку, пакуль ні дабіўся свайго. **Зак. Узяць за горла** (глотку). Яны ж такея бясстыжыя людзі, за горла возьмуць і ні ацстануць, аддасі пасьледнюю рубашку. Ныстáлі, ныстáлі, як узялі за глотку, рыскызаў усё — айдзе быў і сь кім піў і за што пілі.

Браць за жабры, жарт., рэдкаўж. *Заклікаць да парадку.* Ці браць зы жабры, ці ніхай пыдгадўіцца, большы распўсьціцца? **Зак. Узяць за жабры.** Ой, вазьму ж я вас зы жабры, бўдзіця круціцца, папросіця піць ні раз. *Гл. Браць за жэбры.*

Браць за жэбры (шкырку, шыварат, бок, шэлігі). *Заклікаць да парадку.* Бярі-ка ты етыга хлюста за жэбры, ато ўжо дужа яму ніякыга уніму німа. Нада браць за шкырку, іначы толку ня будзіць, рызбысьтнічыцца і ўсё. Напрей бярець сваіх за шывырыт, алі ж яны прі бацьку ціхія, а як выйшлі з двыра — твырѣць, што хочуць. Ну, большы я ўжо цярпець ня буду, каб мне вамі вочы калолі, буду браць за бок. Кажыцца ж, і бяру зы бакі, і дукую, і вучу, а ўсё роўна ходзюць ны гылывах. Ты іх ні бяреш за шэлігі, таго яны і распўшчыныя. **Зак. Узяць за жэбры** (шкырку, шыварат, бок, шэлігі). Цярпеў ён, глядзеў, думыў, сам адумыцца — не, дык узяў крепка за жэбры. Калі ня возьміш за шкырку, будзіць так бысьтнічыць, ато й саўсім скруціцца. Доўга угыварівыў — ня ймець, вазьму за шывырыт, што пішчэць будзіць. Узялі за бок, дык ні ныравіцца, бурчыць: а што, я хужы другіх дзелью? Помніш, як залетысь я узіла цябе за шэлігі, што ты шагу біз рызрішэнія ступіць ня мог?

Браць за рэбры. 1. *Заклікаць да парадку.* Бярі-ка ты свайго мылалетычку за рэбры, ато ён скоро ны гылаве пойдзіць. 2. *груб. Рабіцца, тварыцца.* Што яго там бярець за рэбры, прістаўлю гаршчынычык і пыдыйдў. **Зак. Узяць за рэбры.** 1. Пычаў быў троху дурáчыцца, дык я скоро ўзіла за рэбры. 2. Во, за рэбры ўзноў узяло, рыздзіраіцца, ні так ступіў, скач ты пірад ім.

Браць з паталка (са столі), *неадабр. Вырашаць, сцвярджаць беспадстаўна.* Ты ні бярі с пытылка, а пышчытаі і скажы, што пулучаіцца. Зы каго ж ты мяне шчытаіш, каб я са столі браў ці выдумывыў што. *Зак.*

Узяць з паталка (са столі). Наш булгáкцір такей: с пытылká што хочыш возьміць і напішыць. С пытылká ж ба ён ні ўзяў, наверна ж, відзіў. Я табе са столі ні вазьму, сколька вырыбытыла, столька й запісына.

Браць многа волі (свабоды). *Сваволіць да самавольства*. Бяреш ты, я віджу, многа волі, ну толька я волю ету сь цябе жыва выгыню. Многа свабоды яны ў цябе сталі браць, прідзержывый патроху ў руках. **Зак. Узяць многа волі** (свабоды). У мяне вы многа волі ня возьміця, ня ў тэя рукі пупáлі. Прыпадзеш ты зь ім, кылі ён многа свабоды сабе возьміць.

Браць моду (манеру, манер, прывычку). *Рабіць сістэматычна*. Мал, мал, алі ж дáлі волю, бярець моду лáзіць пы паліцых, пы шкáпчыкых, айдзе яму саўсím ні нада. Ліксяёнык браў манеру руспусkáць рукі, пакуль ні пупáла па іх. Ні бярі-ка ты манер лáзіць пы кырмáных, там ня ты клаў і бісь цябе возьмуць. Ні бярі пріві́чку пыдглідаць, айдзе хто што дзелыіць. **Зак. Узяць моду** (манеру, манер, прывычку). Чаго йта вы ўзялі і ўзялі моду кáжныя скрысеньня туды бегыць? Узяў манеру нікога ні прізнываць, ты яму гыварі, а ён гылавú атверніць, як ні яго кысаіцца. Абоя ўзялі манер ні за чым у дваре ні глядзець, і ні глідзяць, хут ты ім што. Есьлі возьміць якую пріві́чку дурну́ю, тады дренна піравúчывыць, луччы цяперя глядзець. Чаго ён узяў прывычку лазіць ні ў сваё дзела, другей раз прýма стыдна становіцца.

Браць на буксір, гумар. Аказваць дапамогу. Бярём іх ну буксір, яны ацстаюшчыя. **Зак. Узяць на буксір**. Каб ні ўзялі ну буксір, вы б яшчэ і сянёня упруўляліся з лúгым.

Браць на карандаш. *Рабіць запіс*. А відзіла, тэй с партхвелім сядзеў і ўсё браў ны кырындаш? Ну й бярі ны кырындаш, баіюся я дужа ці што. **Зак. Узяць на карандаш**. Вазьмі ны кырындаш, можа й прігадзіцца. Што с таго, што вы ны кырындаш возьміця, толку ўсё роўна ніякыга.

Браць на понт. *Правакаваць з мэтай выведаць, дабіцца прызнання*. З лáскыю с такою патходзіць: ну, як там твой стырічок, ці патрошку бўльбычку носіць? — ета браў мяне на понт. **Зак. Узяць на понт**. Доўга дужа ўзяць іх на понт, дúмыіш? — адна шылымшá нічога ня смýсьліць і другей няўрэма нісколька ні сыбрыжаіць.

Браць на прыцэл (мушку). *Не выпускаць з-пад увагі, сачыць.* Я знаю, каго ты бяреш ны прыцэл — к рожыўскый Танькі клінкі пыдбіваш. Васіль бярець на мушку новыга брыгадзіра, думыць пыткаціца. **Зак.** **Узяць на прыцэл** (мушку). Яны твой сад даўно ўзялі ны прыцэл, толька ждучь, калі ты куды паедзіш. Ніхай возьмуць на мушку, ніхай на дзве, мне ні халодна ні жарка, а ўстречу — мыціріка палучуць.

Браць на пуп (жылле), *неадабр.* **Дамагацца мэты сілаю.** Аўлас усё на пуп браў, хацеў быгаства зыгнаць. Чаго табе ірвацца, на жыльля браць, пыдыйдзем і паможым. **Зак.** **Узяць на пуп** (жылле). Гріша ні разу на пуп ні ўзяў, за ўсю жысьць ні піриваўся дужа. Ні дажджэся, каб на жыльля ўзялі, усё глідзяць, каб айдзе збоку, айдзе ляхчэй.

Браць на пушку. *Спрабаваць дабівацца хітрасцю, хлуней.* Паспробывалі браць на пушку Ісая, ну нічога ў іх ні пулучылыся, тэй адзін хітрей за іх піцярых. **Зак.** **Узяць на пушку.** Цябе ж ета на пушку ўзялі, а ты думыш і праўда. Колю хацелі на пушку ўзяць, ажно самі асталіся ў дуруках.

Браць на сілу. *Дамагацца мэты сілаю.* Што ты бяреш на сілу, к сілі яшчэ гылыва нада. Ні бярі дужа на сілу, троху пыкашый ды аддыхні. **Зак.** **Узяць на сілу.** Ну што, узяў на сілу, а цяперя кычацца ўсю нядзелю сы сьпіноу.

Браць ногі ў рукі, жарт. *Шпарка ісці.* Бярі-ка ты ногі ў рукі, ато на, што спозьнісься і прастудзісься яшчэ ў прідачу. **Зак.** **Узяць ногі ў рукі.** А тут нада ўзяць ногі ў рукі, ды Чарнілыва яшчэ вярсты ш чатырі, а дождж вот-вот можаць хлянуць.

Браць пад зашчыту (абарону). *Аказваць заступніцтва.* Браць пыдз зашчыту нас ніхто ні хацеў, а калі пісали, як табе скызаць, кругавую паруку, Хралёнык зыкрычаў: «Што яго прінімаць, чым ён будзіць плаціць? Яго ні пріняць у парукі!» — і ні прінялі. Іх усігда брала пыд абарону Ксенья. **Зак.** **Узяць пад зашчыту** (абарону). Тото і ёсьць, што пыдз зашчыту цябе ніхто ня возьміць. Як жа я цябе вазьму пыд абарону, есьлі ты кругом вінуват.

Браць пад крыло. *Клапаціцца, аказваць заступніцтва.* Дужа б я стаў браць пыт крыло гультуя етыга. Ты яго

бярі пыт крыло, а ён табе во як адзьдзячыць. **Зак. Узяць пад крыло.** Тэя узялі яго пыт крыло, і цяпер ён нікога ні баіцца. Возьміш пыц сваё крыло рыштанта і рад ня будзіш.

Браць прымер. *Паступаць па ўзору іншага.* Ты зь Якыва бярі прымер, якой ён вежлівы ўсігда і пытхвátный. Нечыга з гультаў браць прымер, сам гультаём зьдзелыісься. **Зак. Узяць прымер.** Табе ўзяць прымер ёсьць с каго, дзелый так, як я, і ўсё.

Браць (прынімаць) к серцу (душэ). *Пакутаваць спачуваючы.* Ні нада вам так кáжныю мелыч браць к серцу. Як жа ты гаворіш ні бярі г душэ, калі ўсё было пріпúчына, усё было зьдзелына, а цяпер толька да іх датронься, да вокын етых — і пасыплюцца. Ты толька прініма́й к серцу, — тая лánка дúмыць ны цябе забыла. Горя, канешня, горя, толька дужа ўжо г душэ ні прініма́й. **Зак. Узяць (прыняць) к серцу (душэ).** Яны тады абея дужа ўзялі к серцу і с тых пор ня могуць успакоіцца. Да не, Пракоп дужа г душэ ня возьміць, ён ні заботлівы чылабек. А вы зна́іця, як прініла я к серцу посьлі таго слúчыя, на ўсё здароўя мне пыўліяла. Якыў ня с тых, што пріміць г душэ, па ім хуць трыва́ ні расьці, ён спакоін.

Браць (прынімаць) у парукі, уст. *Ручацца ў агульнай справе; сучасн., звыч., гумар. Ствараць групу, кампанію.* Многія сыглышáліся, а быгачы як вы́ступілі: ні браць яго ў парúкі, старца етыга, — і ні ўзялі. Усёю дзяреўнію прініма́лі ў парукі, а тады гырнізува́ліся і купля́лі у пáні зямлю. **Зак. Узяць (прыняць) у парукі.** Усіх узялі ў парúкі, хто дайжа бядней зы бацьку, а бацьку ні ўзялі. Што йта мы чулі: і цябе ні прінялі ў парукі, як жа так, — лúччыга друга. **Множн. Пабраць** (папрынімаць, папрыняць) **у парукі.** Дывай пыбярём іх у парúкі, мы будзім касіць, а яны мух лавіць пут кустáмі. Каго ж вы тут сабе, каго пыпрініма́лі ў парукі? Яно б ня штука і ў парúкі іх пыпріняць, толька ж хто вас усіх разым дыглідаць будзіць. *Працягл.-фінальн.* **Напрынімаць** (дапрынімаць) **у парукі.** Ныпрініма́лі Сярёжку ў парукі, падвёў чышчы некуды. Гультаёў дыпрініма́іця ў парукі, — будуць кыча́цца і пысьміха́цца.

Браць (прынімаць) у разон (рашчот, уніманіе). *Крыху слухацца, лічыцца.* Ай, ні гыварі, рызбáлывыўся, ці

сыма ні знаю, калі ён мяне і ў рязон ні бярець. Саўсім нікога ні бярець у рашчот. Дужа б я стаў браць яго у ўніманія, каб ні Райка,— ета пацсунулыся: паслұхый, паслұхый. Вот ты чужэй саўсім, а цябе прінімаіць у рязон хут троху. Ні прінімаіць у рашчот нікога і нічога, ну пыкаіцца, толька позна тады будзіць. Што ж ета за сын, што дайжа вы ўніманія ні прінімаіць матку. **Зак. Узяць** (прыняць) **у рязон** (рашчот, уніманіе). Худзь ба ж у чым-небудзь узяў у рязон, дык ні ў чым ні бярець дайжа во настолічка. Ты думыіш хрёсныга возьміць у рашчот? — ён жа вұхым ні вядзець, што родный скажыць. Кажыцца, узяў Кірея у ўніманія, а што мы гыварілі — саўсім ні дыхадзіла ды яго. Нада ж пріняць у рязон, табе ж дзела гаворюць. Прімі ў рашчот, што табе к яму ні раз прідзіцца абраціцца. Я й так думыў і етык, ну пріняў у рашчот, што хызййства там крепкыя. Ня пріміш вы ўніманія, дык ня пріміш, сам жа сабе хужы здзелыіш.

Браць сваё. *Дасягаць мэты або належнага стану.* Мне ўжо браць сваё позна, якей я жыціль. Айдзе Анікын будзіць браць сваё, ён слова сказыаць баіцца. Нябось ты, сядзела, сядзела бульба прікаріюзлыя, а як пашлі дажды, стала браць сваё. **Зак. Узяць сваё.** Усё хваліўся: я яшчэ вазьму сваё, — во як узяў. Па бульбі ты дужа ні гарюй: дождж пройдзіць — і йна возьміць сваё.

Браць сябе ў рукі. *Дасягаць самавалодання.* Ня ўмеіш ты браць сябе ў рукі, кіпяціцца так саўсім нечыга. Бярі сябе ў рукі, ні сьмяшы людзей, толька хохыту надзелыіш. **Зак. Узяць сябе ў рукі.** Сьпірва быў рызгареўся, во-во сарьвецца, а посьлі узяў сябе ў рукі.

Браць у пугі. *Сячы пугамі.* І тріножылі, і ў пугі браілі, і чаго ня дзелылі, як выйшла ў поля — ніякій пастух ня ўгледзіць. **Зак. Узяць у пугі.** Прівялі, спұтылі, пусьцілі; два разы скубнұла, гылаву зыдрала, чмыхнула і кытанұла (пута напыл), ну тады ўзялі ў пугі, далі. Узялі ў дзьве пугі — уюном круціўся.

Браць у работу (абарот, пераплёт). *Даваць праборку, наганяй, ушчуваць.* Бярі ў работу свайго, яй-богу бярі: сап'ецца, збысятнічыіцца, чылавекем ня будзіць. Сколька разоў ужо брала яго ў абарот: ні звязывыйся с тымі бысікамі, а ён аж прягніць за імі. Ні знаіш, чаго яны ў цябе такея рызбалывыныя? — у піраплёт ні бяresh. **Зак.**

Узяць у работу (абарот, пераплёт). Як узялі яго ў работу, як узялі — ён і пыхыў, і красьнеў, зразу агрыззаўся, а тады сыціх. Стыршына ў абарот як возьміць — атрыкаеся і ат палык тых. Вазьмі свайго ў піраплёт ды крепка вазьмі, выпусціш з рук — тады позна будзіць.

Браць у рукі. *Падпарадкоўваць сабе.* Пакуля ня позна, бярі ў рукі, ато будзіш сьма сабе локці кусаць. Сам рызбалывыў, у рукі ні браў, цяперіцька ні жалься і ня войкый. **Зак.** **Узяць у рукі.** Брат пріехыў сы Сьвярдлоўска, памог узяць у рукі, да етыга саўсім зладу ні было.

Браць усім. *Мець выдатныя фізічныя і духоўныя якасьці.* Усім бярець дзеўка — і зь ліца, і розумым, і прыцавітысьцю. **Зак.** **Узяць усім.** Твой маліц усім узяў, ніхайка такей другей хто найдзіцца, не-к, ні найдзіцца.

Браць у толк. 1. *Разумець.* Што ты ніяк ні бяреш у толк, тут жа усё прасьцей прастыга. 2. *Слухацца.* Бацьку троху слухыцца, а я ці гыварю, ці тэй вецір веіць — і ў толк ні бярець. Ты ж бярі у толк, раз табе гаворюць. **Зак.**

Узяць у толк. 1. Пуўчыса біліся, аб'ісьнялі, ну, кажыцца, ўзяў у толк, пашоў, а глянулі цірась сколько ўрэмя — ідзець нызад, зублудзіўся. 2. Сколько ім тулкувалі — ня едзяця, нашто вы ў тым горыдзі — чуць-чуць у толк узялі, асталіся.

Браць у шоры. *Моцна трымаць у руках, рашуча і жорстка абмяжоўваць ва ўчынках.* Між усёй дзярэўні серца адзін узрываіць, нада браць у шоры і як можна скарей. **Зак.** **Узяць у шоры.** Ты толька хваліўся, што ўзяў у шоры сваіх галўзынікыў, яны ў цябе рызбалывліся хужы некуды.

Браць (хватаць) быка за рогі. *Дзейнічаць рашуча.* А ты зразу бярі быка за рогі, тут нечыга сыцісьняцца, ня пойдзіць — другую найдзіш. Лявон умеіць хвытаць быка за рогі, ён у любым дзелі дужа ршыцільный. **Зак.** **Узяць (схваціць) быка за рогі.** Крута ж ён ўзяў быка за рогі, во й табе так нада было. Во-о, ты б схваціў там быка за рогі, зы цябе любую мелыч ня зьдзелый — ня будзіць зьдзелына.

Браць цераз сілу. *Працаваць празмерна.* Чаго мне браць цірась сілу, ну кусок хлеба ў мяне ёсьць, а зыпасы зыгыняць я ні збіраюся. Усё браў цірась сілу, усё зь яго

ні хвытала. **Зак. Узяць цераз сілу.** Узяць цірсясь сілу яны ня возьмуць, ета ты, хочыш, ірвіся за іх.

Бронь божа. *Ні ў якім разе.* Глядзіця ж, дзеці, бронь божа ні бяріця сьпічык, а ты, старшыя, дайжа ні пыка́звыый малым, айдзе ліжаць. Бронь божа цябе і думыць ны Каці жаніцца ці йціць туды ў зяці, зы каго ты там бўдзіш? — зы па́рыбка.

Броўю весць (шаваліць, шавяліць), *звыч. з не. Звяртаць увагу, клапаціцца, думаць.* Як жыць, броўю ні вядзець, думыць, усё за мною сядзець будзіць. Гыварю яму: хлеба куска німа, нада ў горыд бежч скарей, — ён броўю весьць ня думыць. Ні дроў палкі німа, ні бульбіны ня выкыпына, тут зы каровую нада бежч, а ён сядзіць сабе і дайжа броўю ні шаволіць. Ляжыць, як ваперь, на сені, ні пра што ні клапаціцца, дайжа броўю ні шавеліць. **Аднакр. Броўю павесць** (пашаваліць, шавальнуць, пашавяліць, шавяльнуць). Ніхай ба ж броўю павёў, што там бізь яго дзельніцца ны дваре, дык дайжа і ні падумыць. Я ж пыпрасіла ўсё пы-харошыму, як нада, дык і броўю ні пывіла. Броўю ляніцца пышываліць, а ня то што прітуркыіш яго схадзіць ны Засожжа. Ці мы ні знаім Хутулёнка — сколька ні прасі, і броўю ні шывальнець. Ты ж хуць броўю пышывялі, што тут і як, выйдзі ды глянь, ці ні дзяруць куры гарод, цялёнык можа атырваўся. Ніхай ляжыць, мякніць, гніець, ён дайжа броўю ні пышавеліць. Жджы, дажджэсься, Мільлянок шывяльнець табе і броўю, і дзьвюмя. Ні ўгаворы, ні прозьбы, ні грозьбы ня дзейнічыюць — броўю ні шывяльну́ла, як ня ёй сказына.

Будзець на арэхі, буд., пр. Пра непазбежнасць пакарання. Бўдзіць табе за етыя дзялы ны арэхі. Абоім було ны арэхі, і большыму і меншыму. Ета блыгыдаріця бога, што мы вас на месці ні засьпелі, було б вам ны арэхі.

Будзеш бедзен (бледзен). *Пра непазбежнасць пакарання.* Толька ні ўніміся с сваімі етымі дурамі, будзіш бедзін. Бягом бягі і хвытай травіцу ў капёшку, іначы бўдзіш бедзін. Чаго йта я буду бедзін, ты глядзі, каб скарей сымаму ні пупала. Вы ўпарёд будзіця бедны, чым мы. Есьлі б я зы цябе ўзяўся, ты быў ба бледзін.

Будзь здароў. 1. *Пажаданне добрага здароўя пры выпіўцы.* Будзь здароў, кум.— Зы тваё здароўя. Будзь зда-

рова, свыщыця.— Пі ны здароўічка. Бўдзімця здаровы, госьцікі. Бўдзьці-ка здаровы, вы сабе як хочыця, а я вып'ю. Ну-ка, будзь-ка здароў, бярі чэрку. 2. *Пра добрае, вялікае.* Толька кўсьцікі тарчэлі, а цяпер будзь здароў якей лес узяўся. Будзь здароў хлопц, ня то што твай, зумухрышка нейкій.

Будзь спакоен. *Пра добрае, вялікае, вялікую колькасць.* Жывуць яны будзь спакоін, ні так, як ты: што зарывеш, то прап'еш. Сена ў іх нызыпашына будзь спайна сколька. Прывылаклі ношкі будзь спакоін.

Будзь што будзец. *Пра гатоўнасць рызыкнуць.* Будзь што будзіць, паеду. Будзь што будзіць, а хату нада купляць, горыд — ета яшчэ вілымі пісына.

Булкаю не заманіць (не зацягнуць). *Пра немагчымасць спакусіць зайсці ці далучыцца да іншых.* Сходзіць, будзіць сходжына, ты яго ў Пыстырнакі посьлі тэя свадзьбы бўлкыю ні замоніш. Яму там ладна было, сыстрамілі, што большы некуды, цяпер яго к Ліпяцёнкым бўлкыю ні зыцягніця.

Бухаць (садзіць) **грошы.** *Плаціць дорага без патрэбы.* Я ні стаў бы грошы бўхыць, ні падумыўшы. Ахота ж яму садзіць грошы у етых зяцёў, як у бяздонную бочку. **Зак.** **Убухаць** (усадзіць) **грошы.** Грошы убўхыць лёгка, а толк зь естыга ці будзіць, ці не. Во прыгарелі мы ны карові: грошы ўсадзілі, а мылыкá німа.

Быллём парасло. *Пра забытае.* Раз былльём пырасло, то нашто яго вурушыць. Айт, лўччы ні ўспымінай, што ні было — былльём пырасло. Ны вякў многа было, ды былльём пырасло.

Было не было (была не была). *Пра рашэнне рызыкнуць.* Було ні было — схаджў, усё рыўна хужы ні станіць. Було ні было, жанюся, ды якіх пор мне сымамў лі печы зь вілкімі стыяць. Была ні была, паедзім.

Быў конь, ды з'ездзіўся. *Пра страту сілы, здароўя.* Што зь мяне цяпер возьміш: быў конь, ды зьездзіўся. Мітрыхв́ан саўсім ня тэй, што раншы, быў конь, ды зьездзіўся.

Быць бяльмом на воку (вачах). *З'яўляцца перашкодай; выклікаць зайздрасць.* Аўсей табе ўсігда быў бяльмом на воку. Быць у іх на воку бяльмом я ні збіраюся.

Ім Стратоныва хата цяперіцька будзіць бяльмом ны вычáх.

Быць у форме, жарт., іран. *Прад'яўляць сябе належным чынам.* Ты ж глядзі, заўтра каб быў у формі. Відзіш, ён сяння ў формі, пуччупурыўся што нада. Учора яны абоя былі у формі, чуць ны ныгáх дзіржа́ліся.

Бядовая галава. *Адчайны, смелы.* Ой, бядовыя гылыва етый зяць Хадосычкін, ён табе куды хочыш, толька скажы, тую міну́ту гатоў.

Бяздонная бочка, груб. *П'яніца, пражора.* Куды ўжо ета бяздонныя бочка і есьць, і п'ець. Як ты толька жратвы́ выбіра́ісься на тую бяздонную бочку.

Бярозавая каша. *Лупцоўка.* Бізь бярэзывыя кáшы вы сяння абоя ні абойдзі́іся. Зуслужы́лі яны адно — ны бярэзывыю кашу. Нада табе бярэзывыя кашы, ой, нада.

Бяры вышы, жарт. *Пра неабходнасць больш высокай ацэнкі.* Якей табе сіржа́нт, бярі вышы, ён трецьці́й год стыршыною служыць. Ну да, вучоччык, бярі вышы, з брігадзі́рыў зьяцеў — трошку гарелычка пыдві́ла.

Бярэць (разбіраець) злосць, цяп., пр. *Злуе.* Ну чаго цябе злосць бярэць, кіпіш як халодный сумува́р. Яго с са́мыга ра́ння злосць рызьбіра́іць, нешта ходзіць, кіпіць. Я віджу, што злосць вас брала ні выпра́сна. Чаго ж іх так рызьбіра́ла злосць, хто там піряд імі прывіні́ўся? **Зак.** *Узяла (разабрала) злосць, пр., буд.* Як пыча́лі нит Кацію сьмі́йца, тады і яго злосць узі́ла. Каго хочыш злосць ба ўзі́ла, каб такую сьві́ньню пыдлажы́лі. Цяперя дзяржы́сь, Кузьму рызыбра́ла злосць ні на сьмех. Ну як жа так дзельць, тут ні хыця злосць возьмі́ць любога. Чаму ж ні рызьбярэць злосць, каму ета аны́цірэсна, што яго прысьмі́хаюць.

Бярэць (разбіраець) смех, цяп., пр. *Робіцца смешна.* Ён усігда дзельці́ць так, што сьмех бярэць. Сьмех вас рызьбіра́іць сяння цірашчу́р нешта. Што ета вас так сьмех браў? Дужа ж, дужа сьмех рызьбіраў і адну, і другую. **Зак.** *Узяў (разабраў) смех, пр., буд.* Узяў іх нешта сьмех, што ня могуць зьдэ́ржыцца. Абеі́х сьмех рызыбраў, аж да́ваюцца. Ат еткія ўка́зэі і Сондычку сьмех возьмі́ць. Саньку ня ўні́міш, есьлі яго сьмех рызьбярэць.

Вадзіць за нос (за нас), *неадабр. Падманваць пэўны час, працяглы час не даваць пэўнага адказу*. Як бра́лі грошы, тады кляліся, абішча́лі: вот аддадзі́м ці́різь нядзелю, а посьлі як сталі вадзіць за нос, дык другей год водзюць. Нечыга за́ ныс вадзіць, а раз абішча́ў, то адда́й. Ско́лька яны вадзі́лі за́ ныс Мікі́ту, каб то́лька хто знаў! *Узмацн.* **Павадзіць за нос** (за нас). Пывадзі́лі за нос — хва́ціць, ме́сіцы трі́ бегы́ў туды-ныза́д. Стрычы́нка яны сьпі́цяйльна паводзю́ць за́ ныс, так ня тпу́сьцю́ць. *Законч.* **Атвэдзіць за нос** (за нас). Атвэдзі́лі за нос дык атвэдзі́лі, ну бумажкі́ духі́ ўбі́ў. Каб ты то́лька знаў, яке́й пасты́лыі чыла́век, 3-зы іру́нды атвэдзі́ць за́ ныс, што кіну́ў ба ўсе́ і ацступі́ўся. *Працягл.-фіна́льн.* **Навадзіць** (навадзі́цца, давадзі́ць, давадзі́цца) **за нос** (за нас). Нывадзі́лі за нос бо́льшы некуды, ні́хай і́х са́міх водзі́ць. К яму то́лька пу́падзі́ся у ру́кі, наводзі́ць за́ ныс. Што йта вы дзе́лыі́ця, паку́ль ні́ наводзі́ці́ся за нос, пу́стэ́я бумажкі́ ні па́тпішы́ця. Нывадзі́ўся і́х за́ ныс уво́лю. Мяне так дывадзі́лі за нос, што я на ўсе́ махну́ў ру́кою і ні пашо́ў бо́льшы. Даводзі́ш ты мяне за́ ныс, бю́рукра́т е́тый, пайду́ ў райспалком, ні́хай та́мыцька пі́шуць. Дывадзі́ўся за нос, што ныла́ілі, як пасьле́дні́га ду́рукá. Паго́нюць сь сільса́вета мя́тлою — так ё́н даводзі́цца за́ ныс. *Наз.* **Ваджэ́нне за нос** (за нас). Хужы ўжо́ ні́ма е́ты́га ваджэ́ння за нос. А мне, ду́мыі́ш, та́кая ваджэ́ння за́ ныс ня збры́дзі́ла?

Вадзіць за руку (рукаў), *неадабр. Патвараць нежаданню дзейнічаць самастойна*. Сам ні́хай ву́чыцца дзе́льцы́ сымысты́яці́льна, ці́ яго́ ж ды двы́ццаці́ гадо́ў зу ру́ку вадзі́ць. Хва́ціць вадзі́ць зу ру́каў, ні́хай ду́мыі́ць сваё́ю гыла́вою. *Непаўн., працягл.* **Павадзіць за руку** (рукаў). Сто́лька пывадзі́ць зу ру́ку, як Пына́сі́ха сваі́х, на́што і́х і на сьве́т пу́ска́ць тады́. Бы́ў пывадзі́ў зу ру́каў, а тады́ не, ду́мыю, жы́ві-ка ты са́м. Што та́м гыва́рі́ць, пывадзі́лі зу ру́каў ны сваю́ гыла́ву. *Законч.* **Атвэдзіць за руку** (рукаў). І я свайго́ атвэдзі́ла зу ру́ку, усе́ ж ду́мыла ма́лінькі́й, а г жы́зьні́ ні прі́вучы́выла. Яны́ атвэдзі́лі зу ру́каў, ныбя́нтэ́жылі́ся зь і́мі. *Працягл.-фіна́льн.* **Навадзіць** (навадзі́цца, давадзі́ць, давадзі́цца) **за руку** (рукаў). Нывадзі́ў ё́н сваі́х зу ру́ку, усе́ шчы́таў ні́смышлёны́шы́мі. Наводзі́ця зу ру́каў, са́мі бу́дзі́ця ка́і́цца. Наводзі́цца зу ру́ку, што вы́рысы́ціць, як ду́да, ні́ к ча́му ні́

прівучыный. Мільянок нывадзіўся сваіх зу рукаў. Даводзіш зу руку, што і ў дваццыць гадоў кыня ні зыпрягець. Даводзюць зу рукаў — будзіць як палка дроў, ні туды ні сюды. Даводзюцца зу руку сы сваімі малютычкымі, людзі будуць сьміяцца. Дывадзіліся зу рукаў, што і ў трыццыць гадоў нада карміць хлебам. *Наз. Ваджэнне за руку* (рукаў). Як пычалася ваджэння зу руку вы ўсякіх мелычых, тады ня жджы чылавека. С твайго ваджэння зу рукаў усе кругом сьмяюцца, як з малютычкымі зь якімі цацкыісься.

Вадзіць кампанію (канпанію), *звыч. неадабр. Сябраваць*. Ты знай, сь кім вадзіць кымпанію, ато ў такую шайку пупадзесься, што ня выскрібісься. Вадзіў кымпанію ш Чырінкамі і дывадзіўся: самі селі і яго пысадзілі. *Узмацн. Павадзіць кампанію* (канпанію). Аўсяёнык пывадзіў зь імі кымпанію, як субота, так, бывала, і п'юць, і п'юць. Доўга ён с Сумусіятымі кымпанію ні паводзіць. *Законч. Атвадзіць кампанію* (канпанію). Васіль зь імі скоро кымпанію атвадзіць. Атвадзіў-тыкі кымпанію с Кындыбінятымі, рузлучыўся. *Працягл.-фінальн. Навадзіць* (давадзіць) **кампанію** (канпанію). Сядзь ты луччы ў хачі ды пысядзі, ато наводзіш кымпанію, што ні раз пыжалеіш. Нывадзілі кымпанію, нешта дужа скоро ў іх урозь пашло. Даводзіш ты кымпанію с тымі бысікамі. Дывадзіў кымпаніі з галкыўскімі хлопцымі, далі разым зь імі лі горыда.

Вадзіць у бакі. *Хістаць у хадзе*. Во сяньня выбіўся, аж у бакі водзіць. Не, цябе ладна водзіць у бакі, відна, хырашо нюхнуў у чарычку. Я відзіў, як Мацьвеівыга вадзіла учора ў бакі. *Абмеж. Павадзіць у бакі*. Троху пывадзіла ўчора ў бакі, ну нічога, прыспаўся.

Вадою не разліць. *Пра моцнае сяброўства*. Так здружыліся, вадою ні разьліць. Сонька с Хрысьціныю былі сьпеліся — вадою ні разьліць, а тады: ты ны мяне гываріла і ты ны мяне гываріла, — дос дружыць.

Ваду муціць. *Знарок забытваць справу*. Дзямід пычаў ваду муціць, нягож хто. Муціла Каця ваду, муціла і нічога ў яе ні пулучылыся. *Працягл. Ваду памуціць*. Яны абоя ладна ваду пумуцілі, даўно пыра гнаць у шыю. *Узмацн. Ваду намуціць*. Відна, Арцём ваду нумуціў, хто ж ба дугей такая трыпануць мог. *Пачын. Ваду заму-*

ціць (узмуціць). Зумуціць ваду замўцюць, ну я тады ім рызьбірацца ні стану. Тут ішчэ нада падўмыць, хто ваду ў етым дзелі ўзмуціў.

Ваду ў ступе тоўч (талоч), *неадабр. Займацца бал-батнэй*. Сыбярўцца і пашлі ваду ў ступі тоўч. Ім ба толька адно зыняція — ваду ў ступі талоч з раньня да вечыра. **Абмеж. Ваду ў ступе патоўч** (паталоч). Сыбраліся, ваду ў ступі пытаўклі і рызыйшліся. Ці хто ні знаіць, вам нада вадў ў ступі пыталоч, во што вам нада.

Вады не замуціць. Не зрабіць ніякай шкоды. Іван Мархвін вады нікому ні замуціць, ета ня то што Пылагіны бэйбусы. Я яшчэ вады нікому ні зумуціў, а ня то стану ны чылавека нівісь што несць.

Вады ў рот набраць. Упарта маўчаць. Ці ты вады ў рот нывраў, што слова людзям скызáць ня можыш. Абоя сідзяць, што вады ў рот нывралі. **Узмацн. Вады ў рот панабраць** (панабраць). Вады ў рот пыныбралі ці што, слова з вас ня выцігніш. Якога ты толку ў чарцей даб'есься, муўчаць, што вады ў рот пыныбралі.

Ваенный савет, жарт. Нарада. У вас тут ці ні ваенный савет сыйшоўся? Племя іхныя сыбіраіць ваенный савет, на ком Пуўлюка жаніць.

Важная пціца (птушка, шышка), *іран. Вялікае начальства*. Пытáп вáжныя пціца: у другога намесьніка треццім памошнікым. Нейкыя ж вáжныя птушка пріехыла, відзіш, як забегылі ўсе. Ён стаў цяперя вáжною птушкыю, можа, і зы мяне слова закініць. Ты, знаць, зьдзелыўся вáжною шышкыю, к табе цяперь ні пущступайся.

Вайстрыць вушы, гумар. Уважліва прыслухоўвацца. Ты там вайстрі-ка вушы, хто што будзіць гываріць. **Зак. Навайстрыць вушы.** Вушы нывайстріў і сядзеў, увесь вецыр слўхыў. **Узмацн. Узвайстрыць вушы.** Сьпірва так-сяк, хіхікыў у вуглу, а як стаў Сямён гываріць, узвайстріў вушы. **Непайн. Падвайстрыць вушы.** А што, пыдвайстріў вушы, ці смáшна слўхыць?

Вайстрыць лыжы, гумар. Намервацца пайсці. Я ўжо віджу, што сяння вы войстріця лыжы, нійначы як у Восьлінку. Некуды вайстрілі лыжы і што-то ў дваре астáліся. **Зак. Навайстрыць лыжы.** Свае дзеўкі ні ныравюцца, ны-

вайстрілі лы́жы у Сьвітазерья. *Непайн.* **Падвайстрыць лыжы.** Куды ж ён падвойстрыць лыжы, толька ны За-речча.

Вакно ў вакно. *Вельмі блізка насупраць (жыць).* Мы с Аўсеівымі жылі вакно ў вакно, во так во наша хата, а тут во проця Аўсеіва.

Валам валіць. *Ісці натоўпам, масай.* Ну й людзей жа найшло ны кірма́ш, с усіх бакоў пря́ма ва́лым валі́лі. Быза́р сяньня бу́дзіць няві́дынны́, толька з нашыга боку ва́лым ва́люць, а сыбяру́цца ж атусю́ля. *Пачын.* **Валам паваліць.** Мы глядзі́м і дзі́вімся, куды так ва́лым пыва-лі́лі, ажно чу́ім: во што случи́лыся.

Валіцца (ывывалівацца) **з рук.** *Не атрымлівацца з-за дрэннага самаадчування, настрою, стану.* Нешта ў цябе сяньня усё ва́ліцца з рук. У Сашкі і від нейкі́й дрэнны́, і работа выва́ліцца з рук. І ў цябе б з рук усё выва́лі-вылыся, каб такую ныхлабу́чку пулучы́ў. *Зак.* **Вываліцца з рук.** Ні хыця ўсе́ з рук вы́выліцца, кылі́ біда́ тыкая, ці дзельцы́, ці кіда́ць усё ды ехы́ць. *Усеаг., адзінк.* **Павыва-лівацца** (павываліцца) **з рук.** Ты ішчэ жызы́ні ні зна́іш, можа і ў цябе калі пывыва́ліцца усё з рук, будзі́ш хадзі́ць, што сам ня свой. Пачу́ла я — павы́вылі́лыся з рук і работа, і кло́пота,— як я цяпера́ буду жы́ць.

Валіцца (звалівацца) **з ног.** *Не трымацца на нагах ад бяссілля.* Так ужо вы́біліся ў лесі, пря́ма з ног валі́ліся к канцу дня. К вечыру іка́я там была работа, хадзі́лі і з ног зва́лівыліся. *Зак.* **Зваліцца з ног.** Кусок большэй, па-года нінадзе́жныя, хвыта́лі, хвыта́лі, грядлі́, грядлі́, к кан-цу з ног звалі́ліся. Хадзі́ў, ні здыва́ўся, ду́мыў, пі́ріхаджу, а ўчора звалі́ўся з ног. *Усеаг.* **Пазваліцца** (пазвалівацца) **з ног.** Вазьмі́ця торбы́чку, ні пыжа́леіця, работа цяжо-лая, ня еўшы з ног пызва́ліціся. Во крыхану́ла хвароба, столька людзей пызва́лівылыся з ног,— прасту́да ўсе́.

Валіць (зваліваць, мяшаць, змешываць) у адну кучу, *неадабр.* **Блы́таць, змешваць рознае.** Што ж ты ва́ліш у адну кучу і тоя, што летыся было, і што зьдзелына толька цяпера́. Канешня ж, есьлі зва́лівыць у адну кучу і тоя, і друго́я, то ўсе́ дыкыза́ць можна. А вы ні міша́йця у адну кучу, што саўсі́м ня лезі́ць. Я ні таке́й, як твой дзя́дзя, я зьмешывы́ць у адну кучу усё ўся́кыя ні ста́ну. *Зак.* **Зва-ліць** (змешаць) **у адну кучу.** Зва́люць у адну кучу ды

яшчэ прібавюць чўшы нісусьветныя, што сь сямя гылы-
вамі ні рызьбярца. Змішлі у адну кучу і праўду і
брыхню. *Усеаг. Пазваліць* (пазваліваць, пазмяшаць, па-
змешываць) **у адну кучу.** Айт, Васіль твой пызвалівыў у
адну кучу усё ўсякыя. Пызвалівылі у адну кучу што
хочыш, і канцоў ні дыбаресься. Пызьмішаць у адну кучу
ён так умеіць, што пяць прукурорыў ні расплўтыюць.
Адна рыскажыць так, другая етык, пазьмешыюць усё
ў адну кучу.

Валіць (зваліваць) **з хворай галавы на здаровую.**
Перакладаць віну з віноўнага на невіноўнага. Любіш ты
валіць с хворыя гылавы ны здаровую. Валіў ба с хворыя
гылавы ны здаровую, каб толька ні атвічаць. Іўка ўсігда
звалівыіць с хворыя гылавы ны здаровую. *Зак. Зваліць з*
хворай галавы на здаровую. Ты ўсігда глядзіш, каб
зваліць с хворыя гылавы ны здаровую, а сам як і ні
прічом. *Усеаг. Пазваліць* (пазваліваць) **з хворай галавы**
на здаровую. Пызвалілі с хворыя гылавы ны здаровую і
дўмыюць, яны цяперя чысты. Ім каб толька пызвалівыць
с хворыя гылавы ны здаровую, каб хто-небудзь за іх і
плаціў, і атвічаў. *Працягл.-фінальн. Назваліваць* (дазва-
ліваць) **з хворай галавы на здаровую.** Яй-богычку, ты
нызвалівыіш с хворый гылавы ны здаровую. Відзіш, як
дызвалівылі с хворыя гылавы ны здаровую, пашлі ны-
лаіныя. Вун відзіў, Лісей дызвалівыў с хворый гылавы
ны здаровую.

Валіць з ног. *Вымушаць легчы, падаць.* Я саўсім
дзіцённым была, ну толька помню, як ціх валіў з ног
усіх пыдряд у дзяреўні, тады і бацька мой памёр. *Зак.*
Зваліць з ног. Ён выла зваліць з ног, ня то што Зыхара,—
сіла нямерныя. Нейкыя ж халера пріста́ла, зваліла з ног,
трецьцю нядзелю пластом ляжыць, гылавы ні пыдніма-
іць да́йжа. *Усеаг. Пазваліць* (пазваліваць) **з ног.** І гріб
дужа халерный, як дыбарца — цэлымі сем'імі пызвалі-
ліць з ног, кріццю кычаюцца. Схадзі-ка, можа, глянь,
што іх там пызвалівыла з ног, а не дык кыня зыпргі г
доктыру. Нешта нывалілыся, пызвалівыла з ног, кычаюц-
ца усе зразу, што й печ во нада бежч прукуріць.

Валіцца (каціцца) **со смеху** (са смеху). *Смяцца да*
знямогі. Каму сьмешна, тэй валіцца со сьміху, а нам ужо
ета пріелыся. Пыглядзі ты на іх — са сьмеху валюцца ат
трілюды Сідыровый. Як сыбярўцца вечырым, чаго ні

дытвыраюць, а ат Пынасывых чۇдыў коцюцца со сьміху. *Пачын. Паваліцца* (пакаціцца) **со смеху** (са смеху). Як запеў ён, дык на месці ўсе пываліліся со сьміху. Сколь-ка людзей было, усе пыкаціліся со сьміху. Ніхто ўцерпіць ня можыць, і ты пыкаціўся б са сьмеху. *Гл. В а л я ц ц а* со с м е х у.

Валіць цераз пень-калоду. *Рабіць абы-як, неахвотна і нядбайна.* Марка работнік ізьвесный: валіць усігда цірся пень-калоду. Дзелылі, айдзе яны дзелылі, валілі цірся пень-калоду.

Валоссе [становіцца (паднімаецца, падымаецца)] **дыба** (дыбам), *цяп., пр. Ахоплівае страх.* Як толька падумую, што цірся тую німареч іціць нада, дык валосься становіцца дыба. У цябе ац страху валосься дыбым становіцца. Мне сьмешна, а ў яго валосься дыбым пйдні-маіцца. Во баіцца, аж валосься дыба пыдымаіцца. Січас ён хваліцца, а тады ў яго валосься дыбым стынавіліся. І ў цябе б валосься дыба пйднімалыся, есьлі б ны цябе такей зьверь бег. Січас вы сьмііцёся, а тады ў вас валосься дыбым пыдымалыся. *Зак. Валоссе* [стала (пад-нялося)] **дыба** (дыбам), *пр., буд.* Там нешта як загрі-міць, а тады як зырявець, дык у нас і валосься дыба стала. Ат такога страху ў любога б валосься ста́ла ды-бым. Ну, у вас, я дўмую, і валосься дыба пйдняліся — еткій іспуг быў. У любога б валосься дыбым пйднялося, каб з ваўком стреўся так блізка, нос у нос. Ідзі, пыгладзі, і ў цябе валосься дыба ста́ніць. Я магу такая пыкы-заць, што ў цябе валосься дыбым падніміцца. Тут у любога хрыбріца валосься падыміцца дыба. Я як увідзіў выўка, у мяне і валосься дыба. Глянула — а бык пря́ма ны мяне ляціць, у мяне і валосься дыбым: зыбадзець зра́зу.

Валяцца (качацца) **со смеху** (са смеху). *Смяяцца да знямогі.* Як пычаў прістыўляць ды пыка́зывыць, што ён дзелыў, усе пряма выляліся со сьміху. Абея выляліся са сьмеху. Нічога там дужа сьмешныга ні было, толька Вукулёнык нешта ўсё кычаўся со сьміху. Було там чаго кычацца са сьмеху, етыя яго ба́сьні ужо дзесіць разоў чулі. *Працягл. Наваляцца* (накачацца, паваляцца, пака-чацца) **со смеху** (са смеху). Пакуля пірсяслўхылі усю трілюду, нывыляліся со сьміху. Схадзі, паслўхый, нывы-ляі́сься са сьмеху. Пыгладзі, як яны пычану́ць сварі́цца,

а тады міріцца, ныкычаісься со сьміху. Лі іх можна пы-
выляцца со сьміху сколька хочыш. Уволю со сьміху пы-
кычаіся, знаць, за ўсю жыць еткыя первый раз відзілі.
Тама ёсьць ач чаго са сьмеху пыкычацца.

Валяцца (качацца) **ў нагах**. *Прасіць прыніжана, вель-
мі настойліва*. Душá чарнела, гатоў быў у ныгах выляц-
ца, каб прасьцілі. Ні стáну ж я табе выляцца ў ныгáх,
я ж аб'ясніў, што к чамў. Так ужо прасіла, так маліла,
пряма ў ныгáх кычáлыся, дык у яго ж кáмінныя серца.
Працягл.-фінальн. **Наваляцца** (накачацца) **ў нагах**.
Ныпрасіліся, нывыляліся у ныгáх у гáдысьці той. І ў
ныгах ныкычáліся, а сколька бузува́ліся ны яго, асобінна
ны жніве, каб у Гірманію ні атправіў.

Валяць ваньку, *вульг., рэдкаўж. Блазнаваць, дурэць,
жартаваць; бяздзе́йнічаць; цягнуць час*. Што ты мне ва́н-
ку выляіш, гыварі як нада! Я табе выляць ва́нку ні рыз-
рішу́, ні надзейся дайжа. Ты ваньку выляць кінь, я луч-
чы цябе знаю, што мне дзельць, што ня дзельць.
Працягл. **Праваляць ваньку**. Усё лета прывыляў ваньку,
ні таршы́ны ні атрезыў, ні клыкá сена ні прідбаў. *Непаўн.*
Паваляць ваньку. Ваньку пывыляў? — пывыляў, бакі
атлежыў? — атлежыў, а цяперя вун лупáтка, а вун я
разьмеріў ямку на погріб. *Працягл.-фінальн.* **Наваляць**
(давалаць) **ваньку**. Нывыляіш ты ваньку, што йна цябе
каромісьлікым с хаты пату́ріць. Што, Сенька, дывыляў
ваньку, можа, цябе ны кварціру узяць?

Валяць (корчыць, ламаць) **дурака**, *асудж. Блазна-
ваць, дурэць, жартаваць; бяздзе́йнічаць; цягнуць час*.
Узноў выляіць дурука́, як яму ні ныдыядуць етыя прі-
стыўкі. Калі табе ныпыстылеіць выляць дурука́, схадзі
вун біряжок ат ячменю збры́нкый: топчыцца. Можа б ты
цяперь пірістаў корчыць дурука, а за дзела ўзяўся?
Працягл. **Праваляць дурака**. Прывылялі дурука́ пасьці
цэлы́ год, а посьлі хваціліся: німа таго ды німа етыга.
Непаўн. **Паваляць** (пакорчыць, паламаць) **дурака**. Яны
туды толька і йдуць, каб пывыляць дурука́. Троху дурука
пакорчылі у куста́х, во і ўся іхныя кызьба́. Гуртым пулу-
ма́лі дурука́, пулумáлі і рызыйшліся. Ці вы сыйшліся
дурука пулумáць, ці цірябіць думы́ця ныпраўду? *Законч.*
Атвалаць (адкорчыць) **дурака**. Дзельць як дзельць,
дзела ні пыта́й, а дурука атвыля́лі уволу. Па-мойму,
дурука аткорчыў, сколька хацеў, цяперь ба пыра і за

розум брацця, і зы работу. *Працягл.-фінальн.* **Наваляць** (накорчыць, наламаць, даваляць, дакорчыць, даламаць) **дурака**. Цяперя знаіш, як Паўлуша нывыляў дурука? Усе ўчыцьвярых накорчыця вы дурука, будзіця тады вярнуць адзін ны днаго. Ага, нулумаў дурука?— я ж гываріў, што йначы ня бўдзіць. Табе нядоўга дывыляць дурука, саўсім нядоўга, я ішчэ ні забылыся ны пызыўчырашнія. Дакорчылі дурука дужа ладна — схвацілі хлыбазіны, айдзе й корчыньня дзелыся. Сяньня ты ў мяне дулумайш дурука, я хвытацца буду, а яму толька гігікі.

Вароння галава, асудж. *Дурनावаты.* Ні хацела пірайціць у сваю хату, вароньнія гылыва, то цяперя пу чужых будзіш цігáцца да веку.

Варон пашчытаць (палавіць), *неадабр.* **Страціць** *ратазейнічаючы.* Ну што, пышчытаў варон, нада ж було глядзець, цяперь во вазьмі трясцу, кашолкі рыбы німа. Паловіця варон, што скот ачынецца ў шкодзі, тады штрах заплоціця.

Варон шчытаць (лавіць), *неадабр.* 1. *Ратазейнічаць; упускаць добры выпадак.* Ты ж тут варон ні шчытаў, дзелый, што нада. Усе бралі, а ён варон лавіў, ну й прінес — дно закрыта. 2. *Бяздзейнічаць, гультаяваць.* Прістаў, ныстаў: ураз каб бралі малыю, а што ёй там дзельць, варон шчытаць бўдзіць? Варон ба лавіў, большы яму дзельць нічога ня хочыцца. *Працягл.-фінальн.* **Варон нашчытаць** (налавіць, дашчытаць, далавіць). 1. Нышчытаіць ён варон, што пріедзіць с пустымі калёсымі. Нылавіў варон?— такей пацьцёлык быў у руках. Дышчытаіць варон,— адзежу хто ўхваціць, і астаніцца біс тряпк. Варон дылавіла, будзіш зь лялькыю насіцца месіц, ісь сярпом нада глядзець ды глядзець. 2. Ніхай цягнуць аб адной бульбі, зато ж варон нышчыталі летым. Нылавіў варон, глядзіць, айдзе вазок сена купіць, а травы ж было хуць зываліся. Дышчытала варон, астáлыся і біз бырыка і бяз морквіны, а капúсту пы сынягу секла. Ты даловіш варон, як Сахвея, што бегыць пы хатых ды глядзіць, каб хто што даў.

Варочаць (паварачываць) **аглоблі**, *гумар.* **Вяртацца назад.** Дзялы твае плохі, прідзіцца варочыць аглоблі ні ш чым. Відзіць, што ні пылыса, дывай пывырачывыць аглоблі нызад. **Зак.** **Павярнуць аглоблі.** А што яму асты-

ва́лыся дзельцѣ, хочыш, ня хочыш, паверніш аглоблі. Чаго ж ён, храбрѣц, пывярнуў аглоблі.

Варочаць (пераварачываць) **уверх** (дагары) **дном** (нагамі, тармашкамі). 1. *неадабр. Раскідваць у беспарадку пры пошуках.* Нашто ты варочыіш уверх дном пасьцель, хто зы табою пупруўляць будзіць. Пыглядзеў я ў вакно, там нехта варочыіць усё ўверх ныгамі. Хто тут варочыў усё ўверх тырмашкымі? Дзельцѣ, знаць, нечыга — варочыіць дыгары дном рыгазьзѣ, тоя. Вун відзіш, пычаў варочыць дыгары ныгамі. Якей зь естыга толк варочыць дыгары тырмашкымі. Ніхай яно ляжыць, як ляжыць, будзіш ты пірэвырачывыць уверх дном. Нашто ён пірэвырачывыіць уверх ныгамі тоя бырахло, яно ж хуць трошку было пріпучына. Відзіў і Сыўчынкá: пірэвырачывыў уверх тырмашкымі усё ў хáці — нечыга шукаў. Нашто тут было пірэвырачывыць дыгары дном надворья? Ні пірэвырачывыі дыгары ныгамі, калі што нада—спрасі. Пірэвырачыіць хлам дыгары тырмашкымі, дзельцѣ нечыга чылавеку. 2. *Рашуча змяняць.* Тут нада варочыць уверх дном усё чыста. Ты ўсё ўверх ныгамі варочыі, там нада харошыі пырядык нывадзіць. Толька зьбіраўся варочыць пырядкі іхнія ўверх тырмашкымі, зьдзельцѣ нічога ня зьдзельцѣў. І дыгары дном пробывыў варочыць, і рукі апускаў, — цяжолыя дзяреўня. Каб ты стырыкоў слухыў, то можна б варочыць дыгары ныгамі дайжа ў Лідагошчы. Пірэвырачывыць уверх дном я ні бяруся, ну пырядык у вас нывадзіць нада. Трудна тут пірэвырачывыць уверх тырмашкымі. Каб пірэвырачывыць дыгары ныгамі, нада знаць, за што сьпірва брацца. Што ён там пірэвырачыіць дыгары тырмашкымі, нада, каб падзьдзержка ладныя была. **Зак. Перавярнуць уверх** (дагары) **дном** (нагамі, тармашкамі). 1. Што ні ліжáла, пірэвярнулі уверх дном, на двор ні ўзайціць. Уверх ныгамі пірэверніць, а пыправіць — пáліц ап пáліц ні ўдáріць. Хто тут пірэвярнуў усё тряхоля уверх тырмашкымі? Бісь цябе ні быйшлося, толька ты мог так пірэвярнуць дыгары дном. Пірэверніць дыгары ныгамі і кініць, пупруўляй ты. Што, бяресся узноў пірэвярнуць дыгары тырмашкымі? 2. Мяне каб туды нызначылі, я б сора пірэвярнуў там усё ўверх дном. Кісель быў цвѣрдый чылавек, а пірэвярнуць уверх ныгамі ні пірэвярнуў, так, трошку пытпáвіў. Хваліўся пірэвярнуць дыгары дном,

ды апсекся. Я пірвярну́ дыгары ныгамі, у мяне за месіц будзіць жалезный пырядык.

Ваўком (воўкам) **выць**. *Вельмі гараваць*. Хуць ваўком вый, хуць ня вый, паможч ужо нічога ні паможыш. Эта толька ніхто ні знаіць, *Жэнька* воўкым в́ыла ат мужукá, іка́я там жы́знья. *Пачын*. **Ваўком** (воўкам) **завыць**. Ат такея жы́зні, як у Саркі, ні хы́ця ваўком завы́іш. Цярьпеў, цярьпеў ды́й воўкым завы́ў, канешня, зь і́мі ніякі́й чорт ні ў́жывець. *Непайн*. **Ваўком** (воўкам) **павыць**. Павы́іць і́на ваўком ат Мірэ́на. Мікі́лай воўкым павы́ў, паку́ля некуды ня зьехы́ў. *Рант*. **Ваўком** (воўкам) **узвыць**. Узвы́іць і́на ваўком ні раз, пры́клянець і́ дзень тэй, і́ час, ка́лі сы́гласі́лыся к та́кой сьвякро́ві пайці́ць. Узвы́ла воўкым, ды позна, зь ля́лькыю нікуды ня кі́нісься ду́жа. *Законч*. **Ваўком** (воўкам) **атвыць**. А разьві́ ма́ла яны ваўком атвы́лі? Атвы́іш ты воўкым за ў́сё ма́ё горя і́ зы пазор за мой. *Узмацн*. **Ваўком** (воўкам) **навыцца**. Га́пка з дычка́мі столька ваўком на́вы́лыся, што ніхто толька ні знаіць. Ця́перя адна воўкым на́вы́іцца, ця́пніць горя.

Ва (на) **ўсе вочы**. *Уважліва; здзіўлена (глядзець)*. Ка́жыцца ж ва ў́се вочы глядзела, а як яны прышмы́гну́лі — ні знаю. Мы патходзі́м, а Іва́н глядзі́ць ва ў́се вочы і́ ня мо́жыць пы́знаць. Пы́дыйшоў, глядзі́ць на ў́се вочы: што тут та́кая тва́ріцца.

Ва ў́се лапаткі. *Вельмі шпарка*. Ляце́ў па вулі́цы ва ў́се лупаткі. Дыга́ні папробы́й ды з ма́імі ны́гамі, ка́лі кіну́ся ва ў́се лупаткі.

Ва ў́сякім разе (случае), *неалаг*. *Аднак*. Я б вы ў́сякі́м разі́ так ня дзелы́ў ба. Вы ў́сякі́м слў́чыі Пё́кла еты́га ні сказы́ла б і́ зывы́льняць ба ні ў́ чом ні ста́ла.

Вачам веры не даваць. *Не верыць відавочнаму*. Гляджу́ й выча́м веры ні даю, няў́жэлі ета ты стаў та́кей сі́вай. **Вачам веры даваць**. Во́ й дыва́й веры выча́м, тургува́ў — было ў́сё хырашо, а купі́ў — ні к чо́рту годна. *Зак*. **Вачам веры не даць**. Я ж ба выча́м веры ні даў, каб ты ні зыгыва́ріў, ніза́штычка ж ба ні па́веріў, што Кі́рей так мо́жыць змя́ніцца. Ці́ ета ты, я ж выча́м веры ні дам. **Вачам веры даць**. Як жа я выча́м веры дам, кы́лі два́ццыць гадоў ця́бе ня ві́дзіў. Што ты выча́м веры даць ня мо́жыш, ця́бе ж ніхто ні ста́ніць пы́дмы́няць.

Вачамі лупаць, неадабр. *Глядзець з неразуменнем.* Вычамі лупыіць і ні рыздзяўбецца, што над ім сьмяюцца. *Пачын.* **Вачамі залупаць.** Як крікнула, нашто ты ета ўдвору цягніш, тады вычамі залупыў. *Аднакр.* **Вачамі лупнуць.** Будзіла я, будзіла, штурьхыла, штурьхыла — лупнула вычамі і ўзноў сьпіць. *Непайн.* **Вачамі палупаць.** Ну што ён пыстыяў? — вычамі палупыў дый пашоў.

Вачамі свяціць. 1. *неадабр.* *Присутнічаць без патрэбы.* Відзіла, і Мільянок там стыяў бяс толку, вычамі сьвяціў. 2. *Адчуваць сорам.* Што, стыдна сяння пірід людзьмі вычамі сьвяціць, а ўчора было моря пы калена. *Непайн.* **Вачамі пасвяціць.** 1. А якой толк, што яшчэ й ты вычамі тамыцька пасьвеціш. 2. Канешня, стыдна было, вычамі пысьвяціў, толька ды яго дужа ні даходзіць.

Вачэй (вочы) не паказываць. *Не заходзіць, не наведваць.* Неік раз зайшоў ны мінутку, а большы вачэй ні пыказыіць. С тых пор вачэй ні пыказывылі. Мы думылі, ты ўремя ат уремя і зайдзіш, а ты дайжа вочы ні паказыіш. **Вочы паказываць.** Ты ж хуць патроху вочы пыказывий, ні зубувай, як тэя гаўрікі. *Зак.* **Вачэй (вочы) не паказаць.** Што ж ты і к Сямёну, і к Прасі заходзіш, а ка мне дык і вачэй ні пыкажыш. Такая горя было, чужэя прішлі, а ён, родный брат, вочы ні пыкызаў. **Вочы паказаць.** Нада б калі і ў Мідзькыўшчыну вочы пыкызаць, дык жа немыльства зыріаіць.

Вачэй не атвадзіць (не звадзіць, не атрываць, не спускаць). *Глядзець з захапленнем, сачыць вельмі ўважліва.* Увесь вечыр ат Пашкі вачэй ні атвадзіў. Што вы с аднае Танькі вачэй ня зводзіця, ці вам дзевык большы німа. Глядзелі рот разінуўшы, вачэй ні атывалі. Во пупаўся ты ў крепкія рукі, іна сь цябе вачэй ні спускаіць. *Зак.* **Вачэй не атвесць** (не звесць, не атарваць, не спусціць). Во іньціресный канцэрт пыказывылі, вачэй ні атвесць было. Тут і старыму вачэй ня зьвесць, ня то што дзіцям. Там жа так аньціресна, вачэй ні атываць. За ўвесь вечыр вачэй зь яго ні спусьціла.

Ваша сястра. *Жанчыны наогул.* Так толька ваша сістра можыць зьдзельць, мушчына ні дадумуўся б. А ні зуступайся ты ўжо, ваша сістра тожа дужа ладна.

Ваш брат. *Мужчыны наогул.* А ваш брат, што, лыкым шыт? Зразу відна: вашыга брата работа. Ваш брат

і ні такая можыць ляпнуць. Каб ваш брат пабуваў у нашый шкўрі хуць дзень, тады б вы другога запелі.

Век векаваць. *Жыць усё жыццё.* Пріходзіцца адной век вікуваць. **Зак. Век звекаваць.** Век зьвікуваў, а такея аторвы ня відзіў. *Непайн.* **Век давяковываць.** Дывяковы-выю век адзін, што ж ты здзелыіш, раз сім'я сыцёрлыся. **Законч.** **Век давекаваць.** Дывякую я век у сваёй хаці, чаго ж мне іціць пу чужых вуглах.

Веку няма, цяп., пр., буд. *Пра здаровае, моцнае.* Яму ж пад восімдзісят пьдбїраіцца, а яшчэ веку німа—так здароў. Каб ня немцы, тэя пыразіты, нашый ба хаці веку ні было. Дуб крепкій-крепкій, а яшчэ аппаліў су-хей,—етым штындарым веку ня будзіць.

Вераю і праўдаю. *Чэсна, сумленна.* Служыў-служыў Анікын Бўдку верыю і праўдыю і ні ш чаго ні зь якыга ніхарош стаў.

Весць броўю. *Звяртаць увагу.* Ладна ты вядзеш броўю, дыслацца куды — нервы жалезныя нада. Пычанеш гываріць — броўю ні вядзець, ішчэ гыкніць: нашто ты гаворіш. **Зак. Павесць броўю.** Сколька ні гыварілі, дайжа броўю ні павёў. Матрунін пывядзець броўю, дажджэсься.

Весць вайну, неадабр. *Спрацацца, лаяцца.* Кінь ты весьць вайну с тымі мылахольнымі, што ты ім дыкажыш. Каця ўсё вядзець вайну с суседзімі, усё ёй міру німа.

Весць вокам. *Глядзець, звяртаць увагу.* Ня хочыць Коля ны Таньку дайжа вокым весьць. Нешта твой дырагей і вокым у твой бок ні вядзець. **Зак. Павесць вокам.** Пывядзець ён вокым і двумя, дужа ты яму нада цяперя. Прыйшла міма, а ён і вокым ні павёў.

Весць вухам. *Крыху слухацца.* Ну як яны вядуць вухым: захочуць — паслўхыюць, ні захочуць — не. **Зак. Павесць вухам.** Угыварівыла, прасіла: схадзі, сыночык, дык етый сыночык і вўхым ні павёў. Ніхай сабе што, папросіш кружку вады пьдаць — дайжа вухым ні пывядзець.

Весць двор. *Гаспадарыць.* Двор усігда вядзець жонка, а мужык — ета прішоў, пад'еў і пашоў. *Пачын.* **Павесць двор.** Прішла нявестка — саўсім іначы пывіла двор, і пырядку большы стала. *Працягл.-фінальн.* **Навесць** (да-весць) **двор.** Так нывіла двор, што хут ты с хаты уцікай

ста́ла: і сьві́нні сы́цены грызу́ць, і карова рявець, і печ ня топлі́на, а сы́ма, як кваку́ха, кыпа́цца лі гырлачоў. Давёў двор, што есьць зварі́ць не ш чы́га.

Весць сябе. *Паступаць пэўным чынам.* Ня ўмеіш ты весць сябе ну людзя́х. Лі́за вядзець сябе стро́га, ніхто пры́е плахо́га слова́ ні ска́жыць. *Пачын.* **Павесць сябе.** Сь первых днeй павёў сябе хырашо, і ўсе яго увыжа́юць.

Ветрам падшытый. *Лёгкі, які не абараняе ад холаду (пра адзенне).* Ціпла́ ў тваім пінжачку́ ні́ма ні́якы́га, увесь ё́н ветры́м пачшы́тый. Ку́ртычка е́та ветры́м пачшы́ты́я, на́верьх на́да пулушу́бык ны́пряну́ць.

Ветраная галава, *неадабр. Легкадумны, несур'ёзны.* Ты мне та́бун ускры́іш, ветры́ныя гы́лыва́.

Ветраная мельні́ца, *неадабр. Пустазвон, балбатун.* Во ўжо ветры́ныя мельні́ца, ка́жыцца, што да́леіць, то ду́рнеіць. Ветры́ныя мельні́ца ля́пніць што хо́чыш.

Веце́р гуля́іць (сві́шчыць) у (па) карма́нах, *цяп., пр., буд. Пра адсутнасць грошай.* У Чубу́ка ве́чна веце́р гуля́іць у карма́ных, што ж ты хо́чыш, што ні заробі́ць — прап'е́ць. Як жа ты ду́мыіш жы́ць, раз у ця́бе веце́р гуля́іць пы карма́ных. І ў аднаго веце́р сві́шчыць у карма́ных, і ў друго́га то́я самы́я. Што ё́н та́бе па́можыць, е́сцьлі у сы́мага веце́р сві́шчыць пы карма́ных. Ско́лька жы́ў, у яго веце́р гуля́ў у карма́ных, капе́йкі зу душо́ю ні́було. Вун помні́ш Гры́шкіны́га зя́ця, у та́го ве́чна веце́р сві́стаў пы карма́ных. Е́сцьлі ня бу́дзіш ху́ць тро́ху пры́біры́гаць, усі́гда веце́р будзі́ць гуля́ць пы карма́ных. Нічо́га ні́разу ты ня бу́дзіш і́мець, то́лька веце́р будзі́ць сві́стаць у карма́ных.

Веце́р [ходзі́ць (гуляе́ць)] у гала́ве, *цяп., пр., буд. Пра вельмі легкадумнага.* Што с та́бою са́ветывы́цца, кы́лі ў ця́бе веце́р у гы́лаве. У Мыла́нкі усі́гда веце́р ходзі́ць у гы́лаве. Во і ў ся́стры ў твае́, дыраге́я, як і ў ця́бе, веце́р у гы́лаве гуля́іць. У Кы́ндраце́нка усі́гда веце́р хадзі́ў у гы́лаве. Ка́б веце́р гуля́ў у гы́лаве, то́ ня жы́ў ба́так, ё́н то́лька зь ві́ду ні́дапеча́ны́й. Е́сцьлі веце́р будзі́ць хадзі́ць у гы́лаве, як ця́пер, жы́ць ты на сьве́ці ня́будзі́ш.

Ве́чная гі́сторы́я, *кні́жн. Заўсе́ды адно́ і то́е ж.* Сь Пі́траком ве́чны́я гі́сторы́я: усе́ ўсю́дых зу́бува́іць, ху́т ты я́му сваю́ гы́лаву́ пры́стыўля́й.

Вешацца (чапляцца, віснуць) **на шыю, асудж.** *Прыставаць навязліва і непрыстойна з каханнем.* Вадзіўся зь Нінкю, прываджывыў яе двору — ніхай, я к яму вешыцца на шыю ні стану. Ці помніш, як Нінка чыпляўся Колю на шыю, чаго толька ня дзелыла, падушку г жывату прывязывала. Ты яму саўсім ні нада, і ныпрасна ты вісьніш на шыю. **Зак. Павесіцца** (пачапіцца, павіснуць) **на шыю.** Бясстыдныя дзеўка, павесіцца хлопцу на шыю і ні ацстаніць. А ты здзелый, як Алёна: пычапіся к яму на шыю, што ён здзелыць. Павісла у Сяргея на шыі і ні атвэзыцца, таму і дзівацца некуды. *Працягл.-фінальн.* **Навешацца** (начапляцца, давешацца, дачапляцца) **на шыю.** Навешыіся ты на шыю, як Нінка, што бегыла ў Равы радзіць. Нычыпляўся на шыю, што з брўхым асталыся, а ён паехыў. Хырашо давешылыся на шыю, і добра здзелыў бацька, што вожкымі прувучыў. Я цябе дычыпляюся на шыю — здзяру ўсе транты, дам вун андрак ірваны, тады чыплэйся.

Вешаць (чапляць) **сабак, асудж.** *Нагаворваць, наклёпнічаць.* Якіх толька сыбак на іх ня вешылі, ды нічога ня здзелылі. Ны мяне ўжо чыплялі сыбак, а я сьма сабе дўмыю: за бык ні глыдыніць. **Зак. Павесіць** (пачапіць, пачапляць) **сабак.** Мала што ён табе ні ныравіцца нечым, дык ны яго нада павесіць сыбак? Гатова ўсіх сыбак пычапіць ны чылавека. Толька зьвяжыся зь нячыстыю сілюю, пычыпляіць усіх са сьвету сыбак. *Множн.* **Навешаць** (начапляць, панавешаць, паначапляць, панавешываць, паначэпліваць) **сабак.** Яны ж такея ізыкатыя, навешыюць сыбак ні за што ні пра што. Нычыплялі ны Мыкара сыбак, а ён чылавек якей тылкавітый. Папробый сто раз угадзі, а раз ні ўгадзі — пынавешыюць сыбак с усіх бакоў. Доўга ім умеючы сыбак пынычыпляць. Пынавешывыць сыбак яны мысьціра хуць куды. Ён на сходзі нешта скызаў, дык пыначэплівылі ны яго сыбак, як на кол асінывы.

Відаць віды. *Пабываць у складаных і цяжкіх абставінах.* Мяне ты дужа ні пугай, я відаў віды. Ні хвастыся, што ты відаў віды, я, можа, ні такея віды пірвідаў.

Відзець наскрозь. *Разумець сутнасць.* Кáжны цябе відзіць наскрозь, мудріца еткыга. Вот ты дужа рызьліваіся сылаўём, а я цябе наскрозь віджу, што ты дўмыш.

Відзець скрозь зямлю (скрозь землю, пад зямлёю, на тры аршыны ў зямлю). *Быць вельмі праніклівым.* У ёй халера сядзіць, іна скрозь зямлю відзіць. Во быў чылабек, ён жа скрозь землю відзіў. Міця пыдзь зямлёю відзіць, а ня то ён ні замеціць вузілкі ны ганкых. Уздумыў ты Хынчынкі абвесць, ён відзіць на трі аршыны ў зямлю. **Зак. Увідзець скрозь зямлю** (скрозь землю, пад зямлёю, на тры аршыны ў зямлю). Ат яго ты нійдзе нічога ні схуваіш, ён скрозь зямлю ўвідзіць і выпыріць. Я скрозь землю увіджу і рызьбярусь, што к чаму. Андрос еткій пружукуватый, пыдзь зямлёю увідзіць. А ні хваліся, і на трі аршыны ў зямлю ты увідзіш, і ны пяць.

Відзець след (зер) **перад сабою.** *Дрэнна бачыць, мець слабы зрок.* Ён саўсім ужо старый і слабий і вочы дренныя, адно што відзіць сьлед піріц сабою, ні нада зу рукаў вадзіць. Любка стала саўсім сьлепнуць, чуць відзіць зерь піріц сабою.

Відзець уперод (уперад, напярод, наперад). *Мець здольнасць прадбачыць будучае.* Кыласкоў умеў відзіць уперёд, а ты не, ня ўмеіш. Мы ўперёд відзілі, што большы ты у зіцях ні ныжывеш. Я ныперёд віджу, што с тваіх зацей нічога ні палучыцца. Ні ўсякій жа умець відзіць наперёд. **Зак. Увідзець уперод** (уперад, напярод, наперад). Як жа я уперёд увіджу, што цірізь нядзелю можыць случыцца. Ён хітрый, уперёд усё ўвідзіў. Стэшка ныперёд усё ўвідзіў, аттаго й ні паехыў. Да не, наперёд ён нічога ня ўвідзіць, нейкій, як глумак.

Відна птушка па палёту. *Пра выяўленне якасцей праз паступкі, справы.* Відна птушку пы палёту, што ты зы чылабек. Нечыга мне аб'ісьняць: харошый, харошый, відна птушка пы палёту.

Віду не падаваць (не паказываць). *Не выражаць знешне пачуццяў.* Канешня піріжываіць, хто б ны яе месьці ні піріжываў, ну віду ні пыдаець. Хто яе знаіць, што ўжо ў яе там ну душэ, а так віду ні пыказыіць. **Зак. Віду не падаць** (не паказаць). Ніхай як ні кіпіць адз злосьці, а віду ні разу ні пыдасьць. Па-мойму, ладна расьсёрдзілыся, толькі што віду ні пыкызала.

Віламі па вадзе пісана. *Пра малаверагоднае.* Ета йшчэ вілымі пы вадзе пісына, што ён паедзіць у Ірыслаў.

Пакуль вілымі пы вадзе пісына, як яму ўдасца спыгнаць грошы.

Віляць хвастом, неадабр. 1. *Няшчыра паддобрывацца.* Так ужо віляіць Васіль пірід Максімым хвастом, а ён і ў тэй бок ні глядзіць. 2. *Ухіляцца ад канкрэтнай размовы.* Віляіць хвастом, каб харошыму быць і с аднымі, і з другімі. **Пачын. Завіляць хвастом.** 1. Зывіляў хвастом пірід Аўсеім, ажно глядзець прітырна й тошна. 2. Раншы горла рызівáў, а як касну́лыся г дзелу, зывіляў хвастом. **Аднакр. Вільнуць хвастом.** 1. Пірід адным вільнець хвастом, пірід другім — во й усім харош. 2. Есьлі меляч — ён гіро́й, а як што сур'ёзныя — вільнець хвастом. **Працяг.-фінальн. Навіляць (давіляць) хвастом.** 1. Ты тожа нывіляіш хвастом, як Андрей пірід Мархвыю. Сьціпа́ніха дывіля́ла хвастом пірід стыршыною: аштрухуваў за ву́тык ны пітна́ццыць рублей. 2. Нывіля́лі хвастом, што чуць-чуць ні пыса́дзілі разым с Клі́мым за ложныя пыкыза́ньні. Дывіляў хвастом, што і адна ні глядзіць, і другая мыці́рікамі прыздра́віла.

Вінціка не хватаець, іран. Дурнаваты. Есьлі віньціка ні хвыта́іць, то маўчы́ і ня лезь зь ізыкам. У цябе ў сымаго віньціка ні хвыта́іць.

Вісець (дзяржацца) на валаску (валасінке). *Ледзь трымацца; канчаткова не вырашацца.* Што зы работа, кылі ён там вісіць ны выласку́. Твае дзялы вісяць ны выласке. Ні прітра́гывыйся, тут усё вісіць ны выласінкі. Пакуль работыць, ну дзяржыцца ны выласку́, скызáлі, толька п'яны́й прідзі́ш — вы́гынiм. Тут столька ныграмождына і ўсё дзяржыцца ны выласінкі. **Зак. Павіс-нуць на валаску (валасінке).** Ныдаела мне ета вызьня́, павісла ўсё на выласке і ніяк ні рiша́іцца ні туды ні сюды. Бува́іць, ны выласінкі павісьні́ць дзела і ніяк ня зьдзвiніш.

Вісець на шыі. Абцяжарваць. А ты думы́ш, мне ныра́віцца, што ён вісіць у Сярге́я на шыі, толька што ж ты зьдзелы́ш, ня вы́гынiш жа за дзьвері.

Вісець у воздухе. 1. *Адчувацца.* Вот-вот хлы́ніць дождж, ён прыма вісіць у воздухі. Старэй Васіль усё, бува́ла, гыварі́ў: глядзі́ця, жджы́ця, вайна прыма вісіць у воздухі. 2. *Затрымлівацца, не вырашацца.* Нейкія бумажкі ні хвыта́іць, і нічога ні магу дабі́цца, так усё і вісіць

у воздухі. *Зак. Павіснуць у воздухе.* 1. Чуіш, што Ахрем гаворіць: дождж ужо ў воздухі павіс, а тым дожджом і ні пахніць. 2. Як што павісніць у воздухі, тады ня скоро зь места зьдзьвініцца. *Узмацн. Завіснуць у воздухе. За-трымацца, не вырашыцца.* Ніізьвесна чаго завісла ўсё ў воздухі, і цяпер мы ні знаім, калі што будзіць новыя.

Віснуць на шыі. 1. *Абцяжарваць.* У Дзім'яна вісьніць на шыі тоя жыта, што летыся зы яго рысьпісаўся. 2. *асудж. Прываваць навязліва і непрыстойна з кахан-нем.* Так жа дайжа нікрасіва на шыі віснуць, якей ён табе жаніх. *Зак. Павіснуць на шыі.* 1. Луччы ні зьвязыйся, ні патпісывыйся, павісьніць увесь лес ны тваёй шыі і, хочыш, ішчэ плаціць будзіш. 2. Цяпер табе амба. раз Тонька павісла на шыі, іна ні аччэпіцца. *Узмацн. За-віснуць на шыі. Абцяжарыць.* Каб жа я знаў, што яно завісьніць на шыі, нашто б мне што пыд аччот браць.

Віць вяроўкі. *Поўнасю надпарадкоўваць сабе.* Марычка саўсім пыччыніла сабе Қолу, пряма вярёўкі зь яго ўець. 3 Высіля табе вярёўкі віць ні ўдасца.

Во айдзе сабака зарыт (зарыта). *Пра разгадку з'явы або паводзін чалавека.* Я ўсё думыў, чаго там такая тваріцца, ажно во айдзе сыбака зарыт. Ты гываріў, што ціріс свадзьбу тыкая зьездзь пышла, а тут во йдзе сыбака зарыта.

Вожка пад хвост папала, пр., буд., іран. *Пра натурыстасць.* Міцю ўжо вожка пат хвост пупала, цяперя ня скоро угамоніцца. Яму есьлі вожка пат хвост пупадзець, то ня дужа ўгаворіш. {

Вожыгам гарэць. *Балець надзвычай някуча.* Троя сұдык вожыгым гарела рана, места ні ныхадзіў, а спаць — мінуты вычамі ня зьвёў. *Пачын. Вожыгам загарэцца.* Думыў нічога, усё прайшло, а тут як хваціла, вожыгым зыгарелыся, думыў, кончуся к ранню.

Вожыгам лезць, асудж. *Дабівацца нахабна, настырна.* Чаго ён так вожыгым лезіць к етым Пуўлюковым, яны ж яму нічога ні далжны. *Пачын. Вожыгам палезць.* Ні пучуў нічога—і хырашо, ато пряма быў вожыгым палез, як усё яму пазволіна.

Войстрый (вострый, войсцер, восцер) **на язык.** *Дасціпны, з'едлівы.* Ну й войстрый жа Жэнька ны язык, у яго

ўсігда нypяpёд гатоў атвет. Вострыя ны язык: і сякець, і паліць любому-кажыму. Ціpяшчўp войсцїp ны язык, каб трошку меншы, дык ба ня хужы. Ніхай восьцїp ны язык, а Хpісьцінка як адбрыла, дык і гываріць нечыга.

Войстрый (вострый) **нож**. *Непрыемна, пакутліва*. Длі мяне іціць к ім ды кланіцца, піpіпpашывыць—эта войстрый нож. Я знаю, яму хадзіць, дыбівалца сотык — вострый нож, ён луччы ат усяго атpякецца.

Войстрый (вострый) **язык**. *Пра дасцїннага, з'едлівага*. Ты паслўхыў ба Хадоску, во айдзе войстрый язык, нікому спўску ні дасьць. Калі ціpяшчўp вострый язык, яго можна пpітупіць нямножка.

Вока (зуб) **гарыць, адз., мн.; цяп., пр.** *Пра неадольнае жаданне мець*. Я віджу, на што ў цябе вока гаріць. А чаго ў цябе так зуб гаріць на тэй касьцюм, ён саўсім нікрасівыі. У Гаўpілы на лешчыньскую ігpушку даўно вока гарела. Эта ў Цімоха зуб гареў ны Пылагейну хату. У цябе даўно вочы гыpяць на тую бутылычку, вазьмі ўжо, налі. А pазьві ня відна, на што ў цябе зубы гыpяць. Доўга ў Кіpілы вочы гарелі на тэя сасонкі. Чаму не, і ў мяне б зубы гарелі, каб еткіі кусок атхваціць. **Зак. Вока** (зуб) **загарэлася** (узгарэлася, разгарэлася), *пр., буд.* У майго ўжо ны цілівізыp вочы зыгареліся. Відзіш, як яму луманўлыся, вочы узгареліся, нічым ня ўдзержыш. Ці ў цябе ны хыладзільнік вочы яшчэ ні рызгареліся? Чаго ў яе так зубы зыгареліся на эта тpяп'е, ці ў яе надзець нечыга, ці што? Узгареліся зубы ехыць у Мурмыньск, нешта нypісаў аттуля Кіpей. Я ўжо віджу, што ў цябе зубы рызгареліся ны сыпагі, ну бяpі. Есьлі ў Кындрата вочы на што зыгаряцца, яго ні адгаворіш. Увідзіць што новыя — сїчас вочы узгыpяцца: дывай купляць. Ён такеі ніпыстыянный: сянньня ня хочыць, а нызаўтpя зуб узгаріцца — паехылі тургуваць. Пыдаджы-ка, як у Міpінка зубы рызгыpяцца, тады пойдзіця.

Вока ймець. *Злавацца скрытна*. Калі йта што було між імі, а й сїчас яшчэ адзін ны днаго вока ймеюць. **Зак. Вока займець**. Якей жа мелышний чылавек, за нейкую ношку саломы так вока займеў.

Вокам не маргнуць (не змаргнуць). *Не паказаць відy*. Ты толька верь таму пpыйдзісьвету, ён збрешыць і вокам ні маргнець. Дыкызала ж яму, што так ні було,— айдзе

ты яго пройміш, воным ні змаргнуў. **Воным маргнуць** (змаргнуць). Усі ж відзюць, што ніпраўда, а ён сваё цвядзіць і худзь ба воным маргнуў. Усё сь сябе пірварнула ны Аўдотку і, думыш, воным змаргнула?

Вока набіваць. *Напрактыкоўвацца.* Так ходзючы усё ўремя лі кароў, вока ныбіваюць. **Зак. Вока набіць.** Пыглядзіць ны капў і пасыці правільна скажыць, сколька сена,— вока набіў.

Вока набіта. *Пра вопытнага, спрактыкаванага.* У Ах-рямёнка вока набіта, ён толька гляніль і зразу скажыць, ці будзіць у етыя каровы мылако.

Вока свеціць, *адз., мн.; цяп., пр., буд. Пра наяўнасць слабога зроку.* Раз вока сьвеціць, патрошку лі двыра будзіць топыць. Буду цігацца, пакуль вочы сьвецюць. Пакуль вочы сьвяцілі, на печы ні сядзеў, то тоя зьдзелыць, то тоя. Есслі вочы будуць сьвяціць, то нічога.

Волас не ўпаў з галавы, *пр., буд. Нічога не здарылася, не панёс страт.* Сколька людзі чаго пірінясьлі, убыткыў пыцярпелі, а ў іх волыс ні ўпаў з галавы. Глідзяць, каб волыс ні ўпаў з галавы, ато божа мой! Нябось ты, нябось зы сваю Аньку, у яе волыс ні ўпадзец з галавы.

Вольная птушка (пціца). *Незалежны, свабодны.* Кылі бізь дзяцей, то вольныя птушка, куды зыхацеў, туды й пыляцеў. Мне, канешня, нікуды ня зьдзьвінуцца, а Клімчанок — вольныя пціца, яго нічога ні дзяржыць.

Вольный казак. *Незалежны, свабодны.* Пятрок — вольный кызак, за ім хвост ні цігацца. Я стаў вольный кызак, пуці аткрыты на ўсе чатырі.

Вот і ўвесь сказ (*каму*). *Пра завяршэнне наведамлення.* Другей раз я нікуды ні пайдў, вот табе і ўвесь сказ. Заўтра я еду, вот вам і ўвесь сказ.

Вот табе й на (раз). *Пра нечаканасць з'явы, падзеі.* Вот табе й на, пулучыў грошы,— што ж я цяперя дзелыць буду. Вот табе й раз, палўчка ляснула ды пасьледніга рубліка. Зваў жа, прасіў: прідзі абізацільна, а прішоў — вот табе й раз: луманулыся яму дужа ў тэя арехі.

Воўк у авеччай шкуры. *Пра таго, хто ўмее маскіраваць сваю жорсткую сутнасць.* Ні знаіця вы яшчэ Мыкрідзёнка, ета ж воўк у авеччый шкурі.

Вочы адкрываюцца (раскрываюцца). *Пра пачатак разумення.* Знаць і ў Цімоха вочы аткрываюцца на ўсю ету пятрушку, ато ніяк ні пынімаў. Цяперя позна ўжо, што ў цябе вочы рыскрываюцца, нада было раншы глядзець. **Зак. Вочы адкрыліся** (раскрыліся), *пр., буд.* Трудна ў цябе вочы аткрыліся, мог ба і раншы пыняць, у якая балота цябе піхаюць. Ці раскрыліся у вас вочы, ці пынялі вы Кірілывы мыхінацы? Ніхай січас ня хочыць пынімаць, а калі ж небудзь вочы аткрыюцца. Ныўряд, ці раскрыюцца калі вочы ў Антона, ён жа нікому і нічому ня веріць. Як вочы раскryptoюцца, то поймішь, што к чаму.

Вочы бегаюць (скачуць), *цяп., пр., буд. Пра трывожны стан, непакой.* Ізыкам трепіць, трепіць абы-што, а вочы бегюць, ні на кога ні глядзіць. Нешта, моя дыражэнькыя, ты пряма ні глядзіш, вочы ў цябе цірашчур скачуць. Ці прімеціў, як у Валодзькі вочы бегылі, калі ныстаўніца зыйшла. Каб ты толька відзіў, як у яго вочы сзыкалі. Ніхай-ка глянуць на еткыя быгаства, як у іх вочы будуць сзыкаць. *Пачын.* **Вочы забегалі** (заскакалі), *пр., буд.* Відзіў, Ганна зайшла, дык як у Міці вочы забегылі. Сеў лі выкна, і вочы зразу забегылі пы хаці, так і глядзіць, айдзе што паложына. А разьві ты ні знаіш, аччаго ў яе вочы ззыкалі? Парог ні пасыпеў піріступіць, а вочы ўжо забегылі пу вугла́х. Ты так, нібытта прыгываріся пры цялёнка, увідзіш, як у Пракопа вочы забегюць. Схувайся, а я скажу, цябе німа, во ззыкачуць у іх вочы.

Вочы (бельмы) **заліваць**, *груб. Напівацца.* Толька ты мне ня кінь вочы зыліваць, я цябе абразую. Ці думыіш ты пірістаць бельмы зыліваць? **Зак. Вочы** (бельмы) **заліць**. Як устаў, так і глядзіць, каб айдзе заліць вочы. Бельмы зальлець, а тады суніцца айдзе пупала і выляіцца, сыбакі ліжуць. *Множн.* **Вочы** (бельмы) **пазаліць** (пазаліваць). Айдзе ж яны што будуць помніць, кылі вочы пызылілі гарелішчыю. Пызылівалі вочы, толька і глідзяць, каб айдзе напіцца. Пызыліваюць бельмы ды пацері сызнанія, а тады нызаўтра голывы ў іх быляць. *Працягл.-фінальн.* **Вочы** (бельмы) **назаліваць** (дазаліваць). Нызыліваіш вочы, будзіш калі поўзыць, і найдуць у сынягу калелыга. Дызылівалі вочы, ніхай цяперь пысідзяць, адумыюцца. Нызыліваў Дук бельмы, ну, туды яму й дарога. Дызыліваіш бельмы, што я аць цябе саўсім атрыку́ся.

Вочы (бельмы) **пралупіць, груб.** *Прачнуцца адразу.* Ці пралупіш ты калі вочы? Прулупіў ба бельмы, ніяк ня высьпіцца, ночы яму мала. *Незак., рэдкаўж.* **Вочы** (бельмы) **пралупліваць** (пралупляць). Ня хочыць вачэй пралуплівыць, піравярніцца з боку на бок і храпіць. Будзі, даўно яму нада вочы прулупляць. Ці ён там зьбіраіцца бельмы пралуплівыць? Ці ні пыра ўжо бельмы прулупляць?

Вочы б не відзелі (не глядзелі). *Пра нежаданне бачыць, знаходзіцца поблізу або разам.* Настолька абяя спрыкліліся і так апрацівілі, што вочы б мае ня відзілі іх. За што ня возьміцца, кáжыцца, рукі ні туды слóжyць, вочы б ні глядзелі ны такую работу.

Вочы зліпаюцца, цяп., пр., буд. *Пра жадаанне спаць.* Я ўжо сядзець ні магу, вочы зліпаюцца — і хацелыся б ручаічку дыпрýсьць. Што я там мог нычытаць, есьлі вочы зліпáліся. Ніхай вочы будуць зліпáцца, а сядзіць, пакуль усе ні рызайдúцца. **Зак.** **Вочы пазліпáліся, пр., буд.** У нас вочы пызліпáліся, сядзеўшы там, і пайціць было неік няўдобна. Што ты будзіш сядзець, вочы пызліпáюцца, толька носым клюваць будзіш.

Вочы калоць (пароць). 1. *Перашкаджаць.* І скосяць, і змалоюць, і салому прівязуць к варотым — і ўсё ёй вочы колюць. Ці табе вочы поріць мой пінжак, вісіць і ня трогыць жа цябе. 2. *Сарамаціць, папікаючы, напамінаючы.* Ні няволя Люскі зь ім жыць, каб ны кажным шагу вочы калолі. *Узмацн.* **Вочы пакалоць** (папароць). 1. Пыкалола ўжо табе нявестка вочы, пыжыві во адна, пызнáіш, якей мёд адной сядзець. Ух, уредзіны людзі, вочы ім усё маё пыпарола. 2. Пыкалолі яму тады вочы Сондычкыю, ны кáжным шагу пымінáлі. Ну ўсё, узнáлі, цяпер ужо вочы папоруць, — хто нада, хто й ні нада. **Законч.** **Вочы адкалоць** (адпароць). 1. Ну аткалолі ж вочы, паехылі, чым жа ты яшчэ нідавольна? Вочы табе атпароў етый пляцень, дужа мішаў. 2. Вочы аткалола, забылыся, ато ўсё, бувáла, праходу ні даець Зьмітраку. Атпаролі яму вочы Машкыю, пакуля іна ня зьехала некуды. *Працягл.* **Вочы накалоць** (напароць). 1. Дужа ж вам ета капёшка вочы ныкалола, усё вáдзіла. Знáім, ныпаролі вам вочы нашы паплецінкі, прібрáлі, ні глядзіця. 2. Так ныкалолі вочы — с хаты быяўся на вóліцу пыкызацца. Раз Хадосычкіны пытхвацілі ны язык, то напоруць вочы

большы некуды. *Працягл.-фінальн.* **Вочы дакалоць** (дапа-роць). 1. Дыкалола яму вочы маё пылаценца: харошыя трубычка была, дык ужо німа. І твае грабількі дапорюць вочы яму — абізацільна пыцягніць і атапрецца: ня відзіў і дұхым ня чуў. 2. Мне даколіць вочы: мыцірікоў нукручў, і пойдзіць. Ну есьлі ўжо схвачў кылячыну, ну дапорюць вочы,— я ім дзетычка ці рыўня іка́я.

Вочы мазоліць, неадабр. *Надакучаць сваёй прысутнасьцю.* Прівылачэцца і бўдзіць вочы мазоліць: слұхый ты яе лухтў. Ні мазоль ты мне вачэй, ідзі, куды сыбраўся. *Зак.* **Вочы намазоліць.** Нымазолілі яны мне вочы, усё тырчаць піряд вокнымі. *Непаўн.* **Вочы памазоліць.** Пару нядзель пымазоліў вочы дый паехыў. *Працягл.-фінальн.* **Вочы дамазоліць.** Яны мне дымазолюць вочы, што я нядоўга дұмууючы пугурю іх з двыра піріц сабою.

Вочы на лоб (на́ лаб) **лезуць, цяп., пр.** *Пра вялікае здзіўленне.* У каго можа й вочы на лоб лезуць, а мне здіўныга нічога няма. Я віджу, у цябе вочы на́ лыб лезуць. У мяне вочы на лоб ня лезьлі. Дужа ўжо, дужа ўсё с аньціресым рызгліда́лі, што вочы на́ лыб лезьлі. *Зак.* **Вочы на лоб** (на́ лаб) **палезлі, пр., буд.** Ніхай ба ты пачуў еткыя, і ў цябе б вочы на лоб палезьлі. Як скызалі Андрею пры Маўру, у яго й вочы на́ лыб палезьлі. Ты паслұхый, што пры Крівілёў рыска́зыюць, у цябе вочы на лоб палезуць. Ат етых новысьцій вочы на́ лыб палезуць.

Вочы на мокрым месце, неадабр. *Пра плаксу.* У Лёксы ўсігда вочы на мокрым месці, чуць што, й захны́кыла.

Вочы пазычаць [у сабакі], *асудж.* **Рабіць, паступаць бессаромна.** Я ж ні пайду вочы пазычаць, каб дурно́я дзела с табою дзельць. Калі ты хочыш вочы пазычаць у сыба́кі, то йдзі, цябе ніхто ні дзяржыць. *Зак.* **Вочы пазычыць** [у сабакі]. Перш чым іціць туды за сеным, нада было вочы пазычыць. Ёта ж нада вочы пазычыць у сыба́кі, каб пысярэд белыга дня іціць у чужэй гарод.

Вочы прадаваць, асудж. *Быць гледачом без патрэбы.* Вун і Аксеньня тарчыць тут бязь дзела, вочы прыдаець.

Вочы разбягаюцца, цяп., пр. *Пра разгубленасць ад мноства ўражанняў.* У Матруны аж вочы рызьбігаюцца ац сва́цціныга бы́аства. Там было столька іньціресныга зразу, што вочы рызьбіга́ліся ува ўсіх. *Зак.* **Вочы разбегліся, пр., буд.** Як глянулі мы, ско́лька там усяго ўся́кыга

ляжыць, у нас і вочы разьбегліся. Каб і ні хацеў, дык вочы рызьбягўцца, як там усяго ныклáджына. *Узмацн.* **Вочы паразбегліся, пр., буд.** Ніхай хто, а мы ж відзілі, як людзі жывуць, ну тут і ў нас вочы пыразьбегліся. Толька глянёця, вочы пырызьбягўцца.

Вочы рэзаць. *Рабіць непрыемнае ўражанне колерам, выглядам.* Пашыта нічога, ну цвёт вочы режыць. Ай, тоя быгаства разьвесілі сваё, яно вочы режыць, каб яно сваім потым было нажыта.

Вочы ўзнямаць (ускідываць). *Прачынацца адразу пры неглыбокім сне; глядзець.* Я ляжу, сагрелыся, ня хочыцца і вочы ўзнямаць. Я туўхану — глянёць, і другой раз, і трецьцый, — вочы ўскідыць, а ўстываць ня хочыць. *Зак.* **Вочы ўзняць** (ускінуць). Путуўхала, ён вочы ўскінуў, пыглядзеў, я атыйшла — ён узноў сьпіць. Толька я пыдыйшла, сказыла ціхінька: «Устывай» — зразу, тую мінуту вочы ўскінуў.

Вош за каўнер запаўзла, іран., пр., буд. *Пра зазнайства ад некаторага прыбытку.* Відзіш, Стыльмашонку вош зы каўнер зыпыўзла, праходзіць і здрастуйця ні скажыць. Ніхай трошку вош зыпаўзець зы каўнер, к яму тады бяс хвігі ні пытыкайся.

Вош за каўняром шаволіцца (шавеліцца, капошыцца), *гумар.* *Пра зазнайства ад некаторага прыбытку; пранаяўнасць прыбытку.* Зьмітрок поршы пыднімаіць, вош у яго зы кыўнярём шаволіцца. Відзіш, як рысхраньціўся, вош зы кыўнярём шавеліцца. Пы ўсяму відна, што ў цябе капошыцца вош зы кыўнярём. *Зак.* **Вош за каўняром зашавалілася** (зашавялілася, закапашылася), *пр., буд.* Ну, у Кузьмы вош зы кыўнярём зышывалілыся. Во, і ў цябе тыкі вош зы кыўнярём зышывалілыся. Цяпер ён пойдзіць жыць, вош зы кыўнярём зыкыпашылыся. Ніхай трошку вош зы кыўнярём зышавеліцца, гоныру будзіць ны акругу. Троху вош зы кыўнярём зыкапошыцца, тады хваліцца, як ён самы первы тўмыр ува ўсёй акругі. *Аднакр.* **Вош за каўняром шавальнулася** (шавяльнулася), *пр., буд.* У Стася вош зы кыўнярём шывальнулыся, гогылім ходзіць. Буваіць, вош зы кыўнярём шывальнецца, дык спажыць ня ўмеіць, пруглуміць. Як трошку вош зы кыўнярём шывальнецца, заробіць скулінду, тады ён первы быгач. *Непайн.* **Вош за каўняром пашавалілася** (пашавялілася), *пр., буд.* Ты ж відзіш, вош зы кыўнярём пы-

шывяліліся, палучку пулучыў. Якая ён заробіць, так, вош зы кыўнярём пышаволіцца, дык пўсьціць зы два дні на вецір.

Вуглы аціраць, неадабр. Бяздзеініцаць, знаходзіцца без мэты. Хваціць вуглы аціраць, шўльля ста́віць нада. Аціраюць вуглы вічыра́мі, во і ўсё іх зыня́ція. *Непаўн.* **Вуглы пааціраць.** Троху пыаціра́лі вуглы і хва́ціць, пойдзім з заў́трыхніга дня касіць. *Працягл.-фінальн.* **Вуглы нааціраць** (дааціраць). Ныаціра́іцца вы мне вуглы, я вас жыва ачшы́ю, і зыня́ція на́йдзіцца. Дыаціра́лі вуглы летым, што с пыўзі́мі сена ездзі́лі купляць.

Вузкае (слабае) **места.** *Ненадзейны бок у якой-небудзь справе.* У нашый б́ріга́дзі ву́зкыя места вы́пріж: мала хумутоў вызавы́х, сядзёлкі б нада, і во́жкі, і гу́жыкі. Тут сла́быя места найці́ць, то нада паду́мыць ды паду́мыць. Наша слабыя места — зямлі мно́га, а рук ні хвыта́іць, пасе́іць сяк-так пасе́ім, а ў́біраць некыму.

Вума не прыкласць (не прылажыць). *Немагчыма зразумець, асэнсаванаць.* Вума ні прыкласы́ць, айдзе серп мог дзе́цца, усё ўсю́дых пі́рэйска́ў — і ні́ма. Вума ні прыкладу́, што тут і думы́ць. Як ён мог пі́рібра́цца ці́ріс такую́ за́гыры́дзь, вума ні прылажу́.

Вума палата, жарт., іран. *Пра вялікі розум чалавека.* Ла́дна, я ўжо дураком прыжыву́, ніхай у твайго зяця ву́ма пыла́та. У яго вума пылата, а ў цябе дру́гая.

Вум за розум заходзіць. *Пра страту магчымасці правільна, разумна разважаць.* А-а, што табе гы́варі́ць, кылі ў цябе вум за розум заходзіць. *Зак.* **Вум за розум зайшоў, пр., буд.** Ці ў вас вум за розум зайшоў, што ні глі́дзі́ць, куды едзі́цца. У Лі́сея есьлі вум за розум зойдзі́ць, толку зь ім ні да́б'е́ся.

Вума (вумом) **трогацца.** *Вар'янецць.* Эта ўсё было ны ма́іх выча́х, я ўсё чы́сьці́нька відзі́ла, як ён ву́ма трогы́ўся. Ці ты вумом трогы́сься, ці дурь і́кая пы́цскачы́ла, што места сабе ні находзі́ш. *Зак.* **Вума** (вумом) **тронуцца.** Вума тронуцца нада еткыю дурь сыпы́саць. Усё дно як вумом трону́ўся, што с табою пы́гыва́ріць, як ш чылаве́кым, ні́льзя. *Множн.* **Вума** (вумом) **патрогацца.** Ці яны тама вума патрогы́ліся, што дайжа і ня ду́мыюць пы́дніма́цца. А ніхай яны вумом патрогы́юцца, як мне ныда́ела угы́ва́ры́выць іх і ў́вішча́ць.

Вуму (вуму-розуму) **непасціжыма**. *Незразумела, няясна*. Вуму ніпысьціжыма, што ў той хаці тваріцца. Вуму-розуму ніпысьціжыма, аткуля ў іх столька грошы, усё купляюць і купляюць, што пупадзецца пад рўкі.

Вун бог, а вун парог. *Рашучае патрабаванне пакінуць хату*. Вун бог, а вун парог, і нечыга мне тут яшчэ серца ат'ідаць.

Вуха рэзаць. *Быць непрыемным для слыху*. Выключаі сваё дрынкыла, толька вуха режыць. Зывялі нёшта, ні рызьбярі-бярі пойміш што, ажно вушы режыць. *Аднакр*. **Вуха разануць**. Яму ета вуха ризанула, ён ажно скривіўся. Так усім ніпріятна вушы ризанула, а яму худзь ба што, крывіць сваё.

Вучыцца вуму-розуму. *Сталець, набываць вопыт; за-свойваць*. Вучыся ў людзей вуму-розуму, раз матка родныя табе слова скызіць ні ўладзіць. *Зак*. **Наўчыцца вуму-розуму**. Айдзе ён вуму-розуму наўчыцца, якей быў, такей і астаніцца. *Непаўн*. **Паўчыцца вуму-розуму**. Едзь, можа хуць трошку вуму-розуму павучыся.

Вучыць вуму-розуму. *Даваць разумныя парады, накіроўваць дзейнасць*. Вучу ўжо, вучу сваіх вуму-розуму, дык ці яны што слухыюць: ай, ладна, цётка — і пашлі. *Зак*. **Наўчыць вуму-розуму**. Я ні наўчыла — ты яго наўчы вуму-розуму. *Непаўн*. **Паўчыць вуму розуму**. Есьлі я паўчу вуму-розуму, доўга будзіш помніць.

Вушкі на макушке. *Пра насцярожанага, уважлівага*. У Хнычкі вўшкі ны макушкі, відзіш, усё слухыць.

Вушы б не чулі. *Пра нежаданне і непрыемнасць слухаць, ведаць тое, што стала вядома або што сказана*. Вушы б ня чулі, як яны пычынаюць рызгыварівыць. І вўшы б ня чулі, і вочы б ня відзілі, настолька іна спастыліла. Ня тоя, дык другая, абізацільна прычыну нейкую найдуць, грызуцца, — вушы б ня чулі етыга.

Вушы вянуць, цяп., пр. *Сорамна да агіднасці (звыч. слухаць)*. Вушы вянуць слухыць такая, ня то што гываріць. Мы там сядзелі, дык вушы вялі, некуды было вачэй дзіваць ац стыда. *Зак*. **Вушы павянуць** (звянуць), *буд., пр.* Як ляпнуў такая, ува ўсіх і вушы пывялі. У ўзрослых вушы пывянуць, а ня то дзіцям слухыць. Я прівыкла, мне нічога, а ў Пітрыка дык і вушы зывялі.

Вушы закладзець (залажыць), *звыч. неадабр.* *Пра нежаданне слухаць і разумець.* Як што просіш, у яго вушы зыкладзець, а скажы «На!» — січас пачуіць. Вушы ім зылажыла, ня чуюць яны, — прітвыряюцца як малінькія дзеці. *Незак., рэдкаўж.* **Вушы закладаць.** Ці даўно табе стала вушы зыклядаць? *Узмацн.* **Вушы пазакласць** (пазакладаць, пазалажыць). Нягож, вушы ім пызыкляла — нарошня айдзе-небудзь сідзяць у кустах ды сьмяюцца. Што ім там, вушы пызыклядала, што ірвацца нада сызываць іх. Ці вам вушы пызылажыла, што ніяк ні дызавесся.

Вушы пратрубіць, *неадабр.* *Надакучыць размовамі, пайтарэннем аднаго і таго.* Прутрубіла іна мне вушы сваімі свытамі: усё ў іх дужа хырашо і самі яны зылатэя.

Вушы развешываць, *іран.* *З даверам слухаць хлусню.* Ні нада було вушы развешывыць, тут глядзі ды глядзі, вока ні ш чаго ні спускай. *Зак.* **Вушы развесіць.** Абоя вушы развесілі, стыяць і слухуюць лухту ніпыцьсіва-нюю. *Усеаг.* **Вушы паравесіць** (паравешываць). Пыразвесюць вушы і будуць сядзець, пыддакывыць. Чаго вы там вушы пыразвешывылі, ці відзіця, што дождж вот-вот хлыніць. *Працягл.-фінальн.* **Вушы наразвешываць** (даравешываць). Ніхай толька завеюць быракі, тады ты ў мяне вушы ныразвешывыш. Дыразвешывыў вушы, нехта атхваціў шляю, цяпера спусьці воз з гары.

Выбівацца з каляі (сядла). *Выхадзіць з нармальнага, звычайнага стану.* Станіць выбівацца с кыляі, дальшы — большы, дальшы — большы, і толку ня жджы. Неік ідзець усё біс пырядку, я тут проста пычаў выбівацца сь сідла. *Зак.* **Выбіцца з каляі** (сядла). Выбіўся с кыляі посьлі етых гасьцей, ніяк за дзела ні вазьмуся. Сь сідла як выб'іся, тады дужа цяжола у што-небудзь уцягывыцца. *Множн.* **Павыбіцца** (павыбівацца) **з каляі** (сядла). Павыбіліся за лета с кыляі, ня хочыцца брацца ні за што. Нада каб пырядык быў, а біс пырядку павыб'юцца сь сідла, і ніякыга толку ня будзіць. Нядзелю так ужо работылі, ні зналі, калі ноч, калі дзень, пывыбіваліся с кыляі, скрысеньня бяс просыпу спалі. Бувала, пывыбіваімся сь сідла, дзень лі мылацілкі, наныч у лес, ні ды вічарінык дзелылыся.

Выбівацца з сіл (сілы, духу, у пень). *Празмерна стамляцца.* Нашто вам так выбівацца сь сіл, ці вам боль-

шы ўсіх нада. Выбіваіцца сь сілы кáжнінькій дзень, ніхай ба хуць у скрысеньня дух пірвіла́. Піріста́нь ты выбіва́цца з д́уху, усяго ўсё роўна ні пірядзелыіш. Хва́ціць на іх выбіва́цца ў пень, ніхай самі д́умыюць, як жыць. **Зак. Выбіцца з сіл** (сілы, духу, у пень). Так вы́біўся сь сіл за́дзінь, толька б пірякі́нуцца ны мінутку ды пыліжа́ць. На-столька вы́білыся сь сілы, ні есьць, ні піць ні хачу, лі́гла б і ліжа́ла бізь дзв́іжэ́ня. Вы́б'і́ся з духу, прі́дзіш дво-ру, а ў ха́ці нічога ня дзелына, і тут хвыта́й ротым і но-сы́м. Зыхадзі́ліся саўсі́м, доўга блудзі́лі, вы́біліся ў пень. **Множн. Павыбіцца** (павыбівацца) **з сіл** (сілы, духу, у пень). Павы́біліся сь сіл, селі, ні рукою, ні нагою ні шывяльну́ць. Павы́б'і́ся сь сілы, хто нас тады глядзе́ць будзі́ць. З духу павы́біцца нядоў́га, а новы́га здароў́я тады ніхто ні ўста́віць. Бува́ла, павы́б'і́ся ў пень ны ля́дзі, дык там на хворы́сці і нучува́ць пыаста́німся. На-столька пывыбіва́ліся сь сіл, што чу́ць дакльы́пылі. Таке́я пні вы́ві́рнуць — пывыбіва́юцца сь сілы. Каб пы-выбіва́ліся з д́уху, як я, дык ба і ны віча́рінкі забы́лі. Ся́дзім, пі́рідыхне́м міну́тку, ішчэ́ пасьпе́іш пывыбіва́цца ў пень. **Працягл.-фіна́льн. Навыбівацца** (давыбівацца) **з сіл** (сілы, духу, у пень). Нывыбіва́ліся мы сь сіл за свой век, хва́ціць з нас. Нывыбіва́ліся з духу і адзі́н раз, і друге́й, надоў́га запо́мніцца. Нывыбіва́ўся ў пень, цяпе́ря кы́аіцца як гыла́вешка. Ніхто ж ня спори́ць, што зьдзеле́ць нада, алі́ ж дывыбіва́і́ся сь сілы, што буль-бі́ну ні судолі́іш вы́хвы́ціць зь зямлі́. Яны там з духу дывыбіва́юцца, толька жывэ́я прі́коцо́юцца. Сілы ў яго ніско́лька ні ста́лыся, дывыбіва́ўся ў пень.

Выбівацца на дарогу. *З цяжка́сцю рабі́цца самастой-ным.* Настойлі́вый хло́піц, сьмасты́яці́льна выбіва́іцца ны даро́гу. Хвенькі́ нялё́хка було́ выбіва́цца ны даро́гу, по-мышчы́ ніякі́я і ніатку́ль і́на ня відзі́ла. **Зак. Выбіцца на дарогу.** Вот вы́біўся ны даро́гу і кусо́к хлеба́ ўсі́гда іме́іць. Айдзе́ гульта́ю вы́біцца ны даро́гу, будзі́ць так, пы́пі-хачо́м служы́ць веча́на. **Множн. Павыбівацца** (павыбіцца) **на дарогу.** Зы ста́ршых я ні біспако́юся, яны пывыбіва́ліся ны даро́гу, каб ска́рей меншы́га пудучы́ць. Паўлы́вы хлопцы́ хуць с трудо́м, ну павы́біліся ны даро́гу.

Выбівацца ў людзі́. *З цяжка́сцю дабі́вацца матэ́рыяль-нага даста́тку, пава́гі.* Пархве́н усё і́рваў жы́льля ны па́ню, выбіва́ўся ў лю́дзі,— так і памё́р у бы́трыках. Табе́ б ужо́

нада выбівацца ў людзі, можыш заробіць ня меншы дру-
гіх. *Зак. Выбіцца ў людзі.* Сыны сталі пымыгаць, дык
выбіўся ў людзі, а раншы жыў неік ні па-людзку. Ня ду-
мыю я, каб Піряпечкін выбіўся ў людзі: аторва ні с
пасьледніх. *Множн. Павыбівацца (павыбіцца) ў людзі.*
А во глядзі, пывыбіва́ліся ў людзі, ніхай сабе мурзапо-
нымі ўсё хадзілі. Бацьку ніхто зы чылавека ня веў, а
сыны ў якея людзі павыбі́ліся!

Выбіваць (выганяць) **дур** (дуры, дурыкі) [з галавы].
Сунімаць строга, патрабавальна. Вот есьлі я стану выбі-
ваць дурь, тады скарей абразумі́ся. Ой, на́да з вас вы-
біва́ць дуры́, ой, на́да. Сь цябе ўжо выбіва́лі ду́рікі, ну,
відна, мала. Як ні выгн́яю дурь, нічога ні магу здзе-
лыць. Выгн́яй-ка ты зь іх дуры, лу́ччы будзіць. А ты
на іх богу ні маліся, а выбіва́й ду́рікі з гылавы, тады пы-
цішэюць. Я дужа ні ца́цкыюся, выгн́яю дуры з гылавы.
Сямён быйстра выгн́яў ду́рікі з гылавы. *Зак. Выбіць*
(выгнаць) **дур** (дуры, дурыкі) [з галавы]. Калі цябе ні
абрузумі́лі, то я быйстра вы́б'ю дурь з гылавы, мігым
шаўковым ста́ніш. Пастой, бацьку рыскажу́, ён сь цябе
выбіць ду́рікі. Пыдажджы́, хто-небудзь на́йдзіцца, вы́гы-
ніць дуры і сь цябе. Брат пріе́хыў, дык тро́ху вы́гныў
ду́рікі. Калі Антон ня выбіў дуры́ з гылавы́, я мымі́нта́ль-
на вы́б'ю, і агляну́цца ні пасьпе́ш. Няўжэ́лі ніхто ні
на́йдзіцца вы́гнуць табе дурь з гылавы. *Узмацн. Павыбі-*
ваць (павыганяць) **дур** (дуры, дурыкі) [з галавы]. Скора
пріе́дзіць Аксе́н, ён пывыбіва́іць з вас дурь. Ну дыб́яру́ся,
пывыбіва́ю дуры́. Есьлі хто ні пывыгн́яіць дурь, толку з
вас ні палу́чыцца. Каб хто найшо́ўся, пывыгн́яў ду́рікі,
во мыладзец ба быў. Няўжэ́лі ніхто дурь з гылавы ні
пывыбіва́іць вам? Ім даўно на́да було пывыгн́яць дуры́
з гылавы́. Як ду́рікі ім з гылавы́ пывыгн́я́лі, тады яны
сталі тро́шку ны дзяце́й пахожы.

Выбіць душу (дух). *Вельмі мо́чна пабіць.* Выбі́лі ш
чылавека душу́ ні за што ні зы якы́я. Пыдажджы́, пы-
дажджы́, яны сь цябе вы́б'юць дух, кы́лі ты дужа язы́ш-
лівы́й.

Вывадзіць на дарогу. *Рабіць самастойным.* А што ты
здзелы́ш, на́да выва́дзіць ны дарогу, ня кіні́ш жа зы
пакі́дзішча, свы́я кроў. *Зак. Вывесць на дарогу.* Гля-
дзець за ім ні було каму, так ба й скруці́ўся, блыгды́ра
што дзя́дзька вы́віў ны дарогу. *Узмацн. Павывадзіць* (па-

вывесць) **на дарогу**. А што, я хўжшыя мятка, чым другея, ні сумею пывывадзіць ны дарогу? Яны сваіх павывідуць ны дарогу, так ня кінучь. Хто б вас павывіў у людзі, каб ня цётка, іна ж вас сныбжала столька ўремя.

Вывадзіць з сябе. *Даводзіць да страшэннай злосці.* Ну, дыбарўся, дык дыбарўся, пірістаніш ты мяне вывадзіць сь сябе. **Зак. Вывесць з сябе.** Яго вівісьць сь сябе адна мінута, ні так хату пірййдзі — і зыкіпеў. *Множн. рэдкаўж.* **Павывадзіць з сябе.** Стыхван з Толікым дужа цірпялівыя, толька пывыводзіця вы і іх сь сябе. *Працягл.-фінальн.* **Наывывадзіць** (даывывадзіць) **з сябе.** Еслі хвачу лумачыну, буду перць ды большыка піріц сабою, нывыводзіш ты сь сябе. Дывыводзіюць яны Цішку сь сябе, большы бапывыцца ня ўздўмыюць.

Вывадзіць на чыстую ваду. *Выкрываць.* Што ты будзіш мяне вывадзіць на чыстую вадү, я ні ў чом ні прывініліся, ты вун вівідзі свайго дзядзічку. **Зак. Вывесць на чыстую ваду.** У нас ба ён доўга ні вірідуваў, мы б скоро вівілі яго на чыстую ваду. *Множн.* **Павывадзіць** (павывесць) **на чыстую ваду.** Нейкій з гылавою рівізор пупаўся, як ні круцілі, ні муцілі, а пывывадзіў на чыстыю вадү. Воць цяпера вас павывідуць на чыстую ваду, хваціць вам адурюваць. *Працягл.-фінальн.* **Наывывадзіць** (даывывадзіць) **на чыстую ваду.** Нывыводзіш ты на чыстую ваду, вываджэньнік такей. Дывыводзіць ён на чыстыю ваду і ны грязню, як джвўхніць хто з-зу вугла, і ўся выдä будзіць.

Вывадзіць у людзі. 1. *Дапамагаць у набыцці незалежнасці.* А ты дўмыў, што цесьць станіць цябе вывадзіць у людзі — не, сам зароб. 2. *Дапамагаць у набыцці прыстойных звычак.* Каго ты хочыш вывадзіць у людзі? — ён па дзэве нядзелі ня мыіцца і слова біз мыціріка ні скажыць. **Зак. Вывесць у людзі.** 1. Вівісьць яго б ніхто ў людзі ня вівіў, каб сам за розум ні ўзяўся. 2. Я зы цябе вазьмўся, дык вівіду ў людзі, станіш ны чылавека пахож. *Множн.* **Павывадзіць** (павывесць) **у людзі.** *Дапамагчы ў набыцці незалежнасці.* А вы дўмылі, вас нехта пывыводзіць у людзі? — самі гыдайця, як жыць. Як я іх павывіду у людзі, самі ніхай выходзіюць. *Працягл.-фінальн.* **Наывывадзіць** (даывывадзіць) **у людзі.** *Пра дапамогу ў набыцці незалежнасці.* І ты палўчыш у Мацьвея такая выспітанія, як ён сваіх пляменьнікў ныывывадзіў у людзі.

Ён дывыводзіць у людзі, што наўчыць піць, як у сымага бельмы ні прысыхаюць.

Выварачывацца назнанку. *Адкрывацца да канца.* Вы-вырачывыцца нызнанку піріт табою я ні стану, во сказыала — і ўсё, хочыш верь, хочыш ня верь. **Зак. Вывернуцца назнанку.** Гатоў нызнанку вьвівруцца пірід Ганныю, у зяці ж цэліцца. *Узмацн.* **Павыварачывацца назнанку.** Ці яны ж табе нызнанку пывывырачыюцца, па-мойму рыскызalı, што большы ні нада.

Выдаваць з галавою. *Па-здрадніцку* *расказваць пра ўсё.* Прівык ты выдываць з галавою любога-кажнэга. **Зак. Выдаць з галавою.** Во пыглядзіш, выдыдуць цябе з галавою тэя хлюсты. *Множн.* **Павыдаваць** (павыдаць) **з галавою.** Малаы большых пывыдыва́лі з галавою, усё чыста рыскызalı. Ну што ж ні нарошня,— як там ні пучы́лыся, а павы́дылі іх з галавою.

Выдаваць сябе. *Вывяўляць сваю асобу.* Ты ні выдыва́й сябе, ніхай яны што хочуць вярзуць, а ты маўчы. **Зак. Выдаць сябе.** Пыт крываць схуваўся, а тады чыхі-чихі-чихі і вы́дыў сябе. Толька увідзіла Яшку і зразу вы́дыла сябе. *Множн.* **Павыдаваць** (павыдаць) **сябе.** Яны нічога ня ўмеюць скрыць, зразу пывыдаюць сябе. Дыгываріліся муўчаць, а тады адна хіхікніць, другая пы́рсьніць і павы́дылі сябе.

Выдаваць сябе з галавою. *Поўнасю* *вывяўляць сваю асобу.* Ты ж выдаеш сябе з галавою, як толька Ганнычка заходзіць. **Зак. Выдаць сябе з галавою.** Ай, як жа яны вы́дылі сябе з галавою, ніхто б ні падумыў, што стануць пацслухывыць. Як толька зыйшла Прося, ён рыскрасьнеўся, места ні находзіць, вы́дыў сябе з галавою. *Множн.* **Павыдаваць** (павыдаць) **сябе з галавою.** Ай, дуракі ж вы, дуракі, пывыдыва́лі сябе з галавою. Яны сябе павы́дыдуць з галавою, а тады айкыюць: нашто ж я так кызаў.

Выдзелываць крындзялі, іран. *Ісці зігзагамі* (пра п'янага). Відзіш, у абнімку выдзелывыюць крiньдзялі, нейдзі пыдваліла, нылізalıся. *Працягл.-фінальн.* **Навыдзелываць** (давыдзелываць) **крындзялі.** Нывыдзелывыюць крiньдзялі, што сунуцца айдзе і пыкалеюць. Дывыдзелывылі крiньдзялі — пупа́лі п'яныя пыд машыну, у бальніцу зывязьлі.

Выдзержываць хракцір. *Праяўляць стойкасць.* Кызаў, што нізашто ня ўступіць, будзіць выдзержывыць хракцір. **Зак. Выдзержаць хракцір.** Аддай ты ім тэя капейкі, ніхай ні жвянькыюць, ай ты рішыў выдзіржыць хракцір? *Працягл.-фінальн.* **Навыдзержываць** (давыдзержываць) **хракцір.** Стась нывыдзержывыў хракцір: кінула і пышла, скызала, большы туды і ны вярэўкых ні зыцягнуць. Абоа дывыдзержывылі хракцір, жыць умесьці большы некуды стала, ну, хату пы баку, грошы пыпылам і рызехыліся.

Выедзеннага яйца не стоіць, цяп., пр. Пра тое, што не заслугоўвае ўвагі. Выідзінныга ійца ня стоіць усё дзела, адных толька рызгаворыў надзелылі ны паўгода. Чаго б я ўзноў пычынала рызгавор, есьлі яно ўсё ўмесьці выідзінныга ійца ня стоіла, а што ты рысхадовый, ета праўда.

Выедзеннае яйцо. *Дробязь.* Уся пытрава — выідзінныя яйцо, толька кріку ны дзяреўню. Што тама стоптына — пяць каліў, на выідзінныя яйцо, — ета хракцір кастрыый: рыскрічаўся.

Выжываць з розуму (памяці, вума, с ума), *часта неадабр. Траціць развагу.* Калі ты з розуму выжываіш, дык бясіся, ідзі, ну дзяцей я табе ні аддам. Зы дзівяноста гадоў дзіржалыся Марья, а пыт канец стала выжываць с паміці, ня ўсіх пызнывала, зыгыварівылыся, толька як прысьвятленія найдзіць, узноў у сваім вуме. З Ганьніныю сьвякровою саўсім дренна, стала з вума выжываць, што зря гаворіць. Ці ты с ума выжываіш, ці дзяцініц ныпаў ны цябе? **Зак. Выжыць з розуму** (памяці, вума, с ума). Усё дно як з розуму выжыў, нешта пляцець абы што, як нісмышлёныш. Ці ты с паміці выжыў, што табе дзяціныя цацкі пынадыбіліся? Ні зырікайся, маё дзетка, можа і сам з вумá выжывіш, у жызьні ўсякыя буваіць. Яй-богу, чылаvek, ты с ума выжыў, большы пры цябе нічога ні скажыш. **Множн. Павыжываць** (павыжыць) **з розуму** (памяці, вума, с ума). Во дурукуватыя людзі, з розуму пывыжывалі, нада ім зу пустоя сваріцца. С паміці нада пывыжываць, каб рішыцца ны такая. Толька што з вума пывыжывалі, большы нічога ні скажыш. Ці вы с ума ныпраўду пывыжывалі, ці вам дурь урімінáмі пыцскажыць? Ці з розуму павыжылі, ці ім ікая другая дурь пытпыдаіць. Во сумашэччыя, во с паміці павыжылі, ета ж нада так адурюваць. Ты толька глянь, што яны твырять,

ці ета ні павы́жылі з вума?— яй-богу павы́жылі. С ума
нада павы́жыць, каб ны такая дурная дзела надумьца
узрослым людзям.

Выкідаць (выкідываць) **дур з галавы**. *Разумнець, па-
збаўляцца ад дрэнных звычак*. Глядзі, хлопіц, ня хочыш
сам выкідаць дурь з гылавы, людзі памогуць, і ні пы́цац-
кыюцца с табою. Ніяк ня мог апомніцца ні настолічка,
толька цяперя выкідывыць дурь з гылавы. **Зак. Выкінуць**
дур з галавы. Выкінь дурь з гылавы,— ходзіць і шчоў-
кыць, прісьвісьні яшчэ. *Узмацн.* **Павыкідаць** (павыкі-
дываць) **дур з галавы**. Ні ма́лінькія, дурь з гылавы пыра
пывыкідаць. Толька г двыццаці гыдам пывыкідывыў дурь
з гылавы, ато ўсё прітвыряўся ма́лютычкыю.

Выкідаць (выкідываць) **з галавы**. *Пераставаць ду-
маць, імкнуцца забыць*. А чаго я буду выкідаць з гылавы
Хвеньку, што йна — хужы твае дачкі ці што? Табе дык
даўно пыра выкідывыць дзевык з гылавы, скоро свае
нявесты замуж аддываць пыдрыстаюць. **Зак. Выкінуць з**
галавы. Я ўжо даўно з гылавы выкінуў Варычку, дужа
йна мне ва́жна, ніхай ідзець зы каго хочыць. *Узмацн.*
Павыкідаць (павыкідываць) **з галавы**. Табе адной ета
дужа важна, а яны, я знаю, даўно з гылавы усё пывы-
кіда́лі. А пывыкідывый ты з гылавы свае дзялы ды пы-
сядзі зь людзямі, як чылавек, ато зы работу і памерць
ня бўдзіць уремя.

Выкідаць (выкідываць) **конікі**, *неадабр. Капрызіць,
рабіць, тварыць надзвычайнае*. Ці твой цяперіцька пы-
цішэў, ні выкіда́іць конікі? Ахотычка ж табе кажын раз
выкідывыць конікі, прысьмяюць людзі як дурукá і боль-
шы нічога. **Зак. Выкінуць конікі** (коніка). У любэ́й ма-
мент чаго хочыш жджы, якея хочыш можыць конікі вы-
кінуць. Мы ж, кажыцца, дыгываріліся, што ўспакоі́сься,
дык не, узноў коніка выкінуў. *Непаўн.* **Павыкідаць** (па-
выкідываць) **конікі**. У мяне б доўга конікі ні пывыкі-
даў,—ня хочыш жыць—каціся. Што тут скажыш, умеіць
конікі пывыкідывыць. *Працягл.-фінальн.* **Навыкідаць**
(навыкідываць, давыкідаць, давыкідываць) **конікі**. Ха-
лера быў ні пасьледнія, нывыкідаў конікі. Мала ты знаіш
Зыйчынят, ішчэ нывыкідывыюць конікі, нагледзісься. Ды-
выкіда́іць конікі, што яшчэ атлуплю, сколька ўлезіць.
У Машкі — ня ў Просі, там ён дывыкідывыць конікі, у
мамент усядзіцца.

ні нуждаліся. *Працягл.-фінальн.* **Навыкладаць** (навыкладаваць, давыкладаць, давыкладаваць) **душу**. 1. Нывыклядаў ім душу ны прысьміхання, большы нінавошта. Сідарёнык нывыклядываў душу: уся дзярэўня рягочыць, як ён піріжываіць. Цяперя сам відзіш, як ты дывыклядаў душу. Ны апсьміх толька дывыклядывыіш душу, ці яны цябе поймуць. 2. Нывыклядаюць яны душу, пыаддаюць усё і самі бізь нічога астануцца. Сколька мы нывыклядывылі душу на іх, а яны пісьма ні сыізволюць ныпісаць. Дывыклядалі душу, аддалі ўсё, большы нечыга. Пыглядзіш, што дывыклядываюць душу, палучуць хвігу, во і ўся блыгдарнысьць будзіць.

Выкрасіць ды выбрасіць. *Пра зусім нявартае.* Куды ты сы сваім траньнім пресься, ета шалуп'іцьця толька выкрасіць ды выбрасіць.

Выкручвацца вужом (змяёю), *асудж.* **Выбірацца з цяжкага становішча з лоўкасю і спрытам.** Мы нагледзіліся, як ён у любым-усякім дзелі выкручыцца вужом. І ны днаго дывай валіць, і ну другога, пряма змяёю выкручывыцца. **Зак.** **Выкруціцца вужом** (змяёю). Плоха ты знаіш Грішу, ён зь любэя пролыбкі вужом выкруціцца. У-у, гадкій чылавек, другіх пытапіў, а сам змяёю выкруціўся. **Множн.** **Павыкручвацца** (павыкруціцца) **вужом** (змяёю). Хто іх там зловіць, прісякець, яны пывыкручываюцца вужом. Ну й што, есьлі пылавілі, яны змяёю пывыкручывыліся. Садовыя твоя гылыва, яны зь любэя халеры вужом павыкруцюцца. Другіх пыдаткнўлі, а самі павыкруціліся змяёю. *Працягл.-фінальн.* **Навыкручвацца** (давыкручвацца) **вужом** (змяёю). Нывыкручыўся вужом, пупаўся-тыкі, ніхай пысядзіць. Круціся, круціся, нывыкручывысься змяёю, ды пары жбан ваду носіць. Ніхай, дывыкручываюцца вужом, крутнўцца кылі-небудзь і ня ў тэй бок. Дывыкручывылыся Клаўка змяёю, іныціресна, што цяперя цётка яе скажыць.

Вылазіць (вылязаць) **з языком**, *неадабр.* **Гаварыць не да месца, уступаць у размову без патрэбы.** А чаго табе было вылазіць зь ізыкам, сядзеў ба ціхінька дыі слухыў. Аксюта ўсігда вылізаіць зь ізыкам, ці ёй нада, ці саўсім ні нада. **Зак.** **Вылезць з языком.** Усё было б ціха і зьмірна, каб ты ня вылізла зь ізыкам, як сыбака с хвостом. **Множн.** **Павылазіць** (павылязаць, павылезць) **з языкамі.** Прішлі, зыявіліся, січас пывылазюць зь ізыка-

мі. Зь ізыкамі пывыліз'алі, трілюдзюць — самі ні знаюць што. Я знаю, Гаўріліны зразу павылізуюць зь ізыкамі, яны нізашто ня ўцерьпюць. *Працягл.-фінальн.* **Навылазіць** (навылязаць, давылазіць, давылязаць) **з языком**. Нывылазіюць яны зь ізыкам калі-небудзь, нылаю, сколька ўлезіць. Што, нывыліз'ала зь ізыкам, атхрісьціла Хрісьцінка як сьледыіць? Сяньня Лявоніха дывылазіла зь ізыкам, сыстрамілі яе большы некуды. І ты яшчэ дывылізііш зь ізыкам,— ня можыш, як людзі, пысядзець?

Выліўкі ліць. *Несці яйкі без шкарлупы (пра курыцу).* У мяне р'ябінькыя была дужа нясушчыя, ну часта в'ыліўкі ліла.

Вылятаць (выскакываць) **з галавы** (памяці). *Раптоўна забывацца.* Была вун тыкая, як ты, Гапка, у яе ўсё выліт'ала з гылавы. Ты ж ні старік, што ў цябе выліт'аіць усё с п'аміці. Я дык і зубуваю, калі нешта ск'ажуць, усё выскакыіць з гылавы. Ня бойся, у мяне с п'аміці ні выскакыіць, як у цябе. *Зак.* **Вылецець** (выскачыць) **з галавы** (памяці). Лёкса прасіла нешта табе пірід'аць, і ў мяне з гылавы в'ыліціла — што. Я ж усю дарогу помніў, што ён мне скызаў, а тут в'ыліціла с п'аміці. Што йта с табою, хто што ні скажыць, у цябе зразу в'ыскычыць з гылавы. Як жа ета тама у кіне аньціресна гыварілі, во в'ыскычыла с п'аміці. *Узмацн.* **Павылятаць** (павылецець, павыскакываць, павыскачыць) **з галавы** (памяці). Як жа ты сл'ухыў, што ў цябе ўсё пывыліт'ала з гылавы. Як ні рыскажы, як ні ўталкуй, усё пывыліт'аіць с п'аміці, і што с табою тваріцца — ні рызьбяру. Аб'ісьняла-аб'ісьняла, што к чаму, а ў іх ціріш час павыліціла з гылавы. Ты ж усігда ўсё помніў, а чаго ў цябе тут павыліціла с п'аміці. Рыскажы, ды хырашо ўт'уркый, ато ўзноў пывыскакывыіць з гылавы. Ня бойся, што нада, у іх с п'аміці ні пывыскакывыіць, во што ня хочуць помніць — забудуць. Узноў усё павыскачыла з гылавы, а як жа ты хадзіў пы мыгазіных. Ну, есьлі яшчэ раз павыскачыць с п'аміці, я ўжо цябе наўчу.

Вылятаць (выскакываць) **пуляю**. *Выбягаць вельмі шпарка.* Сколька ты разоў ац свае дырагея выліт'аў п'улію. Што, пыныр'авілыся выскакывыць п'улію? *Зак.* **Вылецець** (выскачыць) **пуляю**. Толька зайшлі, і цірізь мінуту, гляджу, в'ыліцілі абоя п'улію. В'ыскычыў п'улію с Акс'юціныя хаты. *Узмацн.* **Павылятаць** (павыскакываць) **пуляю**. Чаго б ета яны пывыліт'алі п'улію ат Антона, ці ні

вярну́лыся Польшка с Крічыва? Схадзіця, дык пывыска́кывыіця пулію, ня будзіця знаць, як бежч. Туды ішлі цірашчур храбра, а аттуля пывыскакывылі пулію.

Вылятаць у трубу. *Разарацца.* Ты ўжо два разы вылітаў у трубу і табе пымыгáлі стаць на ногі, а большы ніхто ні паможыць, хва́ціць. **Зак. Вылецець у трубу.** Ну, дутургуваўся, в́ыліціў у трубу?— ня ўмеў жыць пычыла-вечыску. *Узмацн.* **Павылятаць** (павылецець) **у трубу.** Зразу хваліліся: рыжжыліся, чуць ні быгачы ста́лі, а як пывыліта́лі ў трубу́, дык чэшуць заты́лык. Пыглідзіце́, павыліюць у трубу: у іх ніякія розвы́лкі німа.

Вынасіць на сваіх плячах. *Пераносіць цяжкасці, выпрабаванні.* Я і ні такая вынасіў ны сваіх пліча́х, у маёй жызьні усякыга было. **Зак. Вынесць на сваіх плячах.** Ці ты знаіш, што я в́ыніс ны сваіх плічах,— табе такая і ўва сьне ня сьні́лыся. *Узмацн.* **Павынасіць** (павынесць) **на сваіх плячах.** Чаго мы толька ні пывынасі́лі ны сваіх плічах. Што вы цяпера павы́нісіця ны сваіх плічах, ці ваша жызьня тыка́я, як наша была, мы ўсяго пыспыта́лі.

Вынасіць смяццё (мусар) **з хаты.** *Расказваць пра тое, пра што не варта было.* А есьлі нада, дык і нада вынасіць смя́ццё с хаты. Нашто табе было вынасіць му́сyr с хаты, усё рыўна ні пымыѓла ні чаму́. **Зак. Вынесць смяццё** (мусар) **з хаты.** Ай, вынісла Праскоўя смя́ццё с хаты, можна было самім рішыць і дыгыварі́цца, ато толька зьвя́гыньня. Ніхай в́ынісьлі мусыр с хаты, дык хуць цярь-пець можна стала. *Узмацн.* **Павынасіць смяццё** (мусар) **з хаты.** А можа яно й луччы, што пывынасі́лі смя́ццё с хаты, людзі судзіць меншы будуць. Усё пріка́зывыла, каб муўча́лі, каб ні пывынасі́лі мусыр с хаты. *Працягл.-фінальн.* **Навынасіць** (давынасіць) **смяццё** (мусар) **з хаты.** Тут, знаіш, нада с толкым пытхадзіць, ато нывыно́сіш смя́ццё с хаты, як Тайка зяці́цкыя. Усё хваліўся: я жы-ву у ўсіх ны віду, нічога ні хува́ю,— во так і нывынасіў мусыр с хаты. Нашто ж табе так усё тріпа́ць, бува́іць, ды-выно́сіш му́сyr с хаты. У сямейный жызьні нада с умом, ато Ріпініна дывынасі́ла мусыр с хаты: кінуў і пашоў, а над ёю смя́юцца.

Вынь ды палож (пакладзі). *Пра абавязковае выкананне патрабавання.* Ныстаў, ныстаў, вынь яму ды палож тых грошы, ды яшчэ зразу дзэвесьця рублей. Што ты прі-

чапіўся вынь ды палож, кылі тут міну́ты німа свабоднага ў́ремя. Вот табе вынь ды пыкладзі сію міну́ту, у мяне вун печ топіцца, куды я пайду. Вот вынь ды пыкладзі беліныя пылатно,— бярі, есьлі хочыш, нябеліныя.

Выпаліваць [калёным] **жалезам**. *Знішчаць бязлітасна*. Такіх нада ні выланты́ріцца зь імі, а жалезым выпалівыць. Я б іх калёным жалезым выпалівыў. *Зак. Выпаліць* [калёным] **жалезам**. Каб іх хто жалезым вы́пыліў, уся сім'я пріда́ціліў. Еткіх ба га́дыў вы́пыліць калёным жалезым, каб ат іх і ў́зныку ні асталася. *Узмацн. Павыпаліваць* (павыпаліць) [калёным] **жалезам**. У-у, каб мыя воля, я б ні знаю што, пряма жалезым ба пывыпалівыў еткіх. Пывыпалівыць калёным жалезым гадзю́к на́да, ско́лька яны зьдзіва́ліся нуд людзямі. Даўно калёным жалезым павы́пыліць нада було ўсіх ра́зым.

Выплакываць вочы. *Плакаць горка і доўга*. Выпла́кывыла вочы, а паможч... чым жа іна пымыгла́. *Зак. Выплакаць вочы*. Арыхі́піха так убіва́іцца каторый год, вочы даўно вы́плыкыла. *Узмацн. Павыплакаць* (павыплакываць) **вочы**. За трі гады мы вочы павы́плыкылі. І нутушнува́ліся, і нугу́рюва́ліся, і вочы пывыпла́кывылі, што ж ты хочыш — у дваццыць пяць гадоў удовымі пыстыва́цца.

Выпускаць вожкі. *Траціць уладу*. А нашто ж ты зразу выпуска́ў вожкі? *Зак. Выпусціць вожкі*. Усе́ дыва́ла і дыва́ла пыта́чку — жалела, так і вы́пусьціла вожкі. *Усеаг. Павыпускаць вожкі*. Есьлі пывыпуска́іцца вожкі з ма́лымі, як пыдрасту́ць, трудна будзіць у рукі узяць.

Выпускаць (упускаць) **з віду**. *Забываць*. Што ж ты самыя глаўныя выпуска́іш зь віду, пры хату нада було абіза́цільна прызна́ць. Разы трі зьбіра́лыся пыглядзець і ўсе́ упуска́ла зь віду. *Зак. Выпусціць* (упусціць) **з віду**. Я ж саўсім вы́пусьціў зь віду, што ў нас сьвет зыпаліць нечым. Ты ж ні ў́пусьці сьляпу́ючы зь віду пыглядзець, якім іна́ целім. *Усеаг. Павыпускаць* (паўпускаць) **з віду**. Што ж яны пывыпуска́лі усе зь віду рыспрасіць, калі там і як пычына́іцца. Зы вас хто-небудзь другей бегыць ня будзіць, ежылі пуўпуска́іцца зь віду.

Выпускаць (упускаць) **з рук**. *Страчваць тое, што можна выкарыстаць або мець*. Есьлі думы́ў дзелыць, ні нада было выпуска́ць з рук. Ныстыяшчыя уда́ча ідзе́ць чылаве-

ку у рукі, а ён упускаіць із рук проста пы свайму рыта-
зейству. **Зак. Выпусціць** (упусціць) **з рук**. Выпусьціў з
рук сам верныя грошы, нечыга цяперя ахыць. Раз адда-
юць зы пяцьсот — бярі, упўсьціш з рук — ніізьвесна калі
што пупадзецца, а біс хвыста зь дзіцямі ні салодка. *Усе-
аг. Павыпускаць* (паўпускаць) **з рук**. Пывыпускаіця з
рук, што несмысьлі якея, усё вам хадзі усьлед ды пытка-
зывай. Таго, што ні хацелі думыць, пыупускалі з рук, а
посьлі ўсхупіліся: ай, чаго ж мы ні бралі.

Высалапіўшы (высунуўшы) **язык**. *З апошніх сіл*. Бег
некуды вўсылыпўшы язык. Я ўжо вўсылыпўшы язык
хвытаць ня буду, зь мяне дос і таго, што ёсьць. Бутўіцца
ныт пнямі вўсунуўшы язык. І цягніць, і ўзноў бягіць
вўсунуўшы язык, ніяк ні нывярецца і ні ныхвытаіцца.

Высасываць з пальца, *неадабр. Выдумваць*. Высасы-
выць с пальца я ня буду, а што чуў, таго скрываць ні ста-
ну. **Зак. Выссаць з пальца**. Ты дўмыіш, ён што відзіў,
знаіць? — с пальца вўссыў. *Узмацн. Павысасываць* (па-
выссаць) **з пальца**. Яны пывысасывыць с пальца умеюць,
учыць іх на ета ні на́да. Аткуля, ты дўмыіш, пра тэя пу-
пёлышкі што ўзялі? — с пальца павўссылі. *Працягл.-фі-
нальн. Навысасываць з пальца*. Сколька хочыш нывыса-
сыць с пальца любэя лухты.

Выскакываць (выпрыгываць) **з сябе**, *іран. Вельмі га-
рачыцца*. Ні выскáкывый сь сябе, пыгварі зь людзямі
спакойна. Адно слова ніхай ні так скажыць хто, січас
выпры́гыць сь сябе. **Зак. Выскачыць** (выпрыгнуць) **з ся-
бе**. Ну й сьпічка чылавек, чуць што — гатоў сь сябе вў-
скычыць. Ты ўжо кіпяціся, толька глядзі ня вўпрыгні сь
сябе. *Узмацн. Павыскакываць* (павыскачыць, павыпры-
гываць, павыпрыгнуць) **з сябе**. Як толька я пымянўла
копкі з Мáслывыга балота, яны зразу пывыскáкывылі сь
сябе. Зьдзержывыйціся, ато сь сябе павўскычыця, як жа
тады будзіць. Ай-я-яй, што зь імі тварілыся, як толька ні
пывыпры́гывылі сь сябе. Гатовы сь сябе павўпрыгнуць,
як пымянеш ім таго жўрістыга. *Працягл.-фінальн. На-
выскакываць* (навыпрыгываць, давыскакываць, давы-
прыгываць) **з сябе**. Сколька ж Лісей нывыскáкывыў сь
сябе, каб толька хто відзіў! Нывыпры́гывылі сь сябе
абея, кажыцца, зьесьць гатовы былі Бырысінка. Глядзі,
ня ёрзый дужа, ні скач, ато дывыскáкывыіш сь сябе жы-
ва. Дывыпры́гывыў сь сябе, як мыці́ріка пулучыў.

Выскакываць (выпрыгываць) **са шкуры** (з кожи), *іран. Вельмі злавацца. Што ты выскакыіш са шкуры, разві такую ціжаль аднаму пыднімаць. Зыпаілі ладна, дык ніхай хто паўслова на іх скажыць — выскакыіць с кожи. Асядзся, ўспакойся, чаго табе выпрыгывыць са шкуры. Зразу як рызыйшоўся, с кожи выпрыгыць, а посьлі атыйшоў, сьціх. Зак. Выскачыць* (выпрыгнуць) **са шкуры** (з кожи). Зьліцца—зьліся, толька са шкуры ня вьскыч. Мы ўжо дзівіліся, як ён с кожи ня вьскычыў, а там бяды тэя—куріца на бўльбу ўзыйшла, скрабнула. Якей у яго хрэкцір сымашэччый: ні так глянь—січас жыг, вьпрыгнуць са шкуры гатоў. Цішы, цішы, ато с кожи вьпрыгніш. *Узмацн. Павыскакываць* (павыскачыць, павыпрыгываць, павыпрыгнуць) **са шкуры** (з кожи). Толька адно, што са шкуры ні павыскакывылі, ато ўсяго було. Глядзі, дзяржы, с кожи січас павыскакыюць. Кулагін як увайшоў, айдзе й злосць дзелыся, ато чуць былі са шкуры ні павьскычылі. Ніхай кіпяць, рысьсідаяюцца, хуць і с кожи павыпрыгыюць. Ну як, са шкуры яшчэ ні павьпрыгнулі? Такея мыладэя, а злосьці — глядзі с кожи павьпрыгнуць. *Працягл.-фінальн. Навыскакываць* (навыпрыгываць, давыскакываць, давыпрыгываць) **са шкуры** (з кожи). У мяне ён нывыскакыіць са шкуры, я скоро уніму. Нывыскакывыіш ты с кожи сы сваім злом, яго нехта дужа баіцца. Заліўка такей быў, дык ён нывыпрыгывыў са шкуры, і ты етыга дажджэсься. Ну й нывыпрыгывылі с кожи тэя хлюсты, думылі мы: пырызарвўцца. А дывыскакывыіш ты са шкуры, уніміць хто-небудзь. Ірзала іна, ірзала, резылыся зь людзьмі, ды во дывыскакывыла с кожи. Дывыпрыгывыюць са шкуры самі і другіх паднуцкывыць пірістануць. Што, і дывыпрыгывыў с кожи, і ныхадыўся ра́зым, нічога ні на́да ста́ла?

Выхадзіць (вылазіць, вылязаць) **бокам. Дрэнна заканчвацца, не ісці на карысь.** Стала бокам выхадзіць яго дурачыньня, ато ўсё ўходу ня ймеў. Усё, што ні гываріла, ня слўхыў, а цяперя тваё неслухства вылазіць бокам. Ні бярі ты і ні хаці чужога, чужоя усігда бокам вылізіаіць. А помніш, як сам людзей абіджаў, дык во табе ета бокам вылізіаіць. **Зак. Выйціць** (вылезць) **бокам.** Глядзі, папомніш маё слова, што етыя гулюшкі вьйдуць бокам: голый, разьдзетый і пабег, і пабег. Ныдзівайся ды ногі дзяржы ў цяпле, ато тыкая хрэбрысьць, як застўдзісь-

ся, боком вѣлізіць. Ніхай ім боком вѣлізуць мае яблыкі. *Узмацн.* **Павыхадзіць** (павыйціць, павылазіць, павылязаць, павылезць) **бокам**. Можа калі боком пывыходзіць жаднысьць еткыя і павыхлініць. Сухоцьця ж ясна аткуль: чужога горга павыйшла боком. Во бра́лі-бра́лі, хвыта́лі-хвыта́лі, а яно й павыла́зіла боком. Ладна, ладна, дыджыце́ся, ня се́літа дык налета пывылі́зіць боком жаднысьць ваша. Грыбу́ць, хвыта́юць, адж жаднысьці зытырхну́ліся б, толька павы́лізіць боком яно, так ня бойдзіцца.

Выхадзіць (выпадаць) **з галавы** (памяці). *Забывацца.* Я даўно хацеў рыскызаць табе пра тога сяно, ды ўсё неік выхадзіла з галавы. Як увіджу вас, тады ўспомню пра грошы, а так выходзіць с пами́ці. Мы ж два разы былі пад Белью гарою, а мелу ныкыпаць усё выпыдала з галавы. Нешта дужа часта усё ў вас выпыда́ць с пами́ці ста́ла. *Зак.* **Выйціць** (выпасць) **з галавы** (памяці). Ах-ах, так жа яно выйшла з галавы, што сьпічык ні сьпічыны німа. Віліны б тэа уськінуў ны калёсы, глядзі б, сколько дроў было, дык выйшла ж с пами́ці. А ты трошку думый пра дзела, і яно ня вы́пыдзіць з галавы. Ета ў іх с пами́ці, відна, вы́пыла твоя моркыўка, ато б іна зацэліла. *Узмацн.* **Павыхадзіць** (павыйціць, павыпадаць, павыпасць) **з галавы** (памяці). Калі ж у вас пасьпела пывыхадзіць з галавы, ці ні заўчора я вам пріка́завыла? Сколько ні талкуй ім, зы час пывыходзіць с памяці. Ці ў вас з галавы павыйшла, што там січас можна закупа́цца. Ні хыця ўсё павыйдзіць с пами́ці, калі так скот уклаў. Што ж вы гаворіця, пывыпыдала з галавы, есьлі Шылабода вам ужо ў лесі пымінаў. Як захочуць, то ні пывыпыда́ць с пами́ці, а так прітвыряюцца. Ай, павы́пылі з галавы і твае аббі́цікі, і прасол, ні да іх было. Дужа нешта сора павы́пыла ў вас усё с пами́ці.

Выхадзіць за рамкі, *рэдкаўж.* *Пераступаць межы дазволенага.* Дзяржы́-ка ты сваіх хлюстоў у руках, іх жа вѣдзі́лкі выходзяць зы ўсякія рямкі. Нада усё каб нымальна, а калі што выходзіць зы рямкі, ета ня дзела. *Зак.* **Выйціць за рамкі**. Скажы, ніхай трошку пыцішэ́ць, ато саўсім зы рямкі выйшы́ў. *Усеаг.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **за рамкі**. У чужых людзях нада весьць сябе яшчэ цішэй, а яны ж пывыхадзі́лі зы рямкі кругом. Усе вялі сябе, як нада, толька ма́зылыўскія хлопцы павыйшлі зы

рямкі,— п'яныя, дык ім места ні було. *Гл. Выхадзіць з рамак.*

Выхадзіць з возраста (гадоў). *Станавіцца старым, не падыходзячым па ўзросту.* Я выхаджу з возрысту, і сіла саўсім падбілыся, ні спрыўляюся як раншы. Як будзіш выхадзіць з гадоў, пызнаіш, што такая старысьць. *Зак.* **Выйціць з возраста** (гадоў). Я вот-вот выйду з возрыста, будзіця самі хызьянічыць. Куды табе ны дзействіцільную, ты ўжо выйшыў з гадоў. Міхалка даўно выйшыў з гадоў, пеньсію пулучаіць. *Усеаг.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **з возраста** (гадоў). Гады пыдбіраюцца жыва, вот-вот пывыходзім з возрыста. Сьпірва ім дывалі нейкую ацсрочку, а посьлі з гадоў пывыхадзілі, так і ні пашлі служыць. Што ім, яны павыйшлі з возрысту. Уремя йдзець, ніпріметна павыйдзім з гадоў, і аглянуцца ні пасьпеіш.

Выхадзіць з пялёнак. *Станавіцца дарослым.* Нада табе выхадзіць сь пялёнык, нянчыць цябе ні я, ні хто другой ня будзіць. *Зак.* **Выйціць з пялёнак.** Ты ж ужо выйшыў сь пялёнык, каб ны цябе ўсё зырыбляць. *Усеаг.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **з пялёнак.** Слава богу, пывыхадзілі сь пялёнык, самі сябе могуць прыкарміць. У мяне скоро павыйдуць сь пялёнык: пыдрасьлі і выпрыўляйціся на свой кусок хлеба.

Выхадзіць з рамак, неалаг. *Пераступаць межы дазволенага.* Канешня, сьцяўшы зўбы нашто сядзець, ну й з рямык выхадзіць ні нада. *Зак.* **Выйціць з рамак.** Так жа нільзя, ты ж сы ўсякіх рямык выйшыў. *Усеаг.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **з рамак.** Тут яны ўжо саўсім пывыхадзілі з рямык. Павыйшлі з рямык, ажно глядзець стыдна на іхныя дурачыньня.

Выхадзіць з сябе. *Вельмі злавацца.* Якое там укўхтыла, так, ныпрянула і ўсё, а ён сь сябе выходзіць: пірагрела. *Зак.* **Выйціць з сябе.** Чаго ета Сонька выйшла сь сябе, як ні рызрываіцца, крічыць. *Узмацн.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **з сябе.** Узноў Дубіняты пывыхадзілі сь сябе, крічаць, што двор тряшчыць. Не, яны, відна, ні зря павыйшлі сь сябе, дывялі іх чым-небудзь.

Выхадзіць на арбіту, жарт., неалаг. *Набываць вагу ў грамадстве.* Ты, кызалі, ны арбіту выходзіш, і ў раёні прыцябе пішуць — у нейкій калючкі. *Зак.* **Выйціць на арбіту.** Глянь-ка, як іна скоро выйшла ны арбіту. *Усеаг.* **Павыха-**

дзіць (павыйціць) **на арбіту**. Есьлі вы пывыходзіця ны арбіту, лі вас ні шылахнуцца ста́ніць. Атлічыліся, павыйшлі ны арбіту, хуць пысьміяцца ёсьць ш чаго,— во попыду ня відзюць ні разу, пріжаць некому.

Выхадзіць на дарогу. *Рабіцца самастойным*. Пыра б табе ўжо ны дарогу выхадзіць, жыць сымаму́, я вас усіх ні ныкармлюся. **Зак. Выйціць на дарогу**. Зы сваіх я ні баюся, усе троя выйшлі ны дарогу, зырыбляюць нічога сабе. Троху пыбáлыцца, а тады выйдзіць ны дарогу, ня йдзе дзеніцца. *Множн.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **на дарогу**. Што ім цяперя дзельіцца, пывыхадзілі ны дарогу, жывуць — чорт ні бярець. Каб скарей як павыйшлі ны дарогу, худзь ба забот меншы.

Выхадзіць са строя, жарт. *Страчваць здольнасць або сілы*. Ты, як ста́ніш выхадзіць са строя, пішы, мы пріедзім, што-небудзь прідумым. **Зак. Выйціць са строя**. Мікіцёнык ужо выйшыў са строя, нечыга яму тут рыска́зывыць. *Усеаг.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **са строя**. Нешта вы дужа рана пывыхадзілі са строя. Ну да, павыйшлі са строя, мы яшчэ як арлы, на што хочыш годныя, хуць вопыўкым, ды іўляімся. Як жа мы павыйшлі са строю, есьлі такей аборык зу пуўдня гуляючы пылажылі.

Выхадзіць сухім з вады. *Пазбягаць заслужанага пакарання*. Не, Гыўрілёнкыў голымі рукамі ня возьміш, яны ўмеюць выхадзіць сухімі з вады. **Зак. Выйціць сухім з вады**. Ён зь любой пятлі вы́круціцца і на етый раз выйшыў сухім з вады. *Множн.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **сухімі з вады**. Думыш, і цяпер пывыходзюць сухімі з вады? Вялікій бог будзіць, есьлі павыйдзіця сухімі з вады. Ды пары жбан ваду носіць — так і ета: і сквіріча́ні случа́йна павыйшлі сухімі з вады.

Выхадзіць у людзі. *Дабівацца матэрыяльнага дастатку, павагі*. Лянід выходзіць-то выходзіць у людзі, толька нешта ніяк ня выйдзіць, ці яго за хвост хто дзяржыць. Дывай-ка ты ўжо выхадзі ў людзі. **Зак. Выйціць у людзі**. Во і Сумоніхіны хлопцы выйшлі ў людзі, абрузува́нія харошыя пулучылі. Табе ўжо ня чорт бяды, есьлі сыны выйшлі ў людзі. *Множн.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **у людзі**. Калі стыр́яцца ста́нуць, то пывыходзюць у людзі. І вялі сябе строга, і ўчыліся дужа стыр́яцільна, паетыму і ў людзі павыйшлі.

Выхадзіць у ціраж, жарт. Рабіцца непрыдатным па старасці. Дывыдзёнку пакуль рана выхадзіць у ціраж, красін вун, як брысь. **Зак. Выйціць у ціраж.** Нашто яму жонка, ён ужо выйшыў у ціраж. **Множн. Павыхадзіць (павыйціць) у ціраж.** Раз пывыхадзілі ў ціраж, ны вічарінкі вам дзельць нечыга. Ну што, старэя, скоро павыйдзім у ціраж?

Выцягывацца ў нітку. Працаваць да апошняга. А што толку, што мы выцягываліся ў нітку, каму яно ўсё дысталыся? **Зак. Выцягнуцца ў нітку.** Хут ты выцігніся ў нітку, у нашыга брыгадзіра ласкі ня выслужыш. **Узмацн. Павыцягывацца (павыцягнуцца) ў нітку.** Каб у нітку павыцягываліся, дык ні скажыць: сядзья, аддыхніця,—такей нісyzнацільнй. Хуць вы ў нітку павыцігніціся, адна шана ў Мыкара. **Працягл.-фінальн. Навыцягывацца (давыцягывацца) ў нітку.** Ці помніця вы, колька Кулажонк нывыцягвыўся ў нітку, усё хацеў за ўсіх рызбыгаець. Дывыцягвыюцца ў нітку, што пыстаюцца біз здароўя.

Выцягываць (выпрастываць, працягываць) ногі, звыч, жарт. Паміраць. Ці ні сыбраўся ты ногі выцягвыць? Не, мне ішчэ рана выпрастывыць ногі, нада ету араву пдыняць. Што ты прыцягвыць ногі, ён жаніцца ці ні збіраіцца. **Зак. Выцягнуць (выпрастаць, працягнуць) ногі.** Пы твайму кармленню і ногі к сьвятому вялікыдніку выцігніш. Ты зы работу і ногі выпрыстыш, аддыхні хуць адно скрысеньня. Палучыш так січас, што ногі прыцягніш. **Множн. Павыцягываць (павыпрастываць) ногі.** Скоро павыцягым ногі, здароўя наша саўсім падбілыся. Што былі знакомыя, дык павыпрастывалі ўжо ногі, а мыладзейшых я нікога ні знаю.

Вязаць (звязываць) крылле. Пазбаўляць ініцыятывы. Нашто вам візаць крыльля хлопцам, ніхай самі дзельюць, у іх пулучаіцца. А я ні саветыву ба звязывыць ім крыльля. **Зак. Звязаць крылле.** Звьяжуць крыльля чылавеку на ўсю жызьню і дзельый што хочыш. **Узмацн. Павязаць (пазвязаць, пазвязываць) крылле.** Вы ж ета самі пывізілі ім крыльля, цяпер ні гываріця і маўчыця, рот зымазыўшы. Што ж ба яны маглі зьдзельць, есьлі крыльля пызввізілі кругом. Ныпрасна пызввязвыця крыльля, самі будзіця абіджацца.

Вязаць (звязываць, путаць) **па руках і нагах**. *Пазбайляць магчымасці дзейнічаць па свайму гледжанню*. Ты сваімі нывагаворымі толькі вяжыш яго пу рука́х і ныва́х. Мяне яны звязываць пу руках і нывах ня будуць, што нада, то й здзелюю. Пу́тылі мяне пу руках і нывах, паку́ля ні рызвиза́ўся зь імі. *Зак.* **Звязаць** (спутаць) **па руках і нагах**. Так звизалі яго пу руках і нывах, што ня выйціць куды, ні атлучыцца. Ні бярі і ні звязыйся, спўтуюць пу руках і нывах, што ня вы́кырыскы́ся.

Вязаць (звязываць) **рукі [і ногі]**. *Пазбайляць магчымасці дзейнічаць па свайму гледжанню*. Вы ўсякім дзелі будуць палкі ў калёсы ста́віць і рукі виза́ць. Зра́зу былі пычалі виза́ць рукі і ногі, крепка у клешчы ўзя́лі, нялёгка было вы́рвыцца. Мне ета бульба звязыва́ць рукі, ато я даўно кінуў ба ўсё, рінуў і паехыў. Тады мне рукі і ногі бярьвеньня звязывала, а тут я кругом вольный. *Зак.* **Звязаць рукі [і ногі]**. І рукі звязжуць, ня ўвiдзіш калі, і на рот замок павесюць. Звизала сабе рукі, сядзі ды ня́нчыся. Адну мелыч сўнулі, другую скулінду да́лі, так і звизалі рукі й ногі. *Узмацн.* **Павязаць** (пазвязаць, пазвязываць) **рукі [і ногі]**. Ну што ж ты мне кініш ма́льцыў, іх жа сядзі ды глядзі, а мне і зы скатом, і ношычку травы прiнесьць нада, яны толькі пывязжуць рукі. Пызвизалі рукі самі сабе, ім нізашто ні нада было улiзаць у тую кымпанію. Пызвизалі рукі і ногі тым разумні́кым і твыря́ць, што самі зна́юць. Яны такея, што каму хочыш пызвязываюць рукі. Цяпера ні ладна, што пызвязывалі рукі і ногі, а чаго ж вы самі у пятлю лезлі.

Вязаць (звязываць) **язык**. *Примушаць змоўкнуць*. Ні вяжы яму язык, ніхай рыска́зыіць, як зна́іць. Я знаю, што яму звязыва́ць язык: летышнія ата́ўка з Гарелыга аборка. *Зак.* **Звязаць язык**. Звяжы сваёй язык, ато йна дужа яго руспусьціла. *Множн.* **Павязаць** (пазвязаць, пазвязываць) **языкі**. Ніхто ніяк ні на́йдзіцца пывиза́ць ім iзыкі́, каб пыцішэлі троху. Пызввяжы́ця iзыкі́: буўтаюцца, аж ду вушэй дыстаюць. Ды каб і пызвязываць ім iзыкі́, хужы б ні было.

Вязнуць у зубах. *Вельмі дакучаць, абрыдаць*. Твае байкі вязнуць у зубах. Етый рызгавор кажный дзень у зубах вя́зніць. *Зак.* **Навязнуць у зубах**. Усё ў́ремя адно й тоя, адно й тоя,— у зубах нывязла. Так нывязьлі мне ў зубах твае трілюды, луччы б іх век ня слухыць.

Вялікая важнасць (бяда). *Пра неістотнае.* Вялікія важнысьць мне твой сьвёкыр, мне зь ім шчынят ня ксьціць. Есьлі табе яны вялікія вэжнысьць, то й цалуйся, а мне яны нішто. Вялікія мне біда, што Саўчонык прібег, ніхай ці бегыць кожны дзень, ці ні разу ні пыказыцца. Вялікія біда, есьлі сяньня вы ды ні пыскачыця.

Вярнуць шыю, *звыч. неадабр. Гінуць; калечыцца.* Думаш вярнуць сабе шыю, то атпрыўляйся, умешывыся. Чаго ты шыю вярнуць туды палезіш? **Зак. Звярнуць** (скруціць) **шыю**. Агонь жа ў ім сядзіць, такей, каб і ні хацеў, дык зьверніць шыю. Бык зьніцяй прыг к яму, а тэй нызэд і ў яму,— так і звярнуў шыю. Будзіць во так адурюваць і дыадурювацца: скруціць сабе шыю. **Множн. Пазварачываць** (пазвярнуць, паскручываць, паскруціць) **шыі**. Найдзе ж ім угамону німа ніякінькыга, пызвырачывыць сабе шыі. Ну, каб такея вярвысы ды ні пызвярнулі шыі. Фулюганы былі ныстыяшчыя і во нейдзі паскручывылі сабе шыі. Паскруціця шыі — тады я ня буду з вамі вазіцца, лячыць вас.

Вяроўка (палка) **паходзіць**, *буд., рэдка пр. Пра непазбежнасць пакарання.* Ён сёчас дажджэцца, вярёўка абізацільна паходзіць. Есьлі палка пы табе ні пыхадзіла, то паходзіць як піць даць. Учора вярёўка пыхадзіла і сяньня тоя самыя жджэць абоіх. Палка пыхадзіла, ды ладна пыхадзіла пы рібрах.

Вяроўка (палка) **плачыць**, *цяп., пр. Пра вартага суровага пакарання.* Пы тваім бусячугу даўно вярёўка плачыць, ды некыму яго атлупіць. Ой, плачыць палка пы табе, ой, плачыць, ну дыбаруся, дай толька ўрэмя. А ніхай пулучыў, па ім даўно вярёўка плакыла. Я ж гыварю, што палка плакыла нідырма.

Вярцець (круціць) **хвостом**, *неадабр. 1. Хітраваць.* Што ўжо вярцець хвостом, гварі, як было. Круціў ён, круціў хвостом, ну толька зыставілі ўсё рыскызаць. **2. Распуснічаць** (*пра жанчыну*). Ікая с Адаркі жонка будзіць, кылі іна с кожным верціць хвостом. Ні ў хату чаго прідбаць, ні здзелыць чаго, верціць хвостом і ўсё. **Абмеж. Павярцець** (пакруціць) **хвостом**. **1.** Зразу пывярцеў хвостом, а тады рыскызаў, як было. Ён такей усігда: пакуль хвостом ні пакруціць, ня здзелыць. **2.** Пывярце-

ла хвостом, ды скоро адумылыся. Ні хваліця, ні хваліця сваіх пляменьніц, пывярцелі хвыста́мі і яны. *Працягл.-фінальн.* **Навярцець** (накруціць, навярцецца, накруціцца, давярцець, дакруціць, давярцецца, дакруціцца) **хвостом**. 1. Знаў ба ты, ско́лька Хвядосінка нывярцеў хвостом. Накру́ціць ён хвостом, што к чорту прагонюць. Па-мойму, нывярцеліся яны хвостом большы некуды. А нукруці́ліся хвостом, ніхай іх халера зыбярцець еткіх сваіх. Даверці́ш хвостом, што сам у дурукáх астáнісься. Ну што я дукручу́ хвостом, што, а кылі я нічога ня відзіў? Хвостом дывярцеліся, што глідзяць на іх, як ны самых пасьледніх у дзяреўні. Дукруці́лыся хвостом, дык дукруці́лыся, ёй стоіла, праўды ат яе ні на грош ні даб'есься. 2. Домніна дычка нывярцела хвостом, вадзіла матка к нейкій бабкі, кызалі, нічога абыйшлося. Етых нечыга хваліць, пукруці́лі хвыста́мі уволу. Наверці́цца хвостом, што прідзіць к маткі з брúхым. І хвостом нукруці́лыся, і замуж так выйшла, што рыскашúцца. Даверцюць хвыста́мі, што, як на сучык, на іх ніхто ні гляніць. Ты ж дакру́ціш хвостом, цябе ж зы самую пасьледнюю шчытаць будуць. Ня ўчы́ла, ні вухрі́ла, ні дукува́ла, паетыму і дывярцеліся хвостом. Дакруці́цца хвостом, схва́ціцца, як пуза на нос палезіць. *Пачын.* **Завярцець** (закруціць) **хвостом**. 1. Як заверціць хвостом,— дужа яму ні хацелыся нічога плахога пры Аўдзея гываріць. Усе нічога, рыска́зывылі, як было, адзін Ляксе́й зукруціў хвостом. 2. І другая заверціць хвостом, як ста́ршыя, у іх ета ужо ў крыві. У дзяреўні зьдзержы́вылыся, а пірæхыла ў горыд і зукруці́ла хвостом.

Гаварыць (кідаць словы) **на вецер**. *Раіць дарэмна, безвынікова, упустую.* Я гываріць на вецір ні ста́ну, есьлі што скажу́ — зна́чыць вы́пыўню. Кідыць словы на вецір ня стоіць. Іпат, бувала, ні разу ні кідаў словы на вецір. **Зак.** **Сказаць** (кінуць словы) **на вецер**. Што ні скажыш, дык ета скажыш на вецір, ішчэ скаверкыіць цябе і пірæверніць усё дыгары ныга́мі. Дума́йш, цябе паслу́хылі? — кінула словы на вецір і большы нічога.

Гаварыць рускім языком. *Выказваць думку ясна, зразумела.* Я табе гываріу рускім ізыком: стыль, нада і ныпряну́цца як нада, і ат росі накінуць ны сябе што. **Зак.** **Сказаць рускім языком.** Скажыш ты і рускім ізыком, і

нямецкім, есьлі ён у рязом прінімаць ня хочыць. Я табе скызаў рускім ізыкам і большы пухтыряць ні ста́ну.

Гадаць на бабах, неадабр. *Выказваць меркаванні без падстаў.* Ну што ён гыдаіць ны быба́х, бежч скарей нада. **Непайн.** **Пагадаць на бабах.** А ты пыгыда́й яшчэ ны быба́х, ці яны табе аддаду́ць, ці, можа, узноў возьмуць.

Гады падбіраюцца, цяп., пр., буд. *Пра надыход пэўнага ўзросту.* Во і табе гады пыдбіра́юцца, а ка́жыцца, ета ўчора ўсё было. Я саўсім дзяўчонкю была, а яму гады пыдбіра́ліся ла́дныя. Як гады будуць пыдбіра́цца, тады задумы́цца большы. **Зак.** **Гады падабраліся, пр., буд.** Неік ніўзаметку гады пыдыбра́ліся, ці даўно хлопцымі былі, а ўжо зы підзьдзіся́т. Пыдбяру́цца гады і жаніцца ураз узыйграіць.

Гады падходзяць, цяп., пр., буд. *Пра адпаведнасць па ўзросту да пэўнай справы.* Твой ужо служыць, а майму гады патходзяюць, сёліта прізва́ўць. Канешня, гады пытхадзі́лі тады, я ж нічога проця ні гыварю́. Ішчэ ён мо́лыд, як будуць пытхадзі́ць гады к службі, тады другая дзела. **Зак.** **Гады падыйшлі, пр., буд.** Пыдыйшлі гады жыва, сёліта ны дзі́йствіцільную нада зьбіра́цца. Гады падойдуць так сора, што ні замеціш.

Гайка слаба. *Пра бясілле вырашыць задачу або ажыццявіць дзеянне.* Га́йка сла́ба ў яго прідумыць што-небудзь лу́ччыя. Што ж ты бяресься кірува́ць, есьлі га́йка сла́ба. Гайкі слабы ў іх пырядкі тама нывадзіць, там нада зь зялезною выдзіржкю людзі, а то й сы стальною.

Гайкі закручваць (завінчваць). *Узмацняць патрабавальнасць.* Новы́й стыршына́ крута ўзяўся га́йкі закру́чывыць. Ты дужа ні глядзі на іх, заві́нчывый гайкі як нада. **Зак.** **Гайкі закруціць (завінціць).** Тут яны рызбься́тнічыліся, а тама ім гайкі закру́цюць жыва. Тваім нада было даўно зукруціць гайкі, яны рузмудрелі большы некуды. Зывіньці гайкі, дык скарей яке́й толк будзіць. **Узмацн.** **Гайкі пазакручваць (пазакруціць, пазавінчваць, пазавінціць).** Каму-каму́, а тваім нада пызакру́чывыць гайкі, і крепка нада. Ім нада пузукруціць гайкі, каб ня пікнулі. Нісма́шна стала, як гайкі пызаві́нчывыў, заторя аціхлі. А тады ім Пушок гайкі крепка пызвы́віньціў, аж пыцішэлі ў яго. **Працягл.-фіна́льн.** **Гайкі назакручваць (назавінчваць).** Ліпяце́нык табе нызакру́чыць

гайкі, яго сымага нада ні абы-як у руках дзіржаць. Ты ўжо нызавінчывыіш гайкі, луччы маўчы з завінчывынь-нім сваім.

Гайкі падкручваць (падвінчываць, падцягываць). *Крыху ўзмацняць патрабавальнасць*. Ты ні сыцісьняйся, гайкі паткручывый, то луччый толк будзіць. Трошку паткручыць гайкі, дзісьціплінку дзержыць. Зразу пріглідаўся, нічога, а тады дывай падвінчывыць гайкі. Каму ты будзіш гайкі пыцьцягвыць, Барчонык рузбуўтаўся, што большы некуды. *Зак. Гайкі падкруціць* (падвінціць, падцягнуць). К нам пупадзецца, дык гайкі паткруцім, як шоўкывый станіць. Ну што ты падвіньціш гайкі, калі ён нікога ў рязон ні прінімаіць. У арміі табе пыцьцягнуць гайкі, там усё пы кымандзі будзіць. *Працягл-фінальн. Гайкі нападкручваць* (нападвінчываць, нападцягываць). Ныпаткручывыў ты гайкі, што ён цябе саўсім слухыць пірістаў. Руспусьціліся, рузмудрелі, твырять, што хочуць,— во так ныпадвінчывыў гайкі. Тэй ныпыцьцягыць гайкі, будзіць пыцьцягнута, яго ж ніхто у рязон браць ня думыць.

Галава аблазіць (аблязаець), *цяп., пр. Пра вялікія клопаты, страты*. Гылыва аблазіць, калі, што і як прідбаць: зыклалі дажджы і сыціхаць ня думыюць дайжа. Што ты нысыцігаіш с пацьцёлкым, у мяне і так гылыва аблізаіць, як етый скот прыкарміць. Проста гылыва аблазіла, як іх да толку давесць, думыў. Як сыбраліся с усіх канцоў — сямейка дзьвінацыць душ, аблізала гылыва, як ныкарміць. *Зак. Галава аблезіць*. Як ні рышчысьляй — і ўчыць нада, і гылыва аблезіць, пакуля іх павывучыш. *Узмацн. Галава пааблазіць* (пааблязаець, пааблезіць), *буд., пр.* Сколька ні дай, зы нядзелю раскоціць, тут гылыва пыаблазіць, айдзе што браць. Пыблізаюць голывы адз забот-клапот, а яны і ў рязон ні бяруць пызабоціцца, прідбаць што. Голывы пыаблезуць труктуваць іх толька ды за імі ухаджывыць. Гылыва пыблізіла, як зь імі сыўлыдаць, каб хут троху слухылі. Нукуплялі пызнячкоў, трясўцца ат холыду, гылыва паблезла, як іх пругудуваць. *Працягл. Галава нааблазіць* (нааблязаець), *іран., буд., пр.* У цябе дужа ныблазіць гылыва пы сям'е, есьлі адною заботыю жывеш, айдзе выпіць. Ні біспакойся, у іх голывы ні пыаблізаюць пы тваём горі. Дужа многа ныбіспакоіўся, гылыва ў яго

ныблázіла: даў дзісятку і забыў, што сын ёсьць. *Гл. Г а л а в а а т в а л і в а е ц я.*

Галава атваліваецца (адпадаець), *цяп., пр., буд. Пра вялікія клопаты, страты.* Тут гылыва атв́алівы́цца, с адным як рызыбра́цца, а ты мяне у другога умыка́іш. Глядзі ты, і ў яго гылыва атпыда́іць, усё дно як клапот по-він рот. Летысь, пакуль мы тут с усім усякім рызыбра́ліся, у нас атв́алівы́ліся голывы. Гылыва будзіць атпыда́ць і ні прідумы́ш, як вы́брыцца. *Зак. Галава атвалі́цца* (атпадзець). Пакуля пріспасобі́ш вас к месту, гылыва атв́алі́цца. Пра ўсіх так думы́ць, клыпаці́ць, біспакоі́цца, і гылыва атпадзець. *Множн. Голавы* (галовы) **паатвала́ваюцца** (паатвалюцца, паадпадаюць, паадпадуць). У вас голывы ні пытв́алівы́юцца, вам ні п чым біспакойства німа. Голывы пытв́алю́цца, ежылі нам адным сныбжа́ць вас. Быцёся, што голывы пытпыда́юць? — цэлы́ будуць. Такія страты етый год са ўсіх бакоў, што, глядзі, голывы пытпаду́ць. Так ныкышыля́лі там, што галовы пытвалю́цца рызыбра́цца. Думы́лі, галовы пытпыда́юць, пакуля тут упыр́ячыліся.

Галава забіта. *Пра заклапочанасць ад розных думак.* У мяне дык адным гылыва забіта — каб вас у людзі скарей вы́вісьць. Чым жа, стра́днік ты мой, у цябе гылыва забіта?

Галава з плеч. *Пра абавязковасць выканання.* Дорыш, есьлі пыбішча́ў, то гылыва с плеч, а прідзі́ць. Я тріпа́цца ні люблю, сказына — гылыва с плеч, ну зьдзелью.

Галава і два вухі, *іран. Бесталковы, дурнаваты.* Што пры яго скажыш: гылыва і два ву́хі.

Галава кружыцца, *цяп., пр. Пра зазнайства, перацэнку сваіх магчымасцей.* У цябе даўно гылыва кру́жыцца, думы́ш, луччы ўсіх. У яго ўсігда гылава кружы́лыся, нос драў угору. *Зак. Галава закружылася,* *пр., буд.* Гылыва ў цябе зукружы́лыся аттаго, што на етый раз табе хырашо ўдалося, думы́ш, ка́жын раз так будзі́ць. Ня бойся, у мяне гылыва ні закружыцца, як у дачок твайго бацькі. *Узмацн. Голавы* (галовы) **пазакружы́ліся,** *пр., буд.* Раз іх там устреці́лі, прівеці́лі, у іх ужо і голывы пузукружы́ліся. Чаго у нас голывы пызакру́жуцца, у вас мазкі ныбікрень скарей стануць. Віду ні пыдыва́йця дужа, ато ў іх зразу галовы пызакру́жуцца.

Галава на плячах. *Пра здольнасць разумець, кеміць.* У Сашкі гылыва ны плічах, ня то што ты як вецір: куды павернуць, туды й гатоў. Каб галовы ны плічах былі, то ні піріхалопілі б.

Галава не баліць, цяп., пр., буд. *Пра адсутнасць заклапочанасці.* У цябе гылыва ні баліць ні за што, у мяне толька дылжнá балець за ўсё ўсякыя. Ну й ладна, кылі мяя гылыва ні балела, ты ж зато многа думыў. У вас гылыва́ ня будзіць балець, вы ўсё ны мяне надзеііся.

Галава баліць. Во-о, твоя гылыва́ баліць, што дровы кынчаюцца, пы табе хуць замёрзні. Каб Васькіна гылыва так балела, то былі б с хлебым,— біс куска б сядзелі. А ўжо ці буду барствывыць, ці пу кусках цігáцца, дужа твоя гылыва будзіць балець.

Зак. Галава не забаліць, буд., пр., Ваша гылыва ні зыбаліць, а я пра ўсё клыпаціся. Як бацька у бальніцу лёг, твоя гылыва ні зыбалела, а мне пріхадзілыся рызрыва́цца ну кускі.

Галава забаліць. Пыдажджы, у Пырхімка зыбаліць гылыва па чомнебудзь. Каб у яго зыбалела гылыва ніхай ба ап чым,— ні разу і нісколька.

Непайн. Галава не пабаліць, буд., пр. У сьвёкыра гылыва ні пыбаліць, знаіць, што будзіць зьдзелына. Ні пыбалела гылыва нісколька за ўсё ўремя.

Галава пабаліць. Яны саўсім ні за што ні бяруцца, а ня то ў іх пыбаліць гылыва. Я знаю, як у іх пыбалела гылыва: вьпіць шукáлі.

Працягл.-фінальн. Галава набаліць, буд., пр. Дужа доўга у Антона гылыва́ ныбаліць,— заўтра забудзіць усё. Ныбалела гылыва: узноў сьпіць як пышаніцу прыдаўшы.

Галава не дрогнула, пр., буд. *Пра адсутнасць хвалявання і клопату.* Там жа ўсё сваё, худзь ба ж пыкльпаціўся, прібраў,— дык гылыва ня дрогнула. Ніхай мякніць, ніхай гніець, у яго дайжа гылыва ня дрогніць ні ап чым ні пріняць, ні прібраць.

Галава дрогнула, пр., буд. Хацела ты, каб у гультуя гылыва дрогнула. Дрогніць у яго гылыва, дажджэсься з моря пагоды.

Галава пухнець, цяп., пр. *Пра наяўнасць шматлікіх клапатлівых і цяжкіх думак.* Я ўжо думыю-думыю, аж гылыва пухніць, і нічога ні прідумыю. Ён так думыў — гылыва пухла, і нічога ні прідумыў.

Галава разураецца, цяп., пр., буд. *Пра вялікую заклапочанасць.* Рузуряіцца гылыва, як у тую бульбу лезьць с канём, іна ж бушуйць. Я столька думыў, як с та-

кея ояды вѣлізыць — прѣма гылыва рузурѣлыся. Чаму ня будзіць гылыва рузурѣца, есьлі столька дзірік і ўсе нада заткнуць. **Зак. Галава разурылася, пр., буд.** Гылыва рузурѣлыся, як зімуваць, і пацьцѣлка пірідзіржаць нада. Тут і ня хочыш, дык гылыва сыма разурѣца, кылі ета ня жыцілі, а шыпірнѣ. **Множн. Голавы (галовы) паразура-ліся** (паразурыліся), *пр., буд.* Голывы пурузурѣліся, куды і ў якей бок бежч, айдзе іскаць. Пурузурѣліся голывы ува ўсіх, што тут дзелыць. Пурузурѣліся галовы ў нас, мы ж нічога ні прідумым. Голывы пурузурѣюцца ат адных толька адзѣ дзяцей, а тута вы ішчѣ пычынаіцца серца рваць. Галовы пыразурѣюцца, нягож ні пыразурѣюцца, а што ж ты думыў. **Узмацн. Галава наразуралася, пр., буд.** У мяне ні так гылыва нурузурѣлыся, мне нада було куды большы выкручывыцца. Ішчѣ нурузурѣіцца гылыва, хваціць.

Галава раскалываецца, цяп., пр., буд. Пра вялікую заклапочанасць. Гылыва рыскалывыіцца, айдзе б трошку клеўру на семя дыстаць. У мяне гылыва рыскалывылыся адз забот, што б я дзелыла, каб ты ні пріехыў. Хужы, кылі гылыва будзіць рыскалывыцца, ды нічога ні прідумыіш. **Зак. Галава раскалолася, пр., буд.** Рыскалолыся гылыва, што цяпер і як дзелыць. А як жа ты думала, жыць прідзіцца, ішчѣ ні раз гылыва расколіцца. **Множн. Голавы (галовы) параскалываліся** (параскалоліся), *пр., буд.* Голывы нашы пырыскалывыліся, — столька мы думылі і тушнувалі. Мы столька думылі, што як толька галовы ні пырыскалоліся. Буваіць, галовы пырыскалыюцца, ды нічога ні прідумыіш. Канешня, у вас галовы пыраскалыюцца, — вы і ў тэй бок ня хочыця глянуць. **Гл. Галава разураецца.**

Галава садовая (яловая), неадабр. Бесталковы, дурнаваты. Гылыва твѣя садовѣя, дзевухна, каго ж ты слухыла, у яго ж пяць жонк, кромѣ цябе. Што ты дзелыіш, гылыва яловѣя, хамут клішчамі к плічам зыпрігаіш.

Галава саломая (мякіная) набіта. Пра слабога розумам. Раз гылыва саломыю набіта, сядзі і маўчы, ні ўлазь зь ізыкам. А што ён разумныя скажыць, кылі гылыва мякіныю набіта.

Галава скіпаецца (ламаецца, раскяпліваецца, раскяпліваецца, разламаецца), цяп., пр., буд. Пра вялі-

кую *заклапочанасць*. Чаго ж яшчэ табе гылыва ськіпаіцца, што цябе так біспакоіць? Сядзіць іна, гарюіць, лумаіцца ў яе гылыва, і нічога ня можыць прідумыць. Рыськяплііцца гылыва, куды цяперя етых ма́лых пріпучаць. А раськеплівыіцца гылыва, а што ж ты думыў — хахынкі табе удавою аста́цца. Ні знаю, ці в́ыхыджу я што зь естымі дукументымі, аж гылыва рызламывыіцца. Гылыва ськіпалыся, як ім было дыбра́цца. Што ў цябе гылыва лумалыся, тут жа ўсё прасьцей прастыга. Знаіш, сколько ўрэмя у мяне гылыва раськеплівылыся, я ж ні знала, што дзельць. А думыіш у мяне гылыва ні рызламывылыся? Тут ні так усё проста, тут гылыва будзіць ськіпаіцца, як што зьдзельць. Будзіць у іх гылыва лума́цца, у гультаёў еткіх. Можыш пупа́сьць у такая пылажэ́нія, што гылыва́ будзіць раськеплівыцца, а в́ыхыду ня ўв́ідзіш. *Зак.* **Галава раскяпілася** (разламалася, разламілася, паскіпалася, паламалася), *пр., буд.* Рыськяпілыся ў яе гылыва, ці ехыць, ці ня ехыць. Кызаў, што пряма гылыва рузлумалыся, што ў іх там такая. Рызламілыся мыя гылыва, куды яшчэ іціць і ў каго спра́шывыць. Ехыць, ня ехыць — гылыва пыськіпалыся. Гылыва пулумалыся, айдзе тэя мушчы́ны маглі задзержыцца. Гылыва раськепіцца, пакуля што прідумыіш. Гылыва разломіцца, і нічога путнога ня будзіць. Чаго ў цябе так ужо гылыва пыськіпаіцца, прідумыіш жа што-небудзь. Ну, галовы можа і ні пулумаюцца, а толька прімудріць нешта нада. *Множн.* **Голавы** (галовы) **параскяпліваліся** (параскепліваліся, паразламаліся, паразламіліся), *пр., буд.* Тут голывы пырьськяплівыліся, думыі, айдзе яны, а яны гарелкі ныбра́лі і пац стог. Галовы пурузлумаліся, мы ўжо ні зна́лі, што й думыць. Чаго б ужо у вас так галовы пырызламіліся? Цэлы будуць, ні пыраськеплівыюцца вашы голывы. Папробуй тут што прідумыі, голывы пурузлумаюцца. Там знаіш, сколько чаго нада ныпрэ́д в́ідзіць, — галовы пыразломюцца. Гл. **Г а л а в а р а з у р а е ц ц а.**

Галава трашчыць, цяп., пр., буд. *Пра вялікую заклапочанасць.* Гылыва́ тряшчы́ць, як я тут пірізіму́ю адна. Гылыва ўжо ў яго тряшчэла, тряшчэла, і так ён, і етык прікідывыў. Гылыва ні раз ішчэ будзіць тряшчэць, як вы́вірнуцца і як што прідба́ць. *Зак.* **Галава затрашчэла, пр., буд.** Кызаў, што й гылыва зытряшчэла, ды нічога ні прідумыў. Кірува́ць такім хызй́йством — дык ладна гылыва зытряшчы́ць. *Множн.* **Голавы** (галовы) **пазатрашчэ-**

лі, пр., буд. Дальшы — большы, і адно ні пулучаіцца, і другая, тут у нас і голывы пызытряшчэлі. Ніхай-ка, ніхай, пакуль у дзела ўлезуць, то галовы пызытрішчаць. *Узмацн. Галава натрашчэлася, пр., буд.* Мушчыны пашлі, адна, як палка, ў хачі, за ўсім сьма, дык гылыва нытряшчэлыся. Астáнісься адна—гылыва нытряшчыцца уволю. *Гл. Галава разураецца.*

Галавою налажыць (накласць). *Загінуць.* Пашлі і гылавою нылажылі абоя. Гылавою ты нылажы на етыя грошы, я піріжыву. Ныкладзец гылавою, абізацільна ныкладзец, так яму ня бойдзіцца. *Параўн.:* Тут баба выражаыла, гылавою нылажыла, там, тут бабін кут.

Галавою плаціць. *Гінуць.* Я гылавою плаціць зы цябе ні хачу, сам расхлёбывыйся. **Зак. Галавою заплаціць.** Во й зыплаціў гылавою зы свае дуры. *Множн. Галовамі* (голавамі, галавамі) **пазаплаціць.** Дорга ж дужа абыйшлося ім краньнё: галовымі пызыплацілі. А каб і голывымі пызыплацілі, ніхто б дужа ні плакыў па еткіх атлётых. Ніхай яны гылывамі пызыплоцюць зы мае сьлёзы.

Галаву забіваць. *Запамінаць непатрэбнае, вельмі многа думаць.* Зыбіваіць сабе гылаву ўсякыю ірундою, чым нада і чым ні нада. **Зак. Галаву забіць.** Адным забіў гылаву — што Верка луччы ўсіх, і ніяк нічым ні піріўбядзіш. *Узмацн. Галаву пазабіваць* (пазабіць). Пызыбіваюць голывы адзін другому лухтою нісусьветныю. Ты ж чытай, што зыдалі, ато заб'еш гылаву чым ні нада.

Галаву знімаць. 1. *Сурова караць.* Бályвыцца, канешня, бályицца, алі толька што ж гылаву зьнімаць, кылі на ім і так кожа ды косьці. 2. *Забіваць.* Ні такея атлёты былі, і то голывы ім зьнімалі. **Зак. Галаву зняць.** 1. Ты ў мяне даржэсься, што я сь цябе гылаву зьніму. 2. Дзельцы нічога ні хацеў, паехыў, скруціўся нейдзі, гылаву зьнялі. *Множн. Голавы* (галовы) **пазнімаць** (пазняць). 1. Ета ніхто ні найдзіцца іх уняць, голывы пызнімаць, каб уціхлі троху. Во пызніаць ба галовы, каб с ума ні схадзілі. 2. Голывы зы такая дзела пызнімаць нада зразу. Нарвуцца ны такіх самых атлётых, і пазнімуць голывы. *Працяг.-фінальн. Галаву назнімаць.* 1. Нызнімаіць ён гылаву, яго ніхто дужа ні баіцца. 2. Пырцізаны яго злавілі і спрашыюць: «Ну, нызнімаў зь людзей голывы? Як свыя дзержыцца?»

Галаву класць (лажыць). 1. *Гінуць*. Гылаву класьць зы цябе ніхто ні станіць. Нямнога ахотнікы ў лажыць гылаву у дурным дзелі. 2. *Рашуча заступацца або руцацца*. За хрэсныга бацьку гылаву ўкладзець. Адзін зу другога гылаву ўложыць — так сьпеліся. **Зак. Галаву пакласць** (палажыць). 1. Мой пыц самым Берліным гылаву ўпыклаў. Ні я буду, што ты гылаву паложыш сы сваім храцірым. 2. Такімі дружбымі сталі, што адзін ат аднаго ніны шаг, кажыцца, адзін зу другога гылаву пыкладуць. Анька зу Кузьмовічы ў гылаву б, верна, пылажыла — так стаіць за іх. **Законч. Галаву скласць** (злажыць). *Загінуць*. Ні знаю, айдзе й гылаву склаў, айдзе й магіла яго, пріслалі, што прыпаў бізь васьцей. Многія кудрічані тут, пад Горкымі, на Проні, голывы злажылі.

Галаву круціць (кружыць). *Легкадумна зачароўваць*. Круціць дзеўкі гылаву, а йна думыць, што ён браць зьбіраіцца. Голывы хлопцым кружыць, любіць, каб зы хвастом бегылі. **Зак. Галаву закруціць** (закружыць). Гылаву дзеўкі зукруціў, што места сабе ні находзіць. Ён гылаву зукружыць умець, як хочыш можыць прікінуцца. **Пачын. Галаву ўскруціць** (ускружыць). Зы Марыіною дачкою улігаіць, відна, ні на сьмех ускруціла гылаву. Нейкыя ж у Белі ускружыла яму гылаву, ні вылазіць аттуля. **Непаўн. Галаву пакруціць** (пакружыць). Троху пукруціла хлапцў гылаву, рана замуж выскычала. Тымарі гылаву пукружыў, а жаніўся зь Веркыю. **Працягл.-фінальн. Галаву накруціць** (накружыць, дакруціць, дакружыць). Ні пасьледнія халера быў, нукруціў дзеўкым голывы. Храбрыя дужа была, нукружыла гылаву Сямёну, што кінуў з брíoхым і паехыў. Дакруціш ты голывы, дакруціш, ны самы пасьледній жэнісься і будзіш жыць. Што, дукружыла гылаву, і рада б замуж, ды ні бяруць.

Галаву прытуляць (прыхінаць). *Знаходзіць прытулак*. Трошку у Шуркі гылаву прітуляла, а тады зывірбувалыся і паехыла. Ці загыдзя хто знаіць, айдзе прідзіцца гылаву пріхінаць. **Зак. Галаву прытуліць** (прыхінуць). Што мы, с кустоў глядзелі, як дзяреўня смыліць, а прішлі, як немцы ацступілі, — адны гылавешкі, нейдзі і гылаву прітуліць. Айдзе ж мне і гылаву пріхінуць, калі ні ў цябе. **Множн. Голавы** (галовы) **папрытуліць** (папрытуляць, папрыхінуць, папрыхінаць). Ета хырашо, што цётка доб-

рыя, дык пыпрітулілі голывы, а так ба айдзе вы дзіваліся. Галовы пыпрітулялі на ўрэмя у Санькіныя цёшчы. Бедныя дзеці, айдзе ім цяперіцька пыпріхінуць галовы. Пыпріхіналі галовы у Вульляны каўшоўскія, спасіба ёй, ні ткызала. *Працягл.-фінальн.* **Галаву напрытуляць** (напрыхінаць). У Віряб'ёвых ня дужа гылаву ныпрітуляіш. Сколька ты ўрэмя ныпріхінала у іх гылаву?

Галавы не станець, буд., пр. *Не хопіць сродкаў.* Твае гылавы ні стаіць учыць іх зразу чэцьвіра. Каб на ўсіх вас петывыцца аднаму, і гылавы б ні стала.

Ганяцца за доўгім (длінным) **рублём.** *Пастаянна імкнуцца да лёгкага і вялікага заробку.* Пычанець гыняцца за доўгім рублём, а там кымпаніі пойдучь, гарелычка, і сап'ецца. Нійдзе яму ні было места, усё за длінным рублём гыняўся. *Непайн.* **Паганяцца за доўгім** (длінным) **рублём.** Гады два пыгыняўся за доўгім рублём, паездзіў дый асеўся. Што, есьлі пыгыняіцца за длінным рублём, ня дужа яны смашныя длінныя етыя. *Працягл.-фінальн.* **Наганяцца** (даганяцца) **за доўгім** (длінным) **рублём.** А ныгыняўся за доўгім рублём, збыў ахоту. Як пысядзіць калі біс капейкі ў кырманы, тады ныгыняіцца за длінным рублём. Дыгыняўся за доўгім рублём, пріехыў галым голінькій, што на ём, то і ўсё. Дыгыняюцца за длінным рублём, як бялішчынскія атлёты.

Ганяць сабак (лодыра), *асудж.* *Бяздзельніцаць, гультаяваць.* Я віджу, што ў цябе адно зыняція — гыняць сыбак. Кынчай-ка гыняць лодыря ды бяріся зы цяслў. *Непайн.* **Паганяць сабак** (лодыра). Два месіцы сыбак пыгыняў. Пыгынялі лодыря уволю, ня хочыцца цяперь ні за што ім брацца. *Законч.* **Адганяць сабак** (лодыра). Ці адгыняў ты сыбак, ці ўзноў ні за што ня возьмісься. Лодыря адгынялі, бярісіся зы работу. *Працягл.-фінальн.* **Наганяць** (даганяць) **сабак** (лодыра). Ныгыняюць сыбак, хвацяюцца за розум. Ныгынялі лодыря, прыбяздзельнічылі паўгода. Дыгыняў сыбак, хваціўся вумá. Лодыря дыгыняюць, што прідуць пызычаць і хлеба, і грошы, ну ні дам, ніхай кідаюць гультайства.

Гарадзіць чапуху (ярунду, чуш), *неадабр.* *Гаварыць пустое.* Дужа нам іныцірэсна слухыць, што ён будзіць чупуху гырадзіць. Гародзіць нейкыю ірунду, пайдзём. Сядзелі, гырадзілі чуш, я там доўга ні тарчэла. *Зак.* **Згарадзіць чапуху** (ярунду, чуш). Я дык дўмыю, што ўсю ету

чупуху згырадзіў твой зяць. Згырадзіць ірунду яму, што раз плёнуць. Згырадзілі чуш і пашлі ізыкамі лахыць адна адной. *Непайн.* **Пагарадзіць чапуху** (ярунду, чуш). Сыбра́ліся, пыгырадзілі чупуху́ і рызыйшліся. Што ён там аньціресныга рыска́жыць, так, пыгародзіць ірунду́. Ганна ізвесна што, чуш пыгародзіць і пышла́. *Працягл.-фінальн.* **Нагарадзіць** (дагарадзіць) **чапуху** (ярунду, чуш). Прішоў, ныгырадзіў чупухі, нібытта ўсё ета праўда. Толька слухый іх, яны ныгародзюць ірунды. Чуш ныгырадзілі ўся́кю, сыбра́лі мох з балота. Дыгародзіш чупуху, што апсымяюць, толька і ўсяго. Ірунду дыгырадзіў, яны атвярну́ліся і пашлі, а ты гырадзі. Нехта вас дужа слухыць будзіць, дыгародзіця чуш, што папросюць с хаты.

Гара з плеч звалілася (спала, упала), *пр., буд. Пра наступленне палёгкі.* Цяперя я свабодна, пряма як гыра с плеч звалілыся. Пріпуціла свайго меншыга, дык у мяне што гыра́ с плеч спала́. Як у хату на зіму яны ўлезлі, дык у мяне гыра с плеч упала́. Калі ў мяне ета гыра́ с плеч зва́ліцца? Як гыра́ с плеч зь естымі дзіцямі спадзець, тады і к табе можа калі зыбягу́. Жду—ні дажду́ся, калі мне ета гыра с плеч упадзець.

Гарам (гарру) **гарэць** (брацца). *Гінуць, прападаць.* Ніхай га́рым яно ўсё гаріць, нічога яму ні жа́лка, прыпыда́іць — ну й ніхай прыпыда́іць. Каб га́рым усё бра́лыся, ён ба па́льцым ні шывяльну́ў. Во га́рью ніхай гаріць, да́йжа у тэй бок ні гляніць. Ніхай іна га́рью бяре́цца і жы́знья тыка́я, каб я тут хуць на́ дзінь яшчэ аста́ўся. *Зак.* **Гарам** (гарру) **згарэць** (узяцца). Каб га́рым усё згарела, і вачэй ба ні ў́зьяну́ у тэй бок глянучь. Хуць га́рью вазьмі́ся, яму худзь ба што, пад'еў, гармоню зы плячо і пыда́ўся. Ніхай ты га́рью згарі́ш зь естымі сваі́мі рызгаворы́мі. Луччы яно га́рью возьмі́цца дзела такая, што я тут магу зьдзельць.

Гарачая галава. *Пра нявытрыманага, неразважлівага.* Андрей быў гырячыя гылыва, як успы́хніць на што ні па́думы́шы — ні дгыварі́ць. Раз гыря́чыя гылыва́ — вадою халодною нада, ён тады асты́ніць сы сваё гылавою.

Гарод (прасла) **гарадзіць**, *неадабр. Рабіць бескарысную справу.* Ці стоіла і гарод гырадзіць, калі ні зна́лі толкым, ш чаго пычына́ць. Што ты зыга́дыш пры́сла гырадзі́ць с кыхля́нкою, хто табе яе зьдзелы́ць. *Зак.* **Гарод** (прасла) **згарадзіць**. Возьмі́ся — толька гарод згаро-

дзіш, толку ня будзіць ніякыга. Пычына́ць, каб толька прясла згырадзіць, я ні хачу, а як нада зьдзелыць — уремя ня будзіць. *Працягл.-фінальн. Гарод* (прасла) **на-гарадзіць** (дагарадзіць). Куды ета к чорту гадзіцца: ныгырадзіў гарод і кінуў. Бяру́цца, каб толька прясла ныгырадзіць, большы нічога. Ныгародзіш прясла — я зы цябе пірядзелывыць ня буду. Што, дыгырадзіў гарод, рысьцягыіш? Дыгародзіця пряслы сы сваім нысьці-ла́ньнім, як ба́хніцца усё ўніз.

Гарэць ад (са) стыда (страму). *Адчуваць вялікі со-рам*. Пыглядзелі мы на іх, абея пряма гарелі ац стыда́. Ня трогый, іна і так гаріць сы стыда́. Мы ў хату, а ён кыпа́іцца ў сундуку: што ты дзелыіш? што табе нада?— гареў ён, гареў ац стра́му, дый гарець большы некуды. Тут нада гарець сы стыда, а яму худзь ба што. *Зак. Зга-рэць ад (са) стыда* (страму). Ны яго месьці нада було згарець ац стыда. Мы й то гарелі ац страму, а ды яго ні дайшло. Кінь, ато наткнўцца — дык будзіць згарець сы стра́му. *Непаўн. Пагарэць ад (са) стыда* (страму). Не, йдзі, пыгаріш сы стыда — будзіш знаць, як браць чужоя. Там яму сядзець было ня дужа пріятна, пыгареў ац страму. *Працягл. Нагарэцца ад (са) стыда* (страму). Каб ныгареўся ац стыда, як Цюхялёнычык, тады б, можа, пурузумнеў. Хваціла абаім, ныгареліся сы страму, вый-шлі кр́асныя, што ра́кі.

Гарэць у руках. *Выходзіць лоўка, хутка*. За што ня возьміцца, усё гаріць у рука́х. Ён быў ма́сьцір ні табе ві́рста́, у яго ўсё, бува́ла, гарела ў рука́х.

Гатоў скрозь зямлю праваліцца. *Пра адчуванне вя-лікага сораму, няёмкасці*. Я быў гатоў скрозь зямлю прываліцца ат еткыга стра́му. Мы б гатовы скрозь зямлю прываліцца посьлі тых кынапель.

Гіблае (прапашчае) **дзела.** *Дрэнная або дарэмная справа*. Гіблыя дзела задумывыць што ра́зым зь Дзім'я-нёнкым. Гіблыя дзела ў Івана, што ён цяпер даб'еца?— нічога. У Стыхвана што-небудзь сыйскывыць — прыпа-шчыя дзела.

Гладзіць па галоўкі, неадабр. Патворнічаць. Гла́дзіла сваіх пы галоўкі і дыгла́дзілыся — дайжа вады пыда́ць ня хочуць. *Зак. Пагладзіць па галоўкі*. Зы такея дуры ба́цька цябе пы галоўкі ні пыгла́дзіць. *Працягл.-фінальн.*

Нагладзіць (нагладзіцца, дагладзіць, дагладзіцца) **па галоўкі**. Ныгладзіш ты яго пы галоўкі, што цірізь якей год-два ён пойдзіць пы гылыва́х. А ныгладзіліся іх пы галоўкі, нада ў рукі браць, ды крепка. Усё прышча́ла, зуступа́лыся, ну й дыгладзіла пы галоўкі: сьма пла́чыць. Я нічога ня буду гываріць, а толька самі пачу́ствуюць, што дыгладзіліся пы галоўкі.

Гладзіць пад шэрсць (проця шэрсці), *гумар. Рабіць, гаварыць наперакор*. Ты пыбаі́сься, ета Пёкла — тая, бувала, ні глядзела, усё іх гладзіла пач шэрсць. Ла́дна, кылі ўсё па шэрсці ды па шэрсці, а ніхай хто пычанець гладзіць проця шэрсці — во тады сябе пыка́жуць. *Зак. Пагладзіць пад шэрсць* (проця шэрсці). А ты папробый-ка пыгладзь пач шэрсць, тады яго луччы пызна́іш. Я ні пыбаю́ся і проця шэрсці пыгладзіць. *Працягл.-фінальн. Нагладзіць* (нагладзіцца, дагладзіць, дагладзіцца) **пад шэрсць** (проця шэрсці). Ты ныгладзіш пач шэрсць, будзіць ця́рпець, ця́рпець, а тады бі́рыгісь. Ныгладзіць ён проця шэрсці Іўтуха́. Ныгладзі́сься пач шэрсць, яны доўга чы́кыцца ныўра́д ці ста́нуць. Ай, Прося, пі́ріста́нь, ты і так ныгладзі́лыся іх проця шэрсці. Дыгладзі́уць яны Сямёна пач шэрсць, ён шу́ціць ня лю́біць. Зь ім жа так: адно слова ня тоя скажы́ш — і зыкі́пеў, дык дыгладзі́ш проця шэрсці. Глядзі, дыгладзі́сься пач шэрсць, ныжы-веш сабе урагоў на ўсю жы́сьць. Усі́гда йна лю́біла путку-лупну́ць, ну, во й дыгладзі́лыся проця шэрсці.

Гладзіць па шэрсці, *гумар. Рабіць прыемнае; паддобрыва́цца, улагоджва́ючы*. Кажныга гладзіць па шэрсці, проця слова ні ска́жыць. *Зак. Пагладзіць па шэрсці*. Ня сердзі, пыгладзь па шэрсці, ніхай ні кі́піць. *Працягл.-фінальн. Нагладзіць* (нагладзіцца, дагладзіць, дагладзіцца) **па шэрсці**. Ныгладзі́ла свайго кума па шэрсці: ла́іць на чом свет ста́іць незышта. Ныгладзі́сься па шэрсці, скоро ныдае́сьць. Дыгладзі́лі б́рігадзі́ра па шэрсці, атыбра́ў калёсы. Можа й мы дыгладзі́мся Ві́цку па шэрсці, як тэя Ко́лю.

Глухая цяцера, *абразж. Глушак, глухі*. Ці гыварі, ці ні гыварі глухой цяцері, ён, як па́лка, нічога ня чу́іць. Усё ры́ўна што з глухою цяцерію, ні так, ні етык с табою.

Глухей цецярлюк, *абразж. Глушак, глухі*. Што яму ўталку́іш — глухей ціцярлю́к, нада у самыя ву́ха кріча́ць.

Глытаць слёзы. *Плакаць, стрымліваючы рыданні.* Сколька раз мы відзілі: стаіць Зьмітрок зу вуглом, глытаіць сьлёзы. *Непайн.* **Паглытаць слёзы.** Ну што іна, троху пыглытала сьлёзы ды пышл́а. *Узмацн.* **Наглытацца слёз.** Ныглыталіся сьлёз усі ўтрёх, і пла́кыць жа дужа быя́ліся.

Глядзець бальшымі вачамі. *Вельмі здзіўляцца.* Ну што глядзіш бальшы́мі выча́мі, як сказыаў, так і будзіць. **Зак.** **Паглядзець бальшымі вачамі.** Стаім мы, нічога, рызгыва́ривым, а ён прашоў міма, пыглядзеў бальшы́мі выча́мі. *Аднакр.* **Глянуць бальшымі вачамі.** Глянула бальшы́мі выча́мі, нічога ні сказы́ала. *Шматкр.* **Паглядаць (паглядываць) бальшымі вачамі.** Ці йна мяне ні пызна́ла, ці што: усё пыгліда́ла бальшы́мі выча́мі. Усе ўжо кругом сталі пыгля́дывыць бальшы́мі выча́мі, тады чуць-чуць сы́ціхлі. *Працягл.-фінальн.* **Наглядзецца бальшы́мі вачамі.** Ныглядзелыся я і бальшы́мі выча́мі, і малы́мі, ці мне пірв́іна́ ета відзіць.

Глядзець ваўком (воўкам). *Выяўляць злосць у позірку.* Нешта Мітрыхван ны Кацю глядзіць ваўком. Тры гады хадзіў, воўкым глядзеў, усё ня мог забыць таго сходу. **Зак.** **Паглядзець ваўком (воўкам).** Абоя пыгладзелі ваўком і атвярну́ліся зра́зу. А па мне ніхай пыгладзіць воўкым, а хочыць—ніхай сыба́кыю гляні́ць. *Аднакр.* **Глянуць (зірнуць) ваўком (воўкам).** Усігда, як праходзіць, гляніць ваўком і атверні́цца у другей бок. Ны Хвядору глянуп ваўкым і ўсім астатні́м дайжа здра́стуй ні сказыаў. У і́хный бок зірнець воўкым усігда, кажы́цца б, зьеў там каго. *Шматкр.* **Паглядаць (паглядываць) ваўком (воўкам).** Чаго ета ён пыгліда́іць ваўком на Люську? Доўга воўкым пыглідаў, гады два. Учора і прывыджа́ць зь вічарі́нкі ні пашоў, і сяньня пыгля́дыіць ваўком. *Працягл.-фінальн.* **Наглядзецца ваўком (воўкам).** Ты ныглядзеўся на і́х ваўком, што большы некуды, і маўчы. Ныгладзі́цца воўкым, турну́ць калі-небудзь, што адно ша́лупі́цца будзіць трынчэць.

Глядзець ва ўсе вочы. *Надзвычай здзіўляцца ад неразумення.* Я стаў, стаю, а ён глядзіць ва ўсе вочы: і пызна́ць ба нада, і ня вері́цца. **Зак.** **Паглядзець ва ўсе вочы.** Ва ўсе вочы пыглядзеў, спі́рва́ хацеў, відна, сказыаць нешта, а тады пывярну́ўся і пашоў. *Аднакр.* **Глянуць ва ўсе вочы.** Ва ўсе вочы глянупла: аткуля я ўзя́ўся.

Шматкр. Паглядаць (паглядываць) **ва ўсе вочы.** А чаго ж Ганна пыглідаіць ва ўсе вочы? Пыглядывыіць ва ўсе вочы, ня веріць, што я тут магу быць. *Працягл.-фінальн. Наглядзеца* (нагледзеца) **ва ўсе вочы.** За дзесіць гадоў нагледзіліся мы ва ўсе вочы на іх жызньню.

Глядзець другімі вачамі. *Ацэньваць іначай.* Посьлі таго случыя мы сталі глядзець ны Лявонowych другімі вычамі. *Зак. Паглядзець другімі вачамі.* Па-мойму, цяперя яны пыглідзіць другімі вычамі, раз самі увідзілі такая дзела. *Аднакр. Глянуць другімі вачамі.* А вы глянёця другімі вычамі, ато прівыклі ўсё хваліць. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **другімі вачамі.** А ніхай, я ўжо другімі вычамі пыглідаю на ўсю тую кытывасію. Цяперя і ты другімі вычамі пыглядывыіш ны Стыхвана?

Глядзець за сабою. *Быць уважлівым у адносінах да сябе, да сваіх наводзін.* Вулька абы-чаго ні ляпніць, іна строгія, усігда зы сабою глядзіць. Лісей, бувала, глядзеў зы сабою, у чым зря ні разу на людзі ня выйшыў. *Зак. Паглядзець за сабою.* Пыгладзі зы сабою, можа і табе што-небудзь іначы дзельць нада. *Аднакр. Глянуць за сабою.* А ты калі-небудзь вазьмі ды глянё зы сабою. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **за сабою.** Я б табе саветывыў зы сабою луччы пыглідаць. А зы сабою пыглядывыць тожа нада, ня толька зу другімі.

Глядзець зверху ўніз. *Адносіцца з непавагай, пагардай.* Прівык ты глядзець зьверху ўніз на ўсіх. *Зак. Паглядзець зверху ўніз.* А мне, думыіш, дужа важна, есьлі ны мяне хто пыгладзіць зьверху ўніз. *Аднакр. Глянуць зверху ўніз.* Ніхай глянёць зьверху ўніз, ніхай глянёць зьнізу ўверх ці саўсім ні глядзіць — мне ета ноль біс палычкі. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **зверху ўніз.** Быркаўчонок — тэй, бувала, на ўсіх пыглідаў зьверху ўніз: як жа, быгаства нямерныя було. Ты замеціла: ны сваіх дзевык ён пыглядывыіць зьверху ўніз.

Глядзець (паглядзець, глянуць, зірнуць) **ненашта** (ненавашта). *Пра марнае, слабае, малое.* Відзіла я тую кыравёнку, там глядзець ненышта. Сёліта капуста ні зырадзіла, кычанкі пу кулаку, глядзець ненывышта. Узяў жонку, што пыгладзець ненышта, плоскыя, як доска, і сьперіду, і ззаду. Як рысхвалюць, як рызрісуюць — ня дзеўка, а пісыныя крысавіца, а зірнеш — пыгладзець ненывышта. Глянуць ненышта баня тая, воз дроў і то гні-

лых. Скасіў, раськінуў, сагрёб, а 'як склаў — і глянуць ненывышта, хуць у резьвіны бярі. Каб знаў, што там ненышта зірнуць, і ні пашоў ба. Там саўсім ненывышта зірнуць на тую цёлычку: худзенькыя, здохлінькыя, ці будзіць зь яе толк якей.

Глядзець прама ў вочы. *Адчуваць сябе невінаватым, незалежным.* Я гляджу прэма ў вочы, мне стыдзіцца нечыга. А што ім цяпер атходзіць, глідзяць прэма ў вочы. **Зак. Паглядзець прама ў вочы.** Пыглядзець прэма ў вочы ты ня можыш, совісьць мўчыць.

Глядзець праўдзе ў вочы (ліцо). *Правільна ацэньваць становішча.* Не, пру Кузьму дренныга я нічога ні скажу, ён усігда глядзеў праўдзі ў вочы. Ты глядзі праўдзі ў ліцо, нечыга хвастом вярцець. **Зак. Паглядзець праўдзе ў вочы (ліцо).** Я магу пыглядзець праўдзі ў вочы. Ты ж хуць раз пыглядзі праўдзі ў ліцо. **Аднакр. Глянуць (зірнуць) праўдзе ў вочы (ліцо).** Во калі ты надумыўся глянуць праўдзі ў вочы. Што, баісься глянуць праўдзі ў ліцо? Канешня, стыдна зірнуць праўдзі ў вочы.

Глядзець са свае калакольні. *Разважаць, меркаваць суб'ектыўна.* Ты на ўсё глядзіш сы свае кылакольні. **Зак. Паглядзець са свае калакольні.** А ты пыглядзі ні сы свае кылакольні, а паслўхый, што другея гаворюць. **Аднакр. Глянуць (зірнуць) са свае калакольні.** Сы свае кылакольні глянучь ляхчэй, ды нада глядзець, айдзе праўда. Як зірнеш толька сы свае кылакольні, то многа ня ўвідзіш. **Шматкр. Паглядаць (паглядываць) са свае калакольні.** А ён усю жысьць пыглідаіць кругом сы свае кылакольні, як яму патходзіць. Ім жа ныравіцца пыглідывыць толька сы свае кылакольні.

Глядзець скрозь пальцы. *Праднамерана не звяртаць увагі.* Каб у дзецтві ні глядзела на іхнія дўрікі скрозь пальцы, ды дзіржала хырашэнька ў руках, то й цяпер ба толк быў. **Зак. Паглядзець скрозь пальцы.** Раз пыглядзіш скрозь пальцы, другі раз, а на трецьцый ён і сам вўхым ні пывядзець. **Аднакр. Глянуць скрозь пальцы.** Есьлі я цяпер ні абрачу ўніманія, гляну скрозь пальцы, то посьлі ён мяне і ў рязон ня возьміць. **Шматкр. Паглядаць (паглядываць) скрозь пальцы.** Ды пары да ўрэмя я пыглідаю скрозь пальцы. Што ж ён пыглідывыць скрозь пальцы, тут нада строгія меры прінімаць.

Глядзець у бутылку (бутылачку, румку, румачку, стаканчык), *іран. Выпіваць*. Звык во і звык глядзець у бутылку, зьдзельць што — і ня думый зыстыўляць. Што ты зь ім скажыш, глядзіць у бутылычку. Куды-куды, а ў рюмку глядзіць. Куды можа й ні глядзеў, а ў рюмычку глядзеў часта. Чаму ні наўчыўся, а ў стыканчык глядзець наўчыўся. **Зак. Паглядзець у бутылку** (бутылачку, румку, румачку, стаканчык). Калі ж ты пасьпеў у бутылку пыглядзець? Абоя пыгледзелі ў бутылычку, відзіш, як ідуць. Айдзе ты пыгледзіш у рюмку, кылі дыхнуць некылі. Пы паходкі відна, што пыгледзелі ў рюмычку. Учора мы ладна пыгледзелі ў стыканчык ну лугу. **Аднакр. Глянуць** (заглянуць, зірнуць) **у бутылку** (бутылачку, румку, румачку, стаканчык). Во, дык вы абая глянулі ў бутылку. Відзіш, Піліп глянуў у бутылычку, як рысхаджыіць. Ніхай толька гляніць у рюмку, вясёлый, усё рысказыіць, луччы німа чылавека. Як гляніць у рюмычку, такіх нымяроў няткалыіць, толька дзяржысь. Ты ці ні глянула ў стыканчык, што песьні заводзіш. Зыглянуць у бутылку ты ўмеіш, нечыга кызаць, ды есьлі яшчэ с крысьняком тым сойдзісься. Зыглініць у бутылычку, тады пашоў вышапрудзіцца. З раньня ў рюмку зыглянуў, сь песьнімі ходзіць па горыду. Ні біжайся, умеіць зыглянуць у рюмычку. Есьлі зыглянуў у стыканчык, толку ні даб'есься, будзіць абы-што верзыць і ўсё. Зыглінець у стыканчык і дывай бушуваць. Ці ні зірнуў ты ў бутылку, нешта дужа вясёла рызгыварііш. Канешня, зірнуў у бутылычку, відзіш, як аратырствыіць, рукамі рызмахыіць. Глядзі, ні прівучай, раз, другей зірнець у рюмку — ня твучыш. Зірнулі ў рюмычку, верна, ў Мыланкі, вясёлыя ідуць. Во-о, мыя кума, ты, знаць, і ў стыканчык зірнула сяньня. **Шматкр. Паглядаць** (паглядываць, заглядаць, заглядываць) **у бутылку** (бутылачку, румку, румачку, стаканчык). Раншы ня піў, а цяпер стаў пыглідаць у бутылку. Купляй, купляй, звучывый, звыкніцца пыглідаць у бутылычку — пранцы тады атвучыш. Мой быў пычаў пыглідаць у рюмку, я жыва атвучыла. Калі ж ён наўчыўся пыглідаць у рюмычку? Каб меншы пыглідаў у стыканчык, хужы б ні было. У бутылку пыгладывыіць, дый глядзіць, каб часьцей. А што ты думыў, Васіль, сьвятэй? — пыгладывыў у бутылычку. Стаў і стаў пыгладывыць у рюмку, а ў рукі некому было ўзяць, так і сьпіўся. Каб к

чаму добрыму, а ў рюмычку пыглядывыць і ўчыць ні нада. Раз пычаў у стыканчык пыглядывыць, ня ждзжы пуця. Зыглідаіць у бутылку і мой, асобінна як сь Церіхывымі сойдзіцца. Ну што, зыглідаіш у бутылычку, ці ні лі Карнея наўчыўся. Кідый-ка ты зыглідаць у рюмку, нада жызьню строіць. Ці ня тэй ега Максім, што ўсё ў рюмычку зыглідаў? Зыглідаў ў стыканчык, і відзіш, чым кончыў?— найшлі мёртвыга. Зыглядывылі у бутылку абоя, а цяперіцька паехылі, ні знаю, як тама. У бутылычку б зыглядывыў, адно грошы ніхто ні зырыбляіць. Лі бацькі наўчыўся зыглядывыць у рюмку. А мой, ты думыіш, лўччыя цаца, у рюмычку зыглядыіць, ні пральлець. Зыглядывыў ба ў стыканчык, ды ніхто дырма ставіць ня хочыць.

Глядзец у воба. *Быць уважлівым, асцярожным.* Падзіш, дык глядзі там у воба, пы быка́х ні зівай і варон ні лаві. **Зак. Паглядзец у воба.** Сьпірва пыглядзі ў воба, а тады ізыкам трыплі. *Аднакр. Глянуць у воба.* Так ні ўсігда бувайць і дзелыіцца, нада перш глянуць у воба. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **у воба.** Адзін астаеься, дык пыглідай у воба, ато нікаторыя каровы толька і глідзяць, каб шмыгнуць. Пыглядывыі у воба, прапўсьціш і ня ўгледзіш.

Глядзец у вочы. *Паддобравацца, падлізвацца.* Нечыга мне ў вочы глядзец, большы нічога ні палўчыш. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **у вочы.** Во любіць зыбігаць нычальства, як новыга брігадзіра пыставілі, етому пыглідаіць у вочы. Нідырма пыглядывыў Сашку ў вочы, пулучыў, што хацеў.

Глядзец у гроб (магілу, зямлю). *Быць блізка да смерці.* Я ўжо ў гроб глядзеў летыся, пакуля г дыктырам ні абраціўся. Нідаўна відзіў у горыдзі Максіма: чуць пірідзьвігаіцца, глядзіць у магілу. Ну што ж, кылі Матруна глядзіць у зямлю, ёй жа даўно зы дзівяноста. *Шматкр. Паглядаць у гроб* (магілу, зямлю). Старэй мой ні жылец, ён ужо ў гроб пыглідаіць. У прошлым гаду ў магілу пыглідаў, а сёліта жаніцца ўзыйграўся. Аць сьмертухны нійдзе ня дзенісься, і Маріна ў зямлю пыглядыць.

Глядзец у душу. *Разбірацца ў пачуццях.* Можа ты яму і ў душу глядзіш, толька ня відзіш там нічагенічка. **Зак. Паглядзец у душу.** Ну, ну, ты, канешня, ма́сьцір і

ў душў пыглядзець. *Аднакр. Глянуць (зірнуць) у душу.* Вот ты гаворіш, іна тыка́я, ды еткы́я, а ці глянуў ты ў яе душу, што тама тварі́цца. Перш чым так судзі́ць, нада зірну́ць чылавеку ў душу.

Глядзець у зубы, неадабр. Вазі́цца, далікатні́чаць. Я глядзець у зубы доўга ні ста́ну, у мяне, брат, скоро паслўхы́ш. *Зак. Паглядзець у зубы.* Не, большы табе ў зубы ні пыглі́дзяць, хва́ціць прі́твыря́цца. *Аднакр. Глянуць (зірнуць) у зубы.* Што табе, у зу́бы ні гля́нулі, як ты хаце́ў? Ду́мыў, у зу́бы яму зірну́ць, ца́цу еткыму, ды не, ні на тых ны́рваўся.

Глядзець у корань, гумар. Дабі́рацца да сутна́сці. Ці помні́ш, як Арьхі́п любі́ў крі́чаць: «Я ўсі́гда гляджу́ ў ко́рінь!» *Зак. Паглядзець у корань.* Нада ня проста што пачу́ў, то й трі́пану́ць, а нада пыглядзець у ко́рінь. *Аднакр. Глянуць (зірнуць) у корань.* Паду́шкі і на́вылкі—эта так, чупуха́, ты глянё́ у ко́рінь. Як зірну́ў у ко́рінь, то й пыня́ў, чаго яны ры́зівяю́цца ўсі́гда. *Шматкр. Паглядаць (паглядываць) у корань.* Ду́мый, пыглі́дай у ко́рінь, скарей ры́зьярэ́сься. У ко́рінь ё́н пыгля́дывы́ць, ды ня відзі́ць нічо́га.

Глядзець у кусты. Ме́ць намер па́кінуць, пазба́віцца кло́патаў. Выйдзі́м на луг, дык усе работы́юць, а Ганьні́на дычка ўсе́ глядзі́ць у кусты́. У любым дзелі́ глядзі́ць у кусты́. *Шматкр. Паглядаць (паглядываць) у кусты.* Хва́ціць пыглі́даць у кусты́, зы ця́бе ніхто́ друге́й ня зьдзельы́ць. Грі́ша ні пі́рярве́цца ні́йдзе, любі́ць пыгля́дывы́ць у кусты́.

Глядзець у́пярод (уперад, на́пярод, на́перад). *Уме́ць пра́дбачы́ць будуча́е.* Вы ў́сякым дзелі́ нада глядзець у́пярэ́д. Хто глядзі́ць у́пери́д, тэй ні ў́ чом ні прыйграе́ць. Ты ж ужо́ ні ма́лінькы́я, учы́ся глядзець ны́пярэ́д. Есьлі́ б на́пери́д глядзе́ў тро́шку, то ні пупа́ў ба у еткі́й прыса́к. *Зак. Паглядзець у́пярод (уперад, на́пярод, на́перад).* Перш чым што дзельы́ць, Я́нка пыгля́дзіць у́пярэ́д. Ты пыгля́дзі ў́пери́д, паду́мый, у ця́бе ж клы́ка сена́ ні́ма. Пыда́джы, ё́н будзі́ць ны́пярэ́д глядзець і ны́за́д а́гліда́цца — і бі́з мы́лыка аста́ні́цца. А́га, Сенька́ пыгля́дзіць на́пери́д,— во к за́ўт́риму́ куска́ хлеба́ ня будзі́ць, і ё́н ні пы́забоці́цца. *Аднакр. Глянуць (зірнуць, за́глянуць) у́перад (у́пярод, на́перад, на́пярод).* Ня ў́меі́ш ты гля́нуць у́пярэ́д, саўсі́м ня ў́меі́ш. Ты ж глянё́ у́пери́д, ты ж

зы паўгода згалеш і абасеіш. Скот імець нада, ды нада ж глянуць наперід, сена ў цябе саўсім жа скупа. Тут ні нада пріцсказывыць,— каб трошку зірнуў уперэд, пыняў ба, што так дзельць ня стоіць. Ныперэд зірні: зіма ны насў, с-паць сынегу цігаць будзіш атаўку. Хведзька — разумный чылавек, ён табе зыгляніць уперід, што ты дайжа й ні падумыш. Сыпірва зыгляніць ныперэд, прікініць, а тады ўжо дзельць. Хто наперід зыглянець, ні прыйграіць. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць, заглядаць, заглядываць) **упярод** (уперад, напярод, наперад). А ты ня толька пры сяннішнія думы, а і ўперэд пыглідай. Ты ж ні гамзі ўсё зразу, троху і напяред пыглідай. А я ўсігда наперід пыглідаю, іначы ні прыживеш. Мне што, я ўжо старуха, а табе нада пыгладывыць уперэд. Трошку большы пыгладывый уперід, цяпер ты сам хызяін. Я дык ба ны тваём месці і ныперэд пыгладывыў, адным днём ні прыживеш. Сыціпан усігда зыглідаў уперэд. Мала ты зыглідайш наперід. Зыгладывый уперэд, зыгладывый, табе йшчэ жыць ды жыць. Сыціпаніда біс пріпасу ні часу, іна ўсігда уперід зыгладывыць. І ныперэд зыгладывыла, і прышчыталыся, як ня думышы.

Глядзец у рот, неадабр. *Лісліва паддобрывацца.* Тэй мыхалею вярзець, а яны пысядуць кружка і глідзяць у рот. Ні стыда, ні якой совісьці у чылавека, пріпрецца, сядзіць і глядзіць у рот, каб яго замецілі. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **у рот.** Дайжа збоку становіцца нялоўка, як яны пыглідаюць стыршыніхі ў рот. І ў рот пыгладывыць можаць, і с паўлітрым падлезьць умеіць.

Гнацца за доўгім (длінным) **рублём.** *Імкнуцца да лёгкага і вялікага заробку.* Гырас усігда гнаўся за доўгім рублём. Я за длінным рублём ні ганюся і на пуп браць ні стану. *Зак. Пагнацца за доўгім* (длінным) **рублём.** Пагонісься за доўгім рублём і пыціряіш здароўя. За длінным рублём пыгнаўся, пыгнаўся, зьыхыў некуды і скруціўся там. *Гл. Ганяцца за доўгім рублём.*

Гнаць у карак (шыю, тры шыі, каршэнь, сугон). *Прыпешваць настойліва і груба.* Дужа я цябе стану гнаць у карык. Што ты мяне гоніш у шыю, ці я твоя пыдданыя. А ні гані ў трі шыі, зьдзельім, сколька пасьпеім. Будзіш так гнаць у каршэнь, дык заўтра саўсім ня выйдзім. Ніхто іх там дужа ні гнаў у сугон, сколька маглі, столька й дзельлі.

Гнуца (сагінаца, згінаца) у дугу (у крук, крукам, у тры пагібелі, у баранній рог). *Працаваць да поўнай знямогі.* Гнуўся ў дугу на чорта лысыга. Гніся і гніся ў крук, і ласквыга слова ні пачуіш. Сколька ж дзед гнуўся крюком, каб дзісяціну тую купіць. Не, ня ждзжы, каб я ішчэ гнуўся ны цябе ў тры пагібілі. Якей толк, есьлі ён у быраньній рог гнуўся. Бутуіцца, піклуіцца, у дугу сыгінаіцца — усё зь яго мала. Тры месяцы пругультайнічылі, а цяперя дывай хвытаць, аж у крук сыгінаюцца. Ахота ж табе сыгінацца у быраньній рог, як сь цябе ні хваціць таго, што ёсьць. Усё зьгінаюцца у дугу, ніяк ні ныжадыюцца. Зьгінаўся у крук сколька хочыш, адна ша́на. Я б так ні зьгінаўся крюком на чорта лысыга. Зьгінаўся ў тры пагібілі, а ймець жа за ета нічога ня ймеў. Хвыталі, сьпяшылі, зьгіналіся ў тры пагібілі — нашто, каму, ны цяперішнія руссуждзенія ні ўзяўся б.

Гнуць (весць) лінію (чыю-н.). *Настойліва адстойваць і ажыццяўляць меркаванні.* Сярге́й настойлівы́й, яго́ ня дужа піряспоріш, усігда гнець сваю лінію. Што ні гаворюць, а ён гнець Анто́ныву лінію. Вун Хведзька — тэй усігда сваю лінію веў. Хто паўлітра пыста́віў, таго й лінію вядзець.

Гнуць сваё. *Настойліва дабівацца, адстойваць.* Гні сваё і ні ацступай. Пычаў быў гнуць сваё, ну яго ніхто ні пыдзьдзіржаў.

Гнуць спіну. 1. *Працаваць да поўнай знямогі.* Я б, ка́жыцца, так ня гнуў спіну́, ці сь цябе чаго ма́ла. 2. *Прыніжацца, падлізвацца.* Ня гні ты піряд ім спіну́, ці ён табе пуспучува́іць. *Узмацн.* **Пагнуць спіну.** 1. Пагну́лі мы спіну́ на чорта, — а што ты здзелыіш: ні паслу́хый — у Гірма́нію атпра́віць. 2. Любіць, каб піряд ім пагну́лі спіну. *Працягл.-фінальн.* **Нагнуць спіну.** 1. Нагну́лі спіну́ ну гультая́ў тых. 2. Нагну́лі спіну, выпрасі́ліся і ныкля́нчыліся большы некуды.

Гнуць у дугу (у тры пагібелі, у баранній рог). *Поўнасьцю падпарадкоўваць, тыраніць.* Я ні разу б і ні падума́ла, што Сонька тыка́я уредны́я, іна ж гнець у дугу нявестку. Папервысьці яго́ там у тры пагібілі гну́лі. Лі́страт гнець Сямёна́ у быраньній рог, а тэй усё маўчы́ць. *Узмацн.* **Пагнуць у дугу** (у тры пагібелі, у баранній рог). У дугу іх пагну́ць ні ўда́сца, яны жы́ва атпор да́дуць. Дума́ў, пагнець у тры пагібілі, ажно не, ні на тых

нырваўся. Пагнуць іх у быраньній рог і пікнуць ні да-
дучь. *Працягл.-фінальн.* **Нагнуць у дугу** (у тры пагібелі,
у бараньні рог). Нагнулі яго у дугу хваціць, толька ду-
ра́к, што муўчаў і цярьпеў. Ніхай толька пупудзецца,
нагнуць у трі пагібілі, і замужыства ні захочыць. А на-
гну́ла у быраньній рог, ніхай яе вы́лымиць.

Гнуць шыю (карак, горб, хрыбет, хрыбеціну), *нездав.*
Працаваць да поўнай знямогі. Доўга я гнуў шыю ні за
што, пакуль ні абрузуміўся. Ны каго ты гнеш ка́рык і
за што—зы ча́рку гарелкі? Во гнуў, гнуў горб, дык дайжа
спасі́ба ні скызáлі. Ці помніш, як твой старэй гнуў хрыбет,
усё грошы зьбіраў зямлю купляць. Сколька я гнуў хрыбе-
ціну ны ліжабокыў тых, каб ны цяперішні розум, дык
ба й ні глянуў. *Узмацн.* **Пагнуць шыю** (карак, горб, хры-
бет, хрыбеціну). А якей толк, што ён столька пагнуў
шыю? Як пагнец карык зы нівошта бяс толку, можа
трошку пызна́іць жызьню. Пагнулі горб, а ны каго
пагнулі і за што зы я́кыя? Ну, пагнуў хрыбет, дык хуць
адзі́яння такая-сякая спра́віў. Ні сыпашы раншы бацькі
у пекла, ішчэ пагнеш хрыбеціну. *Працягл.-фінальн.* **На-
гнуць шыю** (карак, горб, хрыбет, хрыбеціну). Ліпскій
нагнуў шыю на тоя кодла, пряма у бытрыка́х хадзіў. Пой-
дзіць — то нагнец карык, ні зы зя́ця будзіць, а зы пы́пі-
ха́йлу. Здорыва горб нагну́лі, пакуль ны сваё усе троху
ўзьбіліся. За чаты́рі гады нагнуў хрыбет большы некуды.
Схадзі, пыжыві, нагнеш хрыбеціну, тады апомнісься.

Год ад году (года). *З цягам часу.* Чаго ж табе гурю-
ва́ць дужа, год ад году сыны на ногі пыдніма́юцца. Год
ад года слабею і слабею, як тэй кызаў, і гады пыдбіра́-
юцца, і сілы пыдбіва́юцца.

Голь перакатная. 1. *Бядняк.* Жывець голь піріка́тныя,
капейчыны зу душою німа, усё ў горла і ў горла — прыпі-
ва́іць. 2. *Беднасць.* Заела цябе нейкыя голь піріка́тныя.

Гол як сакол (бізун). *Вельмі бедны.* Ну ўзялі зяця,
ну што тэй зяць, гол як сакол, усё быга́ства, што на ём,
нада ж яму што й спра́віць. Што пры яго тулкува́ць, кылі
ён гол як бізун.

Гонам гнаць, груб. *Выганяць, праганяць.* Я гоным ба
гнала с хаты вогіріў етых. Цябе ж гоным гонюць, а ты
усё лезіш. *Узмацн.* **Гонам пагнаць.** Нада було гоным
пыгна́ць ат'етулі́цька, ато дужа зь імі руссусо́лівы́ш.

Гора (заботы, клопату) **мала**. *Пра бестурботнасць, бесклапотнасць*. Сколька тут ня біся, ім горя мала, саўсім ні сучуствуюць, што табе цяжола. Я бутуйся ды пацери сіл, а яму і заботы мала, пад'еў і ў карты. Ці я ні знаю, што табе клопату мала аб усім, глядзіш, каб нехта другой дзелыў.

Гора з плеч звалілася (спала, упала), *пр., буд.* *Пра пазбайленне ад злыбеды, пакут, вялікага клопату*. Горя ў мяне с плеч звалілася, зайдзі-ка, я рыспікую бутыльчку, у мяне тут стыяла. Каб ужо як скарей горя с плеч спала зь естым сеным. Я дык ажно свыбадней уздыхнуў, як еткыя горя с плеч упала. Ці дажджэца іна, што ў яе горя с плеч зваліцца. Ніхай, пыўрімяні, можа як горя с плеч спадзець, тады пыстыраімся зьездзіць. Ці даждуся я такога ўремя, што ў мяне горя с плеч упадзець.

Гора мыкаць. *Пакутаваць у нястачы*. Мыкыю горя ўвесь век, а ім худзь ба што, ні спыгыдаюць, ні пусучуствуюць. *Непайн.* **Гора памыкаць**. Ніхай зьездзіць, горя памыкыць, толька на пользу пойдзіць. *Працягл.-фінальн.* **Гора намыкацца**. Сьвірідзіха намыкылася горя, а сколька пріхадзілыся ріванець, ріванець і жаліцца не к кыму пайціць.

Гора паспытаць (зведаць). *Перажыць нягоды*. Хто горя пыспытаў, як я, тэй ні скажыць, што ёй лёгка жывецца. Пастой, ні хваліся, ішчэ можа столька горя зьведыш,— большы некуды. Чаго ня зьведыў, а горя зьведыў, большы ні нада, ды ат каго пўтніга.

Гора размыкаць. *Пазбавіцца цяжкага стану*. Паехыла г дацэ, пыбыла трі дні, хуць горя трошычку размыкала.

Гора хваціць (цяпнуць). *Перажыць вострыя нягоды*. Абоя горя хвацілі, доўга будуць помніць. Адна с тріма малымі асталыся на хўтырі у трыццыць гадоў, цяпнула горя уволю. *Незак., адзінк.* **Гора хватаць** (цяпаць). У вайну хвыталі людзі горя, і галодныя, і халодныя, і ац страху кылаціліся. Цяпыў горя, седзючы як воўк у той халупіні.

Горка нада, неадабр. Неабавязкова. Горька нада табе тэя госьці, ня йдзі, бўдзіш плесца аттуля нызад, цімныта — вока выкылі. Горька нада мне жыніхі твае.

Горла (глотка) **не высыхаець**, *груб., цян., пр. Пра беспрабуднае п'янства*. П'юць і п'юць, горла ні высыхаіць, як ікая капейчына зывядзеца — ны гарелку. Ні талкуй ты мне пры свайго зяця, глотка ў яго ні рáзычку ні высыхаіць. Во былі п'янчугі, дык п'янчугі, горла ў іх ні калі ні высыхала. Хлістаў стыканымі, глотка ўсё ўремя ні высыхала. **Горла** (глотка) **высыхаець**, *цян., пр.* Ці высыхаіць у яго горла калі-нібўдзь? А ты думы́ш, у Чубука глотка калі высыхаіць? Во піў, дык піў, худзь ба высыхала калі-небудзь горла. Можа толька як спаў, то глотка высыхала, а паднімаўся—узноў піў. *Гл.* Горла не прасыхаець.

Горла (глотка) **не прасыхаець**, *груб., цян., пр. Пра беспрабуднае п'янства*. Пашлі учышчаць адзін к другому, узноў горлы ні прысыхаюць. Пычшчасціла ёй у замужыстве так, што нікому еткыга замужу ні пыжылаю: п'ець, глотка ні прысыхаіць. І ў аднаго горла ні прысыхала, і ў другога. Сколька тут жылі, столька й пілі, глоткі ні прысыхалі. **Горла** (глотка) **прасыхаець**. П'ець і п'ець біспірарыўна, ці прысыхаіць у яго хуць калі горла? Айдзе ў іх глотка прысыхаіць, есьлі п'юць, як у леічку. Калі ты відзіў, каб у Дзім'янёнка горла прысыхала. Прысыхала глотка ў яго,—учора нывбраўся, як сьвіньня, ны чылавека ня быў паходж. *Зак.* **Горла** (глотка) **не прасохла**, *пр., буд.* Ат учырашніга горла не прасохла, а яны ўзноў мыгазін пытпіраюць. У цябе ж глотка ішчэ ні прасохла, а табе ўзноў пыдыва́й. Ні прасохніць горла ат адной п'янкi, стаў ім яшчэ. Ай, апушчэнцы, глоткі ў іх ні разу ні прасохнуць. **Горла** (глотка) **прасохла**. Вун ці відзіш, як у твайго дыражэнькыга прасохла горла: чуць ны ныгах стаіць. Дажджэсься, у Колі горла прасохніць. Ці прасохнуць калі-небудзь у іх глоткі, ці нысытаюцца гарелішчы?

Горла (глотку) **заліваць**, *груб. Нанівацца*. Ні ўгаворіш і ня ўпросіш, горла зыліваіць і большы нічога. Ні знаіш, што яны маглі дзельць? — глоткі заліва́лі, во што дзельлі. *Зак.* **Горла** (глотку) **заліць**. Адно зыня́ція знаіць — найціць, айдзе горла заліць. Як зальлець глотку, тады даволін, усяго табе нывішчаіць, хуць зылатэя горы. *Множн.* **Горлы** (глоткі) **пазалиць** (пазаливаць). Пызылілі горлы, як толька ні пудуреюць ат п'янкi. Пызальлюць глоткі, тады ім моря пы калена. Горлы пызылі-

ваюць і цігаюцца ўсю ноч, гырланюць пад вокнымі. Пызыліва́лі глоткі — і ні пытхадзі, ні гыварі ні слова. *Працягл.-фінальн.* **Горла** (глотку) **назаліваць** (дазаліваць). Нызыліваіш горла, што возьміць мятлу і пату́ріць с хаты. Адзін ужо нызыліваў глотку і другога еткі́й самы́й канец жджэць. Дызыліва́іць горла, што апрагеецца айдзе-небудзь, і на́йдуць, як сыба́ку, ніжывога. Дызыліва́іць глотку, што ду цю́рмы дако́іцца.

Горла (глотку) **разяваць** (распасціраць), *груб.* *Гучна крычаць, лаяцца.* Глян-ка, іка́я там горла рызіва́іць, ці ня ўзноў Хнычонкыва. Пыўдні́я горла рыспысьціра́ла, як толька ні расьселяся. І на полі глотку рызіва́юць, нійдзе спакою сабе ні на́йдуць. Ні рыспысьціра́й глотку, і біс тваіх песін му́тырна. *Зак.* **Горла** (глотку) **разявіць** (разінуць, распасцерць). Пыдаджы́-ка, ішчэ кума́ твыя патключы́цца, горла рызявіць. Горла разінуў, што за трі вярсты чу́тна. Ні хвытала толька цябе, ты яшчэ горла ні рыспасце́р. Рызяў яшчэ глотку і ты, паслу́хыім. Марі́на глотку разінула, вулі́ца кало́іцца. Ніхай толька Сонька глотку рыспастрець, тады наслу́хыісься. *Множн.* **Горлы** (глоткі) **паразявіць** (паразяваць, паразінуць, параспасцерць, параспасціраць). Пастой, сі́час узноў горлы пырызі́ваюць. Каб толька горлы пырызіва́ць, спакойна ня могуць. Пыразіну́лі горлы свае, ніхай ба людзей пыстыдзі́ліся. Сыбра́ліся ўместа, сі́час пырыспысьцяру́ць горлы. Пырызіва́юць глоткі, слова ні даду́ць скызаць. Што мы крі́чым, вы са́мі пыразіну́лі глоткі, як дуракі́ якея. Пырыспысьціра́юць глоткі адна пі́рід адно́ю: ета хырашо, а тая яшчэ чышчы. *Працягл.-фінальн.* **Горла** (глотку) **наразяваць** (нараспасціраць, даразяваць, дараспасціраць). Нырызіва́ла горла, знаць, успакоі́лыся-тыкі. Нырыспысьціра́іш ты горла, вот ныла́ю я твае бакі́, ну й ныла́ю. Што, адна нырызіва́ла глотку? — даўно так нада было. А нырыспысьціра́іця глоткі свае, нырыспысьціра́іця, ні дырма́ ваша пячэ́ння хляхочы́ць, нешта чу́іць. Дырызіва́ў горла, змоўк, як вады ў рот ныбра́ў. Іна́ дырыспысьціра́іць горла, на́йдзіцца хто-небудзь, заткне́ць. Пыгля́дзіш, што дырызіва́іш глотку, ета хляхочы́ш ты ні пі́рід дабром. Дырыспысьціра́лі глоткі, сы́ціхлі і ні зву́ка посьлі́ тога, як с аўсом пі́пу́тылі.

Горла (глотку) **расчыняць** (распускаяць), *груб.* *Крычаць, лаяцца.* Горла рышчы́няць нечы́га, можна спакойна

пыгываріць. Меншы горла руспускай, яго ўжо наслухыліся. Зы ўсякыю мелыч ты глотку рышчыняйш. Ні руспускай так глотку с крікым сваім, цябе ўволю чулі. **Зак. Горла** (глотку) **расчыніць** (распусціць). Ня то што што здзелыцца, а ніхай нешта пыкажыцца, січас горла рашчыніць. Горла распўсьціць, ні глядзіць, ці старый, ці малый, усе ў яго пйд адну грядёнку. Ёй глотку рышчыніць нядоўга, зу любую мелыч зывядзецца ўміг. Руспусціў глотку, што ніякыга успыкаенія німа. **Множн. Горлы** (глоткі) **парасчыніць** (парасчыняць, параспусціць, параспускаць). Ты ж слухыў, чаго там яны горлы пырышчынілі? Пырышчыняюць горлы, дык кріку аднаго ні дбяресься. Чуў, як горлы пуруспусыцілі твае ніныгядныя? Ніхай пуруспускаюць горлы—ні піраслухыш. Як пырышчынілі глоткі адна на дну, чаго яны толька ні дытвырjali. Затронь толька, січас глоткі пырышчыняюць. Узняліся, пуруспусыцілі глоткі — во была указэя слухыць. **Працягл.-фінальн. Горла** (глотку) **нарасчыняць** (нараспускаць, дарасчыняць, дараспускаць). Даслужысься, нырышчыняйш горла, як пыкачў с хаты. Нуруспускайця вы горла, што вопрыміцьцю бежч будзіця. Пышла, як аплёвыныя, во нуруспускала глотку. Ты можыш дырышчыняць горла ікраз, як Пёкла пірід Агеім. Дырышчыняў глотку, нырваўся ны сваё — так апсеклі, што пашоў, як мыла зьеўшы. Дуруспускайць тая прукорорша глотку, што пайду і нылаю сколько ўлезіць.

Горла (глотку) **рваць** (драць), *груб. Крычаць, лаяцца*. Работыць — меншы ўсіх, а горла рваць — большы ўсіх. Шаўчонкывы горлы дзяруць, ніяк зу пустаць ні памірюцца. Глоткі нешта рвалі, я ні пріслухывуўся за што. Чаго ты глотку дзяреш, ты ж разгледзься, хто тут вінуват. **Узмацн. Горла** (глотку) **нарваць** (надраць). Рáзьві ні нырвáлі ішчэ горла, рáзьві ні ныкрічáліся, як пустадомкі якея? Ня сьціхніць, пакуль горла ні ныдзярець, і ні ўспакоіцца. Ну, сыйшліся, ня скоро цяпер глоткі нарвўць, ня скоро ўспакоюцца. Ныдрáла глотку, ажно ахріпла, во нячыстыя сіла, а ні баба!

Горы варочаць (пераварачываць, вярнуць, здзвігаць). *Паказваць у працы магутнасць, вялікія вынікі*. Як сіла была, я горы варочыў, а цяпер не, ня тоя. Я і ні знаю, ці работыў хто столька, як Дзяніс, ён горы піривырачывуў. Не, горы вярнуць я ні стáну, ні надзейся. Ты яго

толька пусыці ны вічарінку зьбегыць, тады ён гатоў горы зьдзьвігаць. **Зак. Горы перавярнуць** (звярнуць, здзьвінуць). Каб яны хацелі дзельць, горы піривярнулі б. Ты ўжо хочыш горы зьвярнуць. Як бяреца, кажыцца, горы зьдзьвініць, а цірізь мінуту астыў і ўся ахота прыпала. **Узмацн. Горы паварочаць** (папераварачываць, паперавярнуць, паздзвінуць, паздзвігаць). Ух, узяўся, глядзі, каб горы ні паварочыў. С такімі сілымі можна горы выпірэвырачывыць, ды яшчэ як! Каб ты атнасілыся к яму пычылавечыскі, ён ба табе горы выпірэвярнуў. Горы пазьдзьвінуць ні бішчаім, а толька нешта ж зьдзельым. Ніхай толька возьмуцца дружна, яны горы пызьдзьвігаюць. **Працяг-фінальн. Горы наварочаць** (напераварачываць, наздзвігаць). Ныварочыў горы: дзень дзельў як нада, другой прубуўтаўся, а на треццй саўсім ні прішоў. Андрей с Толікым выпірэвырачыюць горы, хочыш—ды пакосыў дойдуць і зывалюцца спаць. Вы ўжо там нызьдзьвігали горы, хвацілі.

Грабавая цішына. *Поўная майклівасць.* Стыяла тыкая грыбыва́я цішына́, што худзь ба муха прызьвінела. І цёмна, як вока вы́кылыць, і грыбыва́я цішына, ажно кропна становіцца.

Гроза (туча) **збіраецца** (находзіць), *звыч. жарт., цяп., пр. Пра надыход небяспекі.* Ныт табою гро́за збіра́іцца даўно, сваё палу́чыш. С аднае пятлі вы́лізіць, у другую ўскочыць, узноў ны яго гро́за́ находзіць. Ікая ныда мною туча збіра́іцца, што ты вы́думы́ш. Бірягіся, Васіль, туча ныт табою большая находзіць. Ладна, што ўсё абыйшлося, толька гро́за збіра́лыся ні дырма́. Гро́за ны цябе ныхадзіла, ре́мінь пы табе чуць-чуць ні пугуляў. Гро́зныя туча збіра́лыся, ажно дзіўна, што ты так лёгінька вы́круціўся. **Зак. Гроза** (туча) **сабралася** (найшла), *пр., буд.* Ці праўду кызалі, што тут ныт табою гро́за сыбра́лыся? Увідзіў, што тучы сыбра́ліся — ны машы́ну, к по́їзду і толька быў, ішчы́ яго, сьвішчы́ ў Сібі́рі. Ныт табою туча ла́дныя ныйшла́, тут табе ня вы́круціцца. Уціка́й, тады позна будзіць, як гро́за сы́бярэца. На́йдзіць і ныт табою гро́за, пыдажджы́ трошку. Як тучы на́йдуць, тады спыхва́цісься: ой, нашто ж мне было так дзельць.

Граша меднага (ломанага) **не стоіць**, *цяп., пр., Пра нікуды не вартае.* Нашто табе купля́ць еткую рвань, кылі

іна грышá медныга ня стоіць. Вьікінь ты свае шчы́пці, яны грышá ломыныга ня стоюць. Тоя тряхолья грыша медныга ня стоіла, а ты зы яго быта́лію ўзьнімаіш. А што там было добрыя, там нічога грыша ломыныга ня стоіла.

Гробіць сябе. *Падрываць сваё здароўе.* Нашто ёй гробіць сябе, разві́ ета жызьня, кінула б і пышла. Мы там ні работылі, а гробілі сябе. **Зак.** **Угробіць сябе.** І мокрыя, і халодныя, ды кожны дзень і пашлі, і пашлі, так і ўгробілі сябе. *Узмацн.* **Пагробіць** (паўгробіць) **сябе.** Пагробілі сябе гарелкыю, пілі ж бяс просыпу. Ці вы паўгробіць сябе хочыця, ці што, нада ж і аддыхаць троху. *Законч.* **Дагробіць сябе.** І так хьірліш, а ня будзіш слухыць — дагробіш сябе.

Грош цана [у базарный дзень]. *Пра малакаштоўнае.* Грош цына́ тваім сывам. Во зьдзелыў граблі, ім грош цына, дый то ні ка́жны кúпіць. Грош цына такому чылавеку, за месіц прап'ець усё. Грош цына ў бызарный дзень твайму рукадзелію. Грош цына яго абішчáніім, і то ў бызарный дзень.

Грошы куры не клююць, *цяп., пр. Пра нязмернае багацце.* А што яму біспакоіцца, у яго грошы кúры ні клююць. Чаго ім пра што было тужыць, кылі ў іх грошы куры ні клюва́лі. **Зак.** **Грошы куры не паклююць.** Калі ні пріедзіць, усё хва́ліцца: «У мяне, мол, грошы кúры ні паклююць».

Груба гавара. *Выказваючыся прасталінейна.* Гру́ба гывыра́, пашоў ён к чорту. Ні чылавек ён, а, груба гывыра, нячы́стыя сіла.

Грудзь калясом, *гумар. Бадзёра.* Відзіш, як Ягор дзяржыцца: грудзь кылясом і ша́пка на вóху.

Грыбы закапыліваць, *груб. Крыўдзіцца, прымаючы непрыступны і злосны выгляд.* Чаго ён грібы зыкапы́лівыць, наду́ўся, што клоп. **Зак.** **Грыбы закапыліць.** Як зыкапы́ліў грібы,—ні так, ні па ём скызáлі. *Множн.* **Грыбы пазакапыліць** (пазакапыліваць). Ніхто ім нічога там ні скызáў, а яны — фу! — грібы пызыкапы́лілі,—уродзьдзя такая. А ні чыпáй, толька грібы пызыкапы́ліюць. *Працягл.-фінальн.* **Грыбы назакапыліваць** (дазакапыліваць). У мяне скоро грібы нызыкапы́лііць, я дужа

яго кріўляння люблю. Дызыкапылііш грібы, што с табою дайжа ніхто сесьць ці пыстыяць ні захочыць.

Грэсь (аграбаць, заграбаць) **лапатаю**, *звыч. неадабр. Многа атрымліваць, браць*. Чаму ім ня жыць, кылі абоя грьбўць грошы лупатыю. Ны склэдзі ён лупатыю агрібаў, пакуль ні турнулі. Сямён куды ні паедзіць, усюдых зыгрібаіць лупатыю. *Час. Пагрэсь* (пааграбаць) **лапатаю**. Січас яму нічога ні пупыдаіць, а тады ён пагрёб лупатыю. Паехыў, думыў, пыгрібаіць лупатыю грошы, ды не, нада рукі прылажыць. *Множн. Нагрэсь* **лапатаю**. Сколька яны чаго ныхвыталі, пряма ныгряблі лупатыю, большы й гресьць некуды. *Працягл.-фінальн. Нагрэса* (нааграбацца) **лапатаю**. Ікая совісьць у іх ува ўсіх, ныгрябліся чужбіны лупатыю. Сёліта столька грібоў, што, знаць, ні разу большы ні было, ныгрібаюцца людзі лупатыю.

Грэх папутаў, *пр., буд. Пра выпадковасць зробленага непрыемнага ўчынку*. Ні трілюдзця вы—грэх папўтыў,—сам рыссыбачыўся большы некуды. Ці я ж хацеў такога, мяне грэх папўтыў. Есьлі будзіш дзіржаць сябе ў руках, ні папўтыць ні грэх, ні два.

Грэць (гнаць) **грэнку**. *Злаваць, затойваць злосць*. Данілу есьлі ўсёрдзіш чым-небудзь, ён дзесіць гадоў будзіць грэць грэнку і будзіць стыр'яцца атамсьціць. Пакуля жылі, гналі гэрчыкі грэнку на іх, а ўсё й пычалася з-зу чупухі — з-зу курей. *Зак. Загнаць грэнку*. Зы лазіцу тады зыгнаў грэнку, большы ні ач чога. *Час. Пагрэць грэнку*. Ці яго дужа хто быяўся, кылі ён, бырані бог, ды пагреў грэнку. *Працягл.-фінальн. Нагрэць* (нагнаць, дагрэць, дагнаць) **грэнку**. Нагреіць ён грэнку, гряннік етый, абразуюць, есьлі сам ні абразуіцца. Нагоніць грэнку з дурачыньнім, усігда хляхочыць ну людзей, як чорт нейкій. Дагреў грэнку зь яго гряннём, усе людзі між сабою як людзі, а ён збоку — ні пы яго: там ні так скызалі, тут ня етык ступілі. Ой, дагоніш грэнку, хто-небудзь такая ацстрыпаліць, што ня ўсьпеіш апомніцца.

Грэць змяю на грудзях. *Праяўляць клопаты аб стоеным ворагу, нядобразычліўцу*. Ну што, ці табе ні кызалі, што греіш змяю ну грудзях. *Зак. Сагрэць змяю на грудзях*. Змяю ну грудзях сагреў ны сваю гылаву. *Час. Прыгрэць змяю на грудзях*. Прыгреў змяю ну грудзях, цяпера вохыць. *Непаўн. Пагрэць змяю на грудзях*. Ты

сам знаў, што ета зы чылавек, во й пагреў зьмяю ну грудзях. **Законч. Атагрэць змяю на грудзях.** Атагрелі зьмяю ну грудзях, цяпер ні знаюць, якая сабе места найціць. **Працягл.-фінальн. Нагрэць** (дагрэць) **змяю на грудзях.** Нагреіш зьмяю ну грудзях, ён адзьдзячыць, хочыш, якую бумагу напішыць. Дагрелі зьмяю ну грудзях — еў, піў і ныбріхаў.

Грэць зубы, іран. *Бяздзейнічаць, праводзячы час на свежым паветры.* Яны плотнікі такея пупаліся: як я парюся — і яны нешта цюкыюць, як чуць атварнуўся куды — яны зубы греюць. Паехылі пыхаць, дык ці яны пыхалі, — грелі зубы і большы нічога. **Непайн. Пагрэць зубы.** Думыш, яны работыць будуць? — так, пагреюць зубы дый паедуць. **Працягл.-фінальн. Нагрэць** (дагрэць) **зубы.** Нагреіця зубы, што дайжа есьць ні палучыця, сколько ныкыпалі, столька й ежця. Усе разым дагрелі зубы — ну й стоіць, нічагенічка ж дзельць ня хочуць.

Грэць рукі. *Нажывацца грамадскімі прыбыткамі, чу-жым дабром.* Ладный быў злodziй, жыў лі мбара, греў там рукі. **Зак. Пагрэць рукі.** Так і цыляіць, каб айдзе рукі пагрэць, бязь естыга жыць ня можаць. **Узмацн. Нагрэць рукі.** Каму ні прішлося нічога, а Зьмітрок нагрэў рукі. **Працягл.-фінальн. Дагрэць рукі.** Калі-небудзь пупадзецца, то ня выкруціцца, во й дагреіць рукі.

Грэшным дзелам. *Не зусім сумленна (пабочнае слова).* Я ўжо грэшным дзелым чарычку ўзяў. А-а, калі грэшным дзелым і к куме зайдзіш. Яно б грэшным дзелым і пагрэцца б ні пыўрядзіла.

Губа не дура, гумар. *Пра наяўнасць густу.* Я знаю, што ў цябе губа ня дура: капусты ні ўзяў, зы мяса схваціўся. Знаіць, за кім пріўдаріць, губа ня дура, у яго даўній рашчот: каб цесьцівым дабром папользвыцца.

Губіць душу. 1. *Рабіць злачынства.* Нашто табе губіць душў, ці ты сваімі рукамі ні прыжывеш. 2. *Забіваць.* Я б так губіць душу ня мог, у мяне б рукі ні пыдныліся. **Зак. Загубіць душу.** 1. Ты за ім глядзі, ато ўлезіць куды-небудзь, загубіць душу. 2. Зугубілі душу нейкія баньдзіты, ды яшчэ, кызалі, мучылі доўга. **Узмацн. Пагубіць душу.** 1. Пупадўцца з ношкымі, а старшына строгій, і пагубюць душы, сядуць. 2. Душы пугубілі ні за што і ні зы якія. **Законч. Дагубіць душу.** *Пасці маральна канчат-*

кова. Сядзеў, за вум ні ўзяўся, узноў сьпеўся з бысчэ-
гымі, дагубіць душу.

Губіць сваю душу. 1. *Падаць маральна.* Сам сьзнá-
цільна губіць сваю душú, у пятлю галаву сýніць. 2. *Ісці
на гібель.* Ні хацеў ён губіць сваю душу, так пулучы́лся,
а чылаве́к быў — дай бог ка́жнуму такога. **Зак. Загубіць
сваю душу.** 1. Зугубіў ён сваю душу ці́різ гарелку, і ні
ці́ряш што большы. 2. Ён зугубіў сваю душу і ляжыць, а
ёй куку́й ш чыты́рмь дры́бязою. *Узмацн.* **Пагубіць сваю
душу.** 1. Ня будзі́ш ты жыць, як людзі, пагубі́ш сваю
душу, асúдзюць, сашлю́ць, і прыпадзеш там. 2. Пугубіў
сваю душу — ета гледзічы айдзе, ско́лька на хроньці
лягло, а тэй злодзі́й у кле́ць лез. *Законч.* **Дагубіць сваю
душу.** *Пасці маральна канчаткова.* Яе і так зы чылаве́ка
ні вядуць, а зь есты́мі гаў́ры́кымі дагубі́ць сваю душу.

Губы банцікам, іран. *Надзьмуўшыся.* Што, узноў ся-
дзі́ш губы ба́ньці́кым? Раз губы ба́ньці́кым, то ня трогый.

Губы (грыбы) распускаць, асудж. *Пачынаць плакаць.*
Ні руспуска́й губы, дужа цябе пакрѣ́дзілі. Із-зы ўсякі́я
мелычы грі́бы руспуска́іць. **Зак. Губы (грыбы) распус-
ціць.** Як распу́сьціць губы, будзі́ць трі́ часы ры́гыць. Ну
хто ж цябе ні зна́іць: кылі грі́бы распу́сьці́ш, то ні ўгаво-
рі́ш. *Множн.* **Губы (грыбы) параспускаць** (параспусь-
ціць). Пуруспуска́лі губы, ажно гляну́ць бры́дка. Яшчэ
раз губы пуруспусьці́ця, — будуць тут ва́мі дужа лóбу-
ва́цца. Прішла́, гляджу́ — ряву́ць. «Чаго вы грі́бы пу-
руспуска́лі?» — Муўча́ць. Тут па́сьвіць на́да, ато грі́бы
пуруспусьці́лі: скот у шко́дзі. *Працягл.-фіна́льн.* **Губы
(грыбы) нараспускаць** (дараспускаць). Я табе сі́час ну-
руспуска́ю губы, дужа буду тва́імі хво́кусымі лóбува́цца.
Дуруспуска́іць губы, што сі́час яшчэ палучы́ць.
Дуруспускаў свае грі́бы, ды, ві́дна, ма́ла.

Губы (грыбы) складаць (складываць), *іран.* *Пачы-
наць плакаць.* Чаго ён ста́ніць губы склыда́ць, ён жа
бальшэй хло́піц. Ня трогый, ато сі́час узноў пы́чанець
губы скла́дывыць. Грі́бы склыда́іць, сі́час ры́зрѣвца,
як учора. Раз сам вінува́т, то й грі́бы ні скла́дывы́й. **Зак.
Губы (грыбы) скласць.** Я ж табе нічо́га ні скы́заў і ня
здзелыў, ча́го ж ты губы склаў. Ну, раз грі́бы склала,
толку ні́якыга ні да́б'есься. *Множн.* **Губы (грыбы) па-
складаць** (паскладываць, паскласць). Нехта ні так што-
то пры́гываріў, дык губы пы́склыда́лі. Як губы пы́скла-

дывыюць, тады нічога ня вы́спрысіш. Ім нядоўга пыскла́сць губы, рызряву́цца, што ня ўніміш. Ты на іх лúччы пулюбу́йся, як грíбы пысклыда́юць, тады яны крыса́віцы. Фэ-э, пыскла́дывылі грíбы, нйд вамі ж усе сьмя́йцца будуць. Пыглядзі на іх: пыскла́лі грíбы, ты спрасі, чаго. *Працягл.-фінальн.* **Губы** (грыбы) **наскладаць** (наскладываць, даскладаць, даскладываць). Так скоро нысклыдаіш губы, што й азі́рну́цца ні пасьпеіш. Ні нада быць такім абі́ччывым, ато ныскла́дыіш губы зы адно слова. Усё прыві́кла: чуць што — у сьлёзы, ну й нысклыда́ў грíбы, атаўчы́ў. Я цябе ныскла́дывыю грíбы, вун бяріся за бульбу січас жа. Ня бойціся зы нас, вы самі скарей губы дысклыда́іця. Як вярёўку вазьму, дыскла́дывыіць губы. Што, дыжда́ўся свайго, дысклыда́ў грíбы, як Мікалаі́ў бамбі́за,— тэй бувала чуць што ні так, зразу распусьціць рюмзы: рызабіджны́й.

Губы закапыліваць, *неадабр.* *Крыўдзіцца, прымаючы непрыступны і злосны выгляд.* Адно толька і ўмеіць губы зыкапы́лівыць, большы нічому ні наўчы́лыся. **Зак.** **Губы закапыліць.** Як зыкапы́ліў губы, як зайшоўся, а ўсе кругом сьмя́юцца. *Множн.* **Губы пазакапыліць** (пазакапыліваць). Зьдзельюць, што ў рукі ні ўзяць, а скажы — губы пызыкапы́люць. Зьесьць жа вас тут ніхто ня зьесьць, чаго ж вы губы пызыкапы́лівылі. *Працягл.-фінальн.* **Губы назакапыліваць** (дазакапыліваць). Нызыкапы́лііш губы, я жыва атучу́ ат етыя дура́цкія прыві́чкі, абі́ччывыя дужа. Ой, дызыкапы́лііць губы, толька атва́джу, што й другім зыка́жыць.

Гульма гуляць, *неадабр.* *Бяздзейнічаць, зусім нічога не рабіць.* Гу́льма гуля́іць цэлыя лета, ні кажы яму што зьдзельць і ні гыварі — дрень будзіш. *Абмеж.* **Гульма пагуляць.** Вы гу́льма чуць ня месі́ц пугуля́лі, ну й хва́ціць. *Катэг.* **Гульма прагуляць.** Ду́мыіш, возьму́цца за што-небудзь? — ні за што ня возьму́цца, гу́льма ўсё ў́ремя пругуля́юць. *Законч.* **Гульма адгуляць.** Столька ў́ремя гу́льма адгуля́ць—ета нада пыці́ряць совісьць саўсі́м. *Узмацн., незак.* **Гульма выгулівацца.** Нічагені́чка ня дзельі́ць, выгу́ліцца гу́льма — такей у яго зыня́тык. *Узмацн., зак.* **Гульма выгуліцца.** Гу́льма выгу́ліўся, што яму цяпе́ря,—наесца і ў́зноў ны ві́чарінку. *Працягл.-фінальн.* **Гульма нагуляцца** (нагуляць, дагуляцца, дагуляць). Нугуля́іцца гу́льма прысьця́к твой, калі ж небудзь і есць

захочыць. Ну, нугуляў гульма, укусіў ба за локовы сам сябе, ды ні дыста́ніш? Нада ж так гульма дугуляцца: адна кыравёнка і тую ні прадзержыць. Дугуляла гульма, хваці́лыся розуму, і за́цьмінь ныхадзіць пі́ріста́ла.

Гуляць (іграць, балавацца) **с агнём**. *Займацца небяс-печнай справай*. Глядзі, ты гуля́іш с агнём, можыш ап-печца. Ву́шлый то, ву́шлый, ну толька ё́н ігра́іць с агнём. Ой, ба́лыіцца с агнём, ой, пыга́ріць, што сам ні агле-дзіцца. *Абмеж*. **Пагуляць** (паіграць, пабалавацца) **с аг-нём**. Любіць пугуляць с агнём — ніхай, ну аппякецца — тожа ніхай ні жа́ліцца. Хочыцца табе пыігра́ць с агнём, глядзі. Вун Клімянок пыба́лывыўся с агнём, думы́ць цяпе́ріцька, як зь я́мкі вы́лізьць. *Працягл.-фіна́льн*. **На-гуляць** (наіграць, набалавацца, дагуляцца, даіграцца, дабалавацца) **с агнём**. Глядзі, дзеўка, нугуля́іш с агнём. Ныігра́ў с агнём, пулучыў, чаго хацеў. Там сім'я тыка́я, што спу́ску ні даду́ць, ё́н ныба́лыіцца с агнём. Веріла Мікіту, во й дугуля́лыся с агнём — і пазору, і горя хва́-ціць. Дужа ты хра́бір, ну дыігра́ісься с агнём. Тут тыкая зацея, што чыё вы́пыліць, толька ў яго нічога ні палу́-чыцца, дыба́лыіцца ё́н с агнём. *Наз*. **Гульня** (гуля́нне, і́гра, балава́нне) **с агнём**. Мне ета твья гульня́ с агнём саўсі́м ні ныра́віцца. Тут у іх гуля́ння с агнём: могуць вы́гыдыць, а могуць і прыгыда́ць. Есьлі табе ныра́віцца і́гра с агнём, дык як сам хочыш. Ма́ксімывы дзеўкі — ета табе ба́лывы́ння с агнём.

Гуляць (іграць) **у жмуркі**, *неадабр*. *Хітраваць, утой-ваць*. Са мною гуля́ць у жму́ркі нечыга, я ўжо даўно усё знаю. Усё іграў у жмуркі са мною, як я нічога ня відзіла і ні пыніма́ла. *Абмеж*. **Пагуляць** (паіграць) **у жмуркі**. Ты хочыш пугуляць у жмуркі, не, мяне ні прывядзеш. Ета ўжо хра́кцір такей: любіць пыігра́ць у жму́ркі. *Пра-цягл.-фіна́льн*. **Нагуляць** (нагуляцца, наіграць, наіграцца, дагуляць, дагуляцца, даіграць, даіграцца) **у жмуркі**. Нугуля́іш у жмуркі, што ў дурука́х аста́нісься. Устреціла і бяды ны мяне: ты з маі́мі нугуляўся ў жмуркі, а я ні аднаго, ні другога дайжа ня відзіў. Зь Мікілаім дужа ні ныігра́іш у жмуркі. Ныігра́іцца ё́н ў жмуркі. Сызанок так шурнець аць сябе, што будзіць бежч ні гліда́ючыся. Што ты сяньня адно, заўтра другога, так скоро дугуля́іш у жмуркі. Пыча́ў круціць, ну й дугуля́іцца ў жмуркі, што як ны радзі́мца глядзець будуць. Дыгра́лі ў жмуркі

с Кымшачонкым: нупушыў, нупушыў і пашоў. Дыіграі-ціся ў жмуркі, што астаініціся і біс хвыста, і бясъ сена. *Наз. Гульня* (гулянне, ігра) **ў жмуркі**. Усё хітріў, дык во гульня ў жмуркі вылізла боком. Ён жа табе праўду гаворіць, дык нашто ж такая гуляння ў жмуркі. Луччы скажы прамы, як было, а ат ігры ў жмуркі нічога ні палўчыцца.

Гуляць (іграць) у **кошкі-мышкі**, *неадабр. Хітраваць, забайляцца бездапаможнасцю ахвяры*. Гуляіць у кошкі-мышкі, як ніхто ня відзіць і ні дыгадыцца, а яго ўжо даўно рускусілі. Играць у кошкі-мышкі ты мне кінь, а не—дык я шашкі ў мяшкі і двору. *Абмеж. Пагуляць* (паіграць) у **кошкі-мышкі**. Ці ня думыш ты пугуляць са мною у кошкі-мышкі? Ты, відна, сыбіраісся пыіграць у кошкі-мышкі, дык глядзі, каб ні астацца бяс хвосціка. *Працягл.-фінальн. Нагуляцца* (наіграцца, дагуляцца, даіграцца) **ў кошкі-мышкі**. Якея дренныя людзі, ці знаіш, сколько яны у кошкі-мышкі нугуляліся з заложкою. Ныіграюцца у кошкі-мышкі, прідзіць і на іх піралома. Усім было ясна, што ён вот-вот дугуляіцца у кошкі-мышкі. С Антонывымі у кошкі-мышкі дыіграюцца скоро. *Наз. Гульня* (гулянне, ігра) **ў кошкі-мышкі**. Вот нашто ж ба ім пычынаць гульні у кошкі-мышкі? А я знаю, ды чаго дывядзец іх гуляння у кошкі-мышкі. Ён біз ігры ў кошкі-мышкі што думыць, то і скажыць.

Гуляць (іграць) у **маўчанку**, *неадабр. Знарок не размаўляць*. Як жа табе ня стыдна, брат табе дзела гаворіць, а ты зь ім гуляіш у маўчанку. Я сь цябе клішчамі выцягвыць ня буду, іграй у маўчанку, раз табе хочыцца так. *Абмеж. Пагуляць* (паіграць) у **маўчанку**. Ну, пугуляй у маўчанку, я пыдажду, у мяне ні гаріць. Ён думыць, есьлі пыіграіць у маўчанку, дык луччы здзелыць. *Працягл.-фінальн. Нагуляцца* (нагуляць, дагуляцца, дагуляць) у **маўчанку**. І адзін ладзін, і другая хырыша, яны і рысхадзіліся, і схадзіліся, і біцца побывылі, і ў маўчанку нугуляліся. Нугуляіш у маўчанку, есьць ні зварю, тады маўчы. А так дугуляўся ў маўчанку, што кінула і пышла: маўчы, хут ты і век ні гыварі, ніхай табе заслоінь. Са мною ты можыш дужа скоро дугуляць у маўчанку. *Наз. Гульня* (гулянне, ігра) **ў маўчанку**. Мне адна яго гульні ў маўчанку збрыдзіла, што глядзец ні магу. Сколько ж яшчэ будзіць тваё гуляння ў маўчанку іціць?

Адзін — ня буду гываріць і другая — буду муўчаць, во так із ігры ў мыўчанку і пычалася.

Да адказу. *Поўнасьцю, так што больш нельга, некуды.* Тут ужо набіта людзей ды атка́зу, пальца ўшча́міць некуды. Зываліў сеным пуню ды атка́зу, і клыккі большы ні пыкладзеш.

Да аднаго. *Без выключэння.* Увесь род сыбраўся ды аднаго. Вазьму́ чыпалу́ — будзіця ляцець усе ды аднаго. Ды аднаго прішлі, быяліся, што аштрахуюць.

Да аснаванія. *Поўнасьцю, да канца; моцна.* Усё там зьмяніліся ды асныванія, я і то ўжо чуць пызнаў, айдзе што было. Дам-тыкі ім ды асныванія, можа абразумюцца.

Да бесканечнасці. *Залішне многа або працягла.* Ні магу ж я ім пымыгаць ды бісканечнысьці, ніхай на свой хлеб сыдзяцца. Ці ты ды бісканечнысьці тут хныкыць будзіш?

Дабівацца да абуха (ручкі, паследняга). *Прыходзіць у поўны заняпад.* Неік пычало ўсё дыбівáцца ды аб́уха, пашло на звод. Як жа так жыць, дыбівáцца да ру́чкі і ніхай дыбівáцца. Там ішчэ гадоў пяць таму нызад дыбівáлыся ды пасьледніга. **Зак. Дабіцца да абуха** (ручкі, паследняга). Некыму глядзець ста́ла, цяперь даб'е́цца ўсё ды аб́уха і рассы́пліцца хызáйства. Ікая з Вашчы́ліны хызáйка: дабі́лыся ўсё да ручкі, а йна толька рука́мі разводзіць. Я віджу: скоро тут усё даб'е́цца ды пасьледніга.

Дабіваць да абуха (ручкі, паследняга). *Рабіць поўнасьцю непрыгодным.* Што цяпері́цька рíманьці́рвыць, ні нада было дыбівáць ды аб́уха. Якая ні было хызáйства, а так кінуў ны пры́звол судзьбы́, дыбівáіць да ру́чкі. Ні дыбівáй ды пасьледніга, а зынясі ды здай у пачы́нку. **Зак. Дабіць да абуха** (ручкі, паследняга). Дабіць ды аб́уха нядоўга што хочыш, толька посьлі аб́уха нічога ні аста́ніцца. Каб зразу кыпы́лы новыя, вязкі — і езьдзі́ба, а так дабі́лі да ру́чкі, адны пылазы́ дзі́ржацца. Дай людзям, адны будуць бярежч, а другея даб'ю́ць ды пасьледніга. *Гл. Давадзіць да ручкі.*

Да былачкі. *Падчыстую (пра сена, салому, траву).* З восі́ні, здывáлыся, сыбра́лі пы́рядышныга — і сянцо,

і сьвірепычка, і кукуру́за, і ата́ўка, а к вясне пыдыбра́-
лыся да бы́лычкі.

Да бязумія. *Надзвычай моцна, бязмежна (кахаць).* Кажыцца, любіў ды бязумія, а жаніліся — і во што выйшла.

Давадзіць да белага каленія. *Злаваць да страты самавалодання.* Сколька разоў ты мяне дывадзіў да белыга каленія, ці помніш ты ета? **Зак.** **Давесць да белага каленія.** Дывялі да белыга каленія — ны сябе ні паходж.

Давадзіць да вушэй, неадабр. *Паведамляць.* А нашто вам усякю лухту дывадзіць ду вушэй, ім і так ні шчась-ціць у жызьні. **Зак.** **Давесць да вушэй.** Кажыцца, і ніхто ня відзіў, а воч жа дывялі ду вушэй. *Працягл.-фінальн.* **Надавадзіць да вушэй.** Абея ныдаводзюць свае бряхні ду вушэй, так нылаю, што места сабе ні найдуць нійдзе.

Давадзіць да ручкі (канца, точкі, паследняга), *неадабр.* *Рабіць поўнасьцю непрыгодным.* Што ж ты цяперя нічога ні знаіш, а зачым жа было дывадзіць да рўчкі. Даводзюць ды кынца і дывядуць, ой, нукукуюцца яны, нукукуюцца. Да точкі дывядуць, будзіць, што хуць у вір гылавою. Віджу, што даводзюць усё ды пасьледніга, я тады яе зу руку ды двору: сядзі. **Зак.** **Давесць да ручкі** (канца, точкі, паследняга). Дывялі да ручкі, я ўжо ні знаю, што цяперя і як бўдзіць. Так дывялі, ды кынца дывялі, дальшы некуды. Узяў сымавольна калёсікі, давёў да точкі, нашто яны былі табе. Есьлі ўжо дывялі ды пасьледніга, ласкі тады ня жджыця. *Узмацн.* **Падавадзіць да ручкі** (канца, точкі, паследняга). За што ня возьмуцца, усё пыдывядуць да ручкі, посьлі іх хуць выкідай. Прыхырыняты пыдывядуць ды кынца, раз узяліся, кончына будзіць. Доўга вам пыдывадзіць да точкі, умеючы, раз-два — і ў дребізкі. Глядзі ды глядзі, пыдывядуць ды пасьледніга, нічога ні ста́ніцца.

Давадзіць да сазнанія. *Рабіць зразумелым.* Трі часы зь ім біліся, усё дывадзілі ды сызнанія, што нада кінучь піць. **Зак.** **Давесць да сазнанія.** Табе давесьць што ды сызнанія нада цярьпеньня. Ну, думыю, давёў ды сызнанія, пыняў, ажно гляджу — паехыў саўсім у другей бок. *Працягл.-фінальн.* **Надавадзіць да сазнанія.** Во, тулкуваць ныйшла ты пры каго, ныдаводзіць ён ды сызнанія, і да двух сызнаній зра́зу.

Давадзіць да толку (ладу). 1. *Рабіць зразумелым*. Як жа ты дывядзеш яму да толку, кылі ён і слўхыць цябе ня хочыць. Дывадзіла, дывадзіла ды ладу дый кінула: ні мálінькiй, сам дўмый. 2. *Наладжваць*. А во дываджў троху да толку, ато ж ніякыга пырэдку ні було. Сядзіць вун у погрібі, нешта даводзіць там ды ладу. **Зак. Давесць да толку** (ладу). 1. Дайжа ня дўмый і ні бяріся, Марку ты да толку ні дывядзеш. Як пабыў у Рігі, тама троху дывялі ды ладу, нямнога чылавекеым стаў. 2. Ніяк ні сыбарўся двор да толку давесць, столька там громызду. Зы пыўдні тут ды ладу ні дывядзеш, дні два прубузуісься. *Працягл.-фінальн.* **Надавадзіць да толку** (ладу). 1. Андрей як ныдаводзіць да толку, дык і з зылатою гылавою ні рызьбярэсься. Толька запўтылі, во як яны ныдывадзілі ды ладу. 2. Ясныя дзела, што Сыцёпка ныдывадзіла да толку — будзіш дзень кыпáцца, каб што айдзе найціць. Ну што, ныдывадзіў ды ладу, ікая ні была кыляска, дык свыя, а цяперя ніякія.

Даваць аддуху (прадуху). *Вызвальяць ад тлуму на кароткі час*. Канешня, даець аддўху, тэй сáмый, што дасьць. Худзь ба ты дываў мне якую прадўху, дык жа ні даеш ніякія. **Зак. Даць аддуху** (прадуху). Дай ты аддўху, ні гані так, тут жа дыхыць нечым, дыхánія ні хвытаіць. Худзь ба даў хто прадўху ат етыга лёну, прáньнік ужо рўкі атырваў.

Даваць адхлын. *Вызвальяць ад тлуму на пэўны час*. Ня жджы і ні надзейся, атхлыну дываць ён табе ня бўдзіць. **Зак. Даць адхлын.** Якей жа табе яшчэ атхлын даць, есьлі ты і так сыпіш цэлымі днямі. Ці дасі ты маей душэ атхлын, ці не?

Даваць ачко. *Пераўзыходзіць ва ўсім*. Усім даець ачко і ны рабоці, і ны вічарінкых. **Зак. Даць ачко.** Што, даў табе ачко на ксыціных? — і с касою дасьць, ён хлопіц вёрткiй. *Працягл.-фінальн.* **Надаваць ачко.** Ныдаеш ты ачко, гірой такей, а ці туды ў цябе рукі слўжуць зы тапор узяцца.

Даваць баню (лазню, узбучку, пытлю). *Адчувальна ўздзейнічаць (лаяць, біць)*. Пупáлі яго ўтрёх ны Атложжы і дыва́лі ба́ню часы́ два. Ну што, кылі ты дыва́ла баню, толку ж німа ніякыга. Лазню мы яму даём, і стыдзілі, і прыбіра́лі, — сагнець гылаву і пашоў. Што ты дываў ла́зню, нада ўчыць ня ремнім, а словым. Чу́ла, як

бригадіріхі дыва́лі ўзб́учку? Даець узб́учку, ні глядзі́ць, што ня родны́й. За што ж ты куме пы́тлю дыва́ла, чым іна табе ні ўгадзі́ла? Большы я прышча́ць ні ста́ну, за ўсе́ буду пы́тлю дыва́ць. **Зак. Даць баню** (лазню, узбучку, пы́тлю). Мы свайму́ да́лі ба́ню, ня ду́мыю, каб большы такую дура́ту стаў тварі́ць. Дай свайму́ баню: у чужэ́й сад ла́зіў. Дасьце́ табе ла́зню Улі́та, у яе язык войстры́й. Вун п́угу ва́зьмі ды дай лазню хырашэ́нька, ато рогі пырасьлі́. Ніхай пупаду́ць цябе Лявоні́хіны нявесткі́, даду́ць узб́учку. Во пылядзі́ш, даду́ць табе ўзб́учку зы такая дзела. Дам пы́тлю ла́дна, ныва́ю ско́лька ўле́зіць, будзі́ць зна́ць, а што ж большы дзельце́, калі слухы́ць ня хочы́ць.

Даваць бярозавай кашы, іран. Сцябаць дубцом. Я ўжо дыва́ла табе бярэ́звыя кашы і яшчэ дам, так ня бойдзі́цца. **Зак. Даць бярозавай кашы.** Дай свайму атла́ндзіру бярэ́звыя кашы, і хырашэ́нька дай: таке́й бы́ў серпі́к ладны́й, і лоўкі́й, і зыхва́цісты́й, дык сагну́ў мысі́к, ня жне́ць.

Даваць веры, часта іран. Верыць. Зразу дыва́ў веры ныпра́ўду, а посьлі то́лька ўсьміха́ўся. Ні дыва́й веры ні аднаму́ слову, пакуля ні распы́шыці́ся. **Зак. Даць веры.** Каму ж ты да́ў веры, чыва́лек ты, у яго ж што слова, то ніпра́ўда. Як жа я табе дам веры, кылі ты брэшы́ш ны ка́жным слові́.

Даваць волю (свабо́ду, пабла́жку, пата́чку), *неадабр. Празмерна балаваць паблажлівымі адносі́намі.* Ці чулі вы е́тыю новы́сьць, дыва́йця яму волю́, ё́н, што захочы́ць, будзі́ць дзельце́. Дыва́ць свабо́ду табе ніхто́ ні ста́ніць, ня жджы́ дужа. Нада́ було́ меншы́ пыбла́жку дыва́ць, тады́ б і дра́нка цале́й была. Што ж вы дыце́ такую пыта́чку, што хочы́ць, то й дзелью́ць. **Зак. Даць волю** (свабо́ду, пабла́жку, пата́чку). Сыма рызба́лывыла, дыла волю́, а цяпер ня возьмі́ш у ру́кі. Ці ні зна́іш, чаго неслух зь неслухы́ў: мно́га свабо́ды зма́лку да́ў. Біць ні нада́, ну і пыбла́жку кылі́ дасі́ у любы́м дзелі́, толку́ ня будзі́ць. Даць пыта́чку ле́гка, а то́лька пазы́ней сыма́ сябе пычанеш ку́саць за ло́кці.

Даваць волю (свабо́ду) **рукам, неадабр. Распуска́цца ў дзе́яннях.** Што ты даеш волю́ рукам, і́дзі вун, у цябе ё́сьць каго абніма́ць. Пыча́ў бы́ў дыва́ць волю́ рукам, дык

скора ўнялі. Наўчыўся ж дываць свабо́ду рука́м, хуць нос яшчэ пацьцерць ня ўмеіць. Ізыка́м мялі, а рука́м свабо́ды ні дывай. **Зак. Даць волю́ (свабо́ду) рука́м.** Ты ці́ряшчу́р даў волю́ рука́м, пупадзець табе па і́х. Нешта ты дужа волю́ рука́м даў, усё с кулука́мі носі́ся. Чаго ты вісьні́ш на шыю, даў свабо́ду рука́м. Уніма́ць було́ некыму, дык даў свабо́ду рука́м і даў, а ў перья́ увывра́ўся, то й быя́цца сталі́.

Даваць волю́ слязам. *Плакаць нястрымана, каб вы́плаца́ца.* Чаго і́на еты́к дае́ць волю́ сьліза́м, го́ря — ня го́ря, а пі́ріжыва́й у ду́шэ. **Зак. Даць волю́ слязам.** Што ты ўжо́ так дыла волю́ сьліза́м, успакойся, абду́мыйся.

Даваць волю́ языку́, неадабр. *Балбатаць, пуста́звоні́ць; лая́цца.* Ну і́ даеш жа ты волю́ і́зыка́, на́да було́ б тро́шку прі́дзержывы́ць яго́ зу зуба́мі. Дае́ць і́ дае́ць волю́ і́зыка́, некыму́ було́ уня́ць зра́зу. **Зак. Даць волю́ языку́.** Дужа ўжо́ дыла волю́ і́зыка́, ну на́рвецца ка́лі ны свайго́, апсяке́ць ё́й язы́к хто-небудзь. Волю́ і́зыка́м да́лі, што сы́цены рызьлі́гаю́цца ка́жны́й дзе́нь.

Даваць галаву́ на адся́канне (адся́каніе, адся́чэнне, адся́чэніе, у за́клад, па́д за́клад). *Руча́цца.* Гылаву́ дае́ць ны а́цьсіка́ння, што зы́дзелы́ць. Ты ж гылаву́ дыва́ў ны цьсіка́ні́я, што ў́ скрысе́ння прі́едзі́ш. Гылаву́ дыва́ў ны а́цься́чэньня́ зы Пра́хора — е́ткыя дру́жба ў́ і́х. Даю́ гылаву́ ны цься́чэні́я, што мне́ тут ны пы́ўдні́я ў́сяе ра́боты. А чаго́ ж ба́ я гылаву́ дыва́ў у зы́кла́д, каб ні́ зьбіра́ўся прі́ціць воў́рі́мя. Даю́ гылаву́ пы́дз зы́кла́д, што ні́ спа́зьню́ся. **Зак. Даць галаву́ на адся́канне** (адся́каніе, адся́чэнне, адся́чэніе, у за́клад, па́д за́клад). Я́ гылаву́ да́м ны а́цьсіка́ння, што па́дду́ріць і́ по́йдзіць ці́рязь ме́сіц-дру́гей. На́што мне́ і́на, твы́я гылы́ва, ка́лі ты да́сі гыла́ву ны цьсіка́ні́я. Ба́ріс гато́ў даць гылаву́ ны цься́чэньня́, што так ні́ было. Да́м гылаву́ на а́цься́чэні́я, е́сьлі ці́різь ня́дзелю́ ня бу́дзіць гато́ва. Гылаву́ да́м у зы́кла́д, што заў́тра вярну́ ў́сё ды капе́ічкі. Да́м гылаву́ пы́дз зы́кла́д, што я́ны карчэ́лі та́м, лі́ сто́га.

Даваць даро́гу. *Не рабі́ць пера́шко́д.* Чаго́ ё́н ба́іцца, я́му ж да́юць да́рогу, злаў́редзі́ну усе́ зда́ю́цца та́кея, як са́м. **Зак. Даць даро́гу.** Мы́ мі́шаць ні́ ста́нім, да́дзі́м да́рогу. Да́лі да́рогу на ў́се ча́ты́рі сто́рыны, і́дзі́, е́дзь ку́ды хочы́ш.

Даваць духу, жарт. 1. *Энергічна дзейнічаць, уздзеінічаць.* Відзіш, як даець Іван духу, аж салома рызьлітацца ва ўсі бакі. Айдзе за што ні браўся Зьмітрок, усюдых дываў духу: куды ня пойдзіць, пут кустамі прыкычаіцца. 2. *Падтрымліваць, натхняць падтрымкай.* Я табе ўсігда дываў духу, каб ты ні ціраўся. Ты яго падзьдэрыжывый, дывай духу, ато раськісьніць і ўсё, і нічога ня здзелыць. 3. *Лаяць, ушчуваць.* Дывала я сваім духу за выпіўку, пыкляліся, што большы ня будуць. 4. *Біць.* Полька дывала духу свайму большому нейкю тряпкю. **Зак. Даць духу.** 1. Вы там, відна, далі духу. Куды ня пойдзіць, ці с касою, ці с тыпаром, дык дасьць духу, толька для віду сходзіць. 2. Ладна, што Міця нырваўся, даў яму духу, ато ўжо думыў саўсім ацступацца. 3. Ты яе нупужала, дыла ёй духу сваёю лаінкю. 4. Даў духу, каб помніў, што так дзелыць нійдзе нільзя.

Даваць жару, гумар. 1. *Энергічна дзейнічаць, уздзеінічаць.* Даюць жару твае работнікі: як стаіш — троху дзяўбуць, як атыйшоў — пыўднй кўрюць. 2. *Лаяць, ушчуваць.* Даець Вулька жару свайму: нейдзі учора ўзяў чарычку. 3. *Біць.* Я іх у руках дзіржаў здорыва, за ўсё дываў жару. **Зак. Даць жару.** 1. Далі жару — выкыпылі ны якей метыр, во і ўся работа. 2. Дасьць табе жару Ганна, сь кім ета ты пы бызэру ходзіш. 3. Даў брат жару, злавіў ды ремнім, ремнім.

Даваць жызнi (жысці), іран. 1. *Энергічна дзейнічаць, уздзеінічаць.* Вун твае ўдарнікі даюць жызнi лі кыпца — сыпяць у саломі. Пітрачонкі усюдых дывалі жысці: ні хацелі паліц ап паліц ударіць нійдзе. Кэжныю ноч даюць жызнi, што-небудзь учубуць, так ня пходзіцца. У нас была сыпетыя кымпанія, мы дывалі жысці. 2. *Лаяць, ушчуваць.* Нікому ні рыскажыць, сколька я дывала яму жызнi зы балыўства. Даець жысці сваім хлыпцам Аўдотка за нешта. 3. *Біць.* Лубудзіняты дывалі жызнi усім пыдряд, пупыдала ладна. Ремінь як возьміць, даець жысці. **Зак. Даць жызнi (жысці).** 1. Міхалка сь Кіреім кылі пойдучь, то дадучь жызнi, прысыпяць дзень у аборку. У чэрку як глянуць, тады дадучь жызнi. Далі жысці — упіцярых пыўгіктэра аборычык скасілі. І кріўляліся, і дурэчыліся, і як толька сябе ні пыказывылі, — дывалі жысці. 2. Дыла жызнi ладна, усё пымянула. Даў ты жысці, ды яго і ці дыйшла твоя лаінка. 3. Далі ім

жызыні, большы ня ўздўмыюць лезыць. Зловюць — да-
дўць жысьці, тады пыхахочыця.

Даваць загну. *Ганьбіць, указваць на недахоп.* Нечы-
га дываць загну другім, кылі свае мурзатыя. Іна дзеў-
ка з норывым, усім даець загну. *Зак.* **Даць загну.** Што
ж ты дыла загну куме, як жа вы цяпера за стол разым
сядзіця. *Узмацн.* **Падаваць загну.** Усім пыдывала за-
гну, адна йна хырыша. *Працягл.-фінальн.* **Надаваць за-
гну.** Такей быў хлопці ладный, ну ніхай — ныдаець за-
гну, што ніхто й глянучь ні захочыць.

Даваць (задаваць) драла (дзёру, цягу, ходу, лататы).
Кідацца найцёкі. Бувала, як увідзіць толька Напрея,
і даець драла. Ну й дывалі ж мы дзёру с Пынасывыга
саду! Ці даеш ты цяперіцька цягу ат Восіпа, як раншы?
Дывай ходу, пакуля ні пупала, вун бацька с пугыю не-
кыга ішчыць. Ніхай толька голыс мой пачуюць, даюць
лытаты. Чаго йта ты адзь дзядзькі зыдаеш драла? Зыды-
вай дзёру, пакуля ні зашчучылі, вот-вот тут будуць. Па-
дойдуць к саду і дражнюцца: січас палезім, — тэй бягіць
с палкыю: пыўбіваю, а яны зыдаюць цягу хто куды. Прі-
дзіцца табе зыдываць ходу ат'етуля. Зыдывай лытаты
зы аборык і прісядзь там: яны сюда бігаць. *Зак.* **Даць
(задаць) драла** (дзёру, цягу, ходу, лататы). Даў драла,
толька пыл узввіўся с-пад ног. Згледзілі, што ты ідзеш,
і далі абоя дзёру. Далі цягу, толька тую мінуту і відзілі
іх тут. Снычала храбріўся: я нікога ні баюся, а тады даў
ходу. І ты б даў лытаты, каб знаў, што цябе жджэць. Во
зыдалі драла, чуюць што дыбра ждаць ні нада. Толька
я пыкызаўся адзін, яны ўтраіх зыдалі дзёру. Айдзе яго
дыгнаць, зыдаў цягу — ны кані ні справісься. Цягу зы-
дасьць, знаіць, што тут харошыга ні пріджэш. Ні хыця
зыдасі ходу, есьлі пўтым пахніць. Увідзіш ты етых хрыб-
рацоў, тую ж мінуту зыдадуць лытаты. А чаго ж тэя
мурзацікі зыдалі лытаты, што яны чуюць зы сабою.

Даваць (задаваць) перцу, *звыч. жарт. Строга ўшчу-
ваць, лаяць.* Ты дывала перцу, яны цябе дужа быяцца.
Зыдаю перцу сваім, а што зь імі інычы зьдзелыш. *Зак.*
Даць (задаць) перцу. Ох, даў перцу, дык даў! Ну, зы-
дам я ім перцу, будучь ляцець с саду, што зямлі пыц са-
бою ні пачуюць. Тўрык, неміц і пыляк тынцывалі кырқы-
вяк, тўрык немцу зыдаў перцу, неміц тўрку сыдраў
шкўрку.

Даваць задній ход. *Адступаць, адмаўляцца ад зробленага, сказанага.* Ну што ж, пупаўся — цяпер дыва́й задній ход. **Зак. Даць задній ход.** Увiдзіў, што нічога ня выпыліць, даў задній ход.

Даваць збыт (збыту, спакой). *Вызвальяць ад назолы, тлуму.* Каб ты дываў мне збыт худзь ба ны адну мiнўтычку, дык нi даеш. Дыцё вы збыту ладна — нi прiлежч, нi заснўць, нi пысядзець цiха. Крiклiвы́й дзiцёнык, нi даець збыту. Даюць яны спакой, дажджэсься ат iх. Сколька жыў — спакой нi дываў. **Зак. Даць збыт** (збыту, спакой). Набрэ́хыўся вады, то й ляжы́ цiха, дай збыт хуць троху. Нi надзейся, што збы́ту даду́ць, так вíрвуць серца, што большы нi захочыш. Нi гыварi ты лўччы i нi пымiна́й, дадуць спакой i ны час, i ны два зразу.

Даваць здачы. *Адказваць на лаянку, бiццё тым жа.* Пёкла нi маўчыць яму нiсколька, даець здачы. **Зак. Даць здачы.** Зь Любкыю нi шуцi, iна скоро дасьць здачы. Даў здачы i пашоў, во й падлез, храбрец.

Даваць знаць. *Паведамляць умоўлена пры неабходнасцi.* Надўмысься сыстыўляцца — дыва́й мне знаць, я днi ны два-трi атарвўся як-небудзь. **Зак. Даць знаць.** Каб што случы́лыся, яны б да́лi знаць, усё, верна, хырашо.

Даваць канцэрт, *iран., неалаг. Падымаць iстэрычны крык, сварку.* Даець канцэрт мужукў чуць нi кáжны дзень: гырыдзкáя ж. **Зак. Даць канцэрт.** Як даў канцэрт, нi мыѓла бiтый час успакоiць. Паехылi у Гiндыбыўку i там да́лi канцэрт. *Працягл.-фiнальн.* **Надаваць канцэрт.** Я яму ныдаю канцэрт, я яго. Нiха́й, нiхай, скоро яны ныдаюць канцэ́рты, — атвы́кнуць i забўду́цца, як рот рызiва́ць.

Даваць касця́нiц. *Балюча праводзiць костачка́мi пальцаў па галаве.* Цi помнiш, як дываў я табе кысьця́нiц, што ты дражнiўся. Гуляюць, гуляюць, а тады як возьму́цца адзiн другому дываць кысьця́нiц — i ў сьлёзы. **Зак. Даць касця́нiц.** Тэ́й, знаць, даў кысьця́нiц, а етый зубамi, i абоя ў рёў. *Множн.* **Надаваць касця́нiц.** Толька ж дыганю, рызарвут твае бакi, ныдаю кысьця́нiц — шкуру злуплю.

Даваць ко́пацi, *iран. Энергiчна, з шумам дзейнiчаць.* За што ня возьмiцца, даець копыцi. Ну й дываў жа ты копыцi учора ў Чарнiлывi. **Зак. Даць ко́пацi.** Даў ты ко-

пыці, нехта дужа цябе баіцца. Пыдаджы́, у лесі было цяжола, цяперя яны у лугу даду́ць копыці.

Даваць кругу (круку). *Рухацца кругным шляхам.* Чаго табе было дыва́ць кру́гу, есьлі во прамінькыя дарога цірыз лог. Я ні стаў ба дыва́ць такога кру́ку. **Зак. Даць кругу** (круку). Бягі быльшаком, тут хуць дасі кру́гу, зато ні заблудзіся. Дарогі ж мы хырашо ні зналі, дык далі кру́ку верст дзесіць.

Даваць лупку (лупцоўку). *Сцябаць моцна і сур'ёзна.* Ні хваліся ўжо, што даеш лупку, зупужа́ш дзяцей і большы нічога. Чаго там гыварі́ць, мне бацька дыва́ў лупцоўку, праўда-тыкі, і я дытвыраў. **Зак. Даць лупку** (лупцоўку). Каторому пымыга́іць, а каторому ці дасі лупку, ці ні дасі,— усё дно сваё тварі́ць. Дыла́ лупцоўку, а ці я ж на іх буду малі́цца.

Даваць маху. 1. *Дапускаць грубы пралік, памылку.* За што ня возьмі́цца, дае́ць ма́ху, саўсім бісталковый. 2. *Уцякаць.* Табе нада дыва́ць ма́ху, пупаду́ць — плоха табе будзі́ць. **Зак. Даць маху.** 1. Што ні гыварі́, ня слухы́ць, хуць здохні, а дасьць маху у чым-небудзь, тады бягі́ць раі́цца. Мікіце́нык ні ў чым маху ні дасьць. 2. Айдзе яго злові́ш ці дагоні́ш, ён толька пачу́ў пры цябе, дык даў маху — пяткі блішчэлі.

Даваць (падстаўляць) **падножку** (нагу, ножку). *Ствараць нечаканую перашкоду.* Хто там табе збіра́ўся дыва́ць падножку, нешта ты выд́умы́ш, узя́ўся і дзелый. Кірей харош толька ны слыва́х, а сколька ён Трахіму дыва́ў нагу́. Я дыва́ць ножку нікому ні збіра́юся, я ні такей, як твой та́тычка. Ну хто йта Дзянісу пыцстыўля́ць падножку ста́ніць. Ныбріха́ла сколька ўлезла, большы атвы́кніць і зыряке́цца пыцстыўля́ць нагу́ у любым дзелі. Сколька раз яны мне пыцстыўля́лі ножку, а я ўсё цярьпела. **Зак. Даць** (падставі́ць) **падножку** (нагу, ножку). Ізыкам, кажы́цца, настолька харош, хуць ды раны пріклады́й, а падножку дасьць, айдзе толька можы́ць. Лоўка ж Іван даў нагу́ ім зь естым пацьцёлкым. Нарошня дзельы́ць, дасьць ножку, проста нату́ра тыкая ізу́іцкыя. Надзейся, ды глядзі́, Васька пыцста́віць падножку жы́ва можы́ць. Мыкар так пыцста́віць нагу́, што ні агляне́ся, як у дурукáх ака́жыся. Я ні дурак, знаю, што яны хаче́лі мне пыцста́віць ножку. *Працягл.-фінальн., рэдкаўж.* **Надаваць** (нападстаўляць, дападстаўляць) **падножку**

(нагу, ножку). Адзін ужо нывываў падножку, пупаўся, што ні знаіць, як выпутыцца. Глядзі, нываеш нагу, сам можыш спытыкнуцца. Мне ты жыва нываеш ножку,— во я табе як пыцстаўлю, то ня скора вьыкырыбкыісься. Хомка ўжо нывыцстыўляў падножку, у вочы людзям ні глядзіць. Можа й так абойдзіцца, а скарей усяго нывыцстыўляіць нагу сам сабе. Хракцірым такей урадзіўся, каб якую дрянё здзелыць, а як прішлося сываму, дык нісмашна, відзіць, нывыцстыўляў ножку. Дывыцстыўляіцца падножку людзям, сáмі сядзіцца ў калош. Як дывыцстыўлялі нагу самі, нябось, ніхырашо ста́ла. Усё ні было места Лаўріну, ня мог, каб што ня здзелыць, ну, во дывыцстыўляў ножку.

Даваць па зубах, груб. Біць у твар. Глядзі дываць пу зубáх, нываю, гіройскій дужа, места сабе ні находзіш. **Зак. Даць па зубах.** Да не, відна, далі пу зубáх лáдна, ета яму толька гываріць стыдна. **Шматкр. Надаваць па зубах.** Нывывáлі пу зубах — во і ўсё, і ныхрабріўся, айдзе й храбрысьць дзелыся.

Даваць па руках. Аказваць рашучы адпор. А ты яму дыва́й пу рука́х, раз ён такей. Такім нада сільней пу руках дываць. **Зак. Даць па руках.** Грішу ладна далі пу руках, большы красць ня ўздумыць.

Даваць па шапкі. 1. Біць. Ён усігда сам улезіць куды ні нада, яму і даюць пы ша́пкі. **2. Знімаць, праганяць з пасады.** У нас п'яніц ні цярьпелі, зра́зу дывáлі пы ша́пкі. **Зак. Даць па шапкі. 1.** Даў ба пы шапкі, ён ба і атлез, вогірь еткій. **2.** Каб ні далі пы шапкі, рызваліў ба бріга́ду,— піў, і піў, і піў. **Множн. Надаваць па шапкі. Пабіць.** Сьпірва троху уськінулі большыму, а посьлі падлез меншый, і таму нывывáлі пы ша́пкі.

Даваць па шыі (у каршэнь, па карку, па загрыўку). **Біць са злосцю.** Ён умішаіцца: січас рызбыраню,— тады даюць па шыі і адны, і другея. Ты ні забыў, як табе дывáлі ў каршэнь за ета дзела. Ня бойся, мы яго жы́ва атвучым дываць пы ка́рку. Пы загріўку троху дывáлі, што там гываріць. **Зак. Даць па шыі** (у каршэнь, па карку, па загрыўку). Як да́лі па шыі — уняўся, прітваріўся: айдзе йта я, ато саўсім уходу ні было. Палезь, палезь, дадуць у каршэнь і пойдзіш як мыла зьеўшы, ат людзей бўдзіць сты́дна. Тут дужа ні пушурудзісься, пы ка́рку

дадۇць і ўспакоюць. Тэй можаць сора даць пы загрыўку, у яго ні пытаць. *Множн.* **Надаваць па шыі** (у каршэнь, па карку, па загрыўку). Усядзся, пакуля па шыі ні ныва́лі. Яй-богу нываюць у каршэнь, так ты сяньня ні зашто ні абойдзіся. Чаго лўччыга не, а пы кáрку жыва нываюць. Ныва́лі пы загрыўку і хырашо зьдзелылі, яму ж ні ўгамону, ні ўхадору ні было саўсім.

Даваць піць (прыкурыць, прыкурываць, прыпаліць, прыпаліваць), *іран.* *Энергічна ўздзейнічаць*. Я ім абаім дываў піць, яны мяне быяліся. Што ты яму дыва́ла піць, ён да́йжа слўхыць нічога ня хочыць. Ці ета ты дываў прыку́ріць Сяргею, ці ён табе, нешта вы абоя пла́кылі. Яму нада большы дыва́ць прыку́ріць. Ну й даеш жа ты прыку́ривыць мыхрачом. Даець прыку́ривыць сваім ла́дна, нечыга скызаць. Даю прыпаліць, духу майго баі́цца. Я яму ладна дываў прыпаліць. Лёню нада ні так дыва́ць прыпа́ливыць, рогі пырасьлі. Валодзьку помніш? — тэй дываў сваім прыпа́ливыць. *Зак.* **Даць піць** (прыкурыць, прыпаліць). Да́лі мы вам піць адзін раз і яшчэ палўчыця. Да́лі прыку́ріць дучча́нім, забўдуць наш сад. Дам прыку́ріць, піріста́ніш ты маю ры́бу выця́гвыць. Ох, ты ўжо дыла́ прыку́ріць, ім дайжа ні зыбрыдзела тваё ла́іння. Дасьць ён табе прыпаліць зы такая дзела, будзіш рёвым реўць. Ага, да́лі прыпаліць, яны вас дужа спужа́ліся.

Даваць праборку (наганяй, нахлабучку). *Сварыцца строга, ушчуваць; лаяць*. Ніхай толька калі ня слўхыць, я ні гляджў, што студзент, даю праборку. Аксюта як была, дык дыва́ла ныгынйй, і слухы́лі яе троху. Як возьмуцца утрёх дыва́ць ныхлабў́чку, як уюн крў́ціцца. А мы ні сы́сісьняімся, даём ныхлабучку ладныю. *Зак.* **Даць праборку** (наганяй, нахлабучку). Дай-ка ты сваім атлё́тым праборку хырашэ́нька, ніхай ні звуча́юцца ла́зіць пы гародых. Дыла ныгынйй, ніхай ня трепліць ізыком чаго́зря. Во да́лі ныхлабў́чку раз ды другей раз, дык троху і ўні́лася. Ні пыгляджў, што кума́, толька дыбярў́ся — дам ныхлабучку луччы некуды.

Даваць прамашку (промах, абмашку). *Данускаць пралі́к, памылку*. Дыва́лі вы прыма́шкі абоя, нечыга апраў́дывыцца. Ні нада было дыва́ць промах. Такую абма́шку дыва́ць нільзя, тут і дзіце́нык рызьбяре́цца, што к чаму. *Зак.* **Даць прамашку** (промах, абмашку). Во даў прымашку, што ні павёз сяньня пыры́сят, харошыя цэны

былі. Далі вы промых, што ні пашлі ны вічарінку. Гыварі ты, Аўдыкімініяты дадучь абмашку, ня тэя людзі. Даў абмашку, што ні схадзіў к сваім.

Даваць пылу (дыму), *жарт. Надзвычай энергічна дзейнічаць, уздзейнічаць*. І адзін даець пылу, і другой хвытаіць — гультай з гультаяў вон. Ну, даём пылу яму, вучым, як на сьвеці жыць. Ух, як ты даеш дыму, ня меншы сотык дзісяці пыклаў. Ты ім даеш тўтыцька дыму, яны ў цябе чуць ні па стрўнкі ходзюць. **Зак. Даць пылу** (дыму). Калі твой Хведзька з Бынадысім пойдуць, яны дадучь пылу. Цёшча кылі прідзіць, іна ў іх дасьць пылу. Дадучь яны дыму і на бўльбі, і ны саломі, труняюцца, каб дзень да вечыра. Канешня ж, толька вас там ні хвытала, вы дасьцё ўсюдых дыму.

Даваць рады. *Перамагаць з вялікімі намаганнямі*. Я і ні такім, як ты, дываў рады, а с табою мне справіцца нечыга. **Зак. Даць рады**. Нічога, с табою рады дам, ні біспакойся.

Даваць раскрутку. *Даходзіць да празмернасцей у гульні, працы, уздзеяннях*. Грошы ш шахт прівёз многа, цяперіцька даець раскрутку с хлыпцамі кáжын дзень. Ух, дывалі мы раскрутку, як, бувала, удзісяцёх прідзім ны вічарінку. Лёшка даець раскрутку ны стагў. Ты, я віджу, даеш раскрутку сваім гулякым. А што ж, есьлі ні дываць ім раскрутку, с такіх гадоў ні дзіржаць у руках. **Зак. Даць раскрутку**. Пыдажджыці-ка, сыбярўцца хлопцы, дадучь раскрутку, дзяреўня будзіць хыдаром хадзіць. Айт, дасьць ужо раскрутку твой Ілья, ныработыіць. Далі раскрутку, што ўсе сьміяліся, цяперя стыдна на людзі пыкызацца. Дыла сяньня за нешта раскрутку Маничка тваёй сьвякрові. Усё грозіць: дыбяруся з ремнім, дам раскрутку.

Даваць слова. 1. *Дазваляць выступіць, сказаць*. Ён, знаць, хацеў вы́ступіць, ды яму слова ўсё ні дывалі. 2. *Цвёрда абяцаць*. Даю слова, што на той нядзелі рышчытаюся ды капейкі, посьлі бызара. **Зак. Даць слова**. 1. Пракоп усё ірваўся вы́ступіць, а як далі слова — устаў, і гываріць нечыга. 2. Я тріпацца ізыкам ні стáну, раз даў слова, то зьдзеляю.

Даваць спасіба. *Дзякаваць*. Ты ж вучы, каб увыжаў старшых, каб усігда спасіба дываў. **Зак. Даць спасіба**.

Дай дзядзю зы канхветкі спасіба. Як ні дукую, і нізашто нікому ні дасьць спасіба.

Даваць спуск, неадабр. Адносіцца непатрабавальна. Каб меншы дывалі спуск, толк ба луччый быў. Дакуль ён сваім бэйбусым спуск дываць будзіць. Я спуску ні даю, дзяржу ў руках. **Зак. Даць спуск.** Раз дасі спуск, другой раз, а тады й саўсім пірістаніць слухыць, вірысьціць распущыным.

Даваць сто ачкоў упярод (уперад, наперад, напярод). *Пераўзыходзіць.* Цяпер я што, цяпер нічога, а як мне гадоў трыццыць было, я дываў любому сто ачкоў уперёд ны ўсякый рабоці. Хваліцца, што даець сто ачкоў уперёд любому і зь ім ніхто ні справіцца. Даець сто ачкоў наперід, што ён пірыборііць. Мы, бувала, як выйдзім на луг, сто ачкоў ныперёд дывалі зічычанім. **Зак. Даць сто ачкоў упярод** (уперад, наперад, напярод). Ну любую работу выйдзіць — сто ачкоў уперёд кáжнэму дасьць. Раншы я ўсім мог сто ачкоў уперёд даць вы ўсякый рабоці, а цяперя сіла ні тая. Хвенька ні тваёй вірста, іна любой дасьць сто ачкоў наперід. Я табе і с касою, і с плугым усігда сто ачкоў ныперёд дам. Мы дадзім сто ачкоў ныперёд, што нашы арехі будуць лўччяя.

Даваць (сыпаць) у косці. 1. *іран. Моцна прабіраць, лаяць.* Устрэцілі зы большаком, як сталі дываць у косьці, успомнілі ўсё за дзесіць гадоў. Во, будзім у зубы глядзець, сыпім у косьці сколька нада. 2. *Зацята біць.* І плачыць, і ў косьці даець ім пырядкым, ну што, растуць бысячугымі. Табе сыпылі ў косьці, хвытала. **Зак. Даць (усыпаць) у косці.** 1. Ніхай, ніхай нарвўся як-небудзь, дам ужо ў косьці дык дам. Нада будзіць усыпыць у косьці, каб язык ні руспускала. 2. *Жаніцца ж абішчаў,* а толька апазоріў дзеўку, ну браты яму далі зы яе ў косьці, надоўга запомніць. Сам я ня відзіў, толька кызалі, што ў косьці яму ўсыпылі ў Зылачэві добра.

Даваць (сыпаць) у хвост і ў гриву, гумар. Моцна прабіраць, лаяць. Даець Жэнька свайму і ў хвост і ў гріву. Ты яму сыпіш і ў хвост і ў гріву, а ён толька хужы становіцца. **Зак. Даць (насыпаць, усыпаць) у хвост і ў гриву.** Мы дужа ні сысісьняімся, даём ім у хвост і ў гріву. Раз насыпылі і ў хвост і ў гріву, і яшчэ палўчуць. Толька ніхай пьд'явюцца, усыплю і ў хвост і ў гріву.

Даваць сябе знаць. *Рабіцца адчувальным.* Сколька ўжо ўрэмья прайшло, а пасечыныя даець сябе знаць. **Зак. Даць сябе знаць.** Большы двыццаці гадоў ня чўствывылыся раненія, а цяперь дало сябе знаць, дый крепка.

Даваць толк (лад, рад, парадак), *часам іран.* **Надаваць належнае месца на прызначэнню.** Ці думыш ты дываць толк у етых сваіх сенцах? Як ты яму будзіш дываць толк, кылі ён гультай з гультаёў. Дываць толк умець чаму хочыш, зы два дні пацьцёлка прап'ець. Усё хваліўся: даю лад, а як было роілым, так роілым і астаўся. Кузьма даець сваім лад, аднаго на шохвіра пыслаў, другога ны трыктаріста. Дываць лад бацькывым грышам наўчыўся. Нада б ужо дываць якей ряд, ды ўсё рукі ні даходзюць. Ці думыш ты сваім ряд якей дываць, ім жа работыць пыра. Сколька я ні зырыбляў, яны дывалі ряд жыва. Я думыў, ты пырядык троху даеш, а ты спаць зываліўся на дзінь. Дывай-ка ты пырядык сваім мальцым, ато яны збындзюгаюцца. Пымыгаіць ладна: ікая капейка зу душою зывядзецца, зразу даець пырядык. **Зак. Даць толк** (лад, рад, парадак). Што ж ты выпрыўляісься, нада б сянцў даць толк. Я сваім толк дыла, і чаго я дужа клыпаіць буду. Ты яму дзьве тысічы выкльдзі, дык ён зы нядзелю дасьць толк. Дам у сябе лад, тады ўжо, можа, як вірву дзень, к табе пыдбягў. Ну што, даў лад і цёшчыному хызййству? Ты толька ні біспакойся, даць лад я сумею. Тут усё упыряччыць, даць ряд — нада хырашэнька рўкі прылажыць. Гываріў ты, што год прадзержуцца, — дык за месіц далі ўсяму ряд. Калі ж ты пад вербымі дасі пырядык, там жа горька нада ўсё прыпуціць. Ён умець даць пырядык, выпярёд усігда глядзіць, ня то што хто. Чаму ня віўчыўся, а грышам даць пырядык умець.

Даваць тропку (ыввалачку) *Біць (звыч. дзяцей).* Сідыр ны сваіх ні глядзеў, дываў трёпку. Што толку, што даюць ім вывылычку, яны ні каплі ні каюцца. **Зак. Даць тропку** (ыввалачку). За што табе ўчора далі трёпку? Есьлі табе ні даць трёпку, ты ні пыкаісься. Даў вывылычку зы сад, зыкаіцца лазіць. Дам вывылычку раз, другей раз — і ўніміцца.

Даваць тумака. *Біць, штурхаючы ў спіну.* Каму ты хочыш дываць тумукá, брату роднінькыму? Стала дываць тумакоў, дык ён вірвыўся, адбег і язык пыказыіць.

Зак. Даць тумака. Дыла́ тумука́, ну дык што яму, зыры́гытаў і ўсё. Дужа ня білі, а троху тумакоў далі. **Множн. Надаваць тумакоў.** Ня слухыўся, дык ныдывала́ тумакоў, ныдывала́ і выпрывіла.

Даваць у зубы. 1. *Соваць у рот.* Кінь ты дываць у зы́бы соску, яму ж ці ні чацьвёртый год. 2. *груб. Біць у твар.* Дужа ты рызыйшоўся, усім гатоў дываць у зубы, а сам пулучыць ня хочыш? **Зак. Даць у зубы.** 1. Дай у зубы што-небудзь, і ніхай сядзіць, зойміцца і будзіць муўчаць. 2. Палезь, палезь, дасьць у зубы і атляціш. **Множн. Надаваць у зубы. Пабіць.** Пычаў адурюваць п'яный, за кол хвытацца, ну й ныдывалі ў зубы.

Даваць (ускідываць, ускідаць) на арэхі. *Біць (злёгка).* Вам абоім бацька дываў ла́дна ны арэхі, табе тыкі і стоіла. Ны арэхі даець сваім, ні сьцісьня́цца. Глядзі уськідывыць ны арэхі, могуць яблыкі пулучыцца. Мы ім ні раз уськідывылі ны арэхі. А табе часта уськідалі ны арэхі, бувала, то там, то там і пупадзец. **Зак. Даць (ускінуць, ускідаць, накідаць) на арэхі.** Пулучыў учора хырашо, далі ны арэхі, ско́лька хацеў. Самі мы ня відзілі, ну гыварілі, што ім там ны арэхі ўскінулі. Сяньня так ня вы́круцісься, уськідыць ён табе ны арэхі. Накідылі ны арэхі, ніхай дужа такім шу́стрым ня бўдзіць.

Даваць у шыю (карак, загрывак), *рэдкаўж. Біць са злосцю.* Ла́дныя былі атлёт, любілі дываць у шыю. Ты лу́ччы скажы́, хто табе то́лька ні дываў у ка́рык. Даеш у за́грык суседу? **Зак. Даць у шыю** (карак, загрывак). Дай у шыю, і атлезіць, і п'янка айдзе дзеніцца. Як дасьць у ка́рык, тэй і пыкаціўся кўмільгым. За нешта ж далі ў за́грык, зу́служыў. **Множн. Надаваць у шыю** (карак, загрывак). Штурьхну́лі — ні ўспакоіўся, яшчэ палез, тады ныдывалі ў шыю. Каб пидварну́ўся ты — і табе б ныдывалі у карык. То́лька ні ўспакойся, ныдаём у за́грык.

Даваць фору (чосу). 1. *звыч. асудж. Вычвараць.* Даю́ць ма́зылыўскія хлопцы фору, нашы так ні дыкажуць. Даю́ць п'яныя чосу, ні пы́тхадзі, слова ні скажы́ ўперік. 2. *жарт. Лаяць, ушчуваць.* Уй, дывала ж ты фору ім, — так, ізыком пы́тріпала. Хва́ціць ужо, хва́ціць дываць чосу, зу суботу яны рыска́ліся. **Зак. Даць фору** (чосу). 1. Пыдажджы́, пойдзіць ніхай у Сапры́нывічы, там фору дасьць. Сыбра́лыся ўся хеўра, вып'юць, дык даду́ць

чосу. 2. Канешня ж, дыла куме фору, незышта ж ні пы-
ладзілі. Ну, такога ні прашчу, дам чосу.

Да веку. *Да канца жыцця, усё жыццё.* Ці я ж цябе
да веку карміць буду. Будуць яны мяне да веку пымі-
наць. Да веку гурювала: зы быгаствым пыгналыся.

Да вумапамрачэння. *Надзвычай, звыш меры.* Я сяння
забегылыся да вумапымрачэння. Да вумапымрачэння
укліпаўся у нечыю каўшоўскаю.

Да вушэй. *Поўнасю, з ног да галавы.* Куды ня вы-
прыў, прцягніцца нызад у грязі ду вушэй. Прішлі мок-
рыя ду вушэй,— такей лівінь зыхваціў на полі, ні пабежч
нікуды, ні схувацца. Што ёй ні скажы, січас успыхніць,
ду вушэй пыкрасьнеіць.

Да гарла, неадабр., незадабр. *Вельмі многа.* Чаго ім
яшчэ ні хвытаіць, ужо ж, кажыцца, усяго ўсякыга ды
гырла і пыныбраліся, і пыныхвыталіся, і пынынасіліся.
Вы сныбжыны ўсім ды гырла і ні пішчыця. Ды гырла
нызыпасіў і сена, і дроў, і торху.

Да гібелі (пагібелі, пропасці), *неадабр. Вельмі многа.*
Ныдывалі мне тут усяго ўсякыга да гібілі, глядзі во,
рызьбірайся, што айдзе. Іх там сыбралыся ды пагібілі,
ці я ўсіх пірікрічу. Пырыят сяння было да пропысыці,
большы як у якая скрысення, ніхто браць ні хацеў.

Да глыбіны душы (серца), *кніжн. Вельмі моцна (хва-
ляваць, кратаць).* Аньку тваё пісьмо узвулнувала ду глы-
біны душы. Я знаю, Коля ду глыбіны серца піріжываў,
што так пулучылыся.

Да гроба (магілы, грабавой даскі). *Да канца жыцця,
назаўсёды.* Тваю ласку я буду помніць да гроба. Нуху-
ваў столька, што да гроба хваціць. Ты ды магілы ня дол-
жын зубуваць, што яны длі цябе зьдзелылі. Еткыга бы-
гаства табе і ды магілы ні спажыць. Тваю помышч мы ды
грыбавой даскі ні забўдзім.

Да дна. *Поўнасю.* Узіла ў рукі адну бутылку, дру-
гую, трецью — усе ды дна асўшыны. Ніхай пупадзець,
выцмыкчыць ды дна.

Да зарэзу. *Надзвычай востра (пра патрэбу).* Выхвы-
ціў с-пад рук, а мне сымаму скобля ды зарезу нада. Ды
зарезу у Данілыўск нада зьездзіць.

Да звання. *Дашчэнту, так, што нічога не засталася.* Ускачылі мы ў сенцы — там усё ды звáння зыбраджына. Паччысьцілі ды звáння, нічога німа.

Дай бог. 1. *Вельмі добра.* Дай бог зьдзелыны сані, дзесіць зім ат'ездзюць. Дай бог, каб так абыйшлося, ато можым пыгарець што большы некуды. 2. *Вельмі добры.* Дай бог чылаvek: і ня п'ець, і ня кúріць, і зьдзелыіць мі-гым, што ні скáжыш.

Дай бог памяці. *Пра працэс прыпамінаання.* Дай бог пáміці, січáс скажú. Дай бог пáміці — забыўся, ато ж ны ізыке буўтáлыся.

Дай бог сколька. *Вельмі многа.* Ныбра́лі грібоў дай бог сколька, ты глянь, саўсім нядúмына. Сыйшлося на-роду дай бог сколька.

Дай (давай) бог ногі. *Пра імклівыя ўцёкі.* Пытхва-ціўся і толька дай бог ногі ляцеў ат'етуля. Бег дыва́й бог ногі, аткуля і сіла ўзіла́ся.

Дай срок. *Пра неабходнасць пачакаць нейкі тэрмін.* Дай срок, і кры́шу пыміна́ю, і пляцень зыгыраджú. Дай срок, будзіць табе белка, будзіць і сьвісток.

Да капеечкі. *Усё без астатку (пра грошы).* Толька адно дыхва́льства: грошы нялічыны,— ды капейкі даўно прашмы́гыў. *Гл. Да (пáследняй) капейкі.*

Да капелькі. *Усё чыста (пра вадкае рэчыва).* Выпіў цялёнык ды ка́пількі і вядро бадзець. Ны такой жарішчы пыміта́цца, жа́жда бярець,—к абеду ды ка́пількі бітончык вы́пілі.

Дакапывацца да карней. *Знаходзіць сутнасць, перша-прычыну.* Ён, кажыцца, ні на шúтку ўзяўся дыка́пывыцца ды карней. **Зак. Дакапацца да карней.** Тут дыкыпа́цца ды карней ні так проста, нада мызка́мі хырашэ́нька пы-шывяліць. *Працягл.-фінальн., рэдкаўж.* **Надакапывацца да карней.** Ныдыка́пыісься ды карней, як рівізор у Ма-лый Лешчынкі.

Да карней валос. *Вельмі моцна (пачырванець).* Як толька я прыгыварі́ла пры Аньку, як успыхнуў увесь, пыкрасьнеў ды карней валос. Слова ёй скажы ні так, і січас пы́хыіць ды карней валос.

Да касцей. *Надзвычай (змерзнуць, намякнуць).* З раньня ж ны мароз ні пыка́зывыла, надзеліся лёхка,

пірястылі ды касьцей. Думыў, нічога, цёпла, а ды касьцей прыбрала. Піямёрзьлі ды касьцей, мы ж ні прідпылыгали, што еткыя хыладзіна пытхвацица. Нашы паехылі біз усякый ныпрятчыкі, зьмякнуць ды касьцей. Нам хваціла сяньня ў кустах, прымяклі ды касьцей.

Да коркі (корачкі). *Усё да канца* (звычай. прачытаць). Усю да коркі прычытаў за судкі, дужа іныціресныя кніга. Што ні пупадзец, усё да корычкі чытаць.

Да крайнасці. 1. *Да апошняга.* Яны мяне тады ды крайнысці, расьсердзілі. Ну дывядзеш ты мяне ды крайнысці, ну атлуплю я твае бакі дык атлуплю. Дайшлі ды крайнысці, далшы некуды. 2. *Абавязкова.* Ды крайнысці б нада увідзіць Пітрыка, ён мне грошы должын.

Далёка захадзіць. *Выходзіць за межы дазволенага, прыстойнага.* Лёнька пычаў ужо далёка зыхадзіць, успакой-ка ты яго зь яго шуткімі. **Зак. Далёка зайціць.** Ты с тваімі ухваткімі далёка зайдзіш. Нада зьдэжжывыць, ато яны далёка зайдуць. **Множн. Далёка пазахадзіць.** Журтуваць — жартуўця, ды нада ж меру знаць, ато вы ўжо далёка пызыхадзілі.

Далёка не ўехаць. *Асабліва не пакарыстацца, многага не атрымаць.* Не, ны Сахрону далёка ня ўедзіш, ні тая ўхватка і стырэння ня тоя. Як я гываріў, так і пулучылыся: ны Сызанку далёка ня ўехыў. **Далёка ўехаць.** На кім ён хочыць далёка ўехыць? — на аторьві с аторвыў?

Далёка пайціць, часта іран. *Дабіцца вялікіх поспехаў.* Ты с такою навукью далёка пойдзіш, а мой учыцца ні зыхацеў. Айдзе бысяк далёка пойдзіць. Не, с такім стырніім далёка ня пойдзіш.

Далёкая песня. *Тое, што яшчэ некалі будзе.* Канешня, калі-небудзь і трісьцен прістроім, будзіць піцисьценка, толька ета ішчэ далёкыя песня.

Далёкій прыцэл. *Хітры разлік.* У цябе далёкій прыцэл, толька с тваіх замыслыў нічога ня выйдзіць. Далёкій прыцэл браў: к первыму быгачу у зяці меціў.

Далшы (далі) **ад граха.** *Пра жаданне не мець ніякага дачынення да спакусливай кампаніі, асобы, справы.* Я ня ўмешывылыся у іхню дзялёжку, а ну іх далшы ад гріха. Далі ад гріха, дык луччы будзіць, самі ніхай рызьбіраюцца як хочуць.

Дальшы (далі) [ехаць] **некуды**. *Пра канчатковую безвыходнасць становішча*. Дажыўся — дальшы некуды, ну што ты хочыш, кáжнінькій дзень п'яный і п'яный. Дальшы ехыць некуды: пасьледнія пальцішка прапіў. С усімі пірагрызлыся, далі ехыць некуды.

Дальшы (далі) [свайго] **носа не відзець** (не глядзець). *Быць вельмі абмежаваным*. Што гываріць пры Пынасьён-кыў, кылі яны дальшы носа ня відзюць. Як ні талкуй, а далі носа ён усё дно відзіць ня бўдзіць нічога. Міхейчык ні разу дальшы свайго носа ня відзіў. Нада ж падумыць, што будзіць заўтра, а ты дальшы носа ні глядзіш. Дальшы свайго носа ні прівык глядзець. **Дальшы** (далі) [свайго] **носа відзець** (глядзець). Што тут надзеіцца, дальшы носа глядзець ён ні ста́ніць. А што ты калі відзіў далі носа, як нудуюць, так і трілюдзіш. Каб ты мог відзіць дальшы свайго носа. Калі ён і на што глядзеў дальшы свайго носа. **Зак. Дальшы** (далі) [свайго] **носа не ўвідзець** (не глянуць, не паглядзець). Сколькі ні талкуй, сколькі ні б'ісьняй і ні гыварі, дальшы носа ня ўвідзіць. Толька пры сябе пыклапоціцца, дальшы свайго носа ня ўвідзіць. Толька длі сябе і большы нічога, дальшы носа ні гляніць. Ня с тых, што падумыць пры каго-небудзь, дальшы свайго носа ні гляніць. А чаго ж ты ні пыгладзеў далі свайго носа? **Дальшы** (далі) [свайго] **носа ўвідзець** (глянуць, паглядзець). Айдзе ён што ўвідзіць дальшы носа. Худзь ба раз глянуў дальшы свайго носа. Нада пыгладзець дальшы носа, чым дзяреўня жывець. Дальшы свайго носа пыгладзіця, тады увідзіця, чыя праўда. Ні знаю, каб ён далі свайго носа глянуў калі-небудзь.

Да мазка касцей. *Да глыбіні або ўсёй істотай*. Ён табе верін ды мызка касцей. Ды мызка касцей прапітын нінáвісьцю. Ды мызка касцей уверіўся, што ўсё так і было, як яны пірідалі, і нікога слухыць ня хочыць.

Да нітачкі. *Усё чыста (пра адзенне)*. Ягліць ім ляець у такую дылячынь, туча находзіць — зьмякнуць да нітычкі, хочыш, і ўспаленія пытхваюць. Тэя гэрчыкі толькі і глідзяць, айдзе што пытхваціць можна, к каму хочыш улезуць і вычысьцюць да нітычкі.

Да новых венікаў. *Доўгі час (памятаць)*. Нада нья-рыжыць і Хвёдыра, каб так прувучыў, што да новых венікаў ба помніла.

Да пары да ўрэмя (ўрэмені, часу). *Пакуль што, часова.* Ды пары да ўрэмя ты будзіш вірідуваць, прідзіць урэмя — кончыцца твоя ўлада. Ды пары да ўреміні я з вамі етык таўморюся, кіну, ріну, і самі дзелыйця як хочыця. Есьлі жывот зру́шын, то бірягісь дый бірягісь, а ні бярэ́гыся ды пары ды ча́су праходзіць.

Да пары (ўрэмя, ўрэмені). *Пакуль што, часова.* Ды пары буду цярьпець, а кылі дыбяруся, пышчады ня жджы. Ды пары жбан ваду носіць. Да ўрэмя так бўдзіць цягну́цца, калі-небудзь сарвецца. Усе твае конікі да ўреміні. С Пітраком да ўреміні шуціць, а прідзіць пыра — тэй такую раскрутку дасьць, што ня здзіві́ціся.

Да паследняга. 1. *Усё, так, каб не засталося.* Вун Аксюта турува́тыя, ты дайжа ні прасі, сымá аддасьць ды пасьледніга. Сусед навёў, а тэя бысячугі улезьлі ў вакно і вы́чысьцілі ды пасьледніга. 2. *Да канца.* Хуць больна было, ну я цярьпеў ды пасьледніга. Ды пасьледніга цярьпелі мы твае дуры, а большы некуды, — ці ўспакойся, ці ўбіра́йся.

Да паследняга дыханія. *Да апошняй мінуты жыцця.* Ды пасьледніга дыха́нія усё зваў цябе. Ды пасьледніга дыха́нія буду помніць Верку.

Да [паследняй] капейкі. *Усё без астатку (пра грошы).* Во прыдыла́ цубу́лю, дык прыдыла́, ды капейкі пыціра́ла усе грошы. Прап'ець з дру́зьямі ды пасьледній капейкі, а тады ходзіць, ка́нькыць: дай на кúрiва.

Да [паследняй] каплі. *Усё чыста (пра вадкае рэчыва).* Вы́ліў красін ды ка́плі, нада як атвярну́цца, купіць лі́трыў ско́лька. Стыя́ла буты́лычка белі́нькія, бі́рігла́, а ўчора хваці́лыся — пу́ста, ды пасьледній ка́плі вы́цмыктыў. Ды пасьледнія каплі вы́цдзі́лі, і дно сухоя.

Да [паследняй] ніткі. *Усё чыста (пра адзенне).* Зьмя́клі да ні́ткі, рубца́ сухога ні аста́лыся. На ху́тырі ў Паўла укра́лі раз усё да ні́ткі. Ды пасьледній ні́ткі прымя́клі, дывай скарей пі́рядзецца. Глядзі, бойся злу́дзюга́ныў етых, ды пасьледній ні́ткі могуць апчы́сьціць.

Да паследняй рубашкі. *Усё чыста (пра набыткі, маёмасць).* Што ён вы́іздзіў? — прапíўся ды пасьледній рубашкі, купля́ла, нызіва́ла. Зна́іш, як у нас калі-то гуля́лі? — ды пасьледній рубашкі прагу́лівылі.

Да пацеры сазнанія. *Да непрытомнасці, да поўнай страты сіл.* Цярьпеў ды пацеры сызнанія. Ныпіліся ды пацеры сызнанія. Рызынімай скарей, ды пацеры сызнанія будуць біцца, пызыбіваюцца.

Да петухоў. *Усю ноч.* Праседзілі у Зьмітраковых ды пітухоў. Гыманілі ды пітухоў, устреціліся дружыя. Незбылыз вам было тарчэць ды пітухоў.

Дарагою цаною. *Вялікімі намаганнямі, ахвярамі.* Хата мне дысталыся дужа дырагою цаною, столька я нырваўся, цігаючы бярьвеньня.

Да радзімца (прыпадка), *груб.; адз., мн. Надзвычай многа.* Плойма — ды радзімца, усе бігаць, саветуюцца: а што? а як? — выраціціль, яго слова закон. Ныкідалі скыта ды пріпáдка, дык я во зыхвыталыся. А чорт іх знаіць столька, там іх ды пріпáдкиў.

Дарам (дарма) **не прайціць.** *Пра непазбежнасць адплаты.* Увídзіш, што дáрым табе ета морква ня пройдзіць. Ня бойся, у мяне дырма нічога ня пройдзіць, што заслужыш, то й палучыш. Дарым ні прайшло Лівынкам сена, зыплацілі рублей пы дваццыць штраху. **Дарам** (дарма) **прайціць.** Дúмыш, табе дарым пройдзіць дурáчыньня? Ой, ня думыю, каб дырма прашлі Сенькіны йгрушкі. *Незак., рэдкаўж.* **Дарам** (дарма) **не прахадзіць.** Табе дарым нічога ні прыхадзіла, ня ўмеў выкручывыцца. Што, дырма ні праходзіць бáлыўства, а ты ж дужа быў хрáбір. **Дарам** (дарма) **прахадзіць.** І ны гылыва́х яны лáдна хадзілі, ну а зато што ж ім прыхадзіла дáрым? Няўжэлі табе дарым праходзіць атаўка?

Дарам (дарма) **хлеб есць.** *Не прыносіць ніякай карысці.* Прівыклі дáрым хлеб есць. Мы дарым хлеб ня елі. Дырма хлеб есць ні ста́нім, ны прыпіта́нія заробім.

Дар за дар. *Пра адплату тым жа самым спосабам, манерам.* Ну што́, як сам дзелыў, тоя й пулучыў дар за дыр. Вот на́ табе дар за дыр, любуйся.

Дарога заказана. *Пра існаванне забароны бываць, наведвацца.* Посьлі такога дзела дарога табе ў Ша́мыва зыка́зына, дайжа і ня думы́й пыка́зывыцца.

Дарогу заказаць. *Адрачыся, даць зарок не бываць, не наведваць.* Ці ты ўжо ка мне дарогу зыкызаў? *Незак., рэдкаўж.* **Дарогу заказываць.** Большы ён сюда ніха́й і

дарогу зыка́зыіць. *Множн.* **Дарогі пазаказываць.** Ні знаю, за што надўліся, толькі цірізь людзей пі́рідыва́лі, што ў Різа́нцы яны дайжа дарогі пызыка́зывылі.

Дарогу заступаць. *Перашкаджаць, станаві́цца перашкодай.* Я зуступа́ць дарогу нікому ні ста́ну. Ты ўсе шчыта́іш, што табе нехта дарогу зуступа́іць. *Зак.* **Дарогу заступіць.** Ці я каму дарогу зуступіў, што ты етык гаворіш. *Узмацн.* **Дарогу пазаступаць.** Хто ім так ужо дарогу пузуступа́ў, што яны жыць ня могуць. *Працягл.-фінальн.* **Дарогу назаступаць.** С тымі атлётымі нада войстра вуха дзі́ржаць, ато нузуступа́іш дарогу.

Дарогу перахадзіць (пераб́ягаць). *Стана́віцца на шляху ў іншага.* Дыгыва́ривыйся ты, купля́й, я дарогу пі́ріхадзі́ць ні ста́ну. Мы вам дарогу ні пі́ріхадзі́лі, чаго вы ат нас хочы́ця. Ахота вам дарогу чорту пі́рібіга́ць, толькі трі́скатні́ будзі́ць на ўсю акру́гу. *Зак.* **Дарогу перайціць** (перабе́жч). Чым табе, ты скарей дарогу любо́му пры́йдзіш. Узбу́тура́жыліся, усё дно як я ім дарогу пры́йду. Вот ужо Лявон табе дарогу пры́бег, ён чылавеку вады ні заму́ціць. *Працягл.-фінальн.* **Дарогу наперахадзіць** (напераб́ягаць). Дужа вам хто дарогу ныві́ріхадзі́ў. Як жа я табе дарогу ныві́рібіга́ў? — ета ж ты так і глядзі́ш, каб ножку пы́цста́віць каму.

Да свадзьбы (к свадзьбе) **зажывець** (зага́іцца). *Пра тое, што пройдзе, пале́ннае да сталасці.* Ні гарю́й, ды сва́дзьбы зыжывець. Можыш быць спако́ін, ды свадзьбы зыга́іцца. Во, дужа ты ўжо спужа́лыся, к свадзьбі зыжывець. Ні плач, к свадзьбі зыга́іцца, ба́льшая дзела — різа́нуў тро́ху.

Да сёмага (сядзьмога) **поту.** *Да поўнай знямогі.* Мы да сёмыга поту ні ста́лі б выбі́вацца, на́да ж і пі́рідыхну́ць міну́тку. Ды сядзьмога поту сты́рцяцца, усё каб уга́дзіць хочы́ць.

Даставаць (зараб́атываць) **цацку.** *Атры́мліваць хва́робу, балячку, кале́цтва.* Ахота каму-небудзь дысты́ваць цацку, лезы́ць цірі́з ражэ́ння, — тут яўны́я калес́тва па́лұчыш. Зыры́ба́тывыць цацку пресься, ні глядзі́ш ні на што? *Зак.* **Дастаць** (зараб́отаць) **цацку.** Што, стры́даці́ль мой, дыста́ў цацку, а навошта табе, к чорту, было тоя стря́льлэ? Так, ні глядзе́ўшы ніско́лька, жы́ва зыраб́оты́ш цацку, будзі́ш та́ды каенчы́ць.

Даставаць з-пад зямлі. *Знаходзіць любым шляхам, з незвычайным спрытам і ўменнем.* Што вы прівізаліся, ня пойдзіць жа ён дыстываць с-пыдзь зямлі таго Сьліўкіныга, ды па еткый росі. **Зак. Дастаць з-пад зямлі.** Вот нарт, січас я табе дыстану с-пыдзь зямлі мёду, — я ж сказыаў, што ў мяне ні ложка німа. **Узмацн. Падаставаць з-пад зямлі.** Ці вы с-пыдзь зямлі пыдыстывалі сабе такея харошыя ремні? **Працягл.-фінальн. Надаставаць з-пад зямлі.** Піліпёнык ныдыстываў с-пыдзь зямлі кожу і ныспікулірывыў: пулучыў трі гады.

Да сядых валос. *Да старасці.* Ды сядых валос помню дыбрату дзядзькыву. Ды сядых валос дажыў, а ральлё астаўся, нічога па-людзку ня зьдзелыць.

Да ўпаду. *Да поўнай страты сіл, да поўнай знямогі.* Во была вічарінка, сзыкалі ўсе ды ўпаду. Ды ўпаду калілі, ну-тыкі дабілі ды кынца.

Дахадзіць да белага каленія. *Злавацца да страты самавалодання.* Ні нада дыхадзіць да белыга каленія, сядзь і ўспакойся. **Зак. Дайціць да белага каленія.** Зы ірунду дайшоў да белыга каленія. Ня трогый, узноў дойдзіць да белыга каленія.

Дахадзіць да вушэй, неадабр. *Рабіцца вядомым.* Што там ні тріпануць, нызайтруга ужо сюда даходзіць ду вушэй. **Зак. Дайціць да вушэй.** Ат аднаго ізыка г другому — так і дайшло Арцёму ду вушэй. **Узмацн. Падаходзіць да вушэй.** Дўмыш, тут што утайца? — трі словы скажы, і ўсё падаходзіць ду вушэй.

Дахадзіць да ручкі (канца, точкі, паследняга). *Апынацца ў безвыходным становішчы, дажывацца да поўнай страты сілы, здароўя або да крайняй нястачы.* Я ні стала б дыхадзіць да ручкі, як Сашка, а што-небудзь ба дзельыла. Ну што, рішыў дыхадзіць ды кынца, а ці падўмыў, куды ты дзенісься біс хаты? Арцём даходзіць да точкі, пасьледній хвост прыдаець. Дыхаджу, брат, да точкі, саўсім сы здароўім пудупаў. Ён ужо дыхадзіў ды пасьледніга, дык сістра пад'ехыла, троху падзьдзержыла. **Зак. Дайціць да ручкі** (канца, точкі, паследняга). Ні кыла ні двыра, дайшоў да ручкі, зу путуралу стаў. Прігледзіць за ім — хто прігледзіць, дойдзіць ды кынца — с-паць сынегу калі-небудзь вькыпыюць курчыжкыю. Лўччы і ні спрашывый, так збáлывылыся, дыйшла да

точкі — айдзе дніюіць, айдзе начуіць. Дайшлі ды пасьледніга, а ўсё з-зы чаго? — ціріз гультайства. *Узмацн. Падахадзіць да ручкі* (канца, точкі, паследняга). Ці вы тут пыдыхадзілі да ручкі, ці йшчэ троху варушыціся? Твае адны пыдыхадзілі ды кынца, адною грязью зырасьлі кругом ны сажынь. Ні рукою, ні нагою ні шывяльнуць — так пыдыхадзілі да точкі. Сора пыдаходзюць ды пасьледніга,— нада ж так людзям пупускацца.

Дахадзіць да сазнанія. *Рабіцца зразумелым.* Табе трўдна даходзіць ды сызнанія, асобінна есьлі пынімаць ня хочыш нікога і нічога. *Зак. Дайціць да сазнанія.* Ці дайшло табе ды сызнанія, што пыра пычылавечыскі пычынаць жыць.

Дахадзіць да толку. 1. *Пачынаць разумець сэнс.* Ці стала яму троху дыхадзіць да толку, кылі рустулкувалі? 2. *Рабіцца нармальным, прывычным.* Як твае дзялы, ці даходзюць троху да толку? *Зак. Дайціць да толку.* 1. Ніяк ня мог да толку дайціць, што к чаму. 2. Ні знаю, ці дайціць калі ў іх жыцьні да толку.

Дахадзіць сваім вумом (розумам, галавою). *Дабірацца да сэнсу самастойна.* Мне пыцсказывыць было некыму, ды ўсяго прішлося дыхадзіць сваім вумом. Цяперя ты сам хызяін, дыхадзі ды ўсяго сваім розумым, толька я ны тваём месці абгыдаў ба пацьцёлка ат ведымных каровы. А ніхай даходзюць сваёю гылавою, ужо ні малінькія. *Зак. Дайціць сваім вумом* (розумам, галавою). Ну што, ўсё-тыкі дайшоў сваім вумом? — во так усігда нада. Луччы, як дойдуць сваім розумым, скарей жыць наўчуцца. Ныўряд, ці пытказывыў яму хто, відна, сваёю гылавою дайшоў. *Узмацн. Падахадзіць сваім вумом* (розумам, галавою). Каб пыдыхадзілі сваім вумом, тады б я хваліў, а што нехта пыцскажыць — ета ня дзела. Айдзе яны пыдаходзюць сваім розумым, калі іх ня ўчылі думыць. Раз пыдыхадзілі сваёю гылавою, то й ладна.

Дацца духу. *Вельмі стаміцца.* Так ужо даліся дўху лі мылацілкі, чуць дывылакліся. Выхызіш што ці ня выхызіш, а дўху дасіся. *Незак., адзінк. Давацца духу.* Лупаткыю дзень пымыхаць — даеься духу. Я ні стаў ба так дывацца духу, самі могуць зьдзельць, яшчэ ня зломкі.

Дацца ў знакі (знак). *Вельмі намучыць.* Дылася мне ў знакі летышнія пінька: цігаў холыдым, апшаснуўся

ў ваду, пірядрыг і прыліжаў пасьці месіц. Пызьба́ дасца ў знак, за́ дзінь набегы́сься, што ногі́ ні пыця́гніш к ве-чыру. *Незак., рэдкаўж.* **Давацца ў знакі** (знак). З большым мне было нічога, спакойный быў, зь меншымі дыва́-лыся ў знакі. Бульба даецца ў знакі. Папомніш, што я табе кызала, як будзіць дыва́цца ў знак.

Даць асечку. *Не атрымацца.* Кру́та завёўся, ды даў асечку. *Незак., рэдкаўж.* **Даваць асечку.** Сколька разоў схва́тывылыся з Гапкью, ды не, ні спруўля́йца, даець асечку. Што та ён паследні́я ў́ремя пычаў дываць асечкі, раншы ж ува ў́сём первы́й быў, нікому ні ў́ступаў.

Даць вочарадзь, іран. *Аблаяць, вылаяць.* Як дасьць вочы́рідзь, мы ажно за вушы схваці́ліся: во е́га ўме́ць. Уме́ць даць вочы́рідзь, вы́ўчыўся. *Незак.* **Даваць воча-радзі.** Во даець вочы́рідзі, як мушчы́на яке́й кры́іць мы-ці́ріком.

Даць дуба, груб. *Памерці.* Адбушувáў, уредзі́на, сваё, даў-тыкі́ дуба, ато доўга пагібі́лі ні было. *Незак.* **Даваць дуба.** Кызалі́, Антон быў сыбра́ўся ўжо́ дуба дыва́ць, а тады атлежы́ўся і ў сваты́ паехы́ў.

Да чорта, неадабр. *Вельмі многа.* Ныкіда́іць етых ку-рей да чорта, пыжыра́юць усё, а і́йца́ ня відзі́ш. Айт, там сваі́х да чорта, чаго́ яшчэ́ я пайдú туды́.

Да чортавай гібелі, груб. *Празмерна многа.* Кіну́лі ны зіму́ скыта́ да чорты́вай гібі́лі, а нашто? Да чорты́вай гібі́лі дроў, увесь двор зыва́лін, на дзесі́ць гадоў хва́ціць.

Да чортавай мацеры, нездав. *Вельмі многа.* Ва́шыга племя да чорты́вай ма́цірі усю́дых, куды́ ня пойдзі́ш — Сімя́нкі. Ныгаво́ріць да чорты́вай ма́цірі лухты́ ўся́кія — і ўсе́ ў яго пра́ўда.

Да чорцікаў, іран. *Да непры́томнасці, галю́цынацый (звыч. напі́цца).* Заўчо́ра да чорці́кыў ныбра́ўся ў Сьві-тазе́ры, а ся́ння з горы́да чуць пріпоў́з, пы́т пля́тнём выля́йца.

Да шарсці́нкі (шарсці́ны, шарсці́начкі). *Усю́ чыста (пра́ жыве́лу).* Сколька раз ну ху́турах, бува́ла, чума́ ды шарсці́нкі сьві́ньней вы́лыміць. Зьві́ла ўсе́ ды шарсці́-ны, што́ я буду ва́зіцца, нашто́ мне. Пріе́хылі трі́ццатні́кі п'я́ныя, ды шарсці́нычкі́ увесь скот зыбра́лі, дзьве́ ку́рыцы аста́лыся.

Два сакала пара, неадабр. Пра аднолькавых. Ляксеі з Навумым — два сыкыла́ пара: што ўбіў, то і ўхыў.

Два сапагі пара, адм. Пра аднолькавых. Што ба́цька, то й сын — два сыпагі́ пара. Во пыдыбра́ліся два сыпагі́ пара, і шука́й — етык ні сыбяреш.

Двор з дваром. Вобак, па-суседству (жыць). Мы трі́ц-цыць гадоў прыжылі́ сь Кіреівымі двор з дваром, а худзь ба калі вадú зумуці́лі адны другім.

Дзверы ў дзверы. Вельмі блізка насупраць (жыць). Мы жылі́ блізі́нька дзвері ў дзвері, во так во на́ша ха́та, а во так і́хнія.

Дзела выгарыла, пр., буд. Пра станоўчы зыход. Лянька ты, як у Сумусёнка сора дзела вы́гыріла. Хадзіў, дыбіваўся, алі ж дзела ня вы́гыріла. Нічога ў іх дзела ня вы́гыріць, ня с тога боку яны зайшлі́.

Дзела гарыць, цяп., пр., буд. Пра тэрміновасць справы. Дзела гарі́ць, а ты будзі́ш стыя́ць, дзікува́цца — еткія аныцірэсы увідзіў. Каб любоя дзела, самыя ніатложныя гарела, ён ба стыяў і русусолівыў і дайжа б ні вурухнуўся. У цябе будзі́ць дзела гаре́ць, а ім і ні ў гылаве падумы́ць, каб узя́цца ды паможч. **Пачын. Дзела загарэлася, пр., буд.** Так ужо ў іх ні ш чога ні зь я́кыга мы-мінта́льна дзела зыгарелыся. То будзі́ць сядзе́ць сышчы-пя́ рúкі, то ўдруг дзела зыгарі́цца — шуру́м-буру́м пыды-маі́ць.

Дзела гарыць у руках, цяп., пр., буд. Пра лоўкасць і працавітасць. Есьлі возьмі́цца, у яго дзела гарі́ць у рука́х, толька пріту́рцыць яго ні так лё́гка. Што былі́ за плотнікі, што зы мысьціравэ́я, уся́кыя дзела гарела у іх руках. Есьлі Клі́мянкі узялі́ся, у іх дзела бу́дзіць гаре́ць у руках. **Пачын. Дзела загарэлася ў руках, пр., буд.** Як узялі́ся, у іх дзела пр́яма зыгарелыся ў рука́х, ня то што тэ́я гырадзке́я шлэ́птухі. Калі пыд ахоту — дзела зыга-рі́цца у руках, а ні захочу́ць — будзі́ць ні гарі́ць ні тлеі́ць.

Дзела далёка заходзіць, цяп., пр. Пра складанасць станові́шча. Відзі́м, што дзела далё́ка заходзі́ць, мы ногі ў ру́кі ды ныза́д, ходу атту́ля. Лу́ччы ні дывадзі́ць, каб дзела далё́ка зыхадзі́ла. Случа́лыся, дзела й далё́ка зыха-ді́ла, ну неі́к жа рызьбіра́ліся. **Зак. Дзела далёка зай-**

шло, пр., буд. Тут дзела далёка зайшло, нада хырашэнька рызыбра́цца, што к чаму́. Чаго ў нас дзела далёка за́йдзіць, мы шчыня́т умесьці ня ксьці́лі.

Дзела дзесятае. *Нешта зусім не істотнае.* Сыка́ твоя дзела дзісятыя, можыць і на борку пыліжаць, а бўльбу нада хвытаць скарей, каб ды за́мырызка вы́хвыціць.

Дзела йдзець, жарт., цяп., пр., буд.; адз., мн. *Пра пспехі ў справах.* Нам нечыга біспакоі́цца, дзела йдзець. Дзела йдзець, кантора пішыць, касса дзеньгі выдаець. Пакуля мы тама былі, дзела йшло, а посьлі ні знаю, што пулучы́лыся. У нас дзялы́ йдуць, ня то што ў вас. **Зак.** **Дзела пашло, пр., буд., адз., мн.** Трошку пы́ттаўкнўлі і дзела пашло, а так ба і сты́яла на месці. Ты як возьмі́сься, дык і дзела пойдзіць, ныла́дзіш. Раз дзялы́ пашлі, мне тут нечыга тарчэць.

Дзела маленькае (чыё). *Пра недатычнась да справы.* Наша дзела ма́лінькыя, мы ў вашу жы́зінь умешы́выцца ні ста́нім. Есьлі маё дзела ма́лінькыя, то асты́ва́йся етый кві́л слўхыць. А вот іх ба дзела саўсі́м ма́лінькыя лезыць сюда.

Дзела не жджэць, цяп., пр., буд. *Пра неадкладнась справы.* Што ж вы тут селі та́ры ды ба́ры, дзела ж ня жджэць. Мы сыпашы́лі, дзела ні жда́ла. **Дзела жджэць.** Ці вас якая дзела жджэць, што вы так лі́ціце. Дужа там яго дзела жджэць, яму прі́шлі было б сха́дзіць сюды.

Дзела не стаіць, цяп., пр., буд. *Пра адсутнась затрымак.* Дзела ні стаіць, то й ла́дна. Мне ніва́жна, айдзе яны, абы дзела ні сты́яла. Есьлі дзела ня будзіць сты́яць, то йдзі. **Зак.** **Дзела не станець.** Ты сыбіра́йся, за мною дзела ні ста́ніць, зьмяту́ печ і гатова.

Дзела няма. *Пра абыякавась, незацікаўленась да асобы, справы.* Мне да Толі́ка твайго нія́кыга дзела німа, ці ё́н жа́ніцца, ці разводзі́цца.

Дзела пахнець красінам, цяп., пр., буд. *Пра небяспечнась справы, абставін.* Мы ві́дзім, што дзела па́хніць красі́ным, дык шашкі́ ў мяшкі́ ды ходу. У іх с самы́га ныча́ла дзела пахла красі́ным. **Зак.** **Дзела запахла красінам, пр., буд.** Пыня́лі, што дзела зыпа́хла красі́ным, айдзе й п'я́нка вы́скычыла. Зыпа́хніць дзела красі́ным — бягі́ к нам, ні руссусо́лівый ду́жа.

Дзела прошлае. *Даўніна, мінулая падзея.* Цялёнык тэй дзела прошлыя, ну я ж усё-тыкі пымянў. Дзела прошлыя, што йна там гываріла. Дзела прошлыя, алі ж нашто табе чыпáцца.

Дзела свята. *Пра абавязковасць, безумоўнасць выканання.* Есьлі я скызáў — дзела сьвята, я нікога ні пыд-вадзіў.

Дзела стала, пр., буд. *Пра затрымку ў справах.* За-чым дзела ста́ла? Аріна пышла, і дзела ста́ла. А чаго бізь мяне дзела ста́ніць?

Дзела старана (чыё). *Пра неймяшальнасць у падзеі, недатычнасць да іх.* Маё дзела стырына́, ніхай зыпля-шчуца, ніхай ні зыпляшчуца. Есьлі наша дзела стыры-на́, тады са́мі і сейця, і ўбіра́йця, а мы і ў тэй бок ні глянiм.

Дзела табак (труба). *Пра безвыходнасць становішча.* Посьлі такіх рызгаворыў яго дзела тыбак. Дывáй уці-ка́ць, дзела трубá. Цяперь тваё дзела трубá, нічога ты ні дыка́жыш. Тачы́лін зра́зу пыня́ў, што ў іх дзела трубá.

Дзела ўрозь. *Пра канец сяброўства.* Дружы́лі, дру-жы́лі, і ні ш чога ні зь я́кыга дзела ўрозь. Учора дыгывá-рiвыліся iціць касіць у кусты, а сяньня дзела ўрозь.

Дзела ў шляпе. *Пра парадак у справе або яе паспя-ховае завяршэнне.* А чаго нам вулнува́цца, у нас дзела ў шля́пі. Раз, два — і дзела ў шля́пі.

Дзела хазяйскае. *Пра неабходнасць прыняць рашэнне на ўласных меркаваннях.* Хочыш едзь, хочыш не, дзела хызáйскыя, толька я адзiн быя́ріць ня буду. Ня хочыш дзіржа́ць хвост, прыдыва́й, дзела хызáйскыя, ніхай дзеці чэгнуць бiс ка́плі мылка́.

Дзелаць большэя (большыя) вочы. *Здзіўляцца (звыч. прытворна).* Ты ж сама гываріла, людзі ж чулі, а цяперь дзелы́ш большэя вочы. Ня дзелый большыя вочы, мы цябе знаiм. **Зак. Здзелаць большэя (большыя) вочы.** Што ён зьдзелыў большэя вочы, тут удзіўляцца нечыга. **Множн. Падзелаць большэя (большыя) вочы.** Я гыварю, як відзіў, а яны падзелылі большыя вочы.

Дзелаць від. *Прытварацца, што робiш ці думаеш так, як трэба або як жадаюць.* Вун стаiць зывярну́ўшыся, дзелы́ць від, што ня відзіць нас. **Зак. Здзелаць від.** А ты б

зьдзелыла від, што ні пачу́ла, і пышла́ міма. Зьдзельі́ від, што нізнакомый, куды ён кіні́цца. *Множн. Падзелаць від.* Усе зра́зу падзелылі від, што ім жа́лка ўсяго.

Дзелаць гвалт (скві́л, кві́л), *неадабр. Пачынаць крык, сварку, лаянку.* Ка́жнны дзень спакою німа, як ра́нняя, і пычыла́ дзелыць гвалт. Як ім ня сты́дна дзелыць скві́л — ка́жын дзень тады зь людзя́мі вока ў вока сустра́юцца. Ня дзельі́ скві́л, можна дыгыва́ріцца пы-харошыму. Ты й дзельі́ш кві́л, бісь цябе тут ці́ха было. *Зак. Здзелаць гвалт* (скві́л, кві́л). Узноў Мырчанкі на ўсю акру́гу гвалт зьдзелылі. Сызанковы ніяк ні нысыта́юцца, зьдзелылі гвалт за нейкія гры́зіныя турнепсіны. Доўга дужа яму зьдзелыць скві́л, зы нішто зьдзелыі́ць. Ніхай ба яны бра́лі рыспа́шнік, рыспыха́ў ба ты заўтра, дык не, зьдзелы́ў кві́л. *Множн. Надзелаць гвалту* (скві́лу, кві́лу). Ня трогі́й нячы́стыя сі́лы, яшчэ гва́лту надзелыі́ць, што будзі́ць хуць зь дзяреўні уціка́й. Каб ня вы самі, ніхто б тут скві́лу ні надзелы́ў. Помні́ш, як леты́ся за нейкія ірва́ныя вожы́чкі кві́лу надзелы́ў. *Узмацн. Падзелаць гвалт* (скві́л, кві́л). Падзелылі гвалт на полі, як і́х тама хто ре́зыў ці ірва́ў жыўём. Чуі́ш, яке́й скві́л падзелылі, це́лыга пы́ў-дня ре́жуцца. Ка́жын раз падзелыю́ць кві́л, ці у і́х там двына́ццыць у кысьця́х сядзі́ць. Падзелыю́ць кві́л, то́лька людзі зьбіра́юцца як ны ці́ятыр. *Працягл. Панадзелаць гвалту* (скві́лу, кві́лу). За нейкі́й кычанок ка́пусты сто́лька гва́лту пынадзелыі́ць, а ніхай ён вы́смылі́ць, і кычанок тэ́й. Пынадзелылі скві́лу, што дуракі́, а цяпе́ря сты́дна, вачэ́й дайжа ні ўзьніма́юць. Пынадзелыю́ць скві́лу, як слухы́ць і́х каму дужа хочы́цца. Кві́лу пынадзелылі, што хут ты вушы́ зытыка́й.

Дзелаць з-пад палкі. *Выконваць даручаную справу пад прымусам.* То́лька с-пыт па́лкі й дзелыі́ць, а каб сам за што ўзя́ўся — нізашто ня возьмі́цца. *Зак. Здзелаць з-пад палкі.* Зыста́вілі, дык с-пыт палкі зьдзелы́ў. *Працягл.-фіна́льн. Надзелаць з-пад палкі.* Ай, с-пыт палкі ўжо надзелыі́ць, кылі сызнáнія німа, дык нія́кыя палка ні ў́кладзец.

Дзелаць коць, жарт. *Класціся спаць (да дзіцяці).* Славі́к хочы́ць дзелыі́ць коць, пойдзі́м і мы, мой ма́лінькі́й. *Зак. Здзелаць коць.* Пойдзі́м зьдзелы́ім коць, у цябе ўжо вочкі зьліпа́юцца. *Множн. Падзелаць коць.* Відзі́ш, як хыра́шо дзеткі́ падзелылі коць.

Дзелаць круг (кругу). *Рухацца кружным шляхам.* Ірундовінькій масток, а ніяк ні насыцелюць, пріходзіцца дзелыць круг. Нашто вам дзелыць еткыга крўгу, во прямінькыя сыцёжычка к іхнім банім. **Зак. Здзелаць круг** (кругу). Ты дзяржыся пряма вун на тую сасну, ато можыш зьдзелыць круг, што пыўднй праходзіш. Я ж ні знаў прамейшыя дарогі, паетыму зьдзелыў кругу. *Гл. Даваць кругу.*

Дзелаць ладкі (ладачкі). *Пляскаць у далоні.* Адна піріда дною увесь вечыр выплясывылі і дзелылі ладкі. Дзелый, малінькій, ладычкі, дзелый яшчэ раз. **Зак. Здзелаць ладкі** (ладачкі). Ты ўжо так гываріў, што табе толька нада зьдзелыць ладкі. Зьдзелый, дзетычка, ладычкі дзядзю, зьдзелый ладычкі.

Дзелаць міласць (ласку), *звыч. іран. Рабіць паслугу з неахвотай.* Қылі вядро вады прінясець, дык шчытаіць, што ўжо дзелыць мілысьць. Дзелыць табе ласку — ета ўзноў бытрыкываць ны тваіх дырагіх, — не, большы я ні зглуплю. **Зак. Здзелаць міласць** (ласку). На Бўдку толька пынадзейся, ён зьдзелыць мілысьць, паможыць, будзіць паможына. Зьдзелыў ласку, што падвёз.

Дзелаць пагоду. *Аказваць уплыў на абставіны, падзеі.* Дзелыць пагоду ён там ня дзелыць, ну толька слова якая скызаць можыць. **Зак. Здзелаць пагоду.** Мыкар пагоду ня зьдзелыць, толька пыгываріць ба нада, можа б закінуў слова прі слўчыі. *Працягл.-фінальн.* **Надзелаць пагоду.** Сьпіхнулі, к чорту, з намесьнікыў, во й надзелыў пагоду.

Дзелаць (паднімаць, падымаць, пачынаць, ушчынаць) [цэлюю] **вайну** (баталію). *Рабіць крык, сварку, лаянку.* Ахота вам за нейкыю жардзіну дзелыць вайну. Табе абы пыднімаць вайну, а зачэпку найдзіш. Зы якіх дзесіць калівін ячменю пыдымаць такую вайну. Із-зы такой чупухі ці стоіць пычынаць вайну. Як на вуліцу выйшла, і ўшчынаіць вайну. Німа яе — ціха, прідзіць — дзелыць бытáлію. Нашто ты бытáлію пыдымаіш, ці ты спакойна ня можыш. Вы б лўччы пыдзівіліся, як яны пычынаюць бытáлію, во указэя айдзе. Узноў ушчынаі бытáлію, даўно горла рызівáў. За што зы якыя дзелыць цэлюю вайну. Ніхай вярёвычка ні там ляжыць, айдзе яму хочыцца, зразу пыднімаіць цэлюю вайну. Цэлюю вайну пыдымаіць зы іржáвыі гвозьдзік. Як сыбрáліся, і ўшчынаюць цэлюю

вайну. Каторый раз дзелыіць цэлыю бытáлію. За што ты пыдымаіш цэлыю бытáлію, ты ж сім'янін. Ніхай курыца мяжу прэйдзіць ны яе і там пуста будзіць, усё дно пычынаіць цэлыю бытáлію. **Зак. Здзелаць** (падняць, пачаць, ушчаць) [цэлую] **вайну** (баталію). Хто ж там мог зьдзелыць вайну? — канешня ж, Аўдотка з Домныю. Як толька ўместа, так і пыднэлі вайну. Узноў пычáлі вайну, міру ўсё ім німа пу-суседзку. Доўга Зьмітраку ушчáць вайну зы нішто? Ціхій, спакойный, вады ні замўціць, а нап'ецца — зьдзелыць бытáлію. Ці ты ня чула, за што яны там пычáлі бытáлію? Ну, ушчані бытáлію, ато, знаць, дзень ціха мінуў. Зьдзелылі цэлыю вайну на ўсю дзярэўню, ні стыда ў людзей ні сырымá. Цэлыю вайну пыднэў за нейкую ломыною стамеску. Хочыш — цэлыю вайну пычанец зы пáлку дроў. Ушчані цэлыю вайну яшчэ ты, — мала наслухыліся таго крікуна. Доўга вітрагоным тым пыднэць цэлую бытáлію? За нейкую вузьдзечку пычаў цэлую бытáлію. Сядзелі, ніцілі, а тады разым ушчалі бытáлію цэлыю.

Дзелаць сваё дзела. *Не ўмешвацца ў іншыя справы.* Я дзелю сваё дзела і ня лезу, куды мяне ня просюць. Вы тут крічыце, а ён паціхіньку дзелыіць сваё дзела.

Дзелаць ток (як ток, на ток). *Выядаць, вельмі вытоптваючы.* Тубунішча як пыстаіць лі балота, прэма дзелыіць ток. Коні за трі дні у любым месці дзелююць як ток. Ай, тут ба і ні нада было дзелыіць на ток, саўсім нечыга глыдануць. **Зак. Здзелаць ток** (як ток, на ток). Такей тубунюга трі дні пыстаіць і зьдзелыіць ток. Лі Мшары зьдзелылі як ток, дайжа травінычкі німа, нічога скубануць нечыга. Увесь луг зьдзелылі на ток, калі там што атрасьцець. **Узмацн. Падзелаць ток** (як ток, на ток). Прыпруць коні, падзелююць ток, будзіць свой скот галодный. Усю пáрініну падзелылі як ток, хуць мылаці. Раншы там-сям ішчэ можна было што збрынькыць, а цяпер усё падзелылі на ток.

Дзела швах. *Пра кепскія справы.* Доўга дзіржаўся, то так, то етык выхадзіў, а тута ўжо дзела швах.

Дзеля гадзісь. *Для выгляду.* Нічагенічка мне там ні нада было, так, схадзіла дзелі гадзісь, што ўсе йдуць.

Дзеньгі на бочку. *Пра неабходнасць плаціць наяўнымі.* Ты мне ні дгывáривыйся, раз пыдрядзіўся плаціць — дзеньгі на бочку.

Дзень пры дні. *Кожны дзень поўнасьцю.* Пустухова дзела нялёхкыя, ой, нялёхкыя, дзень прі дні нада ацстоіць і ў дождж, і жарішчыю, і калі ты хочыш.

Дзень у дзень. *Кожны дзень без выключэння.* Дзень у дзень пашоў і пашоў, а пуныяк была пасьцю, так і астаецца.

Дзесятаму заказаць. *Надоўга запомніць вынік дрэннага ўчынку і баяцца дапусціць такое яшчэ раз.* Наш стыршына дужа строгі, с клачком чаго ніхай пупадзець, то зырякесься і дзісятыму зыкажыш. Адзін раз выпыяю, дык дзісятыму зыкажыць.

Дзецкае ўрэмя. *Зусім рана (пра вечаровы час).* Да Кўдзіч тут адна міну́та хадзьбы, а йшчэ ж дзецкія ўрэмя, бягі.

Дзецкі сад. *Пра несур'ёзных.* Айт, якея там дзеўкі,— дзецкі сад. Дзецкі сад тут, нічога зь імі ні дыгаворісься. Я думыў, сур'ёзна можна рызгыварівыць, а тут дзецкі сад, як з мыалеткымі толку дабіцца.

Дзённа і ношчна, уст. *Увесь час, клпатліва.* Дзённа і ношчна гарюць. Ну й што, есьлі дзённа і ношчна пла́кыць, ці польза ікая будзіць, ці што.

Дзёшава аддзелацца. *Пазбавіцца без непрыемнасцей, без страт, выдаткаў.* Дзёшава яны адзьдзелыліся, што пы пяцёркі зыплацілі, маглі б хумуты зыбраць, вірхамі б ехылі. *Незак., рэдкаўж.* **Дзёшава аддзелывацца.** У якую пятлю ні ўскакывыў, усігда дзёшава адзьдзелывыўся. *Множн.* **Дзёшава пааддзелацца** (пааддзелывацца). Глядзі-ка ты, дзёшава пыадзьдзелыліся, зыдалося ім зь лесым. Біндзюгаі думылі, дзёшава пыадзьдзелыюцца,— ня выйшла.

Дзёшава і сярдзіта. *Добра, шмат і нядорага.* Во ікая пляцёнка пупалыся мне цубулі: дзёшава і сярдзіта. Купіў дзёшава і сярдзіта.

Дзіву давацца. *Вельмі дзівіцца.* А ш чаго тут дзіву дывацца, ці ты ач чорта што лўччыя хацеў пачуць. **Дзіву дацца.** Я ж думала, іна ціхыя, спакойныя, ажно чую: крыйць мыціріком,— я прыма дзіву дылася.

Дзірка ад баранка, іран. *Нічога.* Посьлі іх відзіш, што асталыся,— дзірка ад быранка. Я пынадзеілыся — дык кінулі дзірку ад быранка.

Дзіровая галава, іран. Слабая памяць. У яго ўсігда была дзірэвыя гылыва. Есьлі дзірэвыя гылыва, ні бяріся і ні пыдзіджайся ні ў што.

Дзяла як сажа бяла, гумар. Пра зусім кепскія справы. Што ты спрашывыіш, мае дзіла як сажа біла.

Дзяржацца за спадніцу (падол), *іран. Знаходзіцца ў залежнасці ад жанчыны.* Век дыжываіць і ўсё зы спадніцу дзяржыцца. Ні дзяржыся зы спадніцу, свыя гылыва ны плічах ёсьць. Дзяржыцца зы падол увесь век, як тэй Бялецкій. *Непаўн. Падзяржацца за спадніцу* (падол). Зразу пыдзіржаўся троху зы спадніцу, пакуля у перья ўвыбраўся. Ніхай падзержыцца зы падол, яны яго наўчуць на сьвеці жыць. *Працягл. Прадзяржацца за спадніцу* (падол). Усю жызьню прыдзіржаўся зы спадніцу, што жонка скажыць, то й слухыць. Ніхай сабе прыдзіржаліся зы падол, а жылі як людзі, ня то што ты. Усю жысьць ні прадзержыцца зы падол. *Законч. Аддзяржацца за спадніцу* (падол). Ці адзьдзіржаўся зы спадніцу, ці ўсё яшчэ слухыш, што скажыць. Калі ўжо ты адзьдзержыся зы падол? *Працягл.-фінальн. Надзяржацца* (дадзяржацца) *за спадніцу* (падол). Надзержыцца ён зы спадніцу, вывідуць у людзі. Ні гыварі, ні гыварі, ты ўжо ныздзіржаўся зы падол, большы некуды. Во дыдзіржаўся Камелька зы спадніцу, дывялі дык дывялі. Слухыць матку нада, ну ні так жа, ато дыдзіржаліся зы падол — пы двацыць пяць гадоў, а йна жаніцца зы-прішчаіць — і ня жэнюцца.

Дзяржацца на нагах. *Жыць са слабым здароўем.* У прошлым гаду трошку дзіржаўся на ныгах, а сёліта ні знаю, ня відзіла. Ны ныгах пакуль дзяржуся, на двор выцігнуся, пагреюся. *Непаўн. Падзяржацца на нагах.* Наўдобу должын ба ішчэ трошку пыдзіржацца ны ныгах, від, кажыцца, луччы стаў. *Абмеж. Прадзяржацца на нагах.* Ежылі прадзержыцца ны ныгах да восіні, дык слава богу, ён ужо на сьвеці ні жылец. І то хырашо, што хуць столька прыдзіржаўся ны ныгах. *Аднакр. Удзяржацца* (удзержацца) *на нагах.* Дўжа ліжаў, пластом, ну ўдзіржаўся ны ныгах, проста зыстыўляў сябе пыднімацца. Хто б дайжа мог падумыць, што ён удзержыцца ны ныгах.

Дзяржацца на чэсным слове. *Быць слабым (звыч. пра рэчы).* Пыдажджы, прыкалю хут троху, ато етый гузік

дзяржыцца на чэсным слові. Ні здароўя, ні сілы, ні змагі, чуць хаджу́, дзяржуся на чэсным слові. *Непаўн. Падзяржацца на чэсным слове.* Некылі саўсім шыць, ніхай пыдзяржыцца на чэсным слові. *Працягл.-фінальн. Надзяржацца* (дадзяржацца) *на чэсным слове.* Ныдзяржыцца на чэсным слові: атва́ліцца і пыці́рыцца. Ну што, дыдзі́ржа́ліся на чэсным слові?

Дзяржацца рукамі і нагамі. *Даражыць.* Раз пупа́лыся ла́дныя должнысьць, дзяржы́ся рука́мі і ны́гамі. *Працягл.-фінальн. Надзяржацца* (дадзяржацца) *рукамі і нагамі.* Ныдзяржыцца ё́н рука́мі і ны́гамі: вы́ліціць, як пробка. Дадзе́ржыцца рукамі й ны́гамі зы такую кы́нпа́нію, уско́чыць у балота па ву́шы.

Дзяржацца ў баку. *Не высоўвацца на першы план.* Арьхі́пыў сын дужа нійдзе зь імі ня ўдзельнічыў, ё́н усігда дзі́ржаўся ў баку́. *Непаўн. Падзяржацца ў баку.* Сьпі́рва́ троху пыдзі́ржаўся ў баку́, а тады ўлез па ву́шы. *Абмеж. Прадзяржацца ў баку.* Як жа ё́н прыдзяржыцца ў баку́, куды ўсе, туды ўжо й ё́н. *Аднакр. Удзяржацца ў баку.* Айдзе ё́н удзяржыцца ў баку́, подры́сьні, яны адзі́н зу другога чыпля́юцца. *Працягл.-фінальн. Надзяржацца* (дадзяржацца) *ў баку.* Жджы то́лька, надзе́йся, ныдзяржыцца ў баку: самы́ первы́ пале́зіць куды хочы́ш. Так во й дыдзі́ржаўся ў баку, што ні́хто і дру́жыць ня хочы́ць.

Дзяржацца ў галаве (вуме, памяці). *Памятацца.* Воч жа усё ў́ремя дзі́ржа́лыся ў гы́лаве, а тут на табе, як на́да — і вы́скычыла. Мне было каб то́лька запо́мніць, а тады ў мяне крэ́пка дзі́ржа́лыся ў вуме. Што ў ця́бе нічо́га ні дзяржы́цца ў па́міці. *Непаўн. Падзяржацца ў галаве* (вуме, памяці). Ныў́ряд, каб у ця́бе што доў́га пыдзі́ржа́лыся ў гы́лаве. У яго ў вуме доў́га ні падзе́ржыцца. Яны, як ве́цір, у і́хны́й па́міці нічо́га ні падзе́ржыцца. *Працягл.-фінальн. Надзяржацца ў галаве* (вуме, памяці). У ця́бе ўжо ныдзяржы́цца ў гы́лаве, ці́ріш час забу́дзіш. Дужа доў́га ныдзі́ржа́лыся ў вуме, у адно ву́ха ўля́цела, у друго́га вы́скычыла. Як учы́ў, столь́ка й ны́дзі́ржа́лыся ў па́міці.

Дзяржаць верх. *Верхаводзіць.* Валодзька быў, тэй дзі́ржаў ве́рх нуд усі́мі. *Непаўн. Падзяржаць верх.* Паў́года пыдзі́ржаў у дзяре́ўні ве́рх, паку́ля хлопцы с армі́і

вярну́ліся. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць верх.** Ныдзіржаў ты ўжо там верх, нат кім, скажы.

Дзяржаць вуха войстра. *Не давяраць, трымацца асцярожна.* Зь імі дзяржы вуха войстра, а не — дык у міг пыдвядуць, лúčчы некуды будзіць. *Непайн.* **Падзяржаць вуха войстра.** Мне што, мне нічога, а табе нада пыдзіржаць вуха войстра, пакуля ета шумуха кончыцца. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **вуха войстра.** Пупаўся як варона, во табе й ныдзіржаў вуха войстра. Дыдзіржаў вуха войстра: абвялі кругом пальца, што дурука.

Дзяржаць за горла. *Уладарнічаць, трымаць у кабале, у залежнасці.* Яны цяперя ня пікнуць, а ня то што выскыжуць, Ільянкоў іх усіх дзяржыць за горла. *Непайн.* **Падзяржаць за горла.** К ім толька пупадзіся як-небудзь, пыдзіржаць за горла. *Законч.* **Прадзяржаць за горла.** Папомніш мяне, што ён прыдзяржыць цяперіцька Высіля за горла, сколька захочыць. Мяне Стах прадзержыў за горла, хто ж яшчэ. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **за горла.** А ныдзяржыш за горла — сваю гылаву пыцтавіш і большы нічога. Дадзержыць за горла, як сват Хіму.

Дзяржаць (насіць) **камень за пазухаю.** *Затойваць злосць, думаць пра помсту.* Ны слыва́х уродзі нічога, рызгыва́рііць, а толька, чу́ствую, дзяржыць ка́мінь зы па́зухую. Ай, хва́ціць вам насіць ка́мінь зы па́зухую, другея даўно б усё забылі. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (нанасіць, дадзяржаць, данасіць) **камень за пазухаю.** Ніхай, ладна, так і стоіць, ета ён ныдзіржаў ка́мінь зы па́зухую. Зь людзямі нада стырýцца жыць па-лю́дзку, ато відзіш, як нынасіў Баріс ка́мінь зы па́зухую. А якая ж мне дзела, есьлі ён дадзержыць ка́мінь зы па́зухую. Дый на́носіць ка́мінь зы па́зухую сам ны сябе.

Дзяржаць (насіць) **хвост трубою** (пісталетам), *жарт.* *Трымацца ўпэўнена.* І ў семдзісят дзяржыць хвост трубою. Салому еж, а дзяржы хвост пісталетым. Біда́ ні біда́, а ты дзяржы хвост пісталетым, каб усе кругом глядзе́лі ды за́відывылі табе. Троху цяперя пыліняў, а раншы ого як на́сіў хвост трубою. Дыхва́льства, што ні пущту́пайся, так і на́сіць хвост пісталетым. *Непайн.* **Падзяржаць** (панасіць) **хвост трубою** (пісталетам). Летыся ён пыдзіржаў хвост трубою, драў нос уха́дзі як. Етый пы-

дзяржыць хвост пісталетым, у іх увесь род зыдывакі. Пынасілі хвост трубою, цаны-меры сабе ні зналі. Пынасіў хвост пісталетым і хваціць, зыдачы зьлезьлі. **Законч.** **Аддзяржаць** (атнасіць) **хвост трубою** (пісталетам). Адздыржа́ла хвост трубою, сколькіх нывадзілыся за нос. Адздыержыў хвост пісталетым, аднаго зу ручонку вядзець, а другога нясець ны пліча́х. Аселыся і ні пачу́іш нійдзе, атнасіла хвост трубою. Скора ўжо атносіць хвост пісталетым. **Працягл.-фінальн.** **Надзяржаць** (нанасіць, дадзяржаць, данасіць) **хвост трубою** (пісталетам). У мыладосьці ён быў угар, ныздыржаў хвост трубою. Доўга ні ныздыржыць хвост пісталетым, мінецца яму ла́вычка. Наносіць хвост трубою, наносіць, цьвецікі міну́цца, а ягыдкі і кіслыя бува́юць. З вас ужо хваціць, нынасілі хвост пісталетым. Відзіш, ды якіх гадоў дыдзіржаў хвост трубою. Што, дыдзіржаў хвост пісталетым, вогірім пірістаў хадзіць. А даносіць хвост трубою, на́рвецца ны свайго, дык рада будзіць зы кривога ці сляпога, каб узяў. Ну што ж, дыдзіржаў хвост пісталетым, дыдзіржаў, гады — нікуды ня дзенісься.

Дзяржаць нос па ветру. *Паводзіць сябе беспрынцыпова.* Грышычка ўсігда дзяржыць нос па ветру, к любому ўмеіць пад'ехыць. *Непайн.* **Падзяржаць нос па ветру.** Хто б там ня быў, каго б ня выбрылі, ён умеіць пыдзіржаць нос па ветру. **Законч.** **Прадзяржаць нос па ветру.** Усю жысьць прыдзіржаў нос па ветру. Бацька нюхыў, аткуль вецір веіць, і сын прадзержыць нос па ветру. **Працягл.-фінальн.** **Надзяржаць** (дадзяржаць) **нос па ветру.** Што ты мне тка́іш Валодзьку, твой ня меншы ныздыржаў нос па ветру. Ніхай сабе, я гываріць нічога ня буду, ну толька ты дыдзяржыш нос па ветру.

Дзяржаць пад [сваім] крылом. *Мець пад апекай, ахоўваць.* Ці ні ды трыццаці гадоў ты будзіш дзіржаць яго пыт крылом. Ну, а што, есьлі ты зьбіра́лыся іх дзіржаць пыц сваім крылом, вірысьлі і рызьяцеліся. *Непайн.* **Падзяржаць пад [сваім] крылом.** Доўга ён ні пыдзяржыць пыт крылом чужых дзяцей. Іна іх знаіш сколька ў́ремя пыдзіржа́ла пыц сваім крылом. **Законч.** **Прадзяржаць пад [сваім] крылом.** А во й прадзержыць пыт крылом, пакуля ня жэніць. Ну няўжэлі ён хочыць усю жызьню прыдзіржаць іх пыц сваім крылом? І, думы́ш, толку дужа многа, што прадзержыла пыц сваім

крылом? *Працягл.-фінальн. Надзяржаць* (дадзяржаць) пад [сваім] **крылом**. Яны дужа доўга нызіржаць пыц сваім крылом,— трошку пріадзенуць і выпрывюць. Дадзяржыш пыц крылом ны сваю гылаву, дадзяржыш. Во дыдзіржа́лі пыц сваім крылом, відзіця, ікая блыгыда́рынысьць.

Дзяржаць пры сабе. *Не выказваць.* Вот нешта ж зна́іць, а дзяржы́ць прі сабе. Мала што чу́ла, дзяржы́ прі сабе і ўсе́. *Непаўн. Падзяржаць пры сабе.* Зна́іш, дык пыдзяржы́ прі сабе, ні трыплі, айдзе пупа́ла. Дужа прі сабе ні падзяржыць. *Законч. Удзяржаць пры сабе.* Пыд якім сікретым ні скажы, удзяржыць прі сабе ён ня мо́жыць. Хочыш ты, каб тэй піріхлябі́стый што удзіржа́ў прі сабе,— рузбуўта́іць і аць сябе пріба́віць. *Працягл.-фінальн. Надзяржаць* (дадзяржаць) пры сабе. Доўга нызіржа́ў прі сабе, адзін вечыр. Во й дыдзіржа́ў прі сабе, што ўсі́м стала ізвесна.

Дзяржаць рукамі і нагамі. *Не адпускаць, не аддаваць.* Такей інструмент і я дзіржа́ў ба рука́мі і ныга́мі. Дзіржа́ць яго рука́мі і ныга́мі, быя́цца, каб ня зьехы́ў. *Працягл.-фінальн. Надзяржаць рукамі і нагамі.* Іван ужо нызіржа́ў гасьцей рука́мі і ныга́мі: пушы́ць за нешта.

Дзяржаць руку. *Падтрымліваць.* Івану Пітрачонкі дзіржа́ць руку́. Дзяржы́ руку́ тых, хто пра́ўду гаворі́ць. *Непаўн., рэдкаўж. Падзяржаць руку.* Быў крепка пыдзіржа́ў руку́ зы Пілі́пінят, а тады як атрэзыла. *Працягл.-фінальн. Надзяржаць* (дадзяржаць) **руку**. П'яні́ца тэй нызяржы́ць руку́, а хочыш зра́зу дзьве: зы паўлі́тра што хочыш ля́пніць. С табо́ю вы́йшла і́краз так, як тв́я кума́ дыдзіржа́ла руку́ Ары́хпу.

Дзяржаць [сваё] слова. *Выконваць абяцанне.* Аўтушо́нык цьве́рдый, ён усі́гда дзяржы́ць слова. Нада дзіржа́ць сваё слова, пыбі́шчаў, то дзелы́й. *Зак. Здзяржаць [сваё] слова.* Раз абі́шчаў, нада зьдзіржа́ць слова. Ка́лі ня зьдзяржыш слова, табе большы ні́хто ні ў́ чым ні павері́ць. Хомка ныўра́д ці зьдзяржы́ць сваё слова, хылы́дра нісусьветны́я. Зьдзіржа́ць сваё слова ён мо́жа і зьдзяржы́ць, ну нывылакі́ціць. *Множн., рэдкаўж. Падзяржаць [сваё] слова.* Ня дужа яны пазьдзяржу́ць слова, пыбі́шчаюць і забы́лі. Яны хлопцы сові́сныя, пазьдзяржу́ць сваё слова.

Дзяржаць сябе [у руках (рамках)]. *Паводзіць умела, стрымана, тактоўна.* Стыхван дзіржаць сябе умець, што думыць — ня думыць, а нізашто ні пыкажыць. Дзіржаць сябе ў руках ты ня ўмеіш, чуць што — пых і зыгарісься. Усё ўремя дзіржала сябе ў рямках, думыў, сарвецца, не, ўдзержылыся. *Непайн.* **Падзяржаць сябе** [у руках (рамках)]. Пыдзяржы сябе, хужы ня бўдзіць. Каб ты пыдзіржаў сябе ў руках, і ўсё б ціха асталыся. Ты ж пыдзяржы сябе ў рямках хуць ета ўремя, пакўль паедуць. *Час.* **Прыдзяржаць сябе** [у руках (рамках)]. А ты ж ба прідзержыў сябе, ніхай што хочуць треплюць. Што б мінутку прідзержыць сябе ў руках, дык не, вьскычыў зь ізыком. Прідзяржы сябе ў рямках, ніхто сьміяцца ні станіць. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць сябе** [у руках (рамках)]. Доўга ён ныздіржаў сябе, цірізь мінуў ўлез з рызгаворымі. Відзіш, як ныздіржаў сябе ў руках. Дужа доўга ныздіржалі сябе ў рямках, ціряс трі дні ўсё пычалася ўзноў.

Дзяржаць у галаве (вуме, памяці). *Пастаянна памятаць.* Дзіржала усю дарогу у гылаве твой зыказ, а прішла к мыгазіну — і забыла пра ніткі. Усігда дзяржы ў вуме, матка цябе плахому учыць ні станіць. Як жа я мог забыць, я ж усё ўремічка дзіржаў у паміці. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць у галаве** (вуме, памяці). Гываріў, у-у, я, усё пірідам і пірікажў, дык ныздіржаў у гылаве. Надзержуць яны што ў вуме, ім дужа ды тваіх гўзікыў. Баріс дужа доўга ныздзяржыць у паміці, — атвярнуўся, зысвьістаў і забыў пра ўсё на сьвеші.

Дзяржаць у руках. *Трымаць у строгаці.* Некому вас дзіржаць у руках, ато б вы зылатэя хлопцы былі. Вас толька пірістань дзіржаць у руках, пы галовых пойдзіця. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць у руках.** Ай, ты ўжо ныздзяржыш у руках, цябе яны пынімаць ня хочучь.

Дзяржаць у чорным целе. *Дрэнна даглядаць.* Ты меншы уніманія абрышчай на вьмудры, а дзяржы ў чорным целі, і спыкайней тады будзіць. *Непайн.* **Падзяржаць у чорным целе.** Дужа сыгразіла, што пыдзіржала у чорным целі, сыбраўся і пашоў г другой. *Абмеж.* **Прадзяржаць у чорным целе.** Дужа я стану вылаводзіцца, як прыдзяржў у чорным целі зь месіц, дык бўдуць знаць. *Час.* **Прыдзяржаць** (прыдзержаць) **у чорным целе.** Прідзяржы ў чорным целі, ніхай ні адурюваіць па дзеўкых

лѣтыць. Нада прідзержыць у чорным целі, скарей уніміцца. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **у чорным целе**. Дужа доўга нызірэжа́ла у чорным целі — нызі́ўтрга хадзі́, Яшычка, і сьмі́танкі, і твырыжќа, і яешы́нькі на. Іна можыць так дыдзірэжаць у чорным целі, што аста́ніцца адна галы́м галюсі́нькыя.

Дзяржаць фасон (форму). *Трымацца горда, з пачуццём уласнай годнасці.* Ты ішчэ ні здае́сься, дзяржы́ш фасон? Дужа ўжо Анята дзяржы́ць фасон, мыѓла б і меншы́ троху. Ніха́й, што ні мыладзенькі́й, а дзяржы́ць форму. *Непаўн.* **Падзяржаць фасон** (форму). Ды жа-ні́дзьбы ё́н пыдзірэжа́ў хвасон. Ніхай́ троху пыдзяржы́ць форму, ці ё́н жа ня хлопі́ц. *Законч.* **Выдзяржаць фасон** (форму). Ніха́й дыгы́лы саўсі́м зыкалею́ць, то́лька каб вы́дзірэжы́ць хвасон. І ё́н хочы́ць, як усе, вы́дзірэжы́ць форму. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **фасон** (форму). Во, дужа мно́га нызірэжа́ў хвасон. Мно́га яны нызірэжа́ць форму, апу́сьцюцца і большы́ нічо́га, атры́хымі ста́нуць. Дыдзірэжа́ў фасон — ляжы́ць с успале́ніім, ды зна́ць з двухста́роньнім. Ка́лі-небудзь так дадзяржы́ць форму, што будзі́ць крэпка́ жалець.

Дзяржаць язык за зубамі (на прывязі). *Маўчаць, не выдаючы таямніцы, не выказвацца адкрыта.* За што ўжо хыры́ша́, ета ўме́іць дзірэжа́ць язык зу зубамі́. Каб меншы́ лыпыта́ла, а дзірэжа́ла язык на прі́візі, спыка́йней ба́ було і сабе́, і дру́гім. *Непаўн.* **Падзяржаць язык за зубамі** (на прывязі). Куды́ б лу́ччы́ было, каб ты пыдзірэжа́ла язык зу зубамі́. Пыдзяржы́ язык на прі́візі, ня лезь, куды́ ні́ заву́ць ніско́лька. *Законч.* **Падзяржаць язык за зубамі** (на прывязі). Ві́дна, нешта́ чу́ствывы́ў, раз прыдзірэжа́ў язык зу зубамі́ усё ў́ремя. Ё́й ба́ нада́ было прыдзірэжа́ць язык на прі́візі, што́ б там хто́ ні́ гыва́ріў. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць язык за зубамі** (на прывязі). Хвядос табе́ нызяржы́ць язык зу́ зубамі́,— мы́мінта́льна усё́ чы́сьці́нька ра́стреплі́ць. Ці́ доўга́ нявестка́ нызірэжа́ла язык на прі́візі?

Дзяржы карман шыры, іран. *Пра адсутнасць надзеі атрымаць.* Дзяржы́ кырма́н шы́рі, сі́час табе́ ны́кладу́ць уся́го, ча́го хочы́ш.

Для атводу вачэй. *Дзеля прыліку.* Пашлі́ з грыбля́мі длі́ атводу́ вачэ́й, а тады́ гра́блі ў́ бульбоўні́ку схува́лі, а са́мі кыта́нулі ў́ я́гыды.

Для ачысткі совесці. *Каб апраўдаць сябе, свае паступкі.* Схадзіў длі ачысткі совісьці, дзельцы мне там было дужа нечыга. Паслухый длі ачысткі совісьці.

Для віду (відзімасці, блізіру). *Каб стварыць уражанне.* Схадзі і ты для віду с касою, там вы дужа ні піріработыця. Для відзімысьці нада было б пыдыйціць. Ні надзейся, Сьвірідыў дужа ні пыдляжыць, длі блізіру звалочыцца, каб ні гыварілі. Ніхто тама дужа ні хваціў, пыбылі длі блізіру і ўся работа.

Для кампаніі. *Каб не быць убаку ад таго, што робяць іншыя.* Неік нялоўка было атказывыцца, дык длі кымпаніі узяў чарычку.

Для мебелі. 1. *Зусім бескарысна.* Нашто мне етыя ста́вы дзіржаць толька для мебелі. 2. *Зусім бескарысны.* Зяць мне етый толька шчот што зяць, для мебелі. Жывець для мебелі, большы нічога.

Для роўнага шчоту. *З мэтай акруглення сумы, колькасці.* Прібыўляй для роўнага шчоту сотнімі, а тады етых сем аткініш. Дзьвесьця я нызваў для роўнага шчоту.

Днём с агнём не найціць. *Няма і звання, адсутнічае надзея натрапіць, адшукаць.* Ніхай табе чаго, а мылытка днём с агнём ні найдзіш. **Днём с агнём найціць.** Каб хацеў днём с агнём найціць, дык ні найдзіш у тым роілі. Папробый тут днём с агнём найціць што.

Дняваць і начаваць. *Знаходзіцца амаль пастаянна.* Дажджэсься ты зь яго работы, калі ён днюіць і начуіць у Пірядніні. Прінімалі як свайго, днюваў і нучуваў там, і во чым зы дабро атплаціў.

Добра й чыніць, незак. і зак. *Так і трэба.* Прыдаець— добра й чыніць, каму там кідаць што. Ня пойдзіш— добра й чыніш, там дзельцы дужа нечыга. Добра й чыніла, што кінула, с п'яніцыю жыць— лўччы зразу рызыіцця.

Дойная карова (кароўка). *Крыніца для пастаяннай нажывы.* Найшоў сабе дойную карову. Дойныя кароўка табе скоро кончыцца, прідзіцца сваімі рукамі зырыбляць хлеб, хуць, я віджу, дужа табе ня хочыцца.

Дорга б даў. *Пра вялікае жаданне падзеі.* Дорга б даў, каб вярнуць мыладэя гады. Цяперіцька дорга б даў,

каб вярну́лыся,— а нашто ж ты выгыня́ў. Дорга б да́лі, ды ныза́д ні пірядзелы́ш.

Дорга плаціць. *Прыносіць значную ахвяру.* Глядзі, каб ні прішлося дорга плаціць зы свае дурікі. **Зак. Дорга заплаціць.** Пыглядзіш, ты дорга калі-небудзь запоціш з естымі сваімі гу́лімі. Помні ны прібўдушчыя, што дорга можыш зыплаціць зы такая дзела.

Доўгая (длінная, няскорая) **песня.** *Пра зацяжную справу.* Доўгая песня, пакуля ты зы канём за сьвет сходзіш, ды зыпрэгеш, ды даедзіш — вечыр бўдзіць. Длінная песня сыбра́цца табе за тую Вяхру. Пакуля ты ацьсьціра́іш ды вы́глыдзісься — ета няскорыя песня, а ждаць нам некылі.

Доўгій (длінный) **рубель.** *Лёгкі заробак.* Айдзе-небудзь работыць ня хочыць, глядзіць, каб доўгій рубіль пытхваціць. Длінныя рублі доўга ні дзіржа́цца, яны як пріходзюць, так і ўходзюць.

Доўгій (длінный) **язык,** *неадабр.* *Пра балбатуна.* Дужа ж доўгій язык у цябе, каб трошку і кырацей — ні мішала б. Дужа длінный язык, табе б нада пыкыраціць яго, і прідзіцца пыкыраціць, а рызгаворы бяс толку.

Дохнуць (здыхаць) **са смеху** (со смеху, ад смеху), *груб. Вельмі смяяцца.* Нешта ўтрэхдохлі са сьмеху у вуглу́ і ў Васькін бок пыгліда́лі. Так ужо яму вясёла, аждохніць со сьміху. Глянь-ка, якдохнуць аць сьмеху, ажнозаходзюцца, чуць ні плачуць. Саўсім здыха́юць са сьмеху, дужа іх нешта рызьбіра́іць бізь нічога ніякыга. Ніздыхай со сьміху, вісялосьць ны цябе ныйшла́. Як толька ніздыха́іць аць смеху, піріт пла́кым так усігда́ бува́іць. **Зак. Здохнуць са смеху** (со смеху, ад смеху). Дзяржы, ато січас са сьмеху здохнуць. Ныржа́ліся, няздохлі ішчэ со сьміху? Здох ба аць сьмеху, як яны узяліся пялетывыць крупеню з гыршка. *Множн.* **Падохнуць** (паздыхаць) **са смеху** (со смеху, ад смеху). Як стаў рыска́зывыць пры сваё сваты́ння, мы там былі са сьмеху падохлі. Со сьміху можна падохнуць, есьлі пычанець прістыўля́ць. Усе сядзелі, слухылі, а ён адзін быў ні падох аць сьмеху. Толька ўжо ні пыздыха́йця со сьміху, ато вам цірашчурвесіла. Жывэя ціятры, можна пыздыха́ць аць сьмеху. *Працягл.-фінальн.* **Надохнуцца** (наздыхацца) **са смеху** (со смеху, ад смеху). Відзіў, што вы там надохліся са

сьмеху. Толька паслұхый Сямёна, со сьміху надохнісься. Ці ўжо ныздыха́ліся са сьмеху, ці йшчэ ўсё рызьбіра́іць вас? Во было ўчора кіно, дык было, усе ныздыха́ліся со сьміху большы некуды. Там можна ныздыха́цца аць сьмеху, пыглядзеўшы, што яны вытвыра́юць.

Драіць з пяском (пясочкам), *іран. Прабіраць, лаяць.* Драілі іх, драілі абоіх сь пяском, ці дос ці яшчэ, можа пыка́юцца. Чуіш, як драіць свайго мыладога сь пясочным,— у ла́дныя рукі пупа́ўся. *Непайн. Падраіць з пяском* (пясочкам). Кыза́лі, яго там ладна сь пяском пыдраілі. Як пыдра́юць сь пясочным, дык можа трошку дойдзіць. *Законч. Прадраіць з пяском* (пясочкам). Каб ла́дна сь пяском прыдраілі, іна б і пыцішэла. Нада прыдраіць сь пясочным тога шылахвоста, меншы будзіць тріпа́цца. *Узмацн. Надраіць з пяском* (пясочкам). Ну пыдажджы, ныдра́ю сь пяском луччы некуды, як табе ня сты́дна, скажу, так пуддуря́ць. Яго есьлі ні ныдраіць сь пясочным, то зь яго толк сла́бый, так, шулды-булды.

Драць вушы. *Караць.* Дра́лі табе вушы, ды ма́ла, на́да большы. *Законч. Атадраць вушы.* Адзьдзяру́ дык адзьдзяру́ ву́шы, да новых вені́кыў будзіш помніць. *Узмацн. Надраць вушы.* Ныдра́ў вушы большы некуды, ату́чыцца ла́зіць пы грі́дах.

Драць (здзіраць) **кожу** (шкуру). *Абіраць, патрабаваць вельмі высокай аплаты.* Не — каб ма́ткі што паможч, дык зь яе дзяру́ць кожу. Дра́лі ўжо, дра́лі шку́ру, пасьледнія сокі пывыця́гывылі зь яе. Прі́вык жыць — кожу зь людзей зьдзіра́ць. Так зьдзе́кывы́ўся, ён з нас ж жывых шкуру зьдзіра́ў. *Зак. Садраць* (абадраць) **кожу** (шкуру). Ём толька пупадзіся ў рукі, гатовы кожу сыдра́ць. Цяперь Аўчы́нныківы зь яго шкуру зьдзяру́ць. Кожу абыдра́ць — абдзяру́ць, ні пусучу́ствыюць і ні пыспы́гыда́юць. Такей бісьсярдзешны́ чыла́век, шкуру абдзярець зы якую вешч, што й капейкі ня стоіць. *Непайн. Падраць кожу* (шкуру). Кожу тро́ху пыдра́ў с Сашкі, праўда, сам скоро аппё́кся. Шкуру пыдра́ць могуць, мысьці́ра, толька пупадзіся у і́хнія ла́пы. *Множн. Пасадраць* (паздзіраць) **кожу** (шкуру). Ты хацеў ба кожу пысыдра́ць, толька б сабе усяго ныхвыта́цца. З родных сясьце́р гатовы пысыдра́ць шку́ры, та́кая людзі яны га́дкія. Ныця́рьпеліся людзі, Ляксе́й гатоў быў для немцы́ў ко́жы пызьдзіра́ць. Каб толька прі́мелі, ка́жыцца б, пызь-

дзіра́лі зь людзей шкуры. *Узмацн.* **Паабдзіраць кожу** (шкуру). Ты ж нічу́ствіцільны́ і злэй, гатоў кожу пыабдзіраць сь Пёклы. Пыбдзіра́лі шку́ру ш чылавека, у пяць дырагоў узялі зы гнільлѐ. *Працягл.-фінальн.* **Надраць** (наздзіраць, наабдзіраць, дадраць, даабдзіраць) **кожу** (шкуру). Яны ні пысьцісьняюцца нікога, і сы сваіх ныдзяру́ць кожу. Ла́дна ныдра́лі шкуру, во табе й сваты. Ці я ня помню, сқолька ён кожу зь мяне нызьдзіраў. Во нызьдзіраў шкуру, ці мог ба хто падумыць, што Сашкін сын такей будзіць. І бацькі харошыга, і маткі жа́лысьлівыя, а кожу ныабдзіра́лі з Лаўрі́на большы некуды. Ні пысьцісьня́цца, шкуру ныбдзіра́іць. Дыдзяреш ты кожу зь людзей, табе тожа хто-небудзь етым самым атпло́ціць. Большы́ быў, усё ня мог нысыта́цца, пакуль ня лопнуў, і етыя дыдзяру́ць шкуру. Дыабдзіраў кожу з другі́х, сваё з горла палезла, усё аста́лыся. А што ж яны хацелі, каб ну чужым-готовым век пражы́ць? — так ні бува́іць, во й дыабдзіра́лі шкуру.

Драць (здзіраць) **сем шкур**. *Абіраць, патрабаваць вельмі высокай аплаты.* Пасьледнія ў мірі гадысьць быў, драў сем шкур зь людзей. Етыя пручь, а тэя ўсё дыва́й, і дыва́й, і дыва́й, сем шкур зьдзіра́юць. *Зак.* **Садраць сем шкур**. Сем шкур сыдра́лі і пусы́цілі як белычку, астаўся ні ў голывы, ні пыдысла́ць.

Драць нос, неадабр. *Ганарыцца.* А чаго ёй цірашчур нос драць, ня дужа там што якая пісыныя крыса́віца. *Непайн.* **Падраць нос**. Трошку ўбярэ́цца, тады пыдзяру́ць насы. Ніхай сабе сы́ціплы́й, а нос пыдраў, як у ныча́льстве хадзіў. *Працягл.-фінальн.* **Надраць** (дадраць) **нос**. Ныдзяреш, ныдзяреш нос, вот-вот кончы́цца твоя ўласы́ць, толька стыршы́на́ пріедзі́ць. А дыдзярець нос, ета быйстра кынча́іцца.

Друг да первай бяды. *Ненадзейны.* Сярёжка — друг да первай бяды. Ты друг да первай бяды, чуць што — рукі ўмы́ш.

Другей (другі́й) **раз.** *Часам.* Ніхай стаі́ць ба́нычка цэлыя, другей раз нада — ці хто зыбягі́ць, ці што — і німа́. Нешта другі́й раз як патко́ціцца пад гру́дзі, зыріза́іць пря́ма, — дык я соды.

Другей (другі́й) **разгавор.** *Зусім інакш, чым было, меркавалася.* Калі ўсё ета ніпраўда, другей рызгавор

тады. З Ганныю ў мяне саўсім другой рызгавор. Пру Пустынке саўсім другой рызгавор, я там ня быў. Есьлі яны ні зьбіраюцца ехыць, то другі рызгавор.

Другое дзела. *Зусім інакш, чым было, меркавалася.* Раз ён ні зьбіраіцца жаніцца, тады другога дзела, табе і ехыць незвычай. Твой сьлідачок — другога дзела, ні пры яго тулкувалыся.

Друг сітны. *Заведама ненадзейны і слабы, гаротны.* Ну што, друг сітны, ці акліяў ты троху посьлі паездкі. Эх, друг сітны, дывай-ка пойдзім, пы чарычкі вазьмём.

Дружба ўрозь. *Пра канец сяброўства.* Сколька гадоў ніразлўшна хадзілі, а тут на табе — дружба ўрозь. Не, ў іх ужо дружба ўрозь, нешта ні пыладзілі.

Дрыжэць (трэсца, калаціцца) **за сваю шкуру.** *Баяцца, маладушнічаць.* Ты толька зы сваю шкуру дрыжыш, ды яшчэ глядзіш, каб ухваціць што айдзе. Што Аўласёнык, — зы сваю шкуру трэсецца, во што. Ны цябе мы так надзеіліся, а во й ты пычаў кылаціцца зы сваю шкуру. **Непайн.** **Падрыжэць** (патрэсца, пакалаціцца) **за сваю шкуру.** Січас ён сьмел, мышаруіць, а тады пыдрыжэў зы сваю шкуру. Пытрясьліся зы сваю шкуру, а што ж ты думыў, хыхынькі табе зь ідылымі жыць было, — як што, дык і пўля. Як пыкалоцісься зы сваю шкуру, тады дызнаісься, што і як, і як на сьвеці живуць. **Пачын.** **Задрыжэць** (затрэсца, закалаціцца) **за сваю шкуру.** Думыіш што, — ён зы сваю шкуру зыдрыжэў, нягож чаго інычы сьціх. А ты б ні затрэсься зы сваю шкуру, каб так прішлося? Узноў зыкылаціўся зы сваю шкуру, дужа баіцца усяго ўсякыга. **Законч.** **Аддрыжэць** (адтрэсца, адкалаціцца) **за сваю шкуру.** За ета ўрэмя аддрыжэў зы сваю шкуру, хваціць зь яго. Хто, я аттрэсься зы сваю шкуру? — я ні тады ні быяўся, ні цяпер думыць ні пра кога ні хачу. Што ўжо Дзім'янёнык аткылаціўся зы сваю шкуру, — бувала, толька машына зугурчыць, ён січас кумільгым у каноплі. **Узмацн.** **Перадрыжэць** (ператрэсца, перакалаціцца) **за сваю шкуру.** Я пынімаю, сколько ён там підрыжэў зы сваю шкуру. Дый пітрісяліся зы сваю шкуру, што там гываріць, а што б ты дзельуў ны нашым месьці. Мы й так пірыкылаціліся зы сваю шкуру, а яшчэ етый шкет укаснуўся ня с тога ня сь сёга. **Працягл.-фінальн.** **Надрыжэцца** (натрэсца, накалаціцца) **за сваю шкуру.** Канешня ж, ныдрыжыцца зы сваю шкуру, ён жа

дзісірцірым быў яшчэ ў тую вайну. Сколька яны нытрясьліся зы сваю шкуру, і пы пыгрібах хуваліся, і ўсюдых. Столька ныкылаціцца зы сваю шкуру, як Аўсей,— аткуль тоя й здароўя будзіць брацца.

Дрыжэць (трэсца, калаціцца) **над капейкаю**. *Ашчадніцаць, лічыцца ў дробязях пры выдатках*. Хведзька ні прап'ець і ні прымытаіць, як другея, нит кáжнюю капейкыю дрыжыць. Хто ні трэсецца нит капейкыю, у таго і рублі ні дзіржацца. Дужа ашчадныя ува ўсём, калоціцца нит капейкыю, каб лішніга ні расходывыць. *Законч.* **Аддрыжэць** (адтрэсца, адкалаціцца) **над капейкаю**. Бувала, перш чымся купіць што, аддрыжыць нит кажныю капейкыю, дзесіць раз абдўмыць. Атрысўцца нит капейкыю, толька тады расходуюць. Ні люблю ўжо я такея жаднысьці, пакуля ні аткалоціцца нит капейкыю, ніяк ні рысстрыніцца, гатова, кáжыцца, зыдавіцца над ёю. *Узмацн.* **Перадрыжэць** (ператрэсца, перакалаціцца) **над капейкаю**. Чаго ж ня помню, помню, як, бувала, піртрэсўцца нит капейкыю, каб лішніга ні пусыціць. Нит кáжнінькыю капейкыю піртрэсецца, дзесіць разоў пірішчытаіць. Ты ж пірікалоцісься нит капейкыю, я табе і пымінаць нічога ні хачу. *Працягл.-фінальн.* **Надрыжэцца** (натрэсца, накалаціцца) **над капейкаю**. Ня йдзі й ні прасі, пакуля ён ныдрыжыцца нит капейкыю, настогніцца, дык лўччы ня слўхыць. Перш нытрясўцца нит капейкыю, тады толька вўпусыцуюць з рук. Сколька яны ныкалаціліся нит капейкыю, я адна толька відзіла.

Дубіна стаяросавая, груб. *Дурань, тупіца (звыч. пра высокага ростам)*. Дыслацца куды такую дубіну стыяросавыю і цярьпеньня, і нервы нада ймець.

Дурату тварыць (вытвараць, сатвараць, датвараць, сапасаць), *неадабр.* 1. *Рабіць глупства, балавацца*. Узноў дурату твыряць, я іх січас рызганю. Сыбярўцца ўмесьці і дывай дурату вытвыряць. Толька вы мне ня кінця дурату сытвыряць, я вас угамую. Нада глянучь, каб яны там дурату якую ні дывтырялі. Нада ічмянёк скружыць, кўры ў сенцы лезуць, а вы тут дурату сыпысаіця. 2. *Гаварыць лухту, бязглуздзіцу; лаяць, бэсціць*. Як пыгна́ла, як пынісла́, як пычыла́ тваріць дурату́, а ніхай ты згаріш сы сваімі мішка́мі, калі іх трогы́ў хто ці хуць відзі́ў. Устреціла ў прыкаву́ліні і дыва́й вытвыряць дурату́, што ў яе нехта цэлыю ноч хадзі́ў пы пыдвако́ньню. Ахота яму

дуратú сытваряць ны чылавека, ня відзіўшы, ні знаўшы нічога. Якую толька яны дуратú ні дытвырялі адна на дну, і хўкылі, і піскылі, і ляпылі сябе па чом зря. Дуратú сыпысаіць ны чылавека, усё дно як ён тама быў і што відзіў. **Зак. Дурату сатварыць** (вытварыць). 1. Якую хочыш дурату сатвориць, такую, што дайжа і ўва сьне б ні сасьнілыся. Ты ўмі толька, якую дуратú яны вьтвырілі ўчора за Лешчынкю! 2. Дуратú сытваріць раз-два можыць, у яго ні пытаць, лыпатнець і ўсё. За што ж ты дурату вьтвыріў ны Гаўрілу, ты ж там і нагою ня быў. **Непайн. Дурату патварыць** (павытвараць, пасатвараць, пасапасаць). 1. Земскій с Кандыбыю дуратú пытварілі, клеці ладна чьсьцілі. У мяне доўга дурату ні пывытвыряюць, яны знаюць, нашто цірісьсядзельнік вісіць. Сыбраліся, каб дурату пысыпысаць. 2. *рэдкаўж.* Пывытвыряіш дуратú, што дасьць ён табе за твой язык нізыбársывыный. Доўга ты ў мяне дуратú ні пысытвыряіш, скоро сьціхніш. Хто б мог еткю дуратú пысыпысаць, кромі Аўдоткі зь яе ізыком. **Працягл.-фінальн. Дурату натварыць** (навытвараць, насатвараць, насапасаць, датварыць, давытвараць, дасатвараць, дасапасаць). 1. Яны жыва нытвыряць дуратú, як я прідú з вожкымі. Цяперя ты ў мяне нывытвыряіш дурату, я зы цябе вазьмúся дык вазьмúся. Нысытвыряіця дурату, што схвачú хлыбазіну ды пы сьпіне перша свайго, а тады гысьця. Січас і ты нысыпысаіш дурату, ці ны цябе маліцца буду. Злаўлю ды прúтым, ды яшчэ раз прúтым, во ты мне дытваріш дурату. Ну дывытвыряіця дурату ў мяне, так наўчú, што большы ні захочыця. Дысытвырялі дурату, што ікая ні была траўка, і тая нымякла. Скажы й пірідай, што ніхай уніміцца, ато ён дысыпысаіць дурату. 2. *рэдкаўж.* Сьціхні, іначы нывытвыряіш дурату, места табе ні рáзу німа. Адна дурату нысытвыряла, прікусіла язык, маўчыць, што вады ў рот нывбрала. Уніміць язык, дурату нысыпысаіць, ніхай толька Жэнька скарей пріедзіць. Датворюць дурату, дыласкочуцца, што аштрахуюць пы дзісяткі — і заплоцюць. Як ты скоро можыш дывытвыряць дурату, і ні аглянесься, як сваё палúчыш зы язык. Дытріпаліся, дурату дысыпысáлі? — усё ніяк рáншы здзержу ні было.

Дур высакываець з галавы, груб.; цяп., пр. Пра па-сталенне. Ці выскакывыіць дурь з гылавы, ці ўсё яшчэ ны кіёчку ездзіш? Доўга ж дурь ні выскакывыла з гы-

лавы. *Зак. Дур* выскачыла з галавы, *пр., буд.* Можа ж дурь в́ыскычыла з гылавы, пычанець можа троху глядзець г двару́. Ой, ні знаю, ці в́ыскычыць калі ў іх дурь з гылавы. *Усеаг. Дур* павыскакывала з галавы, *пр., буд.* Па-мойму, дурь у іх пывыска́кывыла з гылавы. Пакуля дурь з галоў ні пывыска́кывыць, будуць адурюва́ць чы́шчы Івана.

Дурнэя (дурныя) **шуткі** (шутачкі). *Пра жарты не да месца.* У цябе ўсігда дурнэя шуткі. Зь в́ілкімі дурнэя шутычкі, Танька вун Адаркіна ат іх на ўсю жы́зньню калекыю астáлыся. Кінь дурныя шуткі, мне с табою журтува́ць некылі. Ён усігда сы сваімі дурнымі шутычкымі.

Дурыць (задурываць, марочыць) **галаву**, *неадабр. Уводзіць у зман; надакучаць глупствамі.* Каб ты пірістаў ду́ріць гылаву́, такей ба ла́дныі чылавек быў. Што ты мне ду́ріш гылаву, мяне правесць ні ўда́сца. Пі́ціягні́цца, толька гылаву заду́рівыць. Ні заду́рівыі гылаву, ні падмоніш, такіх я хі́тцяцоў відзіў ні днаго. Падыйшоў і дыва́й марочыць гылаву: сха́дзі, ён цябе даўно жджэць. Мне тут некылі, а ён дыва́й марочыць гылаву́, што дужа хра́брыі быў. *Зак. Задурыць* (замарочыць) **галаву**. Заду́рюць зы ра́ньня гылаву, дык я саўсі́м нічога ні сыбрыжаю. Зуду́рілі ім гылаву с усіх бакоў і зыбра́лі клумку с калёс пр́яма с-пад рук. Тыкая халера, каму хочыш зымарочыць гылаву. *Непайн. Падурыць* (памарочыць) **галаву**. Пуду́ріў ш час гылаву́ і пы́цягнуўся ці́рыз ву́ліцу, к Анькі зайшоў, ка́жыцца. А пымарочыла гылаву́, ныдаела, ніхай ідзець г божыньку. *Законч. Прадурыць* (прамарочыць) **галаву**. Каго ні заку́бріць, праду́ріць гылаву́, усё пры сваю бяду́ рыска́зыць. Каб ні прішлі, ні прымарочылі гылаву́, і я што-небудзь ба зьдзелыла. *Працягл.-фінальн. Надурыць* (намарочыць, дадурыць, дамарочыць) **галаву**. Дужа мне большэй і́ньці́рес яго ба́сьні, не ж, наду́ріць гылаву. Пі́ціягні́цца, рысься́дзіцца і пышла́, усе новы́сьці са сьвету зьбярець, нымарочыць гылаву. Даду́ріць калі гылаву, што ўста́ну, і пайдú, ніхай сядзіць, сьцены́м трі́лю́дзіць. Ну дымарочылі гылаву, большы ўжо я ця́рпець ні магу́.

Дурэць (бясіцца) з **жыру**, *асудж. Паводзіць сябе нахабна.* Што твайму Стыхвану дзельі́цца, дуреіць ж жы́ру твой Стыхван. Яму ж тут было ўсяго ў волю, ж жыру бясі́ўся, большы нічога. *Зак. Адурэць* (збясіцца) з **жыру**.

Адуреў ж жыру саўсім, іна угыждаіць, дыгыждаіць, а ён боім б'ець: ты другіх прінімаіш. Ну што, ну зьбясіўся ж жыру чылавек, што большы скажыш. *Непаўн. Падурэць* (пабясіцца) **з жыру**. Тады ён пажыў цёплінка, пудуреў ж жыру. Ці вы тут пыбясіліся ж жыру, ці што вас хвытаіць. *Законч., рэдкаўж. Адбясіцца з жыру*. Пасьледнія ўрэмя пыцішэў, адбясіўся ж жыру, а раншы уходу ні было. *Працягл.-фінальн. Надурэць* (набясіцца) **з жыру**. Ж жыру нудурелыся, а цяперя хвацілыся вумá, ды позна: ні náда нікому. Ныбясіліся ж жыру сколька хацелі — тыка́я жызьня была.

Дутый пузыр, *іран. Пра незадаволенанага, надзьмутага*. Вун стаіць дутый пузырь, нешта ні пы яго зьдзелына.

Духам (душою) **не знаць**. *Быць зусім недасведчаным адносна падзеі ці размовы*. Я пра етыя іхнія прадзелкі дұхым ні знаў нічога, мне ўсё ета як гром зь ясныга неба. Душою нічога ні знаю пра тэя сыпагі, а йна прібегла: куды тых іх піріхувáла, — а ніха́й цябе. **Духам** (душою) **знаць**. Каб я дұхым знаў, айдзе тэя восі паложыны, ці мне хто гываріў пра іх. Што мы хуць душою зна́лі, як яны жыву́ць і што сыбіраю́цца дзелыць.

Духам не чуць. *Зусім нічога не ведаць пра тое, што здарылася або гаварылася*. У нас тут ніхто дұхым ня чуў ні пры якіх аленіў, бурсукá ды вайны, праўда, забілі у Нямога са́жылкі. **Духам чуць**. Што мы худзь духым чу́лі пру хуму́ты, нашто яны нам.

Дух апаў, *пр., буд. Пра няздольнасць да дзеяння ад страху, стомы, слабасці*. Дух апаў, ка́жыцца, ўжо ўсё, канец. Троху пыхаджу́ — нічога, а тады ра́зым дух ападзець, ні рукою ні нагою ні вурухну́ць, лі́гла б і ні пыдыма́лыся. *Незак., рэдкаўж. Дух ападаець, цяп., пр.* Ніха́й хто резка мітнецца лі́ выкна́, у яе дух апыда́іць. *Гл. Душа апа́ла*.

Дух вон. 1. *адз., мн. Пра скананне*. Сысна́ як дыўляну́ла, зь яго на месці і дух вон. Дух вон, кішкі ны ціліхон, а трябу́х ны былыла́йку. Духі вон лезуць, а ця́гніцца ўсьлед за ўсімі. 2. *Абавязкова (зрабіць, выканаць)*. Ны Шыпырénка можна пылажы́цца, раз скыза́ў, то дух вон, а зьдзелы́ць.

Дух вылазіць (вылязаець), *цяп., пр., буд.; адз., мн. Пра намаганні звыш сілы*. Куды я пайдú, я так убíўся,

зь мяне дух вылазіць. Дух вылізаіць, а ён усё роўна ірвецца, каб ускласьць аднаму. Дух ба ніхай вылазіў, ні пыспыгдаў ба. Дух будзіць вылізаць, а ні атхінецца, ні пірідыхнец. Мне й так духі вылазюць, куды тут яшчэ скыта накуплівыць. Пысяджу, аддыхну, духі вылізаюць. На хутырі знаіш, якей сахыр быў, ірваіся — духі вылазілі, а росьць на пўстышы нічога ні расло. *Зак. Дух вылезіць, буд., пр.; адз., мн.* Дзелый, хуць дух ніхай вылізіць, дык тут ні справісься. Ты й хацеў ба, каб мне духі вылізьлі. *Множн. Духі павылазюць* (павылезуць, павылязаюць), *буд., пр.* Цэлы бўдзіця, калі яшчэ пы быразёнкі прагоніця, духі ні пывылазюць. Тут пылавіну зьдзельць — духі павылізуць, а ня то што ўсё змылаіць. Дужа вы быіцёся, што з вас духі пывылізаюць. Пакуля мы дыцягнуліся пы пылішчы, пы жарішчы, нам духі павылізьлі.

Дух дрыжыць (трасецца, калоціцца), *цяп., пр., буд.; адз., мн. Пра спалоханасць.* Хрымянкоў толька пыкажыцца, у цябе дух дрыжыць. Буваіла, як немцы ны дзяреўню, у нас дух трясецца: во як січас куды-небудзь пывылакуць. Іду я зь естым чортм, а ў мяне дух калоціцца. Я лез, а ў мяне дух трэсься: што, як січас абломіцца сук. Дух будзіць кылаціцца, а ні пыкажыць, віду ні пыдасьць. Во выпужылыся — духі дрыжаць: есьлі ж ба еткій бычышча раз ударіў рыгамі, мне б каюк на месці. А ў яе, думыш, маіла духі трэсьліся? Рысказывыў, духі калоцюцца, а йдзеш, а йціць нада. *Пачын. Дух задрыжэў* (затросся, закалаціўся), *пр., буд.; адз., мн.* Як увідзіў я, што едуць, у мяне зразу дух зыдрыжэў. Ужо сколька прайшло, а й цяпер увіджу яго — дух зытрясецца. Іціць — іду, а дух зыкылаціўся: што, як кініцца. Духі зытрясьліся, думыю, ўсё, канец. Тут у любога духі зыкалоцюцца, у самыга сьмелыга. *Непайн. Дух падрыжэў* (патросся, пакалаціўся), *пр., буд.; адз., мн.* Як ні храбріціся, а духі ў вас пыдрыжэлі. Ладна, глядзіця бадзей, дух троху патрэсься, ну нічога. А што хувацца, дух пыкылаціўся тады, страху нывраіся. Нічога, есьлі і духі троху пыдрыжаць, у жызьні усякыя буваіць. Каб духі так пыкылаціліся, як у нас, тады б етык ні тріпаўся. *Узмацн. Дух перадрыжэў* (ператросся, перакалаціўся), *пр., буд.; адз., мн.* Пірідрыжэў наш тама дух, што, думыш, як луплянец у гумно, а яно б'ець раз зы разым саўсім блізка. Пірікалоціцца дух раз ды другей, дык ні захочыш ты нічога і ат усяго атрякесься. Нейкыя густыта, німареч,

дарогі нісколька ня відна, пірітрясьліся на́шы духі. Схадзі, духі пірітрясу́цца, тады ты пурузумнеіш. Гыварі́ця вы ці ні гыварі́ця, а духі пірі́кылаціліся. *Законч.* **Дух аддрыжэў** (адтросся, адкалаціўся), *пр., буд.; адз., мн.* Аддрыжэў мой дух,— ну што ты, ў такей піряплёт пупа́сца. Як аткалоціцца дух, то ні захочыш большы нічога. Во было нам учора дык было, во аттрясьліся духі, чуць мы живэ́зя пыстыва́ліся. Раз-другей так духі аткалоці́цца, то атка́жыся і ац старо́жы такея. *Працягл.-фінальн.* **Дух надрыжэўся** (натросся, накалаціўся), *пр., буд.; адз., мн.* Піряплёт ла́дныі быў, дух у іх ныдрыжэўся. Мы тады сядзелі пуд узва́лым, духі ў нас ныдрыжэліся, ду́мылі, гляні́ць немі́ц і грына́ту сюда. Духі як нытрясу́цца, тады пызна́іш, што і як. Рыска́звыў, столька духі ныкылаці́ліся, што ў сябе чуць прішлі.

Дух захватываць (перахватываць), *адз., мн.* Рабі́цца ця́жка дыхаць (*ад хвалявання, фізічнага ўздзеяння*). С такея гары ляцець дух зыхва́тывыіць. Ой-ёй-ёй, іка́я крепкія твоя гарелка, ажно дух пірі́хва́тыіць. Духі зыхва́тыіць ветрым, саўсі́м нільзя іці́ць. *Зак.* **Дух захваціць** (перахваціць), *адз., мн.* У нас дух зыхваці́ла, калі мы ўв́ідзілі, як іна живе́ць. Нічога ні знаўшы, як с́унулыся, дык і дух пірі́хваці́ла. Ныдзіва́й тулу́п, а наверх ірмя́к, іна́чы ў міну́ту духі пірі́хваці́ць еткі́й мароз. *Множн.* **Духі пазахватываць** (пазахваціць, паперахваціць). Кряпчэ́й ныдзіва́йся, у мамент духі пызы́хва́тыіць. Як ув́ідзілі мы, што там пыка́зуюць, нам аж духі пызы́хваці́ла. Ці́ ім духі пыпі́рхваці́ла, што слова ні прыгавору́ць.

Дух класць (лажыць, пакладаць), *рэдкаўж.* Самаа́д-дана заступа́цца. Чым жа ты атпла́чыіш чылавеку, ё́н жа зы цябе дух клаў. Ня стою́ць яны таго, каб за і́х дух ла-жы́ць. І так бува́іць, што раншы дух пыклыда́лі адны́ зу другі́х, а цяперя глі́дзя́ць, каб на сьлед ні нуступі́ць. *Гл.* Душ у класць.

Дух млеіць, *цяп., пр., буд.; адз., мн.* Пра фізі́чнае аслабле́нне (*ад вялікага напалу пачу́ццяў, напружан-ня і г. д.*). Зы тра́пкымі дух млеі́ць, усё б зьбіра́ла, скла́дывыла. Дух млеў пашы́ць ба́рхытню кў́ртычку, пашы́лі — ня бу́ду ныдзіва́ць. Ат ві́дра вады духі млею́ць, ні магу́ ці́рыз ву́ліцу пі́рянесьць. *Непаўн.* **Дух памлеў**, *пр., буд.; адз., мн.* Памлеў дух па Ганы́ні? Ніхай, духі тро́ху памлею́ць, ды́й уні́міцца. *Працягл.-фінальн.* **Дух намлеў-**

ся, пр., буд.; адз., мн. Ну, дух намлеўся зы яблыкымі, як ты жыў астаўся. Выстыіш дзень жарішчыю, дух намлеіцца, будзіш глядзець, худзь ба ў цень куды схувацца. Було нам страху, духі нашы намлеліся так, што луччы і ні ўспымінаць.

Дух не ляжыць, цяп., пр., рэдкаўж. Пра адсутнасць сімпатый, даверу. І красівыі, і спакойныі, а вот ні ляжыць дух к яму і ўсё. Ні разу ў мяне дух ні ліжаў к Пітраковым, нейкія яны, як вужы. **Дух ляжыць.** Калі ў вас дух к яму ляжыць, то й цалуйціся зь ім.

Дух радуецца, цяп., пр., буд.; рэдкаўж. Пра вялікую задаволенасць. Гляджу я на іхнюю жызьню, і кажныі раз дух радуіцца. Як у вас усё было ладна, то і ў мяне дух радывыўся. Чаго ж ня будзіць дух радывыцца, ета ж цэлыя шчасьця мне. **Рант. Дух абрадаваўся** (узрадаваўся), **пр., буд.** Такая пачуць — у каго хочыш дух абрадывыўся б. Віджу, як у цябе дух узрадывыўся: крэля ж, ды ні абы-іка́я, а гырыдзка́я. Адда́м пісьмо — во дух узрадыцца. **Непайн. Дух парадаваўся, пр., буд.** Дух у цябе пырадывыўся, ды ма́ла. Цяперь у Проські дух пырадыцца. **Працягл.-фінальн. Дух нарадаваўся, пр., буд.** Глядзеў на іх — дух нырадывыўся. Пабу́ду у іх, дык хуць дух нырадыцца.

Духу не падпусціць, іран. Пра немагчымасць улагодзіць, дагадзіць. К яму сяння духу ні патпўсьціш, зы якога боку ні зайдзіш — пря́ма рю́хыць. Пад'ехылі, зыгварілі — а д́уху ні путпусьціць, — во табе і Хадоскін зяць!

Духу не прыдыхаць. Стаміцца, аслабець. Так вы́біўся сяння, што духу ні прідышу. Настолька зыпа́ріліся — духу ні прідыхы́м. **Духу прыдыхаць.** Зыма́ріліся — духу прідыхыць ня можым, тыкі ж і было ач чаго зыма́ріцца.

Духу не хватаець, цяп., пр. Пра недахоп сілы, волі. Пастой трошычку, пысяджу кыпілінку, духу ні хвыта́іць, саўсім вы́біўся. Зьдзелыў ба, ды духу ні хвыта́іць. У цябе ўсігда ні на што духу ні хвыта́іць. **Духу хватаець, цяп., пр.** Хвыта́іць ішчэ д́уху, раз ба́бы на ўме. Ра́ншы у іх ны ўсякія дуры д́уху хвыта́ла. **Зак. Духу не хваціла, пр., буд.** Нада было нейкія пыўварсты прайціць, і духу ні хваціла. Слыба́к, духу ні хваціла роў пірыбежч, а каб цябе у разьведку пыслаць. Калі ўжо духу ні хва́ціць, кіну і буду ліжаць. **Духу хваціла, пр., буд.** Аткуля ў цябе

духу хва́ціць такую ношышчу цягну́ць. Ніхай ба бра́ўся, дык айдзе ў яго духу хва́ціць ды кынца здзелыць.

Духу пужацца. *Ажасацца і намёку на небяспеку.* А што ж ты хочыш, ідзець, зьверім глядзіць, духу пужа́ісься. Бува́ла, як глянiць у наш бок, замрём, духу пужа́імся. **Зак. Духу спужацца.** Лёхка гываріць, калі ня відзіш, а ўвідзіш — духу спужа́ісься.

Душа вон. 1. *Пра скананне.* Во крутану́ — тут табе і душá вон. Душа зь iх вон, з родных зь еткіх. 2. *Абавязкова (зрабіць, выканаць).* Душа вон, а прiду́, як ета так: ты жэнісься, а мяне ня бўдзіць.

Душа вылазіць (вылязаіць), *цяп., пр., буд. Пра намаганні звыш сілы.* У мяне і так душа выла́зіць, ні спруўляюся ні ш чым, а зыга́дыш пырысът яшчэ нукупляць. Не, хва́ціць, душа вылі́заіць, садзіся, аддыхні. Мы хвыта́лі, рва́ліся, душа выла́зіла, хацелі ды дыджжа́ пасьпець у копкі ськідыць. Можа глянiць, як душа выла́зіць бўдзіць. **Зак. Душа вылезла, пр., буд.** Каб душа вы́лізла, ты б дайжа ні падумы́ў кру́жку вады пыдаць. Сьпішаць, хвытаюць, душа як ня вы́лізіць.

Душа з цела́м расстаецца, цяп., пр., буд. Пра адчуванне блізкага канца. Ны жару́ выйду́ — ні магу́: серца млеіць, душá сь целым рыстаецца. Душа сь целым рыстыва́лыся, як толька й вы́кычылыся. **Зак. Душа з цела́м рассталася, пр., буд.** А ўжо ніхай ба душá сь целым рыста́лыся, чым так жыць кычарежкыю. Трошку пыхаджу́, пыкыпа́юся — і ўся, глядзі, душа сь целым рыста́ніцца.

Душа красуецца, цяп., пр. Пра прывольнае жыццё. Што Ні́нкіна жы́знья, жывець — душа красу́іцца, а ў мяне к яму хiсьць ні ляжыць. У ба́цькі душа крусва́лыся, а ў сьвякровы усё самой нада глядзець ды глядзець. **Непайн. Душа пакрасавалася, пр., буд.** У Валоўні́кых як жыла́, душá пукрусва́лыся. Ідзі, ідзі, ніхай і твоя душа пыкрасу́іцца. *Працягл.-фінальн.* **Душа накрасавалася, пр., буд.** Жэнькі́на душа нукрусва́лыся, як у раі́о пыжыла́. Душа ныкрасу́іцца скоро, атахо́іцца ці́різь нядзелю.

Душа і серца млеюць, цяп., пр. Пра фізічнае аслабленне (ад вялікага напа́лу пачу́ццяў, напру́жання і г. д.). Ох, ні магу́, душа і серца млеюць, хуць лажы́ся ды пыміра́й на меся́ці. Ско́лька ў Валері́ка душа і серца млелі, каб купі́лі яму канькі́.

Душа меры не знаець, цяп., пр. Пра непамернасць запатрабаванняў. А ў іх ува ўсіх душá меры ні знаіць. Во ў каго душа меры ні зна́ла — ета ў Хутулёнка, сколько ён чаго грёб і ўсё сыт ня быў. **Душа меру знаець, цяп., пр.** Во ці знаіць у цябе душа меру, сколько сьпіць, сколько зьесьць. Ніхай ба твоя душа меру хуць трошку зна́ла. **Душа меру узнаець** (пазнаець), *рэдкаўж.* Знаіш, калі душа меру узнаець? — як горя цяпніць. Ах, хырашо, каб яшчэ кру́жычку, душа меру пызнаець. **Зак. Душа меру узнала** (пазнала), *пр., буд.* Во калі душа меру узна́ла: як галодный пысядзеў. Сколько ён па́ньскыга грёб, лесу вазіў абозымі, і ці пызна́ла яго душа меру. Калі твоя душа меру узнаіць.

Душа нараспашку. *Пра чыстасардэчнасць, адкрытасць чалавека.* Сілівон усігда душá нырыспашку, таіць нічога ні ста́ніць. Сяньня ў Мікіты душа нырыспашку: вы́піў с кўмым.

Душа не прынімаець, цяп., пр. Пра нежаданне, агіду. Ні на́да мяне зыстыўляць, у мяне душа нічагенічка ні прініма́іць. У Іпата ні прініма́ла душá мылыкá, і ня еў ні ра́зу. **Душа прынімаець, цяп., пр.** Столька й мыя душа прініма́іць, ні магу нічога ў рот уклáсьць. **Зак. Душа не прыняла, пр., буд.** Уродзі і хацелыся бліноў, а ні пашлі, душа ні прініла́. Раз душа ні прініла́ чаго, то ня еж. **Душа прыняла, пр., буд.** Худзь ба калі душа прініла́ што, каб пад'есьць уволю. А ты дўмы́ш гуркі душá пріміць?

Душа (серца) апала, пр., буд. Пра няздольнасць да дзеяння ад страху, стомы, слабасці. У мяне там на месьці душá апáла, дўмыю, січас нешта случы́цца. Ён ле́зіць, а ў мяне серца апáла: што як сар'вецца. Ой, тут ураз душа ападзець, стрыхыта́ еткыя. *Незак., рэдкаўж.* **Душа (серца) ападаець, цяп., пр.** Гляджу я ны цябе і душá апыда́іць: як ты на сьвеці дўмы́ш жыць. Бувáла, ста́ну, задўмыюся, серца апыда́іць, тады я ні к чаму ніспасобна. Мы чужэя, і то серца апыда́ла, гледзічы на іх, а вы ж свае, чаго ж вы ня ту́ркніця хуць.

Душа (серца) баліць (заходзіцца), цяп., пр., буд. Пра вялікія турботы, непакой. Душá баліць, што такая дабро і гініць — і ў пакосых чарнеіць, і копы прымя́клі. Душа заходзіцца, кылі ўвídзіш, як іна кáрствыіць. А чаго ўжо у цябе так душа заходзіцца? Цяперя у цябе серца захо-

дзіцца, а раншы нешта яно ні зыхадзілыся. Серца бале-ла, гледзічы ны цябе. Душа зыхадзілыся, што яно ўсё прáхым ідзець. У кáжныга будзіць серца балець, есьлі такея ніпуцёвыя дзеці ўродзюцца. **Зак. Душа** (серца) **за-баліць** (зайдзіцца), *буд., пр.* Як жа душа ні зыбаліць, есьлі ты ні пра што ня дúмыш. Другей раз душа зáйдзіцца, ну маўчу́ ж, нічога ні гыварю: я што скажy — дренна. Душа зыбалела і ўсё, а я пышла́ моўча. У каго хочыш серца зайшлося б, ета ж бідá, і нівыносныя бідá.

Душа (серца) **варочаецца** (пераварачываецца), *цяп., пр.* *Пра шкадаванне, спагаду.* Гываріла, што прýма душа варочыіцца, нешта у іх зразу пашло ні лáдзіцца. Я пы-гляджy на іхнюю жызьню — серца варочыіцца: нічога ня ўмеюць і ні знаюць і ня хочуць ні ўмець, ні знаць. А што ты дúмыш, душа пірвырáчывыіцца адж жáлысь-ці. Слúхыць серца пірвырáчыіцца, а ня то што сваімі вычáмі відзіць. Ні дай ты, бог, глядзець ны яе стрыдá-нія, сколько я там пыбыла́ — серца варочылыся. Душа пірвырáчывылыся, калі мы глядзелі на етых сірыт, як яны жыць будуць адзін пыд адзін. **Зак. Душа** (серца) **перавярнулася**, *пр., буд.* Як рыскызáлі пры Сашку, у мя-не душа пірвярнyлыся, спаць ноч ня мог. Можá толька ў аднаго цябе серца ні пірвярнyлыся. А чаго ў іх душа пірвяверніцца, яны бяшчúствінныя нейкія.

Душа (серца) **млеець**, *цяп., пр., буд.* *Пра фізічнае аслабленне (ад вялікага напалу пачуццyў, напружан-ня і г. д.).* Вот хаджy, трошку кыпáюся, а тады як па-дойдзіць нешта, душа млеіць і ўсё. Пы дачке серца мле-іць, каб у яе ўсё хырашо было. Душа млела ны вічарінку кытанyць, як толька ўседзіў. Серца млела у лес ехыць, а тут узялі ды ні пусьцілі. *Непаўн.* **Душа** (серца) **памле-ла**, *пр., буд.* Пакуліцька рышшывяліўся, душа ў яе па-млела, дúмыла, ты ўжо ня жыў. Памлела серца, пакуля пісьмо аддáлі, зы сікреты свае быялыся. Памлеіць серца і ўспакоіцца, будзіць цэл сы сваімі крáлімі. *Працягл.-фінальн.* **Душа** (серца) **намлелася**, *пр., буд.* Ікая ў мяне сіла, душа намлелыся ат кустоў дывалоцца. Тады ў яго серца намлелыся, ні знаў, айдзе дзівáцца. Ішчэ намле-іцца душа, як пачуіць пра Косьціка.

Душа (серца) **не ляжыць**, *цяп., пр., буд.* *Пра адсут-насць сiмпатый, даверу.* Раз душа ні ляжыць, то й ня йдзі, толька будзіш век мúчыцца. І рызгыварію, і пысьмяёмся,

і ўсё, ну серца к яму ні ляжыць. Душа ў мяне ні разу к Івынятым ні ліжала. Нікыгда ў Машкі к ім серца ня будзіць ліжаць. **Душа** (серца) **ляжыць**, *цяп., пр., буд.* А думыш, у мяне к ім душа ляжыць. Каб хуць настолька во ліжала душа к яму, дык не. Чыё ж ба серца ліжала к табе за еткія выхыдкі? Як жа к яму будзіць серца ліжаць, еслі ён так пуступаіць.

Душа (серца) **не на месце**. *Пра трывогу, непакой.* У мяне дык усё неік душа ні на месці: худзь ба чаго ў іх тама ні случылыся. Чаго тут серцу ні на месці быць. Во і ў етыя серца ні на месці, дужа даўно рузлучыліся. **Душа** (серца) **на месце**. Айдзе ж ты хочыш, каб душа была на месці, калі цэлыю ноч адзін цігаіцца,— ну й думыш, можа ваўкі айдзе косьці гложуць. Ён ні пра што ня думыіць, у яго ўсігда серца на месці.

Душа (серца) **не нарадуецца**. *Пра вялікую задаволенасць.* Душа ні нырадыіцца глядзець на іх жызьню. Серца ні нырадыіцца, настолька яны адзін другога любюць. Зразу думылі, што ні ўжывуць, гыварілі, нашто схадзіліся, а цяперя серца лі іх ні нырадыіцца.

Душа (серца) **перабалела** (адбалела), *пр., буд.* *Пра наступленне супакою пасля глыбокіх перажыванняў.* Ніхай, раз душа пірібалела, забыў і хрест пылажыў. Адбалела душа, гурюваць у мяне ужо большы сілы німа. Серца ў мяне пірібалела, і ні ворушы ты большы стáрыга. Адбалела серца і ўсё, хваіць. Як ужо душа пірібаліць, урема троху пройдзіць, тады ляхчэй становіцца. Едзь, ніхай луччы раз адбаліць серца, чымся кáжный дзень адно й тоя — грызьня.

Душа (серца) **радуецца**, *цяп., пр., буд.* *Пра вялікую задаволенасць.* Гляджў я ны цябе і душа радыіцца: на-да ж чылавеку такая шчáсьця. Молыдзіж цяперь жы-вель — серца радыіцца, ці нам была калі тыкая вільгота. Дзеці расьлі — душа радывылыся, а цяперя адны адзі-нокінькія. Жылі яны — серца радывылыся, як гулубкі, і што ў іх цяперя случылыся — ні паймём. *Рант.* **Душа** (серца) **абрадавалася** (узрадавалася), *пр., буд.* Як пу-лучыла пісьмо, душа абрадывылыся, а як прычытала, пычыла плакыць. Ні знаю, чаго ў цябе душа узрадывы-лыся, нечыга тут вісяліцца. А можа ў іх серца абрады-вылыся, што мы хочым ехыць. Знаю, чаго ў цябе серца ўзрадывылыся, толька пылядзім, што Якыў скажыць.

Ідзі ж скарей, рыскажы пры брата, во душа абрадыцца. Канешня, сердца ўзрадыцца, — столька грошы ні ш чаго ні зь якыга. *Непайн. Душа* (серца) *парадавалася, пр., буд.* Пріехалі з горыда, гаворюць: відзілі твайго, во тут мяя душа пырадывылыся. Ніхай ны Цімоха асобінна ні надзеіцца, зь ім яе сердца доўга ні пырадыцца. *Працягл.-фінальн. Душа* (серца) *нарадавалася, пр., буд.* Ніхай, у жызьні іна гурювала многа, хуць к старысьці душа нырадыцца. Я тут ні была дзесіць гадоў, так маё сердца нырадывылыся, толька многіх ні пызнаю.

Душа (серца) *рвецца* (разрываецца) [на часці], *цяп., пр., буд. Пра надзвычайныя перажыванні.* Душа рвецца глядзець ны яе стрыданні. А што я мыглі дзельць, калі тут душа рызрываіцца. Ну што ж ты здзельыш, што сердца рвецца, тут нічым ні паможыш. Ты думыш, у аднаго цябе сердца рызрыва́лыся. Ні ў аднаго цябе душа рва́лыся ны часьці. Душа рызрываіцца ны часьці і ат аднаго толька віду яго мучэньніў. Гляніш, дык сердца будзіць ірва́цца ны часьці, а ты думыш, што усё сьмех. Ня то такая цярьпец, а дайжа глядзець сердца ны часьці рызрываі́цца.

Душа ў душу. У поўнай згодзе і ўзаемаразуменні. Ня дужа мне веріцца, каб ён сь кім зладзіў жыць душá ў душў. Мы тріццыць гадоў прыжылі душа ў душу — плахога слова адзін другому ні скызалі. Айдзе вам пражыць душа ў душу, вы цірізь нядзелю схва́ціціся сваріцца. Нечыга скызáць, пыжылі душа ў душу, ну ты ж сам знаіш, што яны дзельлі.

Душа ў пятках, іран. Пра пачуццё страху. Ня трогый чорта, у яго і так душá даўно ў пятках. Відзіш, душа ў пятках, знаіць, што ішчэ зы кацелкі ўпыяю ладна.

Душа ў пяткі ўскачыла, пр., буд. Пра наступленне вялікай спалоханасці. Ты так дужа ні храбріся, у мяне і то душа ў пяткі ўскачыла, як вуўка увідзіў. Ён храбрец такей — ніхай зайца увідзіць, і душа ў пяткі ўскочыць, а ат лісіцы можыць разрыў сердца пулучыцца. *Незак., рэдкаўж. Душа ў пяткі ўскакываіць.* Ты як увідзіш Лаўріна, то й душа ў пяткі ўска́кыіць. *Множн. Душы ў пяткі паўскакывалі, пр., буд.* Што, трісіцёся, душы ў пяткі пыўска́кывылі? Вы ня то што цігра, а вуўчынká ладныга увідзьця — і ў вас душы ў пяткі пыўска́кыюць.

Душа-чалавек. *Пра вельмі добрага, спагадлівага.* Кірей душа-чылавек, а яны пыіжджаюць па ім, як самі хочучь. Ён душа-чылавек, ня то што хто-небудзь другей.

Душа як не выскачыць (як не выпрыгніць), *буд., пр.* *Пра моцнае біццё сэрца (ад стомы, спалоху).* У мяне і січас душа як ня выскычыць, так піріпужаўся. Сколька прабег, дык душа як ня выпрыгніць. Іду, стала, во так во я, а во так ён,— у мяне душа як ня выскычыла.

Душою балець. *Вельмі турбавацца, непакоіцца.* Наш брігадзір дужа харошый, ён зы ўсякыю мелыч душою балеіць. *Працягл.-фінальн.* **Душою набалець.** Адам дужа ныхызайнічыў, набалеў душою: усё цякець, плувець, а яго як і ні кысаіцца.

Душою і целам. *Поўнасьцю.* Душою і целым стыяць зы яго. Я можа ня меншы цябе душою і целым балею. Аддан сваім дружьям душою і целым.

Душою красавацца. *Жыць прывольна, бесклапотна.* А ты думыіш, я дужа красуюся душою? — не, так, сь сірэдзінкі ны пылавінку жыву. Зу мужуком душою крусуваўся. *Непаўн.* **Душою накрасавацца.** Абёя душою пукрусуваўся, большы такея выгыды ня будзіць. *Працягл.-фінальн.* **Душою накрасавацца.** Жыць будзіць, толька душою ні ныкрасуіцца. Душою нукрусуваўся ў такой роскышы.

Душою не вінават. *Чысты і ў думках.* Я ні пірят кім душою ні вінуват, што вы ка мне чэпіціся. Ныпрасна гаворіця ны Мацьвея, ён душою ні вінуват. **Душою вінават.** Каб жа ён хуць душою вінуват быў.

Душу выкладаць (выкладываць). *Усё аддаваць; гаварыць чэсна, да канца.* Душў выкладыла на іх, дык ці тэя тўібні паймуць ці ацэнюць. Душў ім выкладыай, і то ці паверюць хуць раз. Чужэя дзеці, а глядзіць іх луччы чым сваіх, пряма душу выкладывыіць. Большы я душу ім выкладывыць ні стану, ні даждуцца. **Зак.** **Душу выкласць.** Усё, што было, аддыла, а душў я вам ужо ня выкльду. *Працягл.-фінальн.* **Душу навывкладаць** (навывкладываць). Нывыкладыаюць душу, што самі астануцца галым галенічкія. Ай, пірістань ты, Галя нывыкладыіць душу, ат яе даджжэсься.

Душу класць (лажыць, пакладаць). *Самааддана заступацца.* Адзін зы днаго душу кладуць, тыкая ў іх друж-

ба. Клім зы Сіргяёнкыў душу ложкиць, дыгадзілі нечым. А чаго за іх стáніць хто душу пыклыдаць, самі тварілі, самі ніхай і расхлёбывуюцца. **Зак. Душу пакласць** (палажыць). Тэй думыў, што Шурка зы яго душу пыкладзець, а Шурка ўзяў і саўсім ні прішоў. Ны слыва́х, кажыцца, душу паложыць, а на дзелі хвастом вільнець.

Душу (дух) раняць (раніць). *Быць вельмі адданым; шкадаваць*. Па кім ты душу рыня́іш, ці варт ён добрыга слова да́йжа. Зь дзіця́мі бува́іць — па іх душу роні́ш, а яны ў перья увыбра́ліся — паехылі і забы́лі. Дух рыня́ў зы Анькыю, а іна ўзіла́ і за́муж выйшла. Пы сына́х іна дух роні́ць, кажный дзень пла́чыць.

Душу (дух) цяраць. *Празмерна шкадаваць, клапаціцца*. Із-за нейкыга шлэпыря я ні стала б так бегыць, душú ціря́ць. Ці свой, ці чужэ́й, ніхай саўсім нізнакомый, Мархва адзіна́кыва пы кажным дух ціря́іць. **Зак. Душу (дух) пацяраць**. Бегы́ць, піріжыва́іць, усіх жа́лка, усім ба хацелыся паможч, а тут у самі́х нічога асобінныга німа,— прýма душу пыціря́ла. С клопыты́мі, з заботы́мі дух пыціря́іць.

Душу на ладонь класць (лажыць, выкладаць, выкладываць). *Ва ўсім прызнавацца; старацца*. Каб я ды яшчэ душú ны ладонь табе клаў,— за што, зы якая, скажы. Так ужо стыря́іцца, прýма душу ны ладонь ложыць. Ці душú ны ладонь выкляда́й, ці маўчы́ — адна́ ла́ска. Ты яму душу ны ладонь выкля́дывый, нічога ні пыпыгыда́іць. **Зак. Душу на ладонь пакласць** (палажыць, выкласць, вылажыць). Душу ны ладонь пыкля́сць ён ні пыкладзець, а рыскыза́ць, як було,— рыска́жыць, бріха́ць ні стáніць. Во нягож, душу табе сі́час ны ладонь пылажу́. Што ні скажы́, зьдзелы́ць, ён душú ны ладонь вы́клядзі́ць — так стыря́іцца. Душу ны ладонь яму вылыж — дайжа ву́хым ні пывядзець.

Душу пасвіць. *Жывіцца ледзь-ледзь*. Неік жа трошку жывець, пасець душу. Жысьць мы́я абыча́йныя, душú пасу́, а зьесьць дужа нічога ні магу. *Непайн*. **Душу папасвіць**. Айдзе душу пыпа́сьвіў, там і ла́дна. Пойдзі́ць, то там, то там душú пыпасець. *Законч*. **Душу прапасвіць**. Душу прыпа́сьвіў лета, ну й ла́дна, чаго ты большы хочыш. *Працягл.-фіна́льн*. **Душу напасвіць**. Айдзе душу ні ныпа́сьвіў, абы сыт быў.

Душу ўкладаць (укладываць). *Рабіць старанна, самааддана, з вялікай любоўю.* Так любіў што-небудзь зь дзеріва дзельцы, кажыцца б, дзень і ноч сядзеў, і ўва ўсё душў ўклядаў. Чэсныя былі людзі, душу ўкладывылі, дзельылі, як сабе. **Зак. Душу ўкласць.** У любога дзела, зы якая ні бярецца, гатоў душу ўкласць.

Душы не чуць. *Бязмежна любіць.* Яны душы адзін у другім ня чуоць. Душы ў дзяўчонкі ня чуіць, і масьліць яе, і глэдзіць, і носіць, на вуліцу кўхтыць усяго ўсякыга, каб іі зустудзілыся, каб ні зыхыладзілыся.

Дым стаўбом (кароміслам), *неадабр. Пра беспарадак, неразбярыху; пра накуранасць.* Ня йдзі, у іх там дым стаўбом: сыбіраюць жа меншыга у Маскву. Там дым кароміслым у хаці, носа некуды ўсуноць, а тут ты яшчэ бўдзіш вісець нуд душою.

Дыхаць на ладан. *Быць блізка да смерці.* Што ат яго хацець, кылі ён дышыць ны ладын. Зыбярі сабе ету шкурбаціну, я ўжо дышў ны ладын, яно мне ні к чаму.

Дыхнуць некалі. *Пра адсутнасць вольнай часіны, вялікую занятасць спешнай працай.* Тут дыхнуць некылі, усё пряма гаріць, а ты мне пры ягыды. Што ён мышаруіцца ны дваре, мне лі печы дыхнуць некылі.

Ездзіць вярхом (вярха). *Выкарыстоўваць у сваіх інтарэсах, папіхаць.* Ета такей чылавек пупаўся, што езьдзюць вярхом — і маўчыць, на мне ні паездзілі б. Цяперя с такіх рук ня скоро выкруціцца, будуць ездзіць вірх́а сколько захочуць. **Час. Паездзіць вярхом** (вярха). Ніхай ні радыіцца, як паездзюць вярхом, будзіць глядзець, як вёрвыцца. Паездзілі вірх́а, а каб цярьпеў, і сяння б ездзілі. **Законч. Ат'ездзіць вярхом** (вярха). Пупаўся ў іхныя кыкаты, дык ат'ездзілі вярхом. Думьў, акүріўся, пыжывець, а яны як зыпрглі, як усьсели, — ат'ездзілі вірх́а. **Працягл.-фінальн. Наездзіцца вярхом** (вярха). Сам прішоў у рукі: наця мяне, — наездзюцца цяперя вярхом, будзіць помніць зяці. Вы ны Пынасу і так наездзіліся вірх́а.

Ездзіць на чужой шыі (спіне). *Жыць за кошт іншых.* Есьлі сыбіра́лыся ездзіць ну чужой шыі, то нечыга було зыўляцца. Ня ўчы ездзіць ну чужой сыпіне. **Абмеж.**

Паездзіць на чужой шыі (спіне). Ні с тваім, брат, вумом паездзіць на чужой шыі. У нас ну чужой сьпіне дужа ні паездзіш. *Законч.* **Ат'ездзіць на чужой шыі** (спіне). Ат'ездзілі ну чужой шыі уволю, і ўсё неік удыва́лыся ну дурня́к жыць. Ско́лька яны ат'ездзілі ну чужы́х сьпі́ных, дык лу́ччы і ні ўспы́міна́ць. *Працягл.-фіна́льн.* **Наездзіцца** (даездзіцца) **на чужой шыі** (спіне). А таго наездзіўся ну чужой шыі, што ўсе глядзелі і цярьпелі. Наездзіцца ну чужой сьпіне, прідзіць уремя, пыжалеіць, ды ныза́д ня верніць. Ну чужой шыі даездзіцца нядоўга. Даездзіўся ну чужой сьпіне, сыгна́лі, цяперя ходзіць — і ў вочы людзям сты́дна глянучь. *Гл.* **Е х а ц ь н а ч у ж о й ш ы і.**

Ездзіць на чужым (чужом) гарбу (карку). *Жыць за кошт іншых.* Ездзіць ну чужым гарбу вам ні ўдасца, ні надзейсця. Ну чужым карку любюць ездзіць, а свой пыцста́віць — дык нісма́шна. Ні прівуча́й ездзіць ну чужом карку, ніхай вучу́цца свой кусок хлеба дыбыва́ць. *Абмеж.* **Паездзіць на чужым (чужом) гарбу** (карку). Чаго там гываріць, паездзілі ну чужом гарбу. Толька й глідзяць, каб ну чужым карку паездзіць. *Законч.* **Ат'ездзіць на чужым (чужом) гарбу** (карку). Ат'ездзілі ну чужым гарбу — хва́ціць, са́мі пыва́зіця. Пыря́дышна ат'ездзілі ну чужом гарбу́. Ду́мыш, мала ат'ездзілі ну чужом карку? — ета цяперя хры́стовымі дзі́цямі прікі́дыю́цца. *Працягл.-фіна́льн.* **Наездзіцца** (даездзіцца) **на чужым (чужом) гарбу** (карку). Нечыга адгыва́ривы́цца, наездзіўся ну чужом гарбу і маўчы́. Наездзіліся ла́дна ну чужы́х кар́кых, былі сволы́чы, большы́я некуды. Даездзіўся ну чужым гарбу, апусьціў кры́льля, маўчы́ць. А даездзі́ся ну чужом карку, і ны вас прідзіць ікая́нібудзь пі́ралома. *Гл.* **Е х а ц ь н а ч у ж ы м г а р б у.**

Еле-еле душа ў целе. *Пра слабога, ледзь живога.* Што тут спра́шывыць: во живу́ елі-елі душа́ ў целі. Якей жы́ціль зь Лявона, так, елі-елі душа́ ў целі.

Елькіна ахрана, гумар. *Пра нікудышную варту.* Сыбра́лыся ўжо елькіна ахра́на, та́ры ды ба́ры. Во, елькіна ахра́на ідзець. Сыбіра́й сваю елькіну ахра́ну. Ты ныкыраву́ліш, будзіць елькіна ахрана. О Паходжанне выра́зу наступнае. У дарэвалюцыйны час у Мсці́славе жыла гандлярка Хася з мужам Елька́м. У іх звычайна было два́тры работнікі, якія працава́лі па гаспадарцы і неслі

ахоўную службу. У розны час працавалі розныя работнікі, але заўсёды падбіраліся такія, якія вызначаліся добрай сілай і стараннасцю, маглі б уціхамірыць п'яных гуляк. Пры ўзнікненні гэты выраз азначаў строгую варту, але з цягам часу трансфармаваўся і набыў супрацьлеглае значэнне з экспрэсіўным адценнем жартоўнасці.

Есць вачамі. *Глядзець аддана.* Сядзелі збоку ад стыла і пряма елі яго вычамі. Пыдзівісь-ка, аж ядуць вычамі Кузьмінка.

Есць жыўём (жыўцом). *Здзекавацца, бясконца прапрацаваць і лаяць, даводзіць да адчаю.* Ня буду ні судзіцца ні рядзіцца, нада атыйціць пы-харошыму, і есць жыўём ніхто нікога ня будзіць. Самі ж Люську жыўцом елі, а прішла ў хату спывідаць мяне. **Зак.** **З'есць жыўём** (жыўцом). Яны б яе жыўём зьелі, каб маглі. Зьелі жыўцом мыладуху, а дзеўка, дзеўка была: і п'явунья, і плясунья, і ну гульнію, і ны работу, і на ўсё. **Множн.** **Паесць жыўём** (жыўцом). Дужа гадкія людзі, гатовы ўсіх жыўём паесць. Каб прімелі, жыўцом ба Трахімывых паелі і ні аблізнуліся б дайжа.

Есць (кусаць) **губы й зубы.** *Вельмі шкадаваць, перажываць.* Ці яны ж думылі, што так палучыцца, яны ж абоя тады елі губы й зубы. Цяперя сколька хочыш губы й зубы кусай, зразу нада было думыць, як жыць. **Зак.** **Паесць** (пакусаць, пераесць) **губы й зубы.** Вохкылі, ікыталі, губы й зубы паелі: нашто мы так дзелылі. Ты як апомнісься, губы й зубы пукусаіш с такімі рызгаворымі. Пір'яела губы й зубы: нашто мне так было гываріць, большы ён ня верніцца. **Узмацн.** **Накусаць губы й зубы.** Я ета знаю, што нукусали губы й зубы, ды позна апомніліся.

Есць поедам. *Сварыцца бесперапынна і здэкліва.* Сь первыга дня, як прішла, пычалі есць поідым. **Зак.** **З'есць поедам.** Там ніхто ні ўжывець, ніхай зылыт'я будзіць — з'ядуць поідым. **Множн.** **Паесць поедам.** Поідым ба паелі ўсіх чыста, каб толька самім рускушувацца.

Есць чужэй (чужый) **хлеб.** *Жыць за кошт іншых.* Чаго я паеду, есць чужэй хлеб я ні хачу, я йшчэ магу сьма якей кусок заробиць. Любіш ты есць чужый хлеб, ну чужой шыі ехыць. **Непайн.** **Паесць чужэй** (чужый) **хлеб.** Паеў чужэй хлеб і хваціць, на свой пыра садзіцца. Сколька паеў чужый хлеб, а ўжо глядзіць, каб ны яго і даўшы работылі.

**Етага яшчэ не хватаець, цяп., пр. Пра нежаданую і не-
приятную нечаканасць.** Ну, наліца лужу пысярэд хаты,
етыга яшчэ ні хвытаіць. Будуць яны мне вылежывыцца,
а я на іх сьпіну гнуць, етыга яшчэ ні хвытала мне тў-
тыцька.

Ету (сію) мінуту (мінутаčku, секунду, секундачку).
Зараз, у гэты момант. Ету мінуту ідзі, ня ждзь, пакуля
дождж хляніць. Ету мінутычку садзісь і скорінька едзь.
Дзелый ету сікунду, нывымінаць большы ня буду. Не,
тыкі праўда паслушны, што ні скажы, ету сікундычку
паслухыць. Сію мінуту зьбежыю, я січас. Каб сію міну-
тычку пашоў! Як сказыаў, ён сію сікунду стаў зыпрігаць.
Сію сікундычку сыбіраіся.

Етый свет. *Навакольнае, зямное жыццё.* Як ні жывець
хто, а етый сьвет кідаць нікому ня хочыцца. Тэй сьвет —
тады тоя й будзіць, нада на етым сьвеці пажыць.

Етымі днямі. *У бліжэйшы час; нядаўна.* Каб вірвы-
лыся, схадзіла б етымі днямі, ды ні знаю, нада сьвірепку
зьбіраць. Пецьку пыбядзілыся етымі днямі: у кынаву з
мытацёклым уляцеў, гыварілі, трябых шшывалі.

Ехаць на чужой шыі (спіне). *Жыць за кошт іншых.*
Ці вам ішчэ ні ныдаела ехыць ну чужой шыі? Хырашо
було ехыць ну чужой сьпіне, ды злазіць прішлося. *Абмеж.*
Праехаць (праехацца) **на чужой шыі** (спіне). Лоўка пра-
ехыў Сямён ну чужой шыі. Зыхацеў праехыць ну чужой
сьпіне, ды ні ўдалося. Толька й глядзіць, каб праехыцца
ну чужой шыі. Любіць праехыцца ну чужой сьпіне, ды ва-
зіць ніхто дужа ня хочыць.

Ехаць на чужым (чужом) **гарбу** (карку). *Жыць за
кошт іншых.* Ехылі б і ехылі ну чужым гарбу, самім рўкі
мыраць няхота. Чаму ж ні рыздряхцець, калі ўсю жызь-
ню ну чужом гарбу едзіць. Ну чужом карку ехыць было
хырашо, ды злезыць пыпрасілі. *Абмеж.* **Праехаць** (пра-
ехацца) **на чужым** (чужом) **гарбу** (карку). Дужа ўжо,
дужа хочыцца ім праехыць ну чужом гарбу. Вот гультай,
дык гультай: праехыў ну чужом карку і даволін. Цяперь
такоя редка буваіць, каб удалося ну чужом гарбу пра-
ехыцца. Абы праехыцца ну чужым карку, а большы яго
нічога ні інцырісіць. Праехыўся ну чужом карку — пы-
ныравілыся, толька не, мне ні ўсьсядзіш. *Гл. Е х а ц ь н а
ч у ж о й ш ы і.*

Жаўтаротый птушанёнак. Нявопытны, малады.

Куды яго жаніць: жыўтаротый птушанёнык. Айдзе табе дабіцца чаго, такому жыўтаротыму птушанёнку.

Жаць (ціснуць, нажымаць, націскаць) **на ўсе педалі**, *жарт. Спяшацца, энергічна дзейнічаць, прыкладаць шмат сіл.* Ну-ка жмі на ўсе пэдалі, ішчэ пасьпеіш етый хвосцьцік дабрынкыць. Цісьніць Хвёдыр на ўсі пэдалі, усёдых пасьпець хочыць. Есьлі думыіш дыбівáцца спра́вык, ныжыма́й на ўсе пэдалі, ніхай хто сы стыршыною пыгаворіць. Ныціскáйця, хлопцы, на ўсе пэдалі, ве́пір пытхва́ціцца і вашы капёшкі рызьнясець к чорту. **Зак. Нажаць** (націснуць) **на ўсе педалі**. Умеіць, кылі нада, ныжа́ць на ўсе пэдалі, і ў яго ўсё пулучáцца. Ні лянiся, націсьні на ўсе пэдалі, тут таго пня адзін корінь айдзе дзяржыць. **Аднакр. Жамануць** (ціскануць) **на ўсе педалі**. Каб жыману́лі на ўсе пэдалі, і дабеглі б ды дажджу́. Ціскані́ця на ўсе пэдалі, скарей дзела пойдзіць.

Жвачку жваць (цягнуць), *неадабр. Гаварыць надакучліва, зацягваючы размову.* Ай, кiнь ты жва́чку жваць, ляж дый сьпі. Во ця́гніць і ця́гніць жва́чку, ныдаеў большы некуды. Як пычалі цягнуць жвачку, дык я і вы́ліжы-лыся, і заснула, а яны ўсё трілюдзілі пра нешта.

Жданкі праесць. *Прачакацца.* Мы жда́лі, жда́лі і жда́нкі праелі. Усе жда́нкі праеў, паку́ля вас дыжда́ўся.

Ждаць (дажыдаць) **ласку** (ласкі), *іран. Спадзявацца на паляпшэ́нне адно́сін.* Дырма́ вы жджыце́ ла́ску ат Мі́трыхва́на, ета путні́на ішчэ та́я. Жджы ла́скі, дажджэ́сья, ён усігда́ зьвері́м глядзіць. Якую ім цяперя ласку дыжыда́ць, са́мі сябе зыпаску́дзілі і ўсё. Што, сядзі́ш, яшчэ адной ла́скі дыжыда́іш? **Зак. Даждацца** (даждаць) **ласку** (ласкі). Ці табе ні гыварі́лі, якую ты ла́ску дажджэ́сья. Ласкі ат І́сая нялё́гка було дыжда́цца: ну людзя́х ён як чыла́век, а ў сям'е — зьве́рь. Дыжда́ў ла́ску: што сам дзелы́ў, то й нызад пулучáіш. **Рэзу́льт. Выждаць** **ласку** (ласкі). Ма́ксiм — тэ́й самы́й, ат каго можна ласку вы́ждыць. Зыха́целі вы́ждыць ласкі ат Лы́ўрiнё́нка. **Узма́н. Прыждаць** (прыждацца) **ласку** (ласкі). Ат Мі́ці ла́ску ні прiжджэ́ш, я зна́ю. Ат каго яны думы́юць прiжда́ць ласкі, ад Гаў́рылы? — во дзі́ва дык дзі́ва. Цяжо́ла прiжда́цца ат і́х ласкі, есьлі яны глядзе́ць ны ця́бе ня хочуць.

Ждаць (даждыдаць) **пуця**. *Спадзявацца на змяненне ў лепшы бок*. Мы пуця ждάλі, ажно во якей пуць пулучыўся. Дыждыдаю пуця, а ці даждўся — хто ж яго знаіць. **Зак. Даждацца** (даждаць) **пуця**. Я ж дўмыла, пуця якога даждўся з малья, дык дыждалься: кароўку за рогі і ны бызэр. Ні дажджэш ты пуця зь етыга чылавека, пра двор ён і ня рўпіцца. *Рэзульт.* **Выждаць пуця**. Хочыш ты пуця выждыць ад Будзінка, з дурука дурноя плувец. *Узмацн.* **Прыждаць** (прыждацца) **пуця**. Во якога пуця прыждала, ці падумыў ба хто, што з Марініныга хлыпца бысяк вайдзіць. Каб прыджацца пуця з малья, тады б я была спакойна.

Ждаць (даждыдаць) **у (з) мора пагоды**. *Спадзявацца дарэмна*. Чаго табе ждаць у мора пагоды, прыдывай хату і едзь. Што мне у вас ждаць з мора пагоды, пывылакуся як-небудзь. Нечыга дыждыдаць з мора пагоды, нада сыбрацца ды ехыць скарей. **Зак. Даждацца** (даждаць) **у (з) мора пагоды**. Чаго ён там астаўся — дыждацца у мора пагоды? Дажджэсься з мора пагоды, вярвьвіш у Ільлі і капейку, і дзьве. З нашым брігадзірым дажджэш у мора пагоды, хочыш і бяз дроў ны зіму астанісься. Я пулучыў ласку, дыждаў з мора пагоды. *Рэзульт.* **Выждаць у (з) мора пагоды**. Ну, выждылі ў мора пагоды, ці вам ні гыварілі, што нада скарей думыць. Калі хочыш выждыць з мора пагоды, астывайся, а мы пяхком пойдзім. *Узмацн.* **Прыждаць** (прыждацца) **у (з) мора пагоды**. Як хацелі, так і пулучылі, прыждалі у мора пагоды. Сядзіця, сядзіця, прыджыце з мора пагоды. Пыбягім, яй-богу пыбягім, ато прыджомся ў мора пагоды. Ай, ні гыварі, прыджаліся з мора пагоды, дуракі былі, што раншы ні парўпіліся.

Жджы, дзесятка ўляіць, іран. *Пра безнадзейнасць атрымаць*. Што, жджэш? — ну, жджы, жджы, дзісятычка ўляіць. Раз паехыў у зыработкі, то жджы, дзісятычка ўляіць.

Жыватом качацца. *Хварэць на живот*. Сколька ўремя кычаіцца жыватом, і німа ніякыга уллучэньня. *Непайн.* **Жыватом пакачацца**. Во я два гады таму пыкычаўся жыватом, каб ты толька знаў. *Законч.* **Жыватом адкачацца**. Жыватом аткычаўся ета ўремя, нейкыя ўродзі успаленія прызнавалі. *Працягл.* **Жыватом пракачацца**. Такей і водных у яго быў: пріехыў і жыватом прыкычаўся пасыці

месіц. *Працягл.-фінальн.* **Жыватом накачацца.** Крепка жыватом ныкычáлыся, нейкія і колькі хвыта́лі, і пыткачывылыся нешта, і резыла, і балела — усяго было.

Жывая душа. *Нешта жывое.* Узьбегла ны быза́р, каб была жыва́я душа́ — нікагенічка, адзін старік сядзеў з ра́кымі. Летым прайдзі пы дзяреўні — жывэя душы ня ўвідзіш, усе на полі ці ну лугу́.

Жывая рана. *Нешта балючае.* Рызьварцелі, глянулі тоя плячо — пря́ма жыва́я ра́на, і зукруцілі скарей. Ні ладонь, а жывая рана, хуць зьверху й ня дужа што відна.

Жывая (свежая) капейка. *Бягучы заробак.* А тыкі й прыві́к, каб жыва́я капейка была́ ў рука́х. Есьлі мысьціравэй чылаве́к, у яго ўсі́гда сьвежыя капейка ў рука́х.

Жывога места не астацца. 1. *Пра бязмернасць фізічнага пакарання.* Ты мне толька забіся с крjóчча, зрэжу на горькыя яблыка, жывога места ні ста́ніцца. 2. *Пра бруднае, запэцканае.* Так пі́рима́зыліся, што жывога места на іх ні аста́лыся. *Незак., рэдкаўж.* **Жывога места не аставацца.** 1. Ці помні́ш, ско́лька разоў, бува́ла, ё́н так цябе сьсякець, што жывога места ні астаецца. 2. Кажны́й дзень нейдзі настолька выма́зуюцца, што жывога места ні стаецца.

Жывога места не кінуць (не аставіць). *Моцна збіць.* Ну пыдажджы, дай толька дыбра́цца, жывога места ня кіну. Пачу́ў, што ры́бу трэ́с з другі́мі, злаві́ў, так сьсек, што жывога места ні аста́віў. *Незак., рэдкаўж.* **Жывога места не кідаць** (не астаўляць). А табе меншы пыпыда́ла,— ба́цька ж ны табе жывога места ні кіда́ў. Сьпі́рва ця́рпіць, доў́га ця́рпіць, а ўжо як вы́відзіць сь ця́рпенія, жывога места ні стыўля́іць.

Жывога места няма, цяп., пр., буд. 1. *Пра вельмі пабітага.* Відзілі мы яго: жывога места німа́. З большэя вісычыні лясну́ўся, зра́зу на ім жывога места ні было. Дадзі́м дык дадзі́м, жывога места ня бу́дзіць. 2. *Пра бруднага, запэцканага.* Ты ж пыглядзі ны сябе, ны каго ты паходж — жывога места німа́. Прішлі ў гразі па ву́шы, жывога места ні было.

Жывога слова не чуць. *Жыць зусім адзінока, замкнута.* Паеду, к сваім зьезджу, ато сяджу́ тут, жывога сло-

ва ня чую. Сядзіш адзін, што пень, жывога слова ня чуйш. **Зак. Жывога слова не пачуць.** За ўсю нядзелю жывога слова ні пачуў.

Жывое дзела. *Разумная, карысная справа.* Ні люблю валынку цягнуць, мне каб было жывоя дзела. Тут хуць жывоя дзела, а там што — ні работа, ні гультайства.

Жылот (дух) **падвадзіць** (падцягываць). *Вельмі хачеца есці.* Мне дык ужо жылот падводзіць, знаць, уремя ладныя. Нябось, жылот пыцьцягывыць, садзісь-ка за стол. Уремя ўжо ладна прыскачыла, дух падводзіць, аж пад ложычкю сьсець. Ні знаю, як ты, а мне ўжо духі падводзіць. Пайдзём-ка піракусім, нешта духі пыцьцягвыць. **Зак. Жылот** (дух) **падвесць** (падцягнуць). Садзісь-ка ды пірхваці хуць крупені, жылот, нябось, падвяло зы такую дарогу. Што, пыцьцягнула жылот? — я ж гываріла, вазьмі якую скарынку ў кырмэн. Дух падвядзець, дык сыма лезь у печ дый нывівай — прамы вун гаршчонычык крупені, а г боку бульба тўшыныя стаіць. Знаю, што духі падвяло, дык жа і ў мяне нічога с сабою німа. Нам усім духі пыцьцягнула, а ты тут рузмундыкыш. *Усеаг.* **Жываты** (духі) **пападвесць** (пападвадзіць, пападцягнуць, пападцягываць). Што, жываты здорыва пыпадвяло за еткій дзень? Ні бяріця, ні бяріця, жываты пыпадводзіць — рады бўдзіця худзь ба раз грызнуць. Жываты як пыпыцьцягніць, і зывыляшчыю б скарынку сагрызьлі. Папомніця маё слова, што жываты пыпыцьцягывыць, як сыбакым, раз ня слўхыця. Пыпадвяло нам духі, а сядзім, пікнуць баімся. Знаю, што духі пыпадвадзіла, ну ніхай, другей раз ня будуць такімі храбрымі. Бяріця што ў сўмку, духі як пыпыцьцягніць, то й речкі ні захочыця. Прыбеглі — духі пыпыцьцягвыла, дай скарей есьць хуч чаго. Січас, канешня, ня хочуць, а як духі пыпыцьцягвыць, тады б грызнулі, ды ня будзіць нічога.

Жылот (жывоцікі) **рваць, груб.** *Моцна крычаць, рагатаць.* Чаго ты жылот ірвеш, дужа сьмешныга нічога німа. Жываты на сені рвалі ўвесь дзень, во і ўся работа. Хваціць жывоцікі рваць, за косы бяріціся. **Зак. Жылот** (жывоцікі) **парваць.** Там усігда сьмеху — жылот пырваць можна. Столька ўжо ў іх вісялосьці, прамы жывоцікі пырваць было. Схадзіця, пыглядзіця, жывоцікі пырвіць. *Працягл.-фінальн.* **Жылот** (жывоцікі) **нарваць.** *Нырваў* я лі іх жылот, цэлыя камедзія была, луччы чым цятыр

якей. Ці нырв́алі жывоцікі, ці ўсё яшчэ рызьбіра́іць, здзі́ржа́цца ня мо́жыця.

Жывым хараніць. *Лічыць загінупшым.* Ні хыра́ніця вы хуць жывы́м яшчэ ра́ншы ўре́міні. **Зак. Жывым пахара́ніць** (схара́ніць). Мы ўжо свайго былі жывым пыхыра́нілі, а тады ён пріслаў пісьмо—во ра́ды былі. Былі жывы́м схыра́нілі, а ён бісь пісьма, бізь нічога грім у ха́ту ўра́ньні.

Жывэя (жывой) **душы не ўстрэ́ціць** (не ўвídзець). *Не ўбачыць нідзе ніко́га.* Там настолька глуш, што дзень бу́дзіш хадзіць і жывэя душы ня ўстрэ́ціш. Прайшоў дзяреўню с кынца ў канец і жывэя душы ня ўвídзіў. Не, мы нійдзе жывой душы ня ўстрэ́цілі, кусты́ і кусты́.

Жывэя (жывой) **душы не найціць** (не знайціць). *Не ўбачыць нідзе ніко́га ў вы́ніку пошукаў.* Сколька хадзілі, дайжа гукáлі, і жывэя душы ні найшлі. Хто тут што паможыць, калі сі́час жывэя душы нійдзе ні зна́йдзіш. Сьмела прайдзі усьцяж сколька хочыш, і жывой душы ні на́йдзіш. Ніхай сы́цігаю́цца, яны там жывой душы ні зна́йдуць.

Жывэя (жывыя) **мошчы.** *Надзвычай худы.* Аж стра́шна глядзець, пря́ма жывэя мошчы, нада ж так схудзець чылавеку. Увídзіла Аксю́ту — жывы́я мошчы, ажно спу́жа́лыся.

Жызні (жысці) **не даваць.** *Прыставаць, чапляцца, надакучаць.* Кінуў, пашоў, а цяперя жы́зьні ні даець, як што, так і чыплáйца. Ну пря́ма жы́сьці ні даюць, настолька ныдыда́юць. **Зак. Жызні** (жысці) **не даць.** Калі на што узьвя́ліцца, жы́зьні ні дасьць, пакуля свайго ні даб'е́цца. Мыксі́мініяты ёй жы́сьці ні дадуць, усё ўре́мя будуць мсьціць.

Жызні (жысці) **не знаць.** **Не мець жыццёвага вопыту.** Па сьвету яны ні шыла́ліся, жы́зьні ні зна́лі, паетыму так і пулучы́лыся. Што вам ат яго ха́цець, кылі ён жы́сьці ні зна́іць. **Зак. Жызні** (жысці) **не ўзнаць** (не ўвазнаць). Ты сам жы́зьні ні ўзнаў, а зьбіра́ісься другі́х учыць. Вы так гаворі́ця аттаго, што жы́зьні ні ўвызна́лі. Пецька жы́сьці яшчэ ніско́лька ні ўзнаў. Такі́мі будуць, пакуля жы́сьці ні ўвызна́юць, а як жы́сьць пу́лумáіць, тады асы́ціпі́няцца.

Жылы (жылле) **рваць, груб.** 1. Многа і цяжка працаваць. Чаго я ны тваіх харошых буду жылы рваць. Не ўжо, хваціць жыльля рваць, ніхай самі рвўцца. 2. **Моцна крычаць.** Жылы рва́лі нечыга, аж кусты рызьліга́ліся. Жыльля рвець, усё дно як яго там хто зы ланту́шша хвыта́іць. **Непайн.** **Жылы** (жылле) **парваць.** 1. Мы ж ціга́лі усё ўся́кыя, жылы пырва́лі, а што за ета пулучы́лі. Пырва́лі жыльля ны чарцей уся́кіх, да́йжа ны такіх, што слова добрыга ні ва́рты. 2. Ніхай жылы парвў́ць, уні́муцца, сы́іхнуць. Пырва́ў тро́ху жыльля і сы́іх,— хра́кцір такей у чылавека, што спакойна ня мо́жыць. **Працягл.-фінальн.** **Жылы** (жылле) **нарваць** (дарваць). 1. Ух, жылы нырва́лі, сохі ста́віўшы, цяжолыя работа. Нырв́іцё тут жыльля, пакуль тро́ху рашчы́сьціця. Усё хвыта́ў, каб большы дру́гіх, так і дырва́ў жылы. Дырва́ў жыльля, што кыча́іцца цяперя гылавешкыю. 2. Ці ныкрі́чаўся, жыльля ці нырва́ў, ай яшчэ гырла́ць будзіш? Дарвеш жылы, дыгырлы́цаніш мне, што я мі́гым уні́му. Прышоў ніла́іны, а пойдзіш абла́іны, во й дарвеш жыльля.

Жылле-пажылле. *Усё цела.* Нешта баліць усё жы́лля-па́жыльля, ці прісты́ў айдзе, ці што. Вы́пыріць ба січа́с жы́лля-па́жыльля, ча́рычку б тады ўзяць ды спаць зыва́ліцца.

Жырна будзіць, буд.; *пр. Пра жаданне звыш меры.* Калі табе яшчэ аддыва́ць паццёлка, то жы́рна будзіць. Жы́рна было б пулуча́ць аднаму́ столька зра́зу.

Жырны́й кусок. *Нешта прывабнае, спакусливае, вялікае.* Паўлюк усігда пыгліда́іць, каб жы́рны́й кусок атхваціць сабе. Сваё ўсё прутрубі́ў, а цяперь ба ўзноў нада жы́рны́й кусок. Глядзіць, каб жы́рнейшы́й кусок бы́ў, айдзе зря ка́сіць ні ста́ніць.

Жырыкі то́чаць, неадабр.; *цяп., пр., буд. Пра свавольства, балаўства, юрлівасць.* Віджу, што цябе жы́рыкі то́чуць, нада успыка́івыць. Успакою, калі жы́рыкі то́чуць, места німа́. О-о, цябе даўно жы́рыкі тачы́лі, доўга спакою ні было. Ско́лька ж яго жы́рыкі тачы́ць будуць, сыны вы́рысьлі ураўне з бацькым. **Непайн.** **Жырыкі патачы́лі, пр., буд.** Жы́рыкі пытачы́лі яго, пытачы́лі, ну абрузу́міўся. Сьпірва́ жы́рыкі тро́ху паточу́ць, а тады ўспако́іцца, возьмі́цца за вум. **Законч.** **Жырыкі адтачы́лі, пр., буд.** Не, Мішка ня тэй, саўсі́м ня тэй, аттачы́лі жы́рыкі. Ну што ж,

атточуць жырікі, пірябесіцца, і пыцішэіць, і пувумнеіць. *Працягл.-фінальн.* **Жырыкі натачылі, пр., буд.** Сколька іх жырікі нытачылі, большы некуды. Ці наточуць вас калі-небудзь жырікі, што ны гылыва́х усё ходзіця.

Жыць барынам. *Мець поўны дастатак.* Дзім'ян жыў ба́рыным, што яму атхадзіла калі. **Зак. Пражыць барынам.** Ні разу ні нырваўся, ні ўзяў на сілу, ні пувулнуваўся,— пражыў ба́рыным. *Непаўн.* **Пажыць барынам.** Пыдажджы, дай агледзіцца, можа калі і я пажыву ба́рыным. *Пачын.* **Зажыць барынам.** Во, ён зыжывець ба́рыным, абыдра́ніц етый. *Законч.* **Аджыць барынам.** Чаго ім у жысьці ні хвыта́ла, ці куска́ хлеба ні було, ці чаго, аджылі баріным. *Працягл.-фінальн.* **Нажыцца барынам.** Віктры нажыўся баріным, а табе так ні ўда́сца.

Жыць з мазаля. *Карыстацца сваімі працоўнымі здабыткамі.* Мы ўвесь век жылі з мызыля́, ні глядзелі, каб хто зы нас ці ны нас дзельу́. **Зак. Пражыць з мазаля.** Пру Кузьму ні талку́йця, ён пражыў з мызыля́ ды яшчэ й брыта́м, і сястры сколька пымыгаў. *Непаўн.* **Пажыць з мазаля.** Як пыжывіце́ з мызыля́, тады ўзна́іця, што кусок хлеба стоіць, а сядзець зы бацькыю — лёгка руссу́ждаць.

Жыць прыпяваючы. *Мець поўны дастатак.* Чаго ім ня быць глады́мі і разу́мнымі, жыву́ць пріпіваючы. *Непаўн.* **Пажыць прыпяваючы.** У Ку́дрічых яны пыжылі пріпіва́ючы, чаго ім, скажы́, ні хвыта́ла.

Жыць сваім вумом. *Мець свае погляды, перакананні, быць незалежным у жыццёвых планах.* Слу́хыць, хто што гаворіць, на́да, ну жыць на́да сваім вумом. **Зак. Пражыць сваім вумом.** Ніхай сабе што ні гаворюць, а мы прыжылі сваім вумом, ніко́га ня слу́хылі і зналі́, што дзельу́ць. *Непаўн.* **Пажыць сваім вумом.** Як пажывець сваім вумом, дык скарей пызна́іць, што і к ча́му. *Працягл.-фінальн.* **Нажыць сваім вумом.** Мно́га ныжыла́ сваім вумом: тая лыскатну́ла: ні ва́рі есьць,— і ні ва́ріць.

Жыць святым духам. *Існаваць, нічога не атрымліваючы.* Сьвяты́м ду́хым жыць ня бу́дзіш, на́да зырыбля́ць патроху. **Зак. Пражыць святым духам.** А што, Лубузо́ўна прыжыла́ сьвяты́м ду́хым, ці што? *Непаўн.* **Пажыць святым духам.** І ты, ду́мыю, ні сыгласі́сся пажы́ць сьвяты́м ду́хым. Сьвяты́м ду́хым доўга ні пыжывеш.

Жыць чужым вумом. *Трымацца чужых поглядаў.* Ні было ў цябе ні разу нічога і ня бўдзіць,— а ўсё з-зы таго, што ты жывеш чужым вумом. **Зак. Пражыць чужым вумом.** Чужым вумом ні прыжывеш, сымаму́ думыць нада. *Непайн.* **Пажыць чужым вумом.** Чужым вумом пажыў, убядзіўся, ці праўду мы табе кызалі? *Працягл.-фінальн.* **Нажыць** (дажыць) **чужым вумом.** Ныжывеш чужым вумом, чаго ні ныжывеш, а бяды ныжывеш. Відзіш, ды чаго дыжылі чужым вумом, а ці ім жа хто плоха жылаў у дваре.

За адзін шаг. *Вельмі блізка.* Прабеглі ваўкі зы адзін шаг ат мяне, я стыяў, а яны во так бігаць, метрыў пяць, ні дальшы. Зы адзін шаг стыялі адзін ад другога і ня ўвідзіліся.

За адною капляю. *Ледзь-ледзь.* Зы адною каплюю ні пыляцеў у калодзіж. Адурюваіць карова саўсім: зы адною каплюю на рогі ні пысадзіла.

За адным заходам. *Адразу.* Зы адным ба заходым і быракоў нада б дыстаць, нашто два разы студзіць погріб. Купіў усяго зы адным заходым, каб лішніга ні цігання.

За бацькавай спіною. *У доглядзе, без клопатаў, на сродкі бацькоў.* Зы бацькывый сыпіною руссуждаць лёгка. Гудуваўся зы бацькывую сыпіною, а цяперя за што бяреца, дык рўкі ні туды слўжучь.

Забіваць за бузан. *Тузаць здзекамі і прыніжэннем чалавечай годнасці.* Вун пыглядзі, што ш Шўрікым дзельюць: саўсім зыбіваюць зу бузан. **Зак. Забіць за бузан.** А таго забілі зу бузан, што сь первыга дня пыддаўся і пыддаўся і цяперя ніякыга празору ня відзіць. *Множн.* **Пазабіць** (пазабіваць) **за бузан.** Ны сваю гылаву пашлі, іх там пызабілі зу бузан, слова скызаць ні даюць. Есьлі апўсьцюць вўшы, то зы паўгода іх пызыбіваюць зу бузан.

Забіць (злавіць) **двух зайцаў,** *звыч. іран.* *Выканаць дзве справы адначасова.* Я тўта думыў забіць двух зайцыў, ды ні пулучылыся ні з бўльбыю, ні з горыдым. Бяріся за што-небудзь адно, ато зловіш двух зайцыў,— і вуўка за хвост схваціш.

Заблудзіцца ў трох соснах. *Не разабрацца ў простым.* Усё рысталкуй і можа ны дарожку вывідзь, ён жа такей,

што заблудзіцца ў трёх сосных. *Незак., рэдкайж.* **Блудзіць у трох соснах.** Ну што ж ты, так і будзіш блудзіць у трёх сосных?

Забубённая галовушка (галовухна). *Пра бесклапотнага, безразважлівага.* Зубубённыя галовушка ў чылавека, хто б ета рiскнуў астывацца бiс каровы с такою плоймыю. Зубубённыя твоя галовушка, што ж ты гылыштáньнікыў на сьвет пускаiш аднаго за дным, хто iм кусок хлеба заробиць. Зубубённыя галовухна Санька, нiчога ён нi жалеiць, нi ап чым нi клапацiцца.

Забываць дарогу. *Пераставаць наведваць.* Ты нешта пасьледнiя ўрeмá дайжа зубуваць дарогу к нам стаў. **Зак. Забыць дарогу.** Ай, я дык ужó i дарогу забыла к сваiм, нада б калi зайцiць. *Узмацн.* **Пазабываць дарогу.** Пузубувала ты к нам дарогу, ну й ладна, нi зыхадзi. Усе ка мне дарогi пузубувалi, як мяне й на сьвецi нiма.

Забываць сябе. *Пераставаць звяртаць на сябе ўвагу.* Канешня, дзiцям пымыгаць нада, ну й сябе ж зубуваць саўсiм нiлiзья. **Зак. Забыць сябе.** Нешта ты забыла сябе саўсiм, мыглá ж ба што i купiць, i спра́вiць. *Узмацн.* **Пазабываць сябе.** За етым лёным пузубувалi сябе, хацелься ж скарей зь iм рышшчытацца.

Забываць хлеб-соль. *Праяўляць няўдзячнасць.* Нiхырашо зубуваць людзкея хлеб-соль, успомнi-ка, як яны цябе дыглiдалi, падзьдэргывылi. **Зак. Забыць хлеб-соль.** Не, табе забыць Лыўрiнёнкыў хлеб-соль нiльзя, яны ж цябе ад голыду спысáлi.

Забягаць перад (пярод, напярод, наперад), *iран.* **Паддобрывацца з разлiкам на прыхiльнасць.** Зыбiгáлi, зыбiгáлi яму перiд i нечым нi ўладзiлi. Пiрiстáньця вы так зыбiгаць пярéд, дайжа з боку глядзець стýдна. Сколька яны зыбiгáлi ныпярéд Мыкрiдзiнiятым, чуць нi лiзáлi iх. Усё ж стырiяiцца зуслужыць лáску, зыбiгаiць наперiд. **Зак. Забежч перад** (пярод, напярод, наперад). Чáго ён так стырiяiцца забежч iм перiд, нечым жа прiмáсьлiлi. Ну што, забег пярéд?— так i нада, ня будзь еткiм прыспалiтным. Так i глядзiць, каб забежч ныпярéд. Нi стырiйся ты чорту етому наперiд забежч, зь iм нi сталкúiсься. *Непáўн.* **Пазабягаць перад** (пярод, напярод, наперад). Любiць пызыбiгаць перiд, чáго там гыварiць. Пызыбiгáла пярéд, пызыбiгáла i вiдзiць: нiчога нi пулу-

чаїцца. Ого, сколько яны піряць Цітым пызыбігáлі нypяpёд! Доўга нypяpёд ні пызыбігáіць, апомніцца. *Працягл.-фінальн.* **Назабягаць** (дазабягаць) **перад** (пярод). Ці чу́ш, як нызыбігáлі перід свайму стыршыну́, як аць сябе іх гнаў. А нызыбігáюць пярэд: чым-нібúдзь ні ўла́дзюць — і рыссва́рюцца. Так ужо ныхáльна лез к нычáльству і дызыбігáў перід: ня зьдзелылі сторыжым. І Сярэжка дызыбігáіць перід, нічога ня вы́бігыць у Стыхвана.

Забягаць уперод (уперад). 1. *Спяшацца, парушаць паслядоўнасць.* Дзелый і дзелый, як усе, зыбігáць упярэд нечыга. Усігда́ уперід зыбігáіць, думы́ць, што ён лúччый работнік. 2. *іран. Паддобрывацца з разлікам на прыхільнасць.* А я гляджу́, чаго яны так Максіму упярэд зыбігáюць. Зыбігáіць уперід, думы́ць лáскі ў яго вы́служыць. **Зак.** **Забежч уперод** (уперад). 1. Забежч упярэд ні стырайся і ацстыва́ць ні нада. Вун забег уперід: глядзіця, якей я праворный. 2. Таго, знаць, брігадзі́рым зьбіра́юцца вы́брыць, дык за́гыдзя забегла яму упярэд. Забег пірід Ісаім уперід, а тэй ны яго і глядзець ня хочыць. *Непаўн.* **Пазабягаць уперод** (уперад). *Паддобрыцца.* Зь вясны пызыбігáў упярэд, тады відзіць, што нічога ня вы́бігыць, і пірістаў. Ніхай пызыбігáіць уперід, папоіць троху.

Завадзіцца з паўабарота, неалаг., іран. Хутка прыходзіць ва ўзбуджаны стан. Сямёніху доўга рыспыляць ні нада: заводзіцца с пыўабарота. **Зак.** **Завесца з паўабарота.** Сяньня ж ты нешта завёўся с пыўабарота.

Завадзіць валынку (каніцель), *неадабр. Праднамера-на зацягваць справу.* Ні зывадзі валы́нку, пытпішы́ і ніхай людзі ідуць. Ахотычка табе ўзноў зывадзіць кыніцель. **Зак.** **Завесць валынку** (каніцель). Яму каб толька завесць валынку, а дзела ніхай стаіць. Як зывяду́ць кыніцель, дык будзіць ета дзела месіцымі цягну́цца.

Завадзіць у тупік. *Ствараць становішча разгубленасці ці безвыходнасці.* Іна мяне сваімі саветымі ўжо трі разы зывадзіла ў тупі́к. **Зак.** **Завесць у тупік.** Ну што ж, ён завёў у тупі́к, а ты выбірайся, як сам зна́іш. **Множн.** **Пазавадзіць** (пазавесць) **у тупік.** Яны пызывадзілі нас у тупі́к сваімі абішчáньнімі: то адно гаворюць, то другога. Глядзіця, так пызывяду́ць у тупі́к, што ня будзіця знаць, як вы́брыцца.

Заварачываць аглоблі, груб. *Ісці назад, вяртацца.* Ці думыш, ты зывырачывыць аглоблі, ці хочыш, каб хырашэнька пыпрасілі. **Зак. Завярнуць аглоблі.** Пыдыйшоў, пыстыяў, нешта падумыў, падумыў і зывярнуў аглоблі. **Множн. Пазаварачываць аглоблі.** Скора пызывырачывылі аглоблі, нешта нісмашна стала ў цёткі, ці ні сказыла што пач шэрсць.

Заварываць кашу (пятрушку), *неадабр. Пачынаць турботную справу, рабіць вялікі клопат.* А разьві я хацеў зыварівыць ету кашу, само неік пулучылыся. Як я думю, тут нехта лешчынскій зыварііць пятрушку. **Зак. Заварыць кашу** (пятрушку). Зываріў кашу, цяперіцька ні рысхлібаіць, ні знаіць, як вылізьць. Ты зываріш пятрушку, а я рызьбіраіся,— не, так, брат, ня пойдзіць. **Множн. Пазаварываць кашу** (пятрушку). Яны с цэлью пызыварівылі такую кашу, каб сухімі выйціць з вады. Раз сыйшліся, то абізацільна пызываріюць пятрушку, яны мысьцяры. **Працягл.-фінальн. Назаварываць кашу** (пятрушку). Нызыварііш кашу, што табе калі-небудзь проста дадучь і хырашо. Вот відзіш, як Міця нызыварівыў пятрушку.

Завідкі бяруць, цяп., пр., буд. *Робіцца зайздросна.* Дужа завідкі Сыцёпычку бяруць, што ў цябе цілівізыр ёсьць. Тых усігда завідкі бралі цірашчур, кажыцца б, паелі людзей. Купляй ты што хочыш, мяне завідкі браць ня будуць. **Зак. Завідкі ўзялі, пр., буд.** Ат тваіх грібоў ажно завідкі ўзялі, нада ж пупасць такіх і столька выпароць. Столька выйгрыць ны лыцярейку, дык любога завідкі возьмуць.

За вочы. *У адсутнасці.* Я за вочы гываріць ні люблю, калі нада будзіць, я прі ім скажў. За вочы нешта тріпануў і ўзбудуражыў усіх.

За вуха не атвесць (не адцягнуць). *Вельмі смачна.* Пялетыць красныя варіва, так што за вуха ні атвядзеш. Ніхай раскушыць, за вушы ні атвідзіць. Каб ты толька адну ложку папробывыў, цябе б за вуха ні аццягнуў. **За вуха атвесць** (адцягнуць). Як апселі міску, як прільнулі, за вуха атвесць нільзя было. За вуха атвесць папробуй ат куліша — ні аццягніш, так любіць.

Завязаць гора вярвачкаю. *Перастаць звяртаць увагу на непрыемнасці.* Што ты будзіш век убіватца, зывяжы ты гора вярёвычкю. Гурювала, піріжывала, ды хваціць,

звиві́зала горя вярёвычкыю. *Незак., рэдкаўж.* **Завязываць гора вярочачкаю.** Наўчы́ўся зывя́зывыць горя вярёвычкыю, ці гары́й, ці плач — ета ня помышч.

Завязываць свет (вочы, галаву). *Стана́віцца прычынаю беспрасветнага жыцця.* Вот зывя́зыіць дзеўкі сьвет, а на што ня жэ́ніцца. Абру́зуміся ты, нашто табе зывя́зывыць сабе сьвет. Зывя́зыіш ты сабе вочы, толька і ўсяго, хва́цісься, ды позна будзіць. Я ні стаў ба зывя́зывыць гылаву зь еткіх гадоў. *Зак.* **Завязаць свет** (вочы, галаву). Зыві́заў дзеўкі сьвет на ўсю жы́зньню, а цяперь кінуў і паехыў. Зывя́жыш вочы, тады ні разьдзелыісься. Зыві́зала сабе гылаву́, на што ён ны якога тэй зяць быў, дык во ня́нчыся зь ля́лькыю. *Узмацн.* **Пазавязываць свет** (вочы, галаву). Пызывя́зывылі сьвет адзін другому і ла́юцца, сь сябе выходзюць. А хто ж вам пызывя́зывыў вочы, ета ці́ріс сваю ду́рысьць так вам ла́дна цяперь. Пызывя́зывылі ду́рым голывы і пашлі, што ім.

Загаварываць зубы. *Адцягваць увагу размовамі; падманваць.* Пыдыйшлі ўтраі́х, двоя дыва́й зыгыва́рівыць зубы, а трецы́й, віджу, пычына́іць ша́ріць пы калёсых, дык я іх пугаўём. Ты зыгыва́рівы́й зубы дзіце́нку, а я ўжо ні дзіце́нык. *Зак.* **Загаварыць зубы.** Пыдыйшлі, зыгыва́рілі зубы, а ззаду папёрлі мяшочык. Мне зу́бы ні зыгаво́ріця, яны ў мяне ні быля́ць. *Узмацн.* **Пазагаварываць зубы.** А куды вы глядзелі, што вам зубы пызыгыва́рівылі. *Працягл.-фінальн.* **Назагаварываць** (дазагаварываць) **зубы.** Нызыгыва́рііць зубы, што кылі́ка палу́чыць у мяне. Хва́ціць, дызыгыва́рівыла зубы, цяперя пі́ріста́ніць і большы ня будзіць.

Заганяць запасы, неадабр. *Набываць на будучае.* На чорта б ім ужо такея зыпасы зыгы́няць. *Зак.* **Загнаць запасы.** Апстроі́цца апстроі́ўся нічога сабе, а зыгна́ць зыпасы бальшэ́я ён ні зыгнаў. *Узмацн.* **Пазаганяць запасы.** Якея яны дужа зыпа́сы пызыгы́нялі, кылі ны стале во пыц ска́цірсьцю абглоды́чкі ліжаць. *Працягл.-фінальн.* **Назаганяць** (дазаганяць) **запасы.** Нызыгы́няў зыпа́сы, успако́іўся, на ўсе махнуў рукою. Дызыгы́няў зыпа́сы, што нічога ні на́да ста́ла, а думы́ жа ўсе пызыгрі́баць.

Заганяць у вугал. *Перамагаць у славесным паядынку, у спрэчках.* Я няву́чыный і́х, вучоных, зыгы́няю у ву́гыл. *Зак.* **Загнаць у вугал.** Зыгна́лі яго у ву́гыл, так што і сказы́ць нечыга. *Узмацн.* **Пазаганяць у вугал.** Так ужо

ты й пызыгынйяў у вугыл, яны ж у дзесіць разоў большы
зы цябе ўчыліся. *Працягл.-фінальн.* **Назаганяць** (дазага-
няць) **у вугал**. Храбріўся дужа: усё знаю і любога у вугыл
зыганю, а нешта простыя спрасілі — і лўпыць, нызыгы-
нйяў у вугыл. Як спрасілі, айдзе Турцыя, дык стаіць і ні
знаіць, во й дызыгынйяў у вугыл.

Заганяць (уганяць) **у бутылку** (бутылачку), *іран.*
Прапіваць. Што айдзе ні заробіць, усё чысьцінька зыгынйя-
іць у бутылку. І зырыбляў ладна, і зыгынйяў у бутылчыку
дужа хырашо. Можа б табе дос угынйяць у бутылку усё.
пыдряд? Як жа яны прыжывуць так, што ўгынйяюць у бу-
тылычку, якую капейчыну ні заробюць. *Зак.* **Загнаць**
(увагнаць) **у бутылку** (бутылачку). А Хрітонічка, ну як
жа ты кыня загоніш у бутылку? — Дывай аб зыклад, што
ў два шчоты зыганю. Прыдаў клець і зыгнаў за месіц
у бутылчыку. Сколька чаго увыгнаў у бутылку, ён ба мог
азылаціцца. Чўлі мы, чўлі, што й пасьледнія тряхолінкі
увыгнаў у бутылчыку. *Узмацн.* **Пазаганяць** (паўганяць)
у бутылку (бутылачку). Пызыгынйялі ўсё ў бутылку, цела
підкрыць нечым. У бутылчыку пызыгынйяюць, ікая ка-
пейка ні зывядзецца, на ета і ўчыць ні нада. Доўга тым
п'янчўжкым пыўгынйяць у бутылку што толька хочыш, што
паццэлюцца пупасьць. Ці ні пыўгынйялі вы ў бутылчыку
пасьледнія рублі? Большы дывай, сныбжай большы, яны
і касьцюмчыкі і плашчыкі пыўгынйяюць у бутылчыку.

Заганяць (уганяць) **у гроб** (магілу). *Даводзіць да*
смерці. Вы мяне у гроб зыгынйяця сваімі дурамі. Пычалі
там зыгынйяць у магілу, дык яны шашкі ў мяшкі і ну дру-
гую кварціру. Яе пряма угынйяць у гроб сьвякрова, піліць
і піліць ны кажным шагу. Каго ж вы сталі угынйяць у ма-
гілу? *Зак.* **Загнаць** (увагнаць) **у гроб** (магілу). Пыдзір-
жалі у руках і зыгналі ў гроб. Такей прыклятый чылавек,
ён жа цябе у магілу загоніць. Увыгналі у гроб чылавека
ні за што. Ідзі, умішайся, і цябе у магілу угонюць.
Пупалыся ў такую сям'ю, што ўвыгналі ў магілу. *Узмацн.*
Пазаганяць (паўганяць) **у гроб** (магілу). Ты што, хацеў
ба пызыгынйяць іх у гроб? — не, глядзі, парвьесься.
Табе б дужа хацелыся нас у магілу пызыгынйяць. Такея
звьярюгі уцале ў гроб пыўгынйяць могуць. Пыўгынйяў у ма-
гілу, — сьпірва адну, а ўсьлед другую.

Загваздка ў калёсы, *неадабр.* *Пра няўмеку, ні на што*
няздатнага. Будзіш увесь век загваздкыю ў калёсы.

Спрашывыіш, хто ён?— за́гвыздка ў калёсы. Ні ў аглоблі, ні ў атосы, толька за́гвыздка ў калёсы.

Заграбаць жар чужымі рукамі, неадабр. *Рабіць пры пасрэдніцтве іншых.* Ныра́вілыся б табе зыгріба́ць жар чужымі рукамі. **Зак.** **Загрэсць жар чужымі рукамі.** Загрэ́б жар чужымі рукамі і рад. *Непайн.* **Пазаграбаць жар чужымі рукамі.** Тады Платон пызыгріба́ў жар чужымі рукамі, і вот жа, скажы ты, тыла́ніла неік увесь век. *Працягл.-фінальн.* **Назаграбаць** (дазаграбаць) **жар чужымі рукамі.** Нызыгріба́іць жар чужымі рукамі, мінецца тыкая ла́вычка. Дызыгріба́ў жар чужымі рукамі, скыча-рэжыўся ўвесь, саўсім бізь дзвѣжэ́нія.

За гробам. *Пасля смерці.* Мы ўжо с табою толька, верна, за гробым устрэцімся. Што за гробым, мяне ні іньцірісу́іць, тут нада пажы́ць.

Задаваць тон. *Быць завадатарам у справах.* Рузуха́бістый хлопіц, вы ўсякім дзелі зыдаець тон. **Зак.** **Задаць тон.** Тут нада чылавек з гылавою, каб тон мог зыда́ць, а ты што, будзіш рот разіну́ўшы глядзець. *Непайн.* **Пазадаваць тон.** А што ж, Іван пызыдыва́ў тон, самы́ первы́й хлопіц быў. *Законч.* **Адзадаваць тон.** Пятрок скоро адззыдаець тон, і чу́тна яго ня будзіць. *Працягл.-фінальн.* **Назадаваць тон.** Нызыдыва́лі ўжо твае зічыча́ні тон, каму там было зыдыва́ць.

Задаваць храпавіцкага, жарт. *Спаць з асаладай.* Крепка зыдаець хрыпавіцкага, хуць с пу́шкі над ім стрэ́ляй — ні пачу́іць. **Зак.** **Задаць храпавіцкага.** А вун пойдзіць, зыда́сьць хрыпавіцкыга, што яму атходзіць.

За два (тры) шагі. *Вельмі блізка.* Ён прыляцеў лі мяне зы два шагі. Я ўчора зы два шагі ад гібілі быў. За трі шагі стыя́ў лі цябе і ня ўвідзіў.

За двума зайцамі гнацца. *Адначасова брацца за розныя справы.* Тут ён зу двума́ зайца́мі гоніцца і прыгыда́іць. Ні на́да было зу двума́ зайца́мі гна́цца. **Зак.** **За двума зайцамі пагнацца.** Зу двума́ зайца́мі пыгна́ліся і ні прыдзі́ржа́лі ні пацьцёлка, ні авец. Зу двума́ зайца́мі пагоні́сься — ні аднаго ня зловіш.

Задзіраць нос, неадабр. *Ганарыцца, зазнавацца, ва́жнічаць.* І Пынаська пыча́ў зыдзіра́ць нос у новых лыпця́х. Ні зыдзіра́й нос, ні зыдзіра́й, не ш чыга. **Зак.** **Задраць**

нос. Зыдраў нос, што кіім ні дыстаніш,— як жа, новыя боты узьдзеў. *Множн.* **Пазадзіраць насы.** Пызыдзіра́лі насы — ні пуцступіся, фынбаронымі зьдзелыліся куды там. *Працягл.-фінальн.* **Назадзіраць** (дазадзіраць) **нос.** Што, ныгынаріўся, нызыдзіраў нос? Сьпірва адзін, а ўсьлед і другей дызыдзіра́лі нос. *Гл. Драць нос.*

Задзіраць хвост, іран. *Пачынаць ганарыцца.* Хвост-то зыдзіра́іць, толька пыхва́стыцца дужа нечым. **Зак. Задраць хвост.** Во як зыдраў хвост, ідзець і дайжа ні глядзіць ні на кога. *Множн.* **Пазадзіраць хвасты.** Пызыдзіра́лі хвасты, уталону ніякыга ні на́йдуць. *Законч.* **Адзадзіраць хвост.** Пракопчыкыў адзыдзіраў хвост, і духу нійдзе ня чуць. *Працягл.-фінальн.* **Назадзіраць** (дазадзіраць) **хвост.** Було ўремя, ды прайшло, нызыдзіраў хвост, а цяперя клопыты ды клопыты. Такея многія былі, кызáлыся, ўходу ня будзіць, а дызыдзіра́іць хвост і ўсё.

Задзяваць амбіцыю, кніжн., іран. *Кранаць гонар.* Ні гыварі ты так, ні гыварі, ато яму зыдзіва́іць амбіцыю,— а я й ні так яшчэ скажў. **Зак. Задзец амбіцыю.** Відзіш, рышшылапўціўся — амбіцыю задзелі.

Заднім вумом разумен, неадабр. *Пра запозненае ўсведамленне.* Заднім вумом разўмін любэ́й можыць быць, а ты сьпірва падумый, што і як выйдзіць. Цяперь ты стала заднім вумом разўмна.

Заднім чыслом. *Пасля таго як зроблена, адбылося.* Ніхай напішыць спраўку заднім чыслом і ўсё. Нешта пачу́ствывылі, заднім чыслом квіта́нцы пірядзелыць хачелі. Я хырашо ні знаю, што там і як дзелылі, толька заднім чыслом нешта патпісывылі, пірапісывылі.

Заднія мыслі. *Патаемныя намеры.* У іх усігда нейкія за́днія мы́сьлі. Німа ў мяне ніякіх за́дніх мы́сьліў, што ты пляцеш ніізьвесна што.

Задраць (адкінуць) ногі, жарт. *Памерці.* Як зыдзяру́ ногі, тады ты пыска́чыш, узна́іш, як аднаму́ жыць. Ці ня ногі ты аткінуць прігатовіўся? *Незак.* **Задзіраць** (адкідаць, адкідываць) **ногі.** Прішла, знаць, пыра мне ногі зыдзіраць. Не, аткідаць ногі ён саўсім ні зьбіра́іцца. Вун, відзіш, аткідывыіць ногі, пупадзьдзі́ху нада везыць. *Множн.* **Пазадзіраць** (пазадраць, паадкінуць, паадкідаць, паадкідываць) **ногі.** Як вы тут ліпі́цё, ногі ішчэ ні пызыдзіра́лі? Ай, каб пызыдраць ужо ногі, нешта ціга́цца па

сьвету ныдаела. Во мы пыаткінім ногі, а вы пыстыніцёся гыспыдариць. Скора пыткідаім ногі, кынчаіцца наш век. Дзяржыціся, што вы пыаткідывыіця ногі, і пысваріцца некыму бўдзіць.

За душою (чыёю). 1. *Па каго-н.* (з'явіцца). Мы зразу пынялі, што яны прішлі за Сонькіныю душою. Я ўжо чўствыю, што ты зы маёю душою явіўся. 2. *У наяўнасці пры сабе.* У мяне тэя кукурузы зу душою ні разу ні було. Іка́я табе гарелка, у нас яе зу душою німа.

Заехаць (з'ездзіць) **у зубы** (па зубах), *груб. Ударыць па твары.* Пацсўнуўся — і заехылі ў зўбы, кроўю падмыўся. Заедзіць пу зуба́х — і зьнясеш, што ты з дураком зьдзелыіш. Доўга Сахрону зьездзіць у зўбы каму хочыш? Дужа быў хра́бір, паку́ліцька пу зуба́х ня зьездзілі, посьлі пыцішэў.

Заехаць па карку (загрыўку, у каршэнь), *груб. Ударыць па шыі.* Угыва́ривыць дужа ні ста́нуць, заедуць пы ка́рку і ўсё. Уняўся, як пы загрыўку заехылі, айдзе што й дзелыся. Нехта заехыў у каршэнь, дык ён пабег, большы ні ждаў.

Зажымаць (заціскаць) **у кулак** (кулаку). *Пойна́сцю падпарадко́ўваць.* Мы відзім, што цябе ста́лі зыжымаць у кула́к, пад і́хню дўдку йграіш. Зыжыма́юць Стася ў кула́к, дыі крепка зыжыма́юць. Тут ужо ка́жному ясна, што Шу́ріка вы зыціска́іця ў кулак. Зыціска́юць яго ў кулаку, піснуць ні даюць. **Зак. Зажаць** (заціснуць) **у кулак** (кулаку). Лявон зыжа́ў Саўчынку у кула́к і цяперь ні выпуска́іць. Зыжа́лі ў кулаку, што дайжа ня пі́кніць. Есьлі чым-небудзь пупадзесься Кузьме, зацісьніць у кулак, ня вы́пусьціць. Ні хра́бріся, ні хра́бріся, яны любога заці́снуць у кулаку. *Узмацн.* **Пазажымаць** (пазажаць, пазаціскаць, пазаці́снуць) **у кулак** (кулаку). Пызыжыма́юць вас у кулак, як мышы, бўдзіця пішчэць. Перш атпусьцілі вожкі, а тады як пызыжыма́лі ў кулаку, што й агляну́цца ні пасьпелі. Нада було у кула́к пызыжа́ць, ато возіцца, угыва́рііць. Іх даўно там пызыжа́лі ў кулаку. Так умеюць пыдыйціць мя́кка, з ла́скыю, а тады як пызыціска́юць у кулак — то́лька дзяржысь. Што вы ці́рпіце, есьлі вас так пызыціска́лі ў кулаку. У кулак пызаці́сну́лі, ну ім так і нада. Пызаці́снуць у кула́к, дык ні надзейціся і ві́рвыцца.

Закабункі выкідаць. *Рабіць нечаканыя выпады.* Узноў зыкабункі выкідаіць, відна, трыпанулі нешта на хвермі. **Зак. Закабункі выкінуць.** Ні знаіш халеры, спунтруваўся — любэя зыкабункі выкініць. *Узмацн.* **Закабункі павыкідаць.** Ні пасьледнія гадысьць быў, пывыкідаў зыкабункі. *Працягл.-фінальн.* **Закабункі навыкідаць** (давыкідаць). Нывыкідаіць зыкабункі, доўга я цярьпець ні ста́ну: с хаты і ў суд — ніхай разводзюць. Андрей дывыкідаў зыкабункі, большы ні ста́ніць выкідаць.

Закалдованный круг. *Пра забытаную справу.* Пулучыўся нейкій зыкалдованный круг, ніяк выбрыцца ні магу. Сядзіць як у зыкалдованым кругу, ні туды, ні сюды, тэя с аднаго боку жмуць, а етыя з другога.

За кампанію. *Разам з іншымі.* Зы кымпанію і я прісеўны мінутку, нялоўка было атка́зывыцца. Зы кымпанію цыган павесіўся.

Закатываць вочы, асудж. *Рабіць выгляд непрытомнага.* Ва́ліцца, зыка́тыць вочы, глядзі, ўміра́іць, — а ніхай цябе, слова ні пы табе сказы́лі. **Зак. Закаціць вочы.** Брызны пасцель і вочы зыкаціў — ня жыў, а тэя ні дуракі былі ды вядро вады ны гылаву́, — во пытхваціўся. *Узмацн.* **Пазакатываць вочы.** Ляглі і вочы пызыкатывылі — во ўміраюць. *Працягл.-фінальн.* **Назакатываць** (дазакатываць) **вочы.** У мяне скоро нызыкатыіць вочы, я адурюва́ння вы́гыню. Дызыкатывыла вочы, так яе адбры́лі, што дзіся́тиму зыка́жыць пріду́рівыцца.

Закідаць (закідываць) **вудачку** (крючок). *Рабіць спробу разведаць, ці будзе вынік.* Пычалі мы зыкідаць вудычку, дык атмоўчывыіцца, нічога ні ка́жыць. Ісай зыкідаў кручок, відна, пры Аньку хацеў нешта ўзнаць. Увесь вечыр цыляў закідывыць вудычку, ды апсікаўся. Ні с тваім уменьнім кручок закідывыць. **Зак. Закінуць вудачку** (крючок). Закінуў вудычку, думыў, ці рызгыдаю-то я, што к чаму, ці не, а я ўжо забыў, пра што ён яшчэ ня думыў. А ты вазьмі ды і закінь ім калі кручок пры быракі, як нічога ні знаіш. *Працягл.-фінальн.* **Назакідаць** (дазакідаць) **вудачку** (крючок). Нызыкідав вудычку — сам пупаўся, што луччы ні прідумыіш. Пыдажджы-ка, у мяне ён нызыкідав кручок, я атучу́. Во як ты ладна дызыкідав вудычку. Цяперя Паўлюк дызыкідав кручок, мы яго вы́відзім на чыстыю ваду.

Закідаць (закідываць) **зайца**. *Перагароджваць жаніху дарогу з мэтай узяць выкуп, калі ён едзе да нявесты.* Сколька раз мы зайца хлопцамі зыкідалі — ні сышчытаць. Пойдзім глядзець: січас мыладому будуць зайца закідывыць. **Зак. Закінуць зайца.** Закінулі ім зайца усё чэсьць па чэсьці і хлеб-соль пылажылі, дык старэй адбы-ярэўся дзвюмя бутылкамі нейкія гарі, як выд́а, толька шчот што гарелка. *Працягл.-фінальн.* **Назакідываць** (да-закідываць) **зайца**. Ну што, нызакідывылі зайца, пучустув́алі вас як нада? Дызакідывуюць яны зайца, што будзіць і за́іц, і лі́сіца зра́зу.

Закідаць (закідываць) **слова**. *Заступацца або хада-тайнічаць у невялікай меры, выказваннем.* Дужа б я стаў зыкідаць слова за чорта, дык жа дзяцей жалка. Раншы ён, бувала, закідывыў слова зы сваіх, а цяперя не, пры-маўчыць і ўсё. **Зак. Закінуць слова.** Ніхай ба хто-небудзь слова закінуў, дык усе муўчалі, як ня і́х кыса́лыся. *Пра-цягл.-фінальн.* **Назакідаць слова.** Клім нызыкіда́іць сло-ва, дажджэсься ат яго засту́пы.

Закідываць гряззю. *Чарніць, знеслаўляць.* А ні выд́у-мывыйця вы, ні парі́ця лухты́, хто яго там закідывыў гряззю, — сам улез луччы некуды. **Зак. Закідаць гряззю.** Закідылі чылавека гряззю, а цяперя п́альцамі торкыюць усе: вун тэй, вун тэй. Ні ўгадзі адзін раз у чом — зыкі-да́юць гряззю. *Узмацн.* **Пазакідываць гряззю.** Што зуслужылі, то й пулучылі: пызакідывылі гряззю самі́х.

Закладаць (закладываць, заліваць) **за галстук**, *ірач.* *Выпіваць, напівацца.* Нечыга кызаць, зыкльда́іць зы галстук ла́дна, наўчыўся. Во былі кызанцы нейкія: два прі́іжджалі, во ета зыклядывылі зы галстук. Зыліва́ць зы галстук уме́ць, ну а што я зьдзелью, кылі і ні кажы́ і ні гыварі́ ні слова. **Зак. Закласць** (заліць, залажыць) **за галстук**. Перш зыклалі зы галстук у Бедні, а тады тут дыба́вілі і саўсі́м зьвілі́ся. Як зальце́ць зы галстук, тады мя́ккі́й, добры́й, хуць бя́рі і ды ра́ны прі́кльда́й. Ты пы-лядзі́ш на і́х, як заложу́ць зы галстук, тады друго́я зы-пяеш. *Узмацн.* **Пазакладаваць** (пазаліваць) **за галстук**. Пызыклядывылі зы галстук так, што двору́ ні дыцягну́-ліся, нучува́лі зы рыскыка́істыю і́грушы́ною у ко́пых. Як пызыліва́юць зы галстук, тады і́м зьдзержу́ ні бува́іць. *Працягл.-фінальн.* **Назакладаваць** (назаліваць, дазакла-дываць, дазаліваць) **за галстук**. Нызыклядывыюць зы

галстук, што біш штаноў хадзіць будуць. Віджу, нызыліваў зы галстук, — ты ж апўх ужо ат п'янства. Дызыклáдывылі зы галстук — нейдзі заснўлі як ніжывэя, а зь іх усё й пысьцягывылі. Скора дызыліваюць зы галстук: пыбігаць ны дарогу пызычаць.

Закон не пісан, неадабр. *Пра адсутнасць разумення правілаў прыстойнасці і паводзін.* Табе закон ня пісын што хочыш учудзіць. Дураку́ закон ня пісын. **Закон пісан.** Разьві табе закон пісын, што можна, што нілізя,— што стўкніць у гылаву́, то й тварі́ш.

Закрадацца (украдацца) **ў** **серца.** *Узнікаць міжвольна, непрыкметна.* Нешта ста́ла мне зыкрыда́цца ў серца, усё неік трывожуся, каб чаго ў іх тама ні случы́лыся. Бува́іць, што ўкрыда́іцца ў серца, сьпірва́ патрошку, а тады большы і большы. **Зак.** **Закрасца** (украсца) **ў** **серца.** Ай, табе нешта зыкра́лыся ў серца ныпра́сна, нічога там ні случы́лыся і ні случы́цца. Як што укра́дзіцца ў серца, ні даець спакою, тока і дўмыю пра тоя.

Закрываць (прыкрываць) **лавачку.** *Спыняць дзейнасць (заганную, злачынную).* Нада зыкрыва́ць іхнію ла́вычку, пакуль ды кынца́ ўсё ні пырысьцягывылі. Ужо трі разы вашу ла́вычку прыкрыва́лі, большы хва́іць цярьпець. **Зак.** **Закрыць** (прыкрыць) **лавачку.** Быў сзыка́ціў сабе хеўру, пыча́лі дурець с пышані́чкыю, ну тут быйстра іх ла́вычку закрыві́лі. Доўга ім ныжыва́цца ні ўда́сца, скоро прыкрыво́ць іхнію ла́вычку.

Залазіць (залязаць) **у карман.** *Браць без дазволу або падманам чужое, красці.* А чаго яму было зыла́зіць у кылгасный кырма́н, ні хвыта́ла ці што,— во й пулучы́ў сваё. С таго, што ты зыліза́іш у дзіржаўный кырма́н, многа ні пыкрасу́ісься. **Зак.** **Залезць у карман.** Ліванок залезы́ць у кырма́н можыць раз-два́. **Узмацн.** **Пазалазіць** (пазалазаць) **у карман.** Тут глядзі ды глядзі, жыва пызыла́зюць у кырма́н. Такея ма́хырі пызыліза́юць у кырман, ні пасьпеі́ш агляну́цца.

Залазіць (залязаць, улазіць, улязаць) **у доўг** (даўгі). *Многа пазычаць.* Я б ні саветывыла табе зыла́зіць у доўг, выкру́чывыйся як-небудзь іна́чы. Прывы́клі вы зыліза́ць у доўг, ета дренныя прывы́чка. А чаго вам ула́зіць у доўг, аўцу ны калёсы і ны быза́р. Вот у доўг уліза́іць, а як будзі́ць рашшчы́тывыцца, саўсім ня дўмы́ць. У даўгі луччы

ні зылазіць, усё чўствыіш, як нешта вісіць ныв табоу. Не, большы улазіць у даўгі я ня буду. А хто вас зыстыўляў улізаць у даўгі, канешня, цяпер аддываць нада. **Зак. Залезць** (улезць) **у доўг** (даўгі). Залезць у доўг проста і сора, а вылізць ціжалеі. Улезць у доўг улез, а аддываць нечым, крўціца, ні знаіць, што дзельць. А ну яе, с такоу кўпліу: залезлі ў даўгі, а чым аддаць—гыльва рузуряіца. Бярі, хуць улезіш у даўгі, зато вешч бўдзіць. **Узмацн. Пазалазіць** (пазалазаць, паўлазіць, паўлязаць) **у доўг** (даўгі). Пызылазіць у доўг, а тады глядзіць, што ніяк ня можыць выкруціца. У доўг пызылізлі па вушы, калі і рышчытаімся, ні знаю. Пызычай, ды глядзі: пыўлазіш у доўг, што ня выбірісься. Калі ж вы так пасьпелі пыўлізаць у доўг? Сы страіцільствым дужа цяжолу, пызылазілі ў даўгі — кругом пы самыя вушы. Пызылізіця ў даўгі і нечым будзіць аддаць. Пыўлізаць у даўгі лѣха, ды вылазіць зь іх трўдна.

Залазіць (залазаць, улазіць, улязаць) **у душу**. *Паддобрываца, заваёўваць давер.* Умеіць зылазіць у душў, к камў хочыш клінкі пыдбяречь. Сам віджу, што зылізіць у душў, і ніяк ні магу аткаснўца. Ой, масьцір улазіць у душў: чуць прінюхыўся і дываі апхаджывыць. Нада було толька дзівіца, як ён улізаў у душў к Мацьвею. **Зак. Залезць** (улезць) **у душу**. Ты яму сымаго чорта пыстаў, і к таму ў душў залезіць. Што, ўжо і к Сашку улезлі ў душу. **Узмацн. Пазалазіць** (пазалазаць, паўлазіць, паўлязаць) **у душу**. Сколька там пабыў — месіц, і пызылазілі ў душў: хваліць іх — ні ныхваліца. Сам ні замеціш, як пызылізаюць у душў — настолька халерышныя людзі. Паслўхылі мы: гароу за іх — пасьпелі пыўлазіць у душу. Доўга ім умеючы пыўлізаць у душу.

Залатая галава. *Пра разумнага.* Што тут гываріць пры Цімоха, у чылавека зылытáя гыльва. Там хуць з зылатоу гылавою пыстаў, дык с ума сойдзіць.

Залатая душа. *Пра добрага, спагадлівага, чулага.* У Танькі мужык — зылытáя душá, ува ўсім чысьцінька ёй пымыгаіць, дайжа дзяцей памыіць. Зылытáя душа ў чылавека, іна ні живець, а душоу красуіца толька.

Залатое дно. *Пра багатую крыніцу здабыткай.* Сора рызбыгацелі Пуўлючонкі, усё роўна як зылатоу дно найшлі. Вычырпылі зылатоу дно, большы браць неткуль.

Залатое сердца. *Пра добрага, спагадлівага, чулага.* Во ў каго было зылатоя сердца — у Сахрона. Ніхай хуць зылатоя і рыззылатоя сердца, дык с табою ніякій чорт ні ўжывець. *Гл. З а л а т а я д у ш а.*

Залатэя (залатыя) горы. *Празмернае багацце.* Раз ня ўстроіш як нада ці худзь ба троху пы-чылавечыскі, то й нечыга абішчаць зылатэя горы. А што я буду зылатэя горы зіцям гатовіць, самі ніхай усё ныжываюць. Ты думыш, у мяне зылатэя горы? Зылатых гор у нас німа, ну неік жа мадзеім.

Залатэя (залатыя) рукі. *Пра выдатнага майстра.* У Грішчанкоў у абоіх зылатэя рукі, за што ня возьмуцца, работа гаріць. Зылатэя рукі былі ў Арьхіпа, а так неік зглумачыўся і прыпаў.

Залаціць ручку, іран. Плаціць за варажбу. Нінка вун была, іка́я трілюда ні зайдзіць, усё зылаціла ручку. **Зак. Пазалаціць ручку.** І ка мне зыхадзіла: пызылаці ручку, усю праўду рыскажў. *Працягл.-фінальн.* **Назалаціць (дазалаціць) ручку.** Нызылаціла ручку: пінжачок ляснуў, пыміна́й як звалі. Я цябе дызылачу́ ручку, пугу́рю абеіх выражбі́тык, аж дрынчэць ногі будуць.

Залівацца (разлівацца) салаўём, звыч. іран. Прыгожа гаварыць, шмат абяцаць. Як сватыўся, дужа ўжо зыліваўся сылаўём, зылатэя горы абішчаў. Я гляджу: хто тут так рыззыліваіцца сылаўём. **Зак. Заліцца (разліцца) салаўём.** Ён зальлецца сылаўём, ныгаворіць, толька вўшы разывешывый. Ох, разыліўся сылаўём, глядзі, душу вы́кль-дзіць. *Узмацн.* **Пазалівацца (паразлівацца) салаўём.** Меншый Саўкін прііжджаў, пызыліваўся тут сылаўём. Абоя пырызыліва́ліся сылыўя́мі, ну мне яны ні к чаму́. *Працягл.-фінальн.* **Назалівацца (наразлівацца) салаўём.** Нызыліва́цца сылаўём масьцір, каб хуць дзеся́тыя доля праўды была. Пырызыліваўся сылаўём, у вуша́х стаіць яго чуш.

Залівацца (разлівацца) смехам, часта іран. Смяяцца моцна, раскаціста. Стыялі кылы бані, аж зыліва́ліся сьмехым. Чаго яму так весіла, што рыззыліва́іцца сьмехым. **Зак. Заліцца (разліцца) смехам.** Увідзілі, што я йду, і зылі́ліся сьмехым. Ай, як цябе рызбы́раіць, разыліўся сьмехым. *Множн.* **Пазалівацца (паразлівацца) смехам.** Як толька пымяну́лі Надзьку, усе пызыліва́ліся сьмехым. Пырызыліва́ліся сьмехым — на ўсю акру́гу чу́тна.

Заліваць (запускаць) **за шқырку**. *Рашуча ўздзейнічаць, дапякаць*. Ён сердзіцца, дык яму яшчэ большы пьддаюць, зыліваюць за шқырку. Як сталі зупускаць за шқырку, с усіх бакоў дыпікаць. **Зак. Заліць** (запусціць) **за шқырку**. Што ты яму зальлеш за шқырку, есьлі длі яго ўсё, як ап сыценку гарох. Стах зупусьціў таму за шқырку, ён быў як успыхнуў, ды нечыга дзельць. *Працягл.-фінальн.* **Назаліваць** (назапускаць) **за шқырку**. А якей толк, што нызылівалі ім за шқырку? Зосіму вы нузупускалі за шқырку, а за свой карык дзяржысься.

Заліваць (запускаць) [сала] **за шкуру**. *Рашуча ўздзейнічаць, дапякаць*. Зь віду такей німудрышчый, а зыліваць за шкуру умець. Зупускай ім, зупускай за шкуру, хуць пьдражні. Тріхон умеў зыліваць сала за шкуру, як пад'есьць каго—ай-яй-яй. Як сталі зупускаць сала за шкуру сымаму, дык нісмашна. **Зак. Заліць** (запусціць) [сала] **за шкуру**. Ну, тыкі зыліла за шкуру сяння Уліта Сямёніхі, дыніла. Любіць зупусьціць за шкуру, як даймець каго, аж даволін. Прыбег — кіпіць: зылілі ны нырэдзі сала за шкуру, дый крепка. Во лоўка зупусьцілі Міцю сала за шкуру. *Працягл.-фінальн.* **Назаліваць** (назапускаць) [сала] **за шкуру**. Нызыліваіш за шкуру — як зальлюць сымаму, во будзіць іньціресна. Такіх мысьцяроў саміх як нузупускаюць за шкуру, што аглянуцца ні пасьпеіця. Ну як вы там нызылівалі сала за шкуру? *Гл. З а л і в а ц ь з а ш к ы р к у.*

Залупляць хвост, іран., адзінк. Пачынаць ганарыцца. Ішчэ рана залупляць хвост, нос як нада пацьцерць ня ўмець. **Зак. Залупіць хвост**. Пыглядзіця вы ны яго — залупіў хвост, кывалер-то еткій. *Множн.* **Пазалупляць хвасты**. А чаго яны пузулуплялі так хвасты, ніхай ба у касе пыстыялі, як другея. *Законч.* **Адзалупляць хвост**. Да воіні толька пыграіць, а там адзулупляіць хвост. *Працягл.-фінальн.* **Назалупляць** (дазалупляць) **хвост**. Мне тыкі ужо гьварілі, што ён нузулупляў хвост. Як твае дзялы, Ванічка, дузулупляў хвост, аціх?

Замазываць вочы. Падманваць. Вун Холда быў —умеў зымазывыць вочы. **Зак. Замазаць вочы**. Во, ён чорту зымажыць вочы, а ня то Ганну ні пьдманець. *Узмацн.* **Пазамазаць** (пазамазываць) **вочы**. Ну ніхай ба ж ета былі дзеці, ато ж узрослым пызымазылі вочы хужы, як дзіцям. Дайжа й віхрянцы пызымазывылі вам вочы?

Працягл.-фінальн. Намамазваць (дамамазваць) вочы. Пыхва́лііся посьлі, яны вам ішчэ нызыма́звывыюць вочы. Айдзе йта твоя пляцёнычка, нешта гыварілі, ты дужа лоўка нейкім там вочы дызыма́звывыў.

Замазваць (запіраць, зачыняць) **рот.** *Змаўкаць; прымушаць маўчаць.* Чаго йта мне зыма́звывыць рот, у мяне ж ношык с плячэй ні зьніма́лі. Зыпіра́ць рот ты мне ня будзіш, ня с тым шчапіўся. Зычыня́й рот, чулі мы твае песьні ні раз. **Зак. Замазаць** (заперць, зачыніць) **рот.** Ніхай толька папробы́ць што скызáць, мы яму быйстра зыма́жым рот. Як пымянúў яму зяці, дык сеў і рот зыма́зыў, увесь вечыр слова ні прыраніў. Я ня ты, запру́ яму рот, што ні яўкніць, я ні спужа́юся цілятык пымянúць. Так зычыні́ла яму рот, што пыкрасьнеў і с хаты пашоў. Пыдажджы́-ка, дай я скажú, ён у мяне жы́ва змоўкніць, зачы́ніць рот.

За маліну. *Ахвотна, са смакам (з'есці).* Пыдажджы́, вы́хыртыі́ся — сухúю корку зы маліну зьясі. Горы ныпкля́, чугункі ныварі́ла, і ўсё зы маліну пашло.

Замятаць сляды. *Знішчаць улікі.* Ты толька слúхый, мала што яны рыска́зыюць, ета ж яны зыміта́юць сляды́, каб атвесьць аць сябе пыдазреньні. **Зак. Замесць сляды.** Зымялі́ сляды́ так, што і ні дыкыпа́ісься ні да чога. **Узмацн. Пазамятаць** (пазамесць) **сляды.** Пызыміта́юць сляды́, што ніякій чорт ні разу ні пыткыпа́іцца, дайжа носа ні патточыць. І так мы глядзець, і етык, толька што ж, пызымялі́ сляды́, тря́сцу вазьмі́ця.

Замяць разгавор. *Перапыніць размову.* Ісай хацеў зыма́ць рызгавор, пычына́ў трілюду ўся́кю несць, а яму ні да́лі. Як мы зайшлі́, яны зымялі́ рызгавор.

За некальствам. *З-за нястачы часу.* Во так за некыльствам ніяк ня вы́біруся схадзіць к сваім. Сколька ні зьбіра́лыся, і ўсё за некыльствам ні схадзі́ла.

За нескалька шагоў. *Вельмі блізка.* Так зыгыварі́ліся, што прашлі́ за нескылька шагоў ат мяне і ні замеці́лі. За нескылька шагоў прабе́г ат мяне, я дайжа ні пасьпеў спужа́цца, толька посьлі астыўбянеў.

За нішто ніякае (ніяканькае). *Без падстаў.* Зы нішто ніякыя тая лярва прічапі́лыся і дыва́й ла́іць. Ну каб жа была прічы́на, ато зы нішто ніякынькыя мыці́ріком.

Западаць у душу (серца). *Заставацца моцна ў памяці.* Ты луччы падумый, айдзе яму дзеўкі ні зыпыдалі ў душу: і з Лырьяныва ні вылазіў, і ў Дуччычы бегыў, і ў Жыгал-ных прыпыдаў, і айдзе яго ні было. Ёй толька мыр'які ў серца зыпыдаюць, большы йна ні на кога ні глядзіць. **Зак. Запасць у душу** (серца). Зыпала мне ў душў, як над ім здзіваліся, век ні забуду. Каму мелыч, а мне зыпала ў серца — забыць ні магу. *Узмацн.* **Пазападаць у душу** (серца). Нечыга, ні атказывайцця, я знаю, калі яны вам пызыпыдалі ў душу. Можа яны ні так ужо і пызыпыдалі ў серца, як ты думыш.

За памяццю (чыёй). *Пры жыцці, на вяку.* Ішчэ зы на-шыю паміцьцю з Балота коні выцягывылі вярэўкымі, а цяперя машыны ездзіюць. Чаго толька ні было зы маёю паміцьцю — і войны, і разрухі, і пыжары.

Запісываць на лбу (лбе). *Цвёрда запамінаць.* Ну, я на лбу запісывыць ня буду, ішчэ ж ні разу ні зубуваў. Ці ён на лбе запісывыць, ці што? **Зак. Запісаць на лбу** (лбе). Ты ж мне глядзі, на лбу зыпішы, што я табе прікы-зала. Каб на лбе зыпісаў, дзень і ноч помніў! *Працягл.-фінальн.* **Назапісываць на лбу** (лбе). Во табе, нызапісы-выў на лбу, узноў забыў.

Заплюскываць (заплюшчываць, закрываць) **вочы**. 1. *Не звяртаць увагі.* Нечыга заплюскывыць вочы, дзелы-юць дренна, дык і скажы. Ні на што ні абрышчаў уніманія, на ўсё заплюшчывыў вочы. Якей зь Мікоды рукувадзі-ціль, кылі ён на ўсё заплюшчыць вочы. Што ж ён вочы зыкрываіць, дзелыць від, як ня відзіць. Раншы быў лад-на ўзяўся, а посьлі пычаў ну любэя біспырядкі зыкры-ваць вочы. 2. *Паміраць.* А галубычка, а роднінькыя мыя, а йна ж ны маіх руках заплюскывыла вочы, — а стрыдала, а мучылыся, а карстывыла як. Пыра ўжо мне, знаць, вочы заплюшчывыць. Не, вочы зыкрываць я ішчэ ні збі-раюся, нада унукыў жаніць. **Зак. Заплюснуць** (заплю-шчыць, закрыць) **вочы**. 1. Адзін ні слова, другей ні слова, што ж будзіць, калі ўсе заплюсьнім вочы. Заплюшчыў на ўсё вочы, тваріця, што хочыця. Закрыў вочы на ўсе іхнія бізыбразіі. 2. Заплюсну вочы, тады пызнаіш, як са-лодка біз маткі аднаму на сьвеці. Верна заплюшчыць вочы і Хрысьцінка: дужа слаба. Сколька ўжо маіх равесь-ніц закрыла вочы. *Множн.* **Пазаплюскываць** (пазаплю-шчываць, пазакрываць) **вочы**. 1. Ніхай усё цякець, ніхай

усё гніець, яны пызаплюскывылі вочы на ўсё. Узноў пызаплюшчывыюць вочы, усё дно як так і нада. Знаюць жа, што нада нывадзіць пырэдк, а так нарошня пызыкывалі вочы. 2. Нашы гады к канцў ідуць, скоро пызаплюскывым вочы. Што мы жывём: сілы німа, здароўя німа, астáлыся пызаплюшчывыць вочы. Там у мяне знакомых многа было, ну, відна, ужо ўсе пызыкывалі вочы. *Працягл.-фінальн.* **Назаплюскываць** (назаплюшчываць, назакрываць, дазаплюскываць, дазаплюшчываць, дазакрываць) **вочы**. 1. Ты назаплюскывыіш вочы, як Хутарцоў, хвацісься, ды позна будзіць. Глядзі, бўльбу нівáжна кыпаюць, назаплюшчывыіш вочы, як сымага аштрахуюць. Можыш нызыкываць вочы, сымага так узгреюць, што задзівісься. Зы пырэдкым ні глядзеў, так і дызаплюшчывыў вочы, што ўзялі і знялі. Ні знаіш, што будзіць? — дызыкываіць вочы і сядзіць рáзым зь імі.

Заплюснуўшы (заплюшчыўшы) **вочы**. *Не раздумваючы*. Ежылі такую цану прідлыгаюць, аддываі заплюснуўшы вочы, тут цягнуцца дужа німа за чым. Каб у мяне цёткі так жылі, як у цябе, я б заплюшчыўшы вочы паехыў.

За плячамі. *У мінулым*. Што ты хваісься: ны заводзі год пыработыў, у мяне зы плічамі шáхты і тыйгá — і ні хваістыюся.

Запускаць руку (лапу), *асудж. Красці, прысвойваць*. Прівык запускаць руку у чужога, дык во й атвўчуць. Ні нада было запускаць лапы ў калхозный амбáр. **Зак. Запусціць руку** (лапу). Раз зупусціў руку у чужога — сайшло, другей раз сайшло, а на трецьцй раз і пупаўся.

Запускаць руку (лапу) **ў чужэй** (чужый) **карман**, *іран. Нажывацца; красці, прысвойваць*. Любіў запускаць руку у чужэй кырмáн, ні прупускаў нічога. Дакуль жа ім запускаць лапу ў чужэй кырмáн, ці ні хваіць цярьпец. Я ні запускаў лапу ў чужый кырман, як твае сынкi. **Зак. Запусціць руку** (лапу) **ў чужэй** (чужый) **карман**. Так і пріглідаіцца, каб зупусціць руку у чужэй кырмáн. Мішка ні пысьцісьняіцца зупусціць лапу ў чужый кырман. *Множн.* **Пазапускаць рукі** (лапы) **ў чужэй** (чужый) **карман**. Пузупускалі рўкі ў чужый кырмáн і будуць ехыць цяперя. Толька й глідзяць, айдзе можна пузупускаць лапы ў чужэй кырмáн. *Працягл.-фінальн.* **Назапускаць** (дазапускаць) **руку** (лапу) **ў чужэй** (чужый) **карман**.

Што ж тут скажыш: чаго дыбіваўся, то й пулучыў — нузупускаў руку ў чужэй кырмáн. Зьмітрачонкі ўжо нузупускалі лапы ў чужэй кырмáн, доўга цяперя будуць атвыкаць. Ну, дузупускаюць яны рукі ў чужый кырмáн, мінецца ім салодкыя жызьня.

Зарабляць сваім гарбом. *Набываць уласнаю працай.* Зырыбляць сваім гарбом ня хочыць, надзеіцца, што хто-небудзь зыбяспечывыць ста́ніць. **Зак. Заробіць сваім гарбом.** Што зароблю сваім гарбом, то й прыжыву, зу чужым я ні ганюся. *Працягл.-фінальн.* **Назарабляць сваім гарбом.** Нызырыбляць сваім гарбом, будзіць заробліна, есьлі пасьледнія аторвіна урадзілыся.

Зарубіць на насу (лбу, лбе). *Цвёрда запомніць.* Зурубі сабе ны насу, што пасьледнім чылавекем аста́нісься, кылі так дзелыць будзіш. Раз зьдзелыў, а посьлі на лбу зурубіў і зарёкся. Пірідáй, ніхай на лбе зару́біць хадзіць туды. *Гл. Запісываць на лбу.*

За свет. *Надзвычай далёка.* За сьвет некуды заехыў, пышылаўся-пышылаўся і прікаціў нызáд.

Заседжывацца ў дзеўках. *Доўга не выходзіць замуж.* А што, яны ні заседжывыліся ў дзеўках, абея ў дзіві́наццыць вы́скычылі. **Зак. Заседзецца** (засядзецца) **ў дзеўках.** Сёстры мыладзейшыя і пывыхадзілі, а йна заседзілыся ў дзеўках, так і аста́лыся. А якой ета хочыцца зысядзецца ў дзеўках. *Множн.* **Пазаседжывацца** (пазаседзецца, пазасядзецца) **ў дзеўках.** Калі мае пызаседжывыліся ў дзеўках, дык твае дужа хырашы. К каму там іціць,— пызаседзіліся ў дзеўках, па трі́ццыць гадоў. Ніхто ні браў, тога й пызысядзеліся ў дзеўках. *Гл. Аставацца ў дзеўках.*

Заскабіць руку (палец, ладонь), *іран.* *Мець дачыненне да крадзяжу.* Ты відзіш, Антон зыскабіў руку лі сена, цяперя маўчыць як вады ў рот нывраўшы. Зыскабіў там па́ліц і Сярэжка, ён бязь етыга ня можыць. Ці ні зыскабілі і вы ладонь умесьці зь Лівынкамі?

Засланяць свет (вочы). *Пазбайляць магчымасці правільна ўспрымаць, разумець.* Ён мне пяць гадоў зыслыняў сьвет, хва́ціць. Табе ж ніхто ні зыслыняў вочы, мыгла выбіраць любога. **Зак. Засланіць свет** (вочы). Табе Толік зысланіў сьвет, і большы нікога відзіць ня хочыш. Яму ўжо як заслоніць іка́я вочы, гатоў там днюва́ць і нучу-

ваць. *Узмацн. Пазасланняць свет* (вочы). Ці ім вочы пызыслыняла, ня відзюць, за кім гонюцца? Ніхай мыладзя ні пынімаюць, дык і старым вочы пызыслыняла.

За словам у карман не лезць (не лазіць). *Быць знаходлівым, дасціпным у размове.* Мітрыван за словым у кырман ня лезіць, так адбрыіць, толька дзяржысь. Ён у кырман за словым ні лазіць, знаіць, што скызáць. **За словам у карман лезць** (лазіць). Ну, ты яшчэ хочыш, каб і я за словым у кырман лез. Хто лазіць за словым у кырман, Арцём? *Зак. За словам у карман не палезць.* Коля ў кырман за словым ні палез, так атвеціў, што тэй і рот зымáзыў. **За словам у карман палезць.** А ты думыіш Хведзя за словым у кырман палезіць?

За смерцю [толька] **пасылаць** (выпраўляць, адпраўляць), *неадабр. Пра павольнага, непаваротлівага.* Цябе ні ў лаўку, а за сьмерцю пысылаць. Яго толька за сьмерцю выпрыўляць, будзіць іціць як рызівон, ува ўсе бакі глядзець. Вас за сьмерцю атпрыўляць, асобінна дваіх, дык ныжывесься і ныдаесьць. Мікіціху толька за сьмерцю атпрыўляць, сь кім ня стреніцца, дзень прыстаіць. *Зак. За смерцю* [толька] **паслаць** (выправіць, адправіць), *рэдкайж.* Цябе за сьмерцю пашлі, дык жыць ныдаесьць. Вас каб толька за сьмерцю вьпрывіў, большы нікуды. Дзьве вярсты пуўдня будзіць іціць, яго за сьмерцю толька б атп ráвіць.

За спіною. 1. *Таємна, без ведама.* Я пыніла зразу, што зы спіною дыгывáривыюцца, тады зывярну́лыся і пышла: шапчы́ся. Усё зьдзелылі у яго зы сьпіною. 2. *У мінулым (пражыта).* У мяне ўжо многа чаго зы сьпіною, быў я і ны вярху́, і пыд нізом.

Застраваць у горле. *Міжволі траціць здольнасць сказаць, праглынуць.* Чаго там у цябе у горлі зыстрыець, гыварі ўжо. *Зак. Застраць у горле.* Гыварі, ці ў цябе словы у горлі зыстрылі. Кусок у горлі зыстрыніць, як паслұхыіш яе ўпрёкі. *Множн. Пазастраваць у горле.* У іх там усё ў горлі пызыстрівáла, яны слова скызáць ні маглі. Ні ды яды було, іна ў горлі пызыстрівáла.

Засукаўшы рукавы. *Старанна, энергічна.* Пріныляглі зусукаўшы рукавы, дык ім тае работы ну пуўтыра́ чыса́.

Засякаць урэмя. *Запамінаць час.* Зысіка́й урэмя, пыглядзім, калі верніцца. *Зак. Засеч урэмя.* Во зысякі ўрэмя

і праверь, паскутыў скот і будзіць восім часоў дзіржацьны адным месці.

За сямю замкамі. *Надзейна, недаступна.* У Варычкі усігда ўсё схува́на зы сямю зымка́мі. Хут ты ат іх зы сямю зымка́мі хува́й, усё роўна вы́кыпыюць.

За трыдзеяць зямель, кніжн. *Надзвычай далёка.* Заехыў за трыдзівяць зямель, калі яго цяпер нывясы́ш. Гады два жыў тут, у Ходысах, а цяперя вун за трыдзівяць зямель.

Затыкаць горла (глотку), *груб.* *Примушаць маўчаць.* Мне ты зытыка́ць горла ня будзіш, я цябе дужа ні баюсь. Як аччы́сьціў хырашэ́нка, дык пі́рістаў зытыка́ць глотку. Пынас ёй усігда зытыка́ў глотку, ні дыва́ў слова скыза́ць. **Зак. Заткнуць горла** (глотку). Ты пыспрабу́й толька тры́пані што-нібу́дзь, жыва заткну́ горла. Луччы будзіць, есьлі заткнеш глотку. *Множн.* **Пазатыкаць** (пазаткнуць) **горлы** (глоткі). Пызытыка́йця горлы ды сядзі́ця, калі ніку́ды ня просю́ць. Ім нада пызытыка́ць глоткі, ці́ряшчу́р рызы́йшліся. Ні шу́лудзі́ся, ні нада, і вам пызаткну́ць горлы. Пызаткну́лі глоткі і хырашо зы́дзелылі, на іх ужо ніякія у́правы ні було.

Затыкаць дзіркі (дзірку). *Задавальняць часова самыя вострыя патрэбы пры нястачы.* Ну́даела ўжо мне як горькыя редзька зытыка́ць дзі́ркі уся́кій раз то с адным, то з другім. **Зак. Заткнуць дзіркі** (дзірку). Айдзе ўжо мне дужа рускушва́цца, худзь ба заткну́ць дзі́ркі. Усё ніяк ні ла́дзіцца, адну дзі́рку заткнеш, другая пыі́ўляіцца. *Множн.* **Пазатыкаць** (пазаткнуць) **дзіркі.** Айдзе мне прыякея зыпа́сы ду́мыць, каб во хуць на первы́й случи́й пызытыка́ць дзі́ркі. У адным дзі́ркі пызаткнеш — глядзі́ш, у другім ні хвыта́іць. *Працягл.-фінальн.* **Назатыкаць дзіркі.** Нада не́ік табе іна́чы жыць, а так і́рваць с аднаго места ў друго́я — ні нызытыка́іш дзі́ркі.

Затыкаць за пояс. *Пераўзыходзіць ва ўсім.* Навум іх абоі́х кругом зытыка́ў за поі́с. **Зак. Заткнуць за пояс.** Кі́ріла заткне́ць цябе за поі́с, у чым ты толька хочы́ш, ё́н жа чыла́век, а ты што. *Узмацн.* **Пазатыкаць** (пазаткнуць) **за пояс.** Ку́дріча́ні вас кругом даўно пызытыка́лі за поі́с, ку́дріча́ні — работні́кі, а вы ж гу́льтаі. Мы возьмі́мся ку́чыю — пызаткне́м вас за поі́с. *Працягл.-фінальн.* **Назатыкаць за пояс.** Ізы́ком ё́н нызытыка́іць за поі́с, а як

да дзела да́йдзіць, то сьпіна́ зыбаліць, то ў каленіх зышчыміць, то пуд лупа́тку заколіць.

За (у) **адзін міг**. *Вельмі хутка*. Я б да тых Жыгальскіх зы адзін міг дабег. Толька скажы, у адзін міг зьдзелышч. У адзін міг нейкыя за́цьмінь узіла́ся, сьледу ня відна.

Захадзіцца ад слёз. *Плакаць да канвульсій*. І я ўгыва́ривыла, і Машка рузув́ірыла — заходзіцца аць сьлёз: нашто мне цяперя жыць. **Зак. Зайціцца ад слёз**. Марья нічога, толька нахму́рілыся, а Вульяна зыйшла́ся аць сьлёз. **Узмацн. Пазахадзіцца** (пазайціцца) **ад слёз**. Пызахадзіцца аць слёз нада було ны такіх дзяўчонок гледзічы. І свае, і чужыя пызайшліся аць сьлёз.

Захадзіць у тупік. *Трапляць у безвыходнае становішча*. Ён ужо ні раз зыхадзіў у тупік зь егымі сваімі дзіла́мі. **Зак. Зайціць у тупік**. Я пряма зайшоў у тупік с такою кўплію-прыда́жыю. **Узмацн. Пазахадзіць** (пазайціць) **у тупік**. Дўмылі, дўмылі і ў тупік пызахадзілі, ні зна́ім, як далышы быць. Калі мы пыза́йдзім у тупік, што вам с таго.

Заціскаць (зажымаць) **рот**. *Прымушаць майчаць*. Што яны мне зыціскаюць рот, пра́ўды быяцца паслўхыць. Мікілаіў быў — зыжымаў рот, і другога чорта вы́брылі — маўчы яму. **Зак. Заціснуць** (зажаць) **рот**. Мне тожа хачелі заціснуць рот, ну я ня змоўчыў, даў атпор. Раншы ві́рідувалі, а цяперь зыжаць рот ужо не, ні ўдаецца. **Множн. Пазаціскаць** (пазажымаць) **раты**. Пызыціскалі ім раты, ні даюць пікнуць. А нада б ужо, каб хто пызыжымаў ім раты, пряма ныха́лым бяруць. *Гл. З а т ы к а ц ь г о р л а*.

Зацягываць пятлю [на шыі]. *Ставіць у безвыходнае становішча*. Піліпёнкi зыцягываюць яму пятлю і зыцягнуць, ускочыць, што ня вы́лізіць. Зразу цярьпела, глядзела, а тады чу́ствыю, што зыцягываюць пятлю на шыі, — не, брат, з вамі ні ўжывеш. **Зак. Зацягнуць пятлю** [на шыі]. Зыцягнуць яны ны табе пятлю, яй-богу зыцягнуць, — і ня вы́скрібісься. Пятлю на шыі зыцягну́лі яму, пупаўся як белычка. **Множн. Пазацягываць** (пазакцягнуць) **петлі** [на шыі]. Як жа вам ні пызыцягываюць петлі, ежылі вы самі голывы сўніця. Петлі пызыцягну́ць умеюць, каб чаго добрага. І пызыцягываюць петлі на шыі, раз самі пыцстыўляюцца. *Працягл.-фінальн. Наза-*

цягываць пятлю [на шыі]. Вядзі сябе зь людзьмі пычылавечыскі, ато нызыцягывыіш пятлю, што сам ускочыш. Мыкар ім нызыцягывыіць пятлю на шыі, так улезіць, што будзіць глядзець, як выскычыць.

Зашыбаць капейку, *звыч. неадабр. Зарабляць лёгкім шляхам*. Я, праўда, дужа ня верю, ну хваліўся, што зышыбаіць ладную капейку. **Зак. Зашыбіць капейку**. Што Кіріла, глядзеў усігда, каб большую капейку зышыбіць. Капейку зышыбіць умеіць. *Непаўн. Пазашыбаць капейку*. У той пятрушкі ён пызышыбаў капейку, ладна хвытануў.

Заядаць жызінь (жызню, жысць). *Ствараць невыносныя ўмовы*. Міхалка зыдаў Домніну жызінь акынчацільна. Большы, наверна, ніхто ні цярьпеў, як Варка, так яны зыдалі ёй жызьню. Хваціць табе зыдаць маю жысць, і ны парог большы ні пушчў, хуць пыт пряслым начуў. **Зак. Заесць жызінь** (жызню, жысць). Пупалыся ў пекла, заелі тэя пріпадкі яе жызінь. У Мыкрідзёнковых калі ні пы ныраву, зыядуць жызьню, жыць ні захочыш. Замуж так — с адным будзіш пánствывыць, а пупадзецца такей, што жысць заесць. *Узмацн. Пазаядаць жызінь* (жызню, жысць). Хто ж, калі ня вы, жызінь ім пызыдалі. Пызыдалі жызьню, і дзецца нікуды нільзя, зь дзіцямі ні так проста айдзе сунуцца. Пупаліся, што ні рады нічому, пызыдаюць жысць ім сываршэнна.

Заяччая душа, *гумар. Пра палахлівага*. Якей зь яго хлопіць?— заіччыя душа, увідзіць цялёнка — хочыш уцікаць кытанець.

З белага свету. *Невядома адкуль*. Сыбраўся, выпрывіўся: ні гарюй, матка, буду купання ў грышах, а іўляіцца ціріз паўгода з белыга свету голым-галюсінькій, пірімяніцца німа ў што.

Збівацца з ног. *Вельмі стамляцца*. Дужа нада было так зьбівацца з ног,— столька выбігыць. **Зак. Збіцца з ног**. Знаіш, сколько я выхыдзіў, пакуль найшоў тваю капешку, з ног зьбіўся. С тваім аб'ясненнем саб'есся з ног ходзючы. *Узмацн. Пазбівацца* (пазбіцца) **з ног**. Ішлі мы, ішлі пызбіваліся з ног, а ніяк дайціць ня можым. Ніхай сходзюць, пысаб'юцца з ног, ці Рослыў блізкыя дарога.

Збівацца з пуця (пуці). *Ісці няправільным шляхам, страчваць правільную дарогу ў жыцці*. Раз пычаў збі-

ва́цца с пуця́, то й саб'е́цца. Ён жа саўсім зьбіва́іцца с пуці́, нада пыгыва́ріць ды ўнушы́ць хырашэ́нька. *Зак. Збі́цца з пуця́* (пуці́). Зьбі́ўся с пуця́, а абразу́міць ні було́ каму, так і прыпа́ў. Саб'е́цца с пуці́, тады́ пло́ха дзела́, пако́іцца ўні́з. *Множн. Пазбі́вацца* (пазбі́цца) *з пуця́* (пуці́). Луччы́ цяперя́ глядзі́ця, як пызьбі́ваю́цца с пуця́, трудна́ тады́ пі́рjavу́чывыць. Чуць ні пызьбі́ва́ліся с пуці́, цётка́ тро́шку пріе́хыла, уду́кува́ла. Пыса́б'ю́цца с пуця́ і прыпа́лі, нада́ прі́дзержывы́ць, стра́мі большы́. Чым на́ пуць ста́ць, дык пазы́біцца с пуці́ лехчы́. *Працяг.-фінальн. Назбі́вацца* (дазбі́вацца) *з пуця́* (пуці́). Во й нызьбі́ваўся с пуця́,—сядзі́ць, а ты гыва́ріў не, абру́зумі́цца. Саб'е́цца раз ды́ друге́й раз саб'е́цца, так і дызьбі́ва́іцца с пуця́, во́хыць бу́дзіця́. І́ друге́й так дызьбі́ва́іцца с пуці́, як первы́й, пы́ прато́ріны́ дарожкі́ пашо́ў.

Збі́вацца з толку́ (панталы́ку). *Губля́цца, бянтэ́жыцца*. Я́ дык ста́ла с толку́ зьбі́ва́цца, што́ тут і́ як дзельы́ць. Ці́ пі́рістаў ты́ зьбі́ва́цца с пынта́лыку, ці́ ўсе́ яшчэ́ ня прі́дзіш у́ сябе́? *Зак. Збі́цца з толку́* (панталы́ку). Зьбі́ўся с толку́ і́ ні́ знаю́, у́ яке́й бок і́ціць, а́ тут туча́ ны́дзьві́га́іцца. А́ ні́ міша́й, мы́ й так зьбі́ліся с пынта́лыку. *Множн. Пазбі́вацца* (пазбі́цца) *з толку́* (панталы́ку). У́ тако́й зыва́рухі́ і́ ня́ хочучы́ пызьбі́ваю́цца с толку́. Адзі́н адно́ трі́людзі́ць, друге́й друго́я вярзе́ць,—каго́ слухы́ць, так і́ пызьбі́ва́ліся с пынта́лыку. Ні́ пыса́б'ёмся с толку́, ня́ бойці́ся, са́мі ска́рей розвы́лку пы́ціра́іця. Ну́ што́ ты, вы́ступіў таке́й пуза́ч с адны́м, а́ Дзе́мка з друго́м, і́ пазы́біліся ў́се с пынта́лыку.

Збі́вацца са́ сну́. *Траці́ць сон*. Раз ні́ дасьпі́ш, друге́й раз ні́ дасьпі́ш, пы́чанеш зьбі́ва́цца са́ сну́, і́ гы́лыва́ рызба́ліцца, і́ будзі́ш хадзі́ць як са́м ня́ свой. *Зак. Збі́цца са́ сну́.* Зьбі́ліся мы́ за́ ету́ нядзе́лю са́ сну́, пря́ма хадзі́ць ня́ ўздо́ліім. *Узмацн. Пазбі́вацца* (пазбі́цца) *са́ сну́.* Учора́ ста́рый у́ поўны́ч пріе́хыў, а́ сяньня́ хло́пцы сваё́ ў́ре́мя пі́рjабі́лі, дык мы́ не́ік пызьбі́ва́ліся са́ сну́. За́ ета́ ў́ре́мя ажно́ са́ сну́ пазы́біліся, ны́даела́ пы́дгатоўка ў́ся.

Збі́ваць з пуця́ (пуці́). *Штурха́ць на́ няпра́вільны́ шлях*. Ты́ яго́ ні́ зьбі́вай с пуця́, ё́н і́ са́м про́лыбку зна́йдзі́ць ці́ ў́ пятлю́ якую́ уско́чыць. Ё́н і́ хло́піц як хло́піц, дык тэ́я ж Кы́ндраце́нкі пы́чалі́ зьбі́ва́ць с пуці́. *Зак. Збі́ць з пуця́* (пуці́). Ва́сіль жа́ быў хло́піц-хло́піц, і́ кра́сівы́й, і́ ты́лкаві́тый, а́ во́ не́ік у́лез у́ і́хню́ кымпа́нію, і́

зьбілі с пуця. Ага, саб'еш ты яго с пуці, ма́лінькій ён, у яго розуму ны пяцёх такіх, як ты, хва́ціць. *Множн.* **Пазбіваць** (пазбіць) **з пуця** (пуці). Здру́жуцца с Санькыю, і тэй пызьбіва́іць іх с пуця. Пызьбіва́ць іх с пуці дяхчэй лёхкыга. Яны як вецір: куды пывярну́ў, туды й пашлі,— есьлі іх пазьбілі с пуця, то куды вы са́мі глядзелі. Нечыга абіжа́цца: пазьбілі с пуця, са́мі шывялі́ця мызка́мі. *Працягл.-фінальн.* **Назбіваць** (дазбіваць) **з пуця** (пуці). Каб ня ты, Коля б зылатым хлопцым быў, ну ты мне нызьбіва́іш яго с пуця. Нызьбіва́лі с пуці, пакуля ні ўзя́ўся трошку за вум. А тэй лыпаву́хій дызьбіва́іць яго с пуці, дажджэ́цца ў мяне.

Збіваць (зрзаць) **на горкае яблыка**. *Бязлітасна сячы.* Сколька раз цябе зьбіва́ў бацька на горькыя яблыка, ты ж ні ка́ісься, пырвавеш і ўзноў зы сваё бяресься. Пряма зріза́іць на горькыя яблыка, як дыбярэ́цца з ремні́м. *Зак.* **Збіць** (зрэзаць) **на горкае яблыка**. Зьбіў ён учора свайго на горькыя яблыка зы сад, каб большы ні ла́зіў. На горькыя яблыка зрежу, есьлі яшчэ раз пачу́ю такая. *Множн.* **Пазбіваць** (пазрзаць) **на горкае яблыка**. Есьлі ўжо возьму́цца абоя, пызьбіваю́ць на горькыя яблыка. Ёх даўно нада було на горькыя яблыка пызріза́ць.

Збіваць з толку (панталыку). *Прыводзіць у замяшанне, разгублена́ць.* Піріста́нь яшчэ ты зьбіва́ць с толку, я й так ні дыбяру́ся ды ладу. Ці Машка б сабе чылавека ні ныйшла, ці што, дык яе ж Васіль зьбіва́іць с пынта́лыку. *Зак.* **Збіць з толку** (панталыку). А нас, думы́ш, хто, тожа яны зьбілі с толку. Ну хто ж яго зьбіў с пынта́лыку, мы ж скызáлі толька тоя, што чу́лі. *Узмацн.* **Пазбіваць** (пазбіць) **з толку** (панталыку). Нас Кіре́івы пызьбіва́лі с толку, прібеглі: зыпріга́йця, едзьця, ужо ўсе кончы́на. Ніхто іх ні зь я́кыга пынта́лыку ні пызьбіва́ў, гыварі́ць ім проста нечыга. Будзі́ця іх слухы́ць — узноў пысаб'ю́ць с толку. Каб вы ні пазьбілі с пынта́лыку, ніхто б нічога і ні гыварі́ў. *Працягл.-фінальн.* **Назбіваць з толку** (панталыку). Ну й нызьбіва́іць с толку, атла́ю дык атла́ю. Сколька яны мяне нызьбіва́лі с пынта́лыку, я ўжо ні сышчыта́ю дайжа.

Збірацца (сабірацца) **з духам**. *Перамагаць сябе, сваю нерашуча́сь, набіра́цца смеласці.* Думы́ю ехы́ць, зьбіра́юся з дұхым. Сыбіра́йся з дұхым, січа́с твае кумы тут бўдуць. *Зак.* **Сабрацца з духам**. Доўга дұмы́ў, пакуля сы-

браўся з дұхым, ён цяжолый ны пад'ём. Пыдажджы трошку, дай сыбярүся з духым, тады пыраімся, як быць.

Збірацца (сабірацца) **з мыслямі**. *Абдумваць, узважаваць думкі*. Доўга ж ты зьбіраісься з мысьлімі, зразу гыварі, ці паедзіш, ці не. Пашлі, ато ён будзіць сыбірацца з мысьлімі цэлый год. **Зак.** **Сабрацца з мыслямі**. Чуць сыбраліся з мысьлімі посьлі такой устряскі.

Збіраць (сабіраць) **кускі**, *уст. Жабраваць*. Піріц са-мыю тою вайною, імпірілісьцічыскыю, дзяреўню вькыціла, дык хто трошку пріпйўся, а хто кускі збіраць пашоў. Зысыжаны дужа плоха жылі, кажныю вясну сыбіралі кускі, як пыцяплела, так ідуць тужым і йдуць.

З богам. *Шчасліва (як пажаданне)*. Едзіця? Ну, з богым, глядзіця, каб там усё было ў пырядку.

З божжаю міласцю, *жарт. Як-небудзь, крыху*. Стына-віцісь-ка, з божжыю мілысьцю і паложыця гіктар удзісіцярых. З божжыю мілысьцю ды с тваёю помышчу дык мы раз-два зьдзелым.

З боку. *Як пастаронні, з ліку іншых; як для пастаронняга*. Мы ж утраіх, ды яшчэ чылавекі чатырі з боку пыдыйшло, дык яны уціхаміріліся. Ну, а ты што скажыш, з боку ж яно відней.

З боку прыпёку. *Непатрэбны, лішні*. З боку пріпёку пріляпіўся, неік жа нялоўка гнаць. Якей ён свой, так, з боку пріпёку.

Збор дружыны (дружина). *Пра зусім рознае, выпадаковае*. Каб хто путній быў, дык нікога, збор дружыны. Так, сыйшліся збор дружына, некому было ні пыкымандывыць, ні сыргынізуваць.

Збор-каляда, *неадабр. Пра зусім рознае, выпадаковае*. Пыгываріць дайжа не сь кім было як нада, збор-кыліда ўсякыя сыбраўся.

З бору па сосінкі. *Адкуль папала*. Сыбіралі з бору па сосінкі, аткуля каток, аткуля аглоблю. Прінясьлі тро-ху сяго-таго з бору па сосінкі. Учора ўсё набоўкла, сянь-ня зьбіралі з бору па сосінкі, што надзець.

Збываць з рук. *Пазбайляцца*. Хуць мы і відзілі, што толку зь яго ні дажджэсься, ні помышчы, нічога, ну толь-ка збуваць жа з рук каму другому нялоўка — свыя кроў

як-ніяк. Перша збіраўся збуваць з рук, а тады пірядумуў: ніхай трошку пыткачаіцца. **Зак. Збыць з рук.** Я ўжо рад, што збыў з рук клопыт свой, мне ныдаелі етыя мяшкі хужы горькія редзькі. Карову збўдзіш з рук, а капля ж мылыка нада, ап сухом жа ня будзіш усё ўрэмя жыць. **Узмацн. Пазбываць (пазбыць) з рук.** Пузбўваць усё з рук, а тады каб хадзіць ды прасіць усяго ўсякыга — так я ні хачу. Пазбыць з рук нядоўга, набыць трудней.

Звадзіць вочы (вачамі). *Засынаць на вельмі кароткі час.* Я треццяя судкі вочы ні зваджу. Два разы сянняя лажылыся, дык ці я спала, толька вычамі звадзіла. **Зак. Звесць вочы (вачамі).** Толька вочы зьвёў, яны ляп-ляп-ляп, узноў сон пірябілі. Якая спаў, зьвёў толька вычамі і ўсё. **Множн. Пазвесць вочы (вачамі).** К ранню трошку пызьвялі вочы, а ўсю ноч ні дывалі заснуць, гырлалі. Ніхай хуць вычамі пызьвядучь,— столька ўрэмя ні спаўшы.

Звадзіць дружбу. Рабіцца сябрамі. Ня с тымі ты пычаў звадзіць дружбу, ды дыбра яны ні дывадучь. **Зак. Звесць дружбу.** Зьвялі дружбу, што шагу адзін біз другога ня ступюць. *Узмацн., рэдкаўж.* **Пазвадзіць (пазвесць) дружбу.** Спрашывыіш, на чом дружбу пызвадзілі?— бульбу ношкымі разым цігалі. Пызьвялі дружбу, сьпеліся, што вадою ні рызальлеш.

Звадзіць (звязываць) канцы з канцамі. *Ледзь задавальняць матэрыяльныя патрэбы.* Цяпер у мяне дзялі нылэдзіліся, а трі гады етыя чуць звадзіла канцы с кынцамі. Ікая раскоша, канцы с кынцамі троху зьвязывыю і ўсё. **Зак. Звесць (звязаць) канцы з канцамі.** Піріт палучкыю дык ужо глядзіш, як зьвесць канцы с кынцамі. Січас-то зьвізлі канцы с кынцамі, а дальшы як выкручывыцца, ні знаю. *Узмацн.* **Пазвадзіць (пазвязываць, пазвесць, пазвязаць) канцы з канцамі.** Тады туга пріхадзілыся, толька й глядзелі, як пызвадзіць канцы с кынцамі. Думыіш, худзь ба канцы с кынцамі пызьвязывыць як. Ці мы на етый раз пызьвадзём канцы с кынцамі?

Звадзіць с ума. Вельмі моцна захапляць. Ні звадзі ты с ума хуць яшчэ Верку, іна ж табе саўсім ні нада. **Зак. Звесць с ума.** Зьвіла ж нейкыя хлыпца с ума, саўсім зьвіла, як вечыр, так і ляснуў у Кылатовіна. *Усеаг.* **Пазвадзіць (пазвесць) с ума.** Жыгалыўскія дзеўкі пызва-

дзілі іх с ума. Гўлі скоро вас пызьвядўць с ума. *Працягл.-фінальн.* **Назвадзіць с ума.** Сколькіх Галька нызвадзіла с ума, пакуля ну Кузьму ні ныврўалыся.

Звадзіць у магілу (гроб). *Даводзіць да смерці.* Ці вы ні знаіця, ета ж тыка́я сім'я пыразітныя, яе пряма у магілу звадзілі. Я ёй ні раз гываріла, кіда́й ты яго, ён жа цябе у гроб зводзіць. *Зак.* **Звесць у магілу** (гроб). Гарелка зьвіла́ у магілу, нягож ні гарелка, бязь меры вочы зылівáў. Во так будуць грызыць і грызыць, і зьвядўць у гроб. *Узмацн.* **Пазвадзіць** (пазвесць) **у магілу** (гроб). Матку, бацьку ня слўхыця, здароўя ні бірігіцё, пазводзіця самі сябе ў магілу. Адною грызнёю у гроб пазводзюць. Ці ты хочыш ужо ў магілу пазьвесць, ці што? Каб мыгла́, пызьвіла́ б нявестык у гроб, пірінасіць іх ня можыць.

Звадзіць шчоты. *Помсціць.* Антон звадзіць шчоты ні ста́ніць, ён ра́зым як віхырь уськіпі́цца, а тады цірізь мінуту як другей чылаве́к, забыў усё. *Зак.* **Звесць шчоты.** Глядзі, зытаіў злосьць, помсёлівы́й чылаве́к, зьвядзець калі шчоты. *Множн.* **Пазвадзіць шчоты.** Іх бойся ды бойся, дужа га́дкія, пазводзюць шчоты. *Працягл.-фінальн.* **Назвадзіць** (дазвадзіць) **шчоты.** Назводзіць шчоты, што сымаму́, як дураку́, ныдаю́ць, ныдаю́ць і пойдзіць бітый. Дызвадзіў Клімянок шчоты, у бальніцы ляжы́ць.

Звалівацца з плеч (плячэй). *Пераставаць быць цяжарам.* У нас ета біда́ няк ні зва́ліцца с плеч. Каб хуць ны мінуту зва́лівылыся с плячэй, худзь ба яке́й прадых быў ат ваших клопот,— дык не. *Зак.* **Зваліцца з плеч** (плячэй). Я дык дужа-дужа рад, што мне етый клопыт с пыры́сатымі зваліўся с плеч. Бульба зва́ліцца с плячэй, рукі рызьвяжу́цца, тады і пад'едзім як-небудзь. *Узмацн.* **Пазвалівацца з плеч** (плячэй). Клопиты за клопытымі, адно зу другім, ці ета калі с плеч пызва́ліцца, ці ні зваліцца ні ра́зу. Ня дужа дажджэ́сься, што пызва́ліюцца с плячэй заботы — ма́лых са́міх ня́нч, а вы́рысьлі — за і́мі ня́нч, так уся жысьць праходзіць год за годым.

Звалівацца на плечы (галаву). *Нечакана рабі́цца прадметам клоната́й.* А мне, думы́ш, лё́хка было, кылі такая зва́лівылыся на плечы,— дычкіна́ біда́ ні адной маткі ні салодка. То адно зва́лівылыся ны гылаву, то другая, то пятыя, то дзісятыя і пра ўсё нада было думы́ць

і неік рішаць. **Зак. Зваліцца на плечы** (галаву). То адно зваліцца на плечы, то другая, а ўсё атхлыну німа. Во яшчэ зваліліся ны гылаву госьці етыя, дыгыджай і дыгыджай.

Званіць (раззваніваць) **ува ўсе званы**. *Усюды і ўсім расказваць*. Званілі ж ува ўсе званы пы дзяреўні: во выгыніць, во выгыніць Сямён Тыцяну. Ты думыш, хто тут ходзіць, гаворіць — Мыланка і рыззванііць ува ўсе званы. *Пачын. Зазваніць ува ўсе званы*. Як зызванілі ува ўсе званы, нібытта там случыліся ніізвесна што. *Множн. Раззваніць ува ўсе званы*. Ну пыстыялі кылы мыгазіна, ну дык што, а тут рыззванілі ува ўсе званы: узноў сходзюцца. *Працягл.-фінальн. Названіць ува ўсе званы*. Нызваніў ува ўсе званы, даволін, тряпло?

Званіць са ўсіх (с усіх) **калаколен**. *Усюды і ўсім расказваць*. Пры мяне тожа званілі са ўсіх кылаколін, дык што, мяне ўбыло ці што? Есьлі людзям нечыга дзельць, ніхай звонюць с усіх кылаколін. *Пачын. Зазваніць са ўсіх* (с усіх) **калаколен**. Нічога там ніякыга ні было, а во зызванілі ж са ўсіх кылаколін. У іх тыкая дзяреўня, што ны капейку увідзюць, а на руб набрешуць, зазвонюць с усіх кылаколін. *Множн. Раззваніць са ўсіх* (с усіх) **калаколен**. Летыся пры Машку рыззванілі са ўсіх кылаколін. Аўдзею толька пупадзіся ны язык, с усіх кылаколін раззвоніць.

Званіць у [разбітый] **лапаць, гумар., іран. Выяўляць** *паказную заклапочанасць, цікавасць, патрэбу*. Званілі ў лапыць, каб ты скарей іўляўся. Нягож, звалі, званілі ў разбітый лапыць, — так дыжыдаюць. **Зак. Пазваніць у** [разбітый] **лапаць**. Як у лапыць пазвонюць, тады пыбягіш, на злом гылавы пынясесься. Знаць жа у разбітый лапыць пызванілі, кытануў. *Пачын. Зазваніць у* [разбітый] **лапаць**. Цябе там будуць ждаць зь ніцярпеньнім, скоро зазвонюць у лапыць. Зызванілі ў разбітый лапыць, чаго ж ты сядзіш, можа пысла прішлюць. *Законч. Адзваніць у* [разбітый] **лапаць**. Дырмá ты раншы ня йшоў, ужо ж адзванілі ў лапыць. Ждаў, вот зря толька адзваніў у разбітый лапыць, ато б ты яшчэ раз там ачынуўся. *Працягл. Названіцца ў* [разбітый] **лапаць**. Нызваніліся ў лапыць, аж мызалі нацёрлі — звалі вас, а вы й ня чулі. Ай, у разбітый лапыць нызваніліся, усё длі вас, длі вас, каб скарей беглі.

Звання не астаца. *Пра поўную адсутнасць.* Была сім'я, і дачок, і сыноў, а неік сыцёрлыся ўсё, дайжа звáння ні асталася. Я цябе у пырашок сатру́, і звáння ні аста́ніцца. **Звання астаца.** Каб хуць звáння асталася таго клевіру. *Незак., рэдкаўж.* **Звання не аставацца.** Два тубуню́гі адзін за дным як пройдуць, дык травы звáння ні астаецца.

З ведама. *Паведаміўшы, атрымаўшы згоду, дазвол.* Яны пашлі зь ведыма б́рігадзі́ра, ні са́мі сабою. Кылі што бярэш, нада браць зь ведыма.

З веку [вякоў]. *Зайсёды.* Зь веку яны шчыта́ліся са́мымі лу́ччымі у дзяреўні. Зь веку вякоў ня чу́лі, каб айдзе хто што ўкраў у нашым баку. Не, ні дура́к,— зь веку так.

З веку да веку. *Зайсёды.* Зь веку да веку гадуй яго і трахтуй. Дурачы́ўся зь веку да веку, ікая была жы́зньня.

З веку ў век. *Зайсёды.* Зь веку ў век чуткі хадзі́лі, што на тых сосных пыт Пірядні́ным руса́лкі жы́лі, а во й сосны парезы́лі, і русалык тых ніхто ня ві́дзіў.

Звер зверам. *Пра вельмі жорсткага.* Ходзіць увесь дзень зверь звері́м: пі́рідalı, што я ўчора пысты́яла с Тырасым. А ўсі́гда зверь звері́м, хра́кцір такей.

З ветрам (вецярко́м) у галаве, неадабр. *Дурнаваты.* Каб ты ня быў зь ветрым у гылаве, дык ня слухы́ў бы трілюды ўсякі́я. Паслу́хылі мы Арі́ніны руссуждзё́ні,— а так, зь віцярко́м у гылаве, ды з ла́дным віцярко́м.

З віду. *Знешне.* Зь віду дзяржы́цца, а так ду́жа слаб. Ніхай сабе зь віду можа і ня дужа, а прыцы́ўна́я і ўмею́шчыя на што хочыш.

З вока на вока. *Без сведак.* Я хацеў ба с табою пыгы́варіць, толька з вока на вока. Нешта з вока на вока дужа ўсё шу́шукыліся.

З вугла ў вугал. *Туды і назад у розных напрамках.* Ну што ты хлы́нкыш з вугла́ ў ву́гыл, як пріту́льля німа, у погрі́б нада лезы́ць — і бульбы ў чугуны́ ні хва́ціць, і капу́ста кончы́лыся.

З вуліцы. *Выпадковы, невядомы.* Ні захочыш жа ты з ву́ліцы зя́ця браць? Пріцягну́ў нейкі́х з вуліцы — сваты. Якей ё́н ня ёсьць, дык жа з вуліцы, яго ніхто ні зна́іць.

З вумом (розумам, галавою). 1. *Разумны*. Іван чыла-век з вумом, ні стáніць ізыкам тріпáцца, як другея. Ні кажы ты, што Пёкла з розумым, снычáла цяўкніць, а тады дўмыць. Шаўчонок з гылавою, ня дужа яго прой-дзіш. 2. *Разумна, падумаўшы*. Қылі бяресься дзелыць, дык дзелый з вумом. З розумым едзь, перш падўмый, ці нада. Купляй з гылавою, абы-чаго ні бярі.

Звязываць (звадзіць) **хахлы**, *неадабр. Даводзіць да сваркі*. Настолька любіць звязывыць хахлы, калі пысва-ріць каго, аж расьцець тады. Аўдотка звадзіла хахлы, а яны, як дуракі, грывіліся. **Зак. Звязаць** (звесць) **хахлы**. Не-а, тут Мацьвей звізаў хахлы, ён даўно ім хацеў адзь-дзенчыць. Хахлы нарошня звядуць, а яны адна на дну сь сябе выходзюць. *Узмацн.* **Пазвязаваць** (пазвязаць, пазвадзіць, пазвесць) **хахлы**. Нашто ён чырцам тым пызь-вязывыў хахлы? За што яны пызьвізáлі хахлы, чаго ні пыдзялілі? Абея хырашы, луччы некуды, пызвадзілі лю-дзям хахлы і дужа давольны. Тыкая ўжо мысьцяріца пазывесьць хахлы, што куды там! *Працягл.-фінальн.* **Назвязаваць** (назвадзіць, дазвязаваць, дазвадзіць) **хахлы**. Нызвязыіць іна хахлы, дажджэцца, што с кáжныя хáты туріць будуць. Мушчына, а як ба́ба дурна́я: ско́лька ён хахлы нызвадзіў — і тады рад, хахочыць. Ма́ксім так у мяне дызвязыіць хахлы, што сам сябе ні пызнаіць. Ну й дызвадзіў хахлы, ах, хырашо як!

Звярынае серца. *Пра жорсткага*. Нада ж імець такая звьяріныя серца — свайго сына, родную кроў, вы́гныць с хáты. Во ў каго звьяріныя серца — у Қосьціка.

З гадамі. *Праз пэўны час*. З гыда́мі увойдзіць у сілу, памошнік будзіць. Канешня ж, цяжола піріжыва́ць, ну з гыда́мі трошку забудзіцца.

З гакам. *Значна звыш меры, нормы*. Да Добрыга ат'етуля сем ве́рст з га́кым. Шэсьць гадоў з га́кым ацслу-жыў, усю вайну прайшоў.

З галавою на плячах. *Разумны, разважлівы, кемлівы*. Ісай быў з гылавою ны пліча́х, і знаў усё і ўмеў, бувала, здзелыць, што ні задўмыць.

З галавы да ног (пят). *Увесь*. Прівалокся грязный з гылавы да ног. Вы́мік з гылавы да ног, калі цяпера айдзе што дусушўся. Абдыла зь ві́дра з гылавы ды пят, усяго чы́ста.

З галавы на ногі. *На сваё месца, у ранейшае, нармальнае становішча.* Зыйшла ды з гылавы на ногі там усё пыстáвіла, ато было ні пыкызáцца.

З галавы (памяці) не іціць (не выхадзіць). *Увесь час думацца, памятацца.* Мне ўсё Мырьянка з гылавы ня йдзець: такея мукі прініла. Як нагледзілыся я ны рáніных, як яны мýчыюцца і стрыдаюць, дык свой дзіцёнык з гылавы ні выходзіць: можа ён айдзе ляжыць увесь пабітый, увесь бальнэй. Я знаю, што Аркад у цябе с пáміці ня йдзець. Ні выходзюць с пáміці дзеці, каб чаго у іх там ні было.

З галадком. *Не поўнасцю пад'еўшы.* У сталовый ня тоя, што ў дваре: пірікусіць — пірікусілі, ну пашлі з гыладком. Піріідаць ніздарова, луччы, калі трошку з гыладком.

Зганяць па сем (сто) патоў. *Вымотваць, вымотвацца цяжкай працай.* Сем патоў я згыняць большы ня буду, колька здзелью, то й маё. Сам сьперіду ста́ніць, а вы дыгынйця, і пірідыхнуць ні даець,— па сто патоў з нас згынйў. **Зак. Сагнаць па сем (сто) патоў.** Зь ніпрівычкі сем патоў згоніць, стаўшы ў касу. Сто патоў з нас сыгна́ла, пакуля мы бузува́ліся і рысьцягну́лі крышу. Ныработы́ліся мы сяння, што чэрці, па сто патоў з нас сыгна́ла.

З гвалтам [і крыкам], *неадабр.* **З цяжкасцю.** Толька з гва́лтым куды дашле́сься яго. З гва́лтым узяў са́ні, ні аддаець і ўсё. Чаго йта ў іх з гва́лтым і крі́кым нада хамут браць, ці ета іх хамут, ці бацькі і́хніга.

Згладжываць войстрыя вуглы. *Змякчаць вастрыню рознагалоссяў.* Што там згла́джывыць войстрыя вуглы, ніхай хырашэ́нька раз пыгавору́ць, праўду адны́ другім вы́скыжуць. **Зак. Згладзіць войстрыя вуглы.** Во табе й згла́дзіў войстрыя вуглы, то́лька большы агонь рыспа́ліў. **Узмацн.** **Пазгладзіць (пазгладжываць) войстрыя вуглы.** Каб як пызгла́дзіць у і́хний жы́зьні войстрыя вуглы, ніхай ба спыкайней жылі. Айдзе яны табе пызгла́джывыюць войстрыя вуглы. **Працягл.-фіна́льн.** **Назгладжываць войстрыя вуглы.** Нызгла́джыць ё́н войстрыя вуглы, то́лька яшчэ хужы абазы́ліць.

З года ў год. *Кожны год, пастаянна.* З года ў год абішча́іць пріе́хыць і во ўжо сё́мый раз едзіць.

3 голымі рукамі. *Без падарункаў.* Як жа ты пойдзіш у атведзіны з голымі рукамі. Стра́мна з голымі рукамі г дзіцям прі́ціць, купі хуць што трошку.

3 горла (глоткі) перць (тарчэць, лезць, вылязаць, вылазіць), *груб. Пра празмернасць.* З горла прець усяго ўсякыга, а яшчэ б і хвыта́лі, і нясьлі, і вылаклі — ня могуць нысыта́цца. Ну, нагрэ́бся, большы некуды, з горла тарчыць. З горла ж лезіць ата́ва, не — мала, яшчэ паехы́ў. Насы́ціў-тыкі сваю жа́днысьць, нічога ні нада ста́ла, з горла вылі́зіць. Пычало ўсе з горла выла́зіць, ні нада большы. Ніхай з глоткі прець, усё ры́ўна ма́ла, ні хвыта́іць, ішчэ пла́кыць будуць. Вазі́ў, вазі́ў жэрдзя, тады дывай хвыта́ць кольля, ныкря́тыў лесу, што ён у яго з глоткі тарчыць. Столька нывылачы́ў усяго, што з глоткі ста́ла лезць. У вас ужо з глоткі ці ні выла́зіць дабро? *Зак. 3 горла (глоткі) вылезць.* Чужоя з горла вылі́зіць, ніхай спыжывець хуць сваё. Во як бува́іць — ду́мыў, цэлыга сьвету зь яго ні хва́ціць, а тут з глоткі ўсе вылі́зла. *Пачын. 3 горла (глоткі) паперць* (палезць). Сьпі́рва ўсе было мала, ні хвыта́ла ніяк, а тут ужо нагрэ́бся, што з горла папе́рла. З горла палезіць, і то ўсе ня будзіць табе хвыта́ць. Ныжа́дыцца, з глоткі папрець калі-небудзь. Усе хацелыся большы, усё ду́мылыся, што ма́ла, а тут з глоткі палезла.

3 гразі ў князі. *Пра вельмі хуткае ўзвышэнне.* Як ён скора пыдня́ўся — з гразі ў князі. Ме́ціць з гразі ў князі, на меншыя ня хочыць.

3 гулькін нос, жарт. *Вельмі мала.* Іка́я ж тут іда́, з гулькін нос, сеў ба ды міску крупені умыла́ціў, а тады кусок мяса, — во ета, я зна́ю, іда́.

Здаваць рад. *Абы адбываць.* Проста здыва́ць рад я ні хачу, а памошч я там нічога ні пымагу́ — ні пайдú. *Зак. Здаць рад.* Аtpáсьвіў, здаў рад, на дзьве нядзелі спако́ін. Пысядзеў зы сталом, здаў рад. *Узмацн. Паздаваць рад.* Дужа нам хацелыся вазі́цца, пыздыва́лі рад і пашлі́.

3 далёкім прыцэлам. *З разлікам на будучае.* Хомка зыпрыша́іць ні так сабе, а з далёкім прыцэ́лым. Ніхай шаг сту́піць, і то з далёкім прыцэ́лым. З далёкім прыцэ́лым тыварі́ў: а як жа, дынясу́ць.

З дарогі. *Пасля падарожжа, паходу, паездкі.* Ну, што, налі чарычку з дарогі. З дарогі я ня проціў ба і пыліжаць.

З дзевак. *З часоў дзявоцтва.* Што зь дзевык прінісла, то дынашыю, а з мужуком яшчэ пакуль нічога ні справіла. А ні плач, у цябе яшчэ зь дзевык ляжыць ды радзімца.

Здзелаць сваё дзела, *часта неадабр.* *Здзейсніць намеры.* Сыцёпка здзелыў сваё дзела, ён ні дура́к. Відзіш, пыбылі — ужо здзелылі сваё дзела.

Здзержу (судзержу) **няма,** *цяп., пр., буд.* *Пра імклі-васць, нястрымнасць.* Стой з выднёмі сваімі, здзержу табе німа, як пыцягну хлыбазіныю, станіш. Сўдзіржу вам нійдзе німа, куды ні пашлю, усюдых атлічаі́ся. У Віктыра былі коні, здзержу ім ні было. Хырашо, што ўнялі троху, саўсім жа сўдзіржу ні было. Пыглядзіш, адз Зорькі вырысьціць жырыбок — здзержу ня будзіць. І етому сўдзіржу ня будзіць, як большыму.

Здзержываць сябе. *Утрымлівацца ад выяўлення па-чуццяў.* Здзержывый ты сябе троху, чаго табе с кáжным зыда́цца. **Зак. Здзяржаць** (здзержаць) **сябе.** Нада было здзіржа́ць сябе, чаго было ны ражон лезыць. Ну разві́ ж ён здзержыць сябе ня можыць, за што тут было сва-рі́цца. *Гл. Дзяржаць сябе.*

З дна марскога. *Адтуль, адкуль амаль немагчыма.* Ты Сыціпана толька пыпрасі, ён з дна марскога што хочыш дыста́ніць. Ты можа толька з дна марскога ні дыстываў.

З дня ў дзень. *Кожны дзень на працягу значнага часу.* Іна зь дня ў дзень ходзіць ны работу, дыі стыра́іцца ні абы-як, аттуля і трудадні. Як грібы прулузну́ліся, з дня ў дзень прыпыда́іць у кустах.

З другога цеста, *жарт. Не падобны; іншай натуры.* Большы вьлі́тый тата, а меншы саўсім з другога цеста, і духым Аўласёнквым ні пахніць. Пецьку пыбядзі́-лыся, разбіўся: трыбух шшывалі, во табе й з другога цеста.

З душою. *Шчыра; старанна; па-чалавечы.* Каб атнёсь-ся з душою, і ён ба саўсім другім быў. За што ні бяре́-ца, усё дзелыць з душою. Пыдыйшла з душою, ён усё й рыскызаў.

З'едзь ідзець, цяп., пр., буд. *Пра адсутнасць міру, нармальных узаемаадносін.* Каторый год між імі зьедзь ідзець і кынця ня відна. Доўга ішла зьедзь, усё адзін другога нечым пыдзьдзіва́лі, а тады грывьліся. І паверь мне, што ета зьедзь у іх ішчэ доўга будзіць іціць. **Зак.** **З'едзь пашла, пр., буд.** Посьлі хрысьцін нешта пышла і пышла зьедзь. Есьлі ўжо зьедзь пойдзіць, то дыбра ня будзіць.

З'есць грака (шмяка), жарт. *Упасці, навалицца.* Такого зьеў грёка, што чуць устаў. Грёка зьясі тут, аж дзівіцца будзіш. Што, зьеў шмяка,— астарожній будзь, ні насіся на злом гылавы.

З'есць дулю, іран. *Нічога не атрымаць.* У Хрысьцянкаў палучыць — дулю зьесьць і абліжыцца. Дўмыў, ого, будуць яму горы нывкладзіны, ажно зьеў дулю.

З'есць і не аблізнуцца. *Не пад'есці, праглынуць у імгненне.* Сколька там было, зьелі і ні аблізну́ліся. Яму трі хўнты кусюган кладзі, тады хва́ціць, а скрылёк зьесьць і ні блізьнецца.

З'есць (праесць) зубы. *Набыць вялікі вопыт.* Зы пігна́цыць гадоў зьеў зубы на кожных, толька ў руці возьміць, і зразу відзіць ікая. Я тут, можа, ў такіх дзіла́х зубы праеў, а ты зьбіра́ісся мяне ўчыць.

З'есць разам пуд солі. *Шмат зрабіць разам.* Бува́іць, ш чылавекем пуд солі ра́зым зьясі і то ды кынця ні раску́сіш. Нада ні адзін пуд солі разым зьесьць, каб чылавека пызна́ць.

З'есць у бога цялёнка, жарт. *Правініцца.* А ці Хведзя зьеў у бога цялёнка, што ён ста́ніць кла́ніцца пірід Гаўріліхю. Яны ў бога цялёнка ня зьелі, ім нечыга душою кривіць.

З'есць хваробу (хваробы), груб. *Нічога не атрымаць.* Ня хочыш ка́шы, хваробу зьеж. Бярі, што даюць, ато хваробу зьясі. То табе ні так, ета ня етык, ну хваробы зьеж.

Зжываць (зганяць) са свету. *Даймаць прыдзіркамі, ствараць невыносныя ўмовы.* Зы ірунду́ — зу курей пысваріліся і ўзя́ліся жжыва́ць чылавека са сьвету. Ніхай ба яны мяне папробывылі згыня́ць са сьвету, я б ім пыкызаў. **Зак.** **Зжыць (сагнаць) са свету.** П'яный крічаў, жжыву́ са сьвету, а прыцьвіразіўся: ты зна́іш, ты мой са-

мый луччий друг. Каго ты хочыш сыгнаць са сьвету, ці ты забыў, што яны цябе, шчытаі, узгудува́лі. *Узмацн.* **Пазжываць** (пазганяць) **са сьвету**. Ня то што выланты́-ріць пычану́ць, а гатовы пыжжыва́ць са сьвету. Яны даўно запоіныя, пызгыня́лі б са сьвету нас, каб маглі. *Працягл.-фінальн.* **Назжываць** (назганяць, дазжываць, дазганяць) **са сьвету**. Тады іх воля была, у, сколько яны ныжжыва́лі са сьвету. Дажджэсься, нызгыня́іш са сьвету, як сьмаго пату́рюць,— такім-то выраці́лым задзелу́ся. Што ж тут яшчэ хацець, думы́ў ні разу уні́му ня будзіць, ажно дыжжыва́ў са сьвету. Дызгыняюць са сьвету, абру-зума́цца калі-небудзь.

3 жыру бясіцца, неадабр. *Разгульнічаць.* Дзельць жа нічога ні зыстыўляюць, чаго ж ім ж жыру ні бясіцца. *Зак.* **3 жыру збясіцца.** Каб пысты́яла сь сярпом дзень у дзень ды пыці́гала во карзі́нкі, як мы, дык ба зна́ла, пачом хунт ліха, а так што ёй атхадзі́ла — ж жы́ру й зьбясі́лыся. *Пачын.* **3 жыру ўзбясіцца.** Узбясі́ўся ж жыру: кіда́іць Машку, пойдзі́ць к Каці,— ныжыве́ць. *Непаўн., множн.* **3 жыру пабясіцца.** Летыся пыбясі́ўся ж жыру, а сёліта пыці́шэў. Усе яны пыбясі́ліся ж жыру, дзельць жа ні за што ні бяру́цца. *Законч.* **3 жыру адбясіцца.** Кузьмо-віч ж жыру адбясі́ўся, хваці́ўся за розум. *Працягл.-фінальн.* **3 жыру набясіцца** (дабясіцца). Тады яны вун як ныбясі́ліся ж жыру, воля была на ўсё. Дыбясі́ліся ж жыру, цяпера думы́юць, айдзе якей клок сена узяць, хуць карову вядзі́ ны быза́р.

3-за вугла. *Спадцішка, вераломна.* У вочы харошый, мяккі́й, хуць ды раны пры́кльда́й, а з-зу вугла́ што хочыш гаўкні́ць. Ткачо́нык любі́ць з-зу вугла́ ўкусі́ць.

3 заплюшчанымі (закрытымі) **вачамі.** *Дасканала ведаючы.* Што тут і́ціць, тут з заплюшчы́нымі вы́чамі дойдзі́ш. Клубкі́ твае з закрыві́тымі вы́чамі найдзі́ш: пыдыйшо́ў к сталу́ і бярі́.

3 (з-пад) іголачкі. *Зусім новае.* Пріі́жджа́ў — пальто с іголы́чкі, касьцю́м быга́тый-быга́тый,— рызадзет, што куды́ там. Што ты гаворі́ш ношы́ный, пулу́шубык толька с іголы́чкі. Абоя рызадзеты́ с-пы́д іголы́чкі, відна, ладна зырыба́тыюць. Ныпря́нут с-пы́д іголы́чкі, як сяньня́ з мысьця́рскай.

3 зубоў ірваць (вырываць), *асудж.* **Браць, забіраць** *нахабна.* Ай, пі́ріста́нь ты ўжо ў чылавека́ з зубоў ірва́ць

етя клячкі, ці ты йшчэ мала нагрэбся лісавэя травы. Як ім ня стыдна з зубоў вырываць пасьледнія тряпкі. **Зак. 3 зубоў вырваць.** Ня то што сваё ўступіць, а й чужоя з зубоў вірвіць. **Узмацн. 3 зубоў павырываць** (павырваць, папавырваць). У сымаго нічога ні было дужа, а што й было, з зубоў пывырыва́лі. Лўччы ні пыка́зый: ні агледзі́ся, як з зубоў павы́рвуць. Сіньні́чка гудува́ў, жы́ціна якая было і тряхолья трошку вісела — усё з зубоў пыпавы́рвылі.

Зімою снегу не купіць (не дакупіцца, не выпрасіць, не дапрасіцца), *асудж. Пра вельмі скваннага.* Марінка тыка́я, што ў яе зімою сьнегу ня кўпіш. Хочыш ты грошы у Ільлёвых пазычыць, у іх сьнегу зімою ні дакўпі́ся. Ня йдзі́ця і ні страмі́ся, тама сьнегу зімою ня вы́прысі́ця. Што жа́днысьць дзельі́ць ш чылавеком: зімою сьнегу ні дапросі́ся. **Зімою снегу купіць** (дакупіцца, выпрасіць, дапрасіцца). Ты ў іх паспробый зімою сьнегу купіць. Такей, што зімою сьнегу вы́прысі́ць, і то нільзя. Снегу зімою дыпрасі́цца ня пробый, а ня то ныпрятку дасьць табе.

3 калена выламываць. *Даваць, даставаць, тое, што немагчыма зусім.* С калена выла́мывыць сьвердзі́л я табе ня буду. **Зак. 3 калена выламаць.** Ці я табе с калена вы́лымыю тае сьвёклы, я сымá пызыча́ла ў Кыстылёўны. Ну, раз німа́, то с калена ня вы́лыміш. **Множн. 3 калена наламаць** (навыламываць, павыламываць). С калена ніхто ж ні нулумáіць інструменту, купіць нада, зыкыза́ць. Хто ж вам с калена нывыла́мывыць пругоў, раз німа́, то німа́. Ра́зві ты с калена пывыла́мывыш, што абішча́іш. Есьлі німа, с калена ні пывыла́мывуюць.

3 камароў (вераб'ёў) **нос, жарт. Вельмі малы.** Сам с кымароў нос, а выкамы́ривыць нівісь як. Тут і ўзрослыга атамі́ць, за серца схва́ціць, а ета работнік с кымароў нос. Зь віраб'ёў нос пырасёнка, а гу́кыць як бальшэй.

3 кандачка, неадқбр. Не абдумаўшы. С кындычка́ што зьдзельі́ць, а тады — ай-яй-яй, што ж ета пулучы́лся, я ж так ні хацеў.

3 капылля далоў. *Паваліцца, злегчы.* Там ішоў нічога, а во тут, ужо ў празоріні, с капы́льля далоў. І я зыхвы́рала, і ён с капы́льля далоў, печ пруку́ріць некыму. *Гл. 3 ног далоў.*

З кваском. *Кіславаты (пра яблык, грушу).* Бярі-ка пробуй во етыя с кваском, ты такея любіш. Мне яблыкі каб с кваском, салодкіх ні люблю.

З кожи лезць (вылязаць, вылазіць, вылузкывацца), *неадабр. Празмерна старацца.* Ніхай сабе, а ён с кожи лезіць, каб лішній трудадзень заробіць,— ну плоцюць жа нічога. Дужа я стану с кожи вылізаць, сколька ёсьць, столька й ладна, ці мне ў магілу браць. Нечыга мне с кожи вылазіць, сколька зароблю, то й маё. С кожи вылузкыцца, так стыр'яцца, к'ажыцца б, увесь луг зыгр'ібля. **Зак. З кожи вылезць** (вылузнуцца). Каб толька сваім што здзельць, с кожи выліз ба. Я ж с кожи табе ня вылузнуся, і так за дзень у пень выбілыся, на ныч ніхай другея йдуць. *Узмацн.* **З кожи павылязаць** (павылазіць, павылезць, павылузкывацца). Так стыр'яюцца, так бяруць, глядзі што с кожи павылізаюць. Глядзіця, толька с кожи ні павылазця. Гатовы с кожи павылізць, каб адно свайго дабіцца. Тут яны с кожи павылузкываюцца, ну свайго ня ўступоць.

З краю ў край. *Усюды.* Нільзя нікуды выпрыўляцца, выд'а с краю ў край. С краю ў край такея, як ты, ныўр'яд ці растуць.

З кукішам (хвігаю) **носа** (шапкі) **не дастаць, іран.** *Пра вельмі ганарлівага.* У цябе ўжо с кукішым носа ні дыстаць, ці ні рана пычаў так зыдывацца. Такей стаў гынарістый, што с кукішым шапкі ні дыстаніш. Раз выйшыў у нычальства, у яго с хвігыю носа ні дыстаніш. Тады яны зямлі пыц сабою ня чулі, с хвігыю шапкі ні дыстаць было. **З кукішам** (хвігаю) **нос** (шапку) **дастаць, адзінк.** Паспробый с кукішым у яго нос дыстаць. Можа толька с кукішым шапку дыстаніш. Так зыв'ажнічыў, што й с хвігыю нос ці дыстаніш.

Зламя галаву, неадабр. Шпарка, імкліва; вопрамец-ця; безразважна. Дакруціцця, кылі так носіцця злым'я гылаву. Ні ляці злым'я гылаву, можна спакойна йціць.

З лет вон. *Пра глыбокую старасць.* У моладысці ён быў склейный, што ня здзельць — як ячка, а цяперя ўжо зь лет вон.

З лёгкаю душою. *З чыстым сумленнем, без шкадаван-ня.* Я прыдаю зь лёгкаю душою: ты ішчэ мылык'а пыясі. Ні знаю, гываріў, што йдзець зь лёгкаю душою.

З лёгкай (лёгкай) рукі. *Дзякуючы добраму прыкладу.* Так во зь яго лёхкый рукі мы й гадуім малошніц. Можэ с твае лёхкія рукі пойдучь гудувацца ладна.

З лёгкім серцам. *Шчыра, без трывогі.* Паехыла я ат-туліцька зь лёхкім серцым. Выкыжыць зь лёхкім серцым каго хочыш, і дайжа ні зыбрыдзіць у яго нійдзе.

З ліца. *Са знешняга выгляду.* Зь ліца нічога, а як там ужывецца зь ёю, хто ж іх знаіць. Зь ліца як зь ліца, а худзь ба хра́кцір ладный.

З лішнім (лішкам). *Звыш меры, нормы.* А па-мойму яны цямуцца ужо зь лішнім. Заплоціш сотню зь лішнім, ня меншы. Тут я пуд, тут пуд зь лішкым, ты ж вазьмі зы хахол, пыднімі.

Злосці не хватаць. *Пра надыход абыякавасці ў злаванні.* Другей раз так дывядуць, што злосьці ні хвытаіць. Ніякія злосьці ні хвытала на тых бусурма́ныў, настолька яны душу выідалі. *Зак., рэдкаўж.* **Злосці не хваціць.** Ні ў кога б злосьці ні хваціла раз зы разым унімаць вас.

Злэй (злы) на язык. *З'едлівы.* К Кузьме толька пупадзіся, ён злэй ны язык. Коля быў злы ны язык, дужа, бувала, ні рашу́ціцца.

Злэй (злы) язык. *Пра з'едлівага.* Найшліся злэй ізыкі, дынясьлі, і каму ён так стаў колык. У Трахіма быў злы язык, ды яшчэ якей.

З маё. *Столькі, колькі я.* Пыжыві ды пыспытай з маё, тады пызнаіш, пачом хунт ліха. Выцірпі з маё, а тады гыварі. Сядзець ды руссуждаць кожнаму лёхка, а каб пірінясьлі з маё, тады б іначы гыварілі пра ўсё.

З макава зярэнца. 1. *Вельмі маленькі.* Там і кумушок быў з ма́кыва зярэнца, а зуб вы́крышыў. Радзіўся во такей, з ма́кыва зярэнца. 2. *Вельмі мала.* Зьеў там з ма́кыва зярэнца.

З маладых гадоў. *Ад самага дзяцінства.* З мыладых гадоў пашоў па плотніству. Хы́рліць з мыладых гадоў, усё яму нідылігаіць.

З маладых, ды ранній, неадабр. *Пра спрытнага не па гадах.* Ты, я віджу, з мыладых, ды ра́нній, ра́ншы бацькі на шыбі́ніцу лезіш.

З маладых нахцей, рэдкаўж. *Ад самага дзяцінства.* Вам цяперя ня тоя, што нам было, мы з мыладых нахцей зы работу браліся. З мыладых нахцей г дзелу прівучаны.

З малаточка, жарт. *Новенькі.* У цябе тухлі з мылаточка. Рызадзеўся — усё з мылаточка, а зыдываньня нямерныя.

Змарозіць чапуху (ярунду, чуш), *неадабр.* *Сказаць глупства, бязглуздзіцу.* Адзін якую чупуху змарозіць — і пашло гуляць ат ізыка к ізыку: гыварілі, гыварілі. Ніхто там ні пірюстрыюкаў і ні збіраўся пірастрець, ета змарозілі ірунду. Змарозіць тую чуш мог толька Аксён, кромі яго ніхто б ні дадумыўся.

Зматываць вудачкі. *Пакідаць месца.* Пыр́а зма́тывыць вуды́чкі, нечыга ждаць у моря пагоды. **Зак. Зматаць вудачкі.** Так скорінька змытаў вудычкі, што ніхто й ні замціў, айдзе й дзеўся. *Узмацн.* **Пазматываць** (пазматаць) **вудачкі.** Як нашы хлопцы пыдыйшлі яшчэ, яны жы́ва пызма́тывылі вуды́чкі. А я дзіўлю́ся, чаго б, думыю, так сора яны пызмыта́лі вуды́чкі.

З места ў кар'ер. *Адразу.* Пыдыйшла́ і бяз доўгіх рызгаворыў зь места ў карьер: ці думы́ш з маёю дачкою схадзі́цца? Ета зразу бяру́ць зь места ў карьер, ціріш час асты́нуць.

З мухамі ў галаве, *неадабр.* *Дурнаваты, бесталковы.* Што ат яго хацець, кылі ён з му́хымі ў гылаве. Пупа́ла сабе нейкыга з му́хымі ў гылаве, троху жы́вуць.

Змяі́ный выпаўзе́нь, абраз. *Нягоднік, паскуднік.* Я тога зьмяі́ныга вы́пыўзе́ня і знаць ні хачу́. Пыцягну́ліся некуды з Мыланкі́ным зьмяі́ным вы́пыўзе́нім.

Змяя падкалодная, асудж. *Злы, каварны чалавек.* Ты яшчэ ні зна́іш такея зьмяі́ пыткалодныя. Аксюта нысты́яшчыя зьмі́я пыткалодныя, во хто йна.

З налёту (наскоку). *Раптоўна, не задумваючыся.* Тыя ка мне з налёту, дык я ажно спужаўся. Чаго ён кіды́цца з налёту? Яны думы́лі, з наскоку што зьдзелыюць,— ні ўдалося.

Знаць меру. *Устрымлівацца ад празмернасцей.* Вот ці зна́іш ты калі-небудзь і ў чом-небудзь меру? Ува ўсі́м усякі́м у первую вочы́рідзь нада знаць меру.

Знаць (панімаць) **толк.** *Добра разбірацца.* Пархвен знаў толк ў каровых, бувала, толька глянiць і зразу скажыць, ці купляць, ці не. А чаго ж, Ганна пынiмала толк у жызнi, ня то што ты. **Зак.** **Увазнаць** (пазнаць, паняць) **толк.** Айдзе глумаку увызнаць толк у чом-лiба. Ці пызнаў толк, як яны цябе надўлі? Пыняў толк, чаго г дзеўкым бегюноць.

Знаць сабе цану. *Высока ацэньваць свае якасці, весці сябе паважна.* Хведзька знаiць сабе цану, ён ня пойдзiць, як другея, пiць сь первым устречным. **Зак., рэдкайж.** **Увазнаць** (пазнаць) **сабе цану.** Раз ты ўвызнаў сабе цану, то што й гыварiць с табою. Што ж, яны пынiлi цяперiцька сабе цану.

Знаць сваё места. *Быць сцiплым.* Я ўсiгда знала сваё места, ня лезла, куды мне нi на́да. Яны збутуражуцца к Полькi к Паўлыўнi і пашлi гылыгалець, а я ўсiгда знала сваё места.

Знаць [усе] хады і выходы. *Умець выйсці з любога становiшча.* Цiхона нi прывядзеш нi ў чом, ён знаiць хады і выходы зь любога пылажэня. Ну глядзi, надзеiмся толька ны цябе, ты знаiш усе хады і выходы. Ацiраўся лi пiсарёў, с памошнiкым круцiўся, дык знаў усе хады і выходы.

Знаць цану. *Высока ацэньваць.* Ён усякый вешчы знаiць цану, бiрягець як на́да. **Зак.** **Увазнаць** (узнаць, пазнаць) **цану.** Раншы ж усё табе жонка нi так, жонка ня етык, а цяперя увызнаў жонкi цану? У вайну і скарынычкi узналі цану. У жызнi прiдзiцца пызнаць цану усяму.

Знаць цану-меру. *Паводзiць сябе сцiпла.* А ты думыiш, твоя Пёкла знала каму-небудзь цану-меру? На́да знаць зыдачым цану-меру.

З неба валiцца. *Прыходзiцца, даставацца вельмi лёгка.* А па-твойму мне зь неба ўсё валiлыся? — я работыў нi пыкльдаючы рук.

З неба (луны) звалiцца. 1. *Прыйсцiся, дастацца вельмi лёгка.* Есьлi рук нi прiложыш, само зь неба нi звалiцца. Каб з луны звалiлыся, нi дажджэсься, на́да і пыразмыслiць, і нi прыспаць, і пыпаець. 2. *Нечакана з'явiцца.* Табе гоьцi усё дно як зь неба звалiлiся. Ты што з лунy

зваліўся, ніждана-нігадына. 3. *Выявіць незразумелую недасведчанасць*. Ці ты зь неба зваліўся,— пры Сашку ужо ўсе даўно знаюць. Пряма з луны зваліўся — ня чуў, што тут ізыкамі выбрызкылі. *Узмацн.* 3 неба пазвалівацца. 1. Жджы, усё само сабою зь неба пызвалііцца. 2. То, буваіць, німа-німа, то як зь неба пызваліюцца — усе разым. 3. Вы сянняя усё дно што зь неба пызвалівыліся, пра ета даўно знаюць усі.

3 небаьшы́м. *Крышку больш.* Було ў тым куску хунты трі з нібаьшы́м. Так, на вока метрыў пяць зь нібаьшы́м было, а што яны трілюдзюць?

Зніжаць тон, *звыч. іран. Гаварыць спакойней.* Нада зьніжаць тон, так рызгавор ні палучыцца, сам знаіш. **Зак. Знізіць тон.** Зразу было слова яму ні гыварі, а тады патрошку-патрошку зьнізіў тон. *Множн.* **Пазніжаць тон.** Прі мне пызніжалі тон, знаюць, што са мною ні сарвуць дўжа. Спірва, знаіш, як пыдняліся—с колым у глотку ня ўлезіш, толька посьлі пызніжалі тон трошку.

Знімаць паследнюю рубашку. *Разараць.* Во совісьць— зьнімаць пасьледнію рубашку, а яны ж, уродзі, дайжа сваімі шчыта́ліся. **Зак. Зняць паследнюю рубашку.** Уся сім'я проклітая, што зьнімуць пасьледнію рубашку, і бацька такей, і дочкі па ім пашлі. *Множн.* **Пазнімаць паследнія рубашкі.** Надзейся, што сваё ўступюць,— з другіх пасьледнія рубашкі пызнімаюць.

Знімаць стружку, *іран. Прабіраць, лаяць.* Як сталі зьнімаць зь яго стружку, як сталі — круціўся, што ўюн ны гыря́чы́ ськыўрадзе. **Зак. Зняць стружку.** Ты дажджэсься, што сь цябе яшчэ раз зьнімуць стружку, луччы некуды зьнімуць. *Непаўн.* **Пазнімаць стружку.** Як пызнімалі стружку, пірістаў гы́кыць, слова ска́жыць, дык рызьбяреш. *Працягл.-фінальн.* **Назнімаць стружку.** І стружку нызнімалі зь іх, і ўсёроўна ці́лі́пнямі аста́ліся, як былі.

Знімаць шапку, *звыч. іран. Паводзіць сябе дагодліва, лісліва.* Я відзіў, як ты зьнімала ша́пку пірі́ц сва́тым. **Зак. Зняць шапку.** Што ж ты ня хочыш зьняць шапку пірі́т кумою, пызаві, пыстаў буты́лычку. *Непаўн.* **Пазнімаць шапку.** Пызнімалі шапку пі́рід Гаўрі́лыю, думы́лі, што раднёю ста́нуць. *Працягл.-фінальн.* **Назнімаць шапку.** Ско́лька Мі́шка нызнімаў шапку пірі́ц Саўкі́нымі, проста чу́да.

З ног да галавы. *Увесь.* У тванішчы з ног ды гылавы, цякець, плувець зь яго. *Гл. З галавы да ног.*

З ног далоў. *Упасці, злегчы.* Ішоў, ішоў, а тады з ног далоў пысарёд дарогі, пряма ў пылі, дык чуць аткаілі. Ету зіму Аксюта з ног далоў, дайжа ні пыднімаіцца.

З ног на галаву. *У беспарадак.* З ног ны гылаву там пірвярнулі ўсё чыста, ні рызьбяресься, што ды чаго.

З носа (галавы). *З кожнага прысутнага.* Па трыячкі з носа ськінуліся, пару паўлітры ўзялі, закускі троху дый выпілі. Пу рублёўкі з гылавы, во й гырманісту будзіць уволю.

Зорак з неба не хватаць. *Пра пасрэдня зольнасці.* Твой Сямён зорік зь неба ні хвытаў. Зорік зь неба ён ні хвытаіць, ну чылавак хызайлівы, можна жыць.

З-пад зямлі. *Любым шляхам.* Ён такей пранырлівы, с-пыдзь зямлі што хочыш дыстаіць. Ты ж ні с-пыдзь зямлі бяреш такея кохтычкі.

З-пад палкі. *Па прымусу.* С-пыт палкі толька што і зьдзелыць. Ніхай вядро вады прінясець, і то толька с-пыт палкі.

З-пад рук. *У час патрэбы.* Каб у мяне так с-пад рук схвацілі, я б тожа богу ні маліўся б.

З-пад [самага] носа. *З вельмі блізкай адлегласці.* С-пад носа схвацілі,— хто й як, мы ні замецілі. С-пыц самага носа уцёк аць цябе паццёлык, і ты стыяў, куды ж ты глядзеў.

З паследняга (паследніх сіл). *Прыкладаючы ўсе намаганні.* С пасьледніга стырліся, каб дагресьць усё, ні кідаць ны заўтра. С пасьледніх сіл выбіваіся, каб выўчыць абоіх. Цягніцца с пасьледніх сіл, каб ад другіх ні астацца.

З паталка, неадабр. *Без падстаў, не маючы ніякіх даных.* Наверна, ты с пытылка ета ўзяў. С пытылка гаворіць, большы ніаткуля ён ні пачуў.

З патрахамі. *Поўнасю.* Ён, каб прімеў, с пытрыхамі б цябе прыглыціў. Зыбралі ўсё с пытрыхамі.

З паўслова. *Адразу, без доўгіх тлумачэнняў або размоў.* Пецька ўжо наўчыўся с паўслова пынімаць. С паўслова схваціў, к чаму гаворіцца.

З паходам (хвосцікам). *Крышку звыш меры.* Зьвесілі, дык трі хўнты с паходым. Кáжыцца, нібыльшáя клўмка, а пыцягну́ла два пўды с хвосці́кым.

З пенаю [кала рота]. *Горача, злосна, заўзята (даказваць, спрацацца).* Сь пеныю дыка́звывыў, што тут ніхто ні вінува́т. Як пацскочыць Мутрунёнык сь пеныю кыла рота: нашто вы яго трогы́ця.

З перапою. *У выніку ап'янення.* Сь пірапою дык двору ні пупа́ў, у Мільлянёнкыву пўню зываліўся і спаў тама ўсю ноч.

З первага слова, адз., мн. Адразу, без доўгіх размоў. Я сь первыга яго слова пыняў, што тут нешта ні так. Сь первых слоў ста́ла я́сна, што яго пыцстрыпалі́лі, і дужа пыцстрыпалі́лі.

З первага ўзгляда. *Па першаму ўражанню.* Мы сь первыга ўзгляда апры́дзялі́лі, што ён зы чыла́век. Ідзі, ты яго сь первыга ўзгляда пызна́іш.

З первых рук. *Непасрэдна.* А ты лу́ччы вазьмі ды зайдзі г Дзянісы́вым, там ты сь первых рук усё ўзна́іш. Ай, піраку́пка хужы німа, калі што браць, то сь первых рук.

З перцам (перчыкам), *іран.* 1. *Дзёрзкі.* Сь перцым дзеўкі, кыла іх дужа ні паходзіш, ні пылыта́ісься. Ганна была сь перчы́кым, угадзіць ёй было ого як т́рудна. 2. *Дзёрзка.* Яму пыкыза́лыся, што сь перцым скыза́ла, як узьняў шу́ры-бу́ры. Як ска́жыць што сь перчы́кым, дык і крыць нечым.

З петухамі. *Вельмі рана.* Сь пітуха́мі як уста́нім, дык і ныпрудзе́мся і печ вы́тыпі́м ды дня. Сяньня пыдні́ліся сь пітуха́мі. С куря́мі лажысь, сь пітуха́мі ўсты́вай.

З прахладцаю. *Без натхнення.* Тут ты нешта бярэсься зы работу с прыхла́ццыю. С прыхла́ццыю устреці́лі зя́ця, нечым ні дыгадзіў.

З пустымі карманамі, радзей з пустым карманам (карманом). *Бедны, без грошай.* І ўсі́гда будзіць с пустымі кырма́нымі, раз прыпівáіць усё чы́сьцінька. С пустым кырма́ным дренна жыць. Сядзеў ме́сіц с пустым кырманом: усю палучку рыскаціў з дру́зьямі, во й гыварі.

З пустымі рукамі. *Нічога не купіўшы, не ўзяўшы; нічога не дабіўшыся.* Ну як жа с пустымі рука́мі у атведкі

іціць, ня пойдзіш с пустымі рукамі. Дзень прутрубіў і
прішоў с пустымі рукамі: ні дыждаліся стыршыны.

З пушкі не прабіць. *Пра немагчымасць пераканаць.*
Лявона ня то што чым дойміш, яго с пушкі ні праб'еш.
С пушкі ні прабіў ба — такей зыкарыўзлы. **З пушкі пра-**
біць. Ты яго с пушкі папробый прабіць. Можа толька
с пушкі і праб'еш, і то ці ўдасца.

З пялёнак. *З ранняга дзяцінства.* Калі хочыш, каб
дзіцёнык дзіцёнкым быў, прівучай яго к рабоці сь пялё-
нык. Ты, знаць, сь пялёнык бріхаць наўчыўся.

З п'яных вачэй. *У стане ап'янення.* Упёрся ў балота
с п'яных вачэй, каб людзі ні нырваліся ды ня выцігнулі—
заліўся б.

З ранніх, іран. *Незвычайна развіты; празмерна спрыт-*
ны, цікавы. Я віджу, ты з раньніх дужа, усюдых суйш
свой нос, куды ня просюць. З раньніх жа ты, як мятка
твыя.

З рання да змяркання. *Усё жыццё.* Што тут скажыш
пра Доську: гурювала іна з раньня ды зьмірканьня.
Ні ўдылася жызьня з раньня ды зьмірканьня.

З рота тарчэць. *Пра вельмі нясмачнае.* Во сьпіклá
хлеб дык сьпіклá, ён жа з рота тарчэць, кускá ні пра-
глоціш.

З рук. *Прыватным чынам, у прыватніка, выпадковага*
гандляра. З рук — пупалыся кўртка — купіў, кáжыцца, ні
пыхáя. Нашто табе з рук браць, такога дыбра і ў мыга-
зіні вáлым нывáліна.

З рукамі атарваць. *Купіць з вялікай ахвотаю.* Ты пры-
дыбаць ня ўмеіш, у мяне з рукамі атарвўць. Толька
узьнісла ны бызár, чуць з рукамі ні атырвáлі, рысхвы-
тáлі ды чысначыны у міну́ту.

З рукамі і нагамі. *З вялікай ахвотай, усё цалкам.*
С такімі пулушўбкымі толька пыкажыся ны бызár, з ру-
камі і ныгамі схвáцуюць.

З рук не спускаць. *Падоўгу трымаць на руках.* Што
ў цябе зы прывычка, што ты ні спуска́іш ма́лыга з рук.
З рук спускаць. Худзь ба іна спуска́ла калі хлыпá
з рук, дык не, бянтэжыцца зь ім і бянтэжыцца, а ён як
цяльпұх.

З рук (плячэй, плеч) **далоў**. *Пра вызваленне ад абавязкаў, клопатаў*. Скарей ба нам з рук далоў ету вылакіту, худзь ба вальней уздыхнулі. Адна забота с плячэй далоў, мукá ёсьць, а заўтра нада у хворыст зьездзіць. Выбрылыся, схадзіла, цяперя забота с плеч далоў.

З рук у рукі. *Непасрэдна*. Нада було пірідаць з рук у рúкі, яно б і ні прыпáла. Такея вешчы з рук у рукі аддаюць. Аддай з рук у рукі, дык будзіш спакоін.

Зрушыцца (стронуцца) **з мёртвай точкі**. *Прыйсці ў рух*. Што там чúтна, ці зрушыцца тваё дзела зь мёртвой точкі? Калі стронулыся зь мёртвой точкі, то можа як пойдзіць скарей.

Зрушыць (стронуць) **з мёртвай точкі**. *Прывесці ў рух*. Калі Піліп возьміцца, ён зрушыць зь мёртвой точкі, а бізь яго ні папхнеш. У райспалкомі мне пымаглі стронуць зь мёртвой точкі, а сільсавет толька вылакіціў.

Зрываць (сарываць) **маску**. *Выкрываць*. Якую ты зь яго будзіш маску зрываць, што ён — айдзе прывініўся, ці мы ні знаім, хто ён такей, — ны вычáх вырыс. Ты ўмеіш сарываць маскі, во каб сь цябе сярваць. **Зак. Сарваць маску**. Дужа ні храбріся, найдуцца людзі, сь цябе сарвуць маску. *Множн.* **Пазрываць** (пасарываць) **маскі**. Што, хырашы стáлі, як маскі пызрыва́лі зь іх. Даўно нада було пасарываць маскі, ато й так доўга бушувáлі.

Зрэзу няма, цяп., пр., буд. *Пра вельмі добры ўраджай*. Лі Глубокія кына́вы жыта зрэзу німа́. Ці помніш, як ат Ільлёвыя мяжы́ гною ўбу́хылі, пышані́ца вы́рысла — зрэзу ні было. Кылі пагода ні пы́ткыча́іць, тут жы́ту зрэзу ня будзіць.

З сабакамі не найціць (не знайціць), *неадабр.* *Пра вельмі добра схаванае*. Як схува́іць што, с сыба́кымі ні найдзіш. Яны схува́ліся, што с сыба́кымі ні знайшоў ба.

З секунды на секунду. *Вось-вось*. Сь сіку́нды ны сіку́нду должын падбежч, я даўно пысла́ла. Жджом сь сіку́нды ны сіку́нду, ды ўсе́ німа.

З серадзіны на палавіну (з серадзінкі на палавінку). *Ні добра, ні дрэнна, збольшага, пасрэдна*. Вот, сь сірядзіны ны пылаві́ну троху зьяпі́лі, пúnчына ж нейкыя пулучы́лыся. Яны ўсі́гда так дзелыюць, сь сірядзінкі ны пылаві́нку.

3 сердца вырываць (выкідаць). *Примушаць сябе забыць*. Так ужо ты будзіш і сь сердца яго вырываць. Раз так дзелыць, то й сь сердца выкідай, дужа яго жалець, чорта, на́да. **Зак. 3 сердца вырваць** (выкінуць). А ты думайш мне Сяргея лёгка было сь сердца вірвыць? С хаты выгыню і сь сердца выкіну, раз так атносіцца. *Узмацн.* **3 сердца павырываць** (павыкідаць). Саветывыць лёгка, а толька як ты павырыва́іш сь сердца, столька ўремя пражы́ўшы ўмесці. Клыпаціла, гурюва́ла, біспакоілыся — хва́ціць, — сь сердца павырыва́ла і большы дайжа ня ўспомню.

3 серцам. *У злосці.* Мала што ў жы́зыні бува́іць, калі можа і сь серцы́м ска́жыш. Буркнуў сь серцы́м і пашо́ў скарей.

3 толкам. 1. *Разумны.* Максім с толкым чылаве́к, абычаго ні тріпанець. 2. *Разумна.* Во ета, я віджу, с толкым зьдзелына. Ты ж с толкым рыскажы́, чылаве́к жа ні зна́іць тут нічога, первы́й раз.

3 тры корабы, неадабр. *Вельмі многа (нагаварыць).* Ныплялі ўсякія лухты́ с трі корыбы. Во прі́дзіць Аўсей, ён ныгаво́ріць с трі корыбы.

3 трэ́ціх рук. *Праз і́ншых.* Мы пачу́лі ужо с трэ́ціх рук. Што там узна́іш с трэ́ціх рук, айдзе пра́ўда, айдзе ніпра́ўда.

Зуб за зуб. *Пра непрыязныя ўзаемаадносіны.* У Высі́ля с Хомкы́ю ужо даўно зуб за зу́б ідзе́ць. Неі́к пыча́лося зуб за́ зуб, і ця́перя адзі́н друго́му на сьлед ні нусту́паюць. Ці ета ся́ньня толька так зуб за́ зуб, у і́х пашло с прошлы́га года.

Зуб на зуб не пападаець, цяп., пр. *Пра змерзлага да дрыготкі.* Укаці́лыся у хату, дык у мяне пра́ма зуб на зу́б ні пыпыда́іць. Куды яму яшчэ на холы́д, ён трэ́сься толька што, зуб на́ зуб ні пыпыда́ў. **Зак. Зуб на зуб не пападзець.** Пі́рікале́іць у пла́шчыку, у яго зуб на́ зуб ні пупадзець.

Зубы лупіць (скаліць), *груб.* *Смяяцца здзекліва.* Нічо́га тут сьме́шны́га німа́, вам каб толька зу́бы лупі́ць. Сты́ялі там збоку, ска́лілі нешта зу́бы. *Непайн.* **Зубы палупіць** (паскаліць). А ніхай, палу́плюць зубы ды пы́цягну́цца, а ўспыка́івыючы сьме́ху толька надзелы́ш. Есьлі яны пы́скалі́лі зубы, дык што мне ат таго зьдзелы́лыся. *Пра-*

цягл.-фінальн. **Зубы налупіць** (наскаліць, далупіць, да-
скаліць). Нулупілі зубы — ляцелі сь сянец тыршма
носым. Адзін ужо ныскаліў зубы — рявець, цяперя твоя
вочырідзь. А во так зубы дулупіў, што стыяў паўвечыра
ў вуглу. Дыскаліш ты ў мяне зубы, узноў палучыш, што
на той нядзелі было.

Зубы паламаць (абламаць, паламіць, абламіць, зла-
маць, зламіць). *Пацярпець няўдачу.* Са мною табе ні
зь Дзімідзёнкім, зубы пулумась можыш. Не, на мне ты
зубы аблумаіш сора. Глядзі, глядзі, храблец, зубы пы-
ламіць тут можна. Зь Лявоным ты мігым зубы абломіш,
эта ні сь Цімошыху хвытацца. Ні знаю, як тут пущту-
піцца, злумаць зубы тут злумаіш. Гываріла, ён будзіць
дзельць, што захочыць, а тут зламіў зубы. *Узмацн.* **Зубы**
паабламаць (паабламываць, паабламіць, паабламлі-
ваць). Цяперя храбры, што тэй дзяржыць іх, а паедзіць—
сора зубы пыаблумаюць. Чаго хацелі, таго і дыждаліся,
пыабламывылі зубы і ня пікнуць большы. Пабломюць
зубы і твае вогірі, дугуляюцца с агнём. Сам увідзіш, як
пыбламлівыюць зубы, нядоўга астаўся жадаць.

Зубы прадаваць, неадабр. 1. *Попусту, бязмэтна знахо-
дзіцца.* Мыланка там, відзіла, зубы прыдывала, тарчэла
кылы шумінічань. 2. *Смяцца беспрычынна.* Стыяў ба,
зубы прыдываў і большы нічога.

Зубы ціснуць, цяп., пр. *Пра задзірлівыя наводзіны.*
Есьлі зубы ціснуць, мы іх табе сора праредзім. Сашку
даўно зубы ціснулі, усё нійдзе ні было угамоньня. Зубы
ў яго, відна, ціснулі, што лі іх пыхадзілі с кулукамі.

Зубы (язык) часаць, неадабр. *Балбатаць.* Сідзяць пыд
Аўдотычкіну хатыю, зубы чэшуць. Ап каго яны тамыць-
ка ізыкі чысали? *Непайн.* **Зубы (язык) пачасаць.** Пычы-
сали зубы і пыцягнуліся тэй у тэй бок, а тэй у другой.
Язык пычысала і йдзі печ тапіць, ато й к абедзьдзю ні
заслоніш. *Законч.* **Зубы (язык) адчасаць.** Пакуль зубы ні
аччэшуць, ны вярёўкых іх ні рысцягніш. Да поўнычы,
знаць, сядзелі, во ізыкі ачысали. *Працягл.-фінальн.* **Зубы**
(язык) начасаць (дачасаць). Нычысали зубы, што большы
некуды. Ці нычысаў язык сы сваімі ніныгладнымі, узноў
ны каго-то напелі? Ніхай, ніхай, дачэшуць зубы, ні палу-
чыцца ні тут нічога, ні там ні радзімца ня выбігыюць.
Ты дачэшыш язык ікраз так, як Хвядора сы сваёю кумою.

З ходу. *Адразу, без асаблівых цяжкасцей.* С ходу рэшыць любую зыдачу, — такей пынятлівы. Нашы ў сорык трецьцім с ходу пірайшлі Сож і пашлі дальшы.

З храбрага дзесятка, звыч. іран. *З самых рашучых.* Ты, канешня, с храбрыга дзісятка: зайца увідзіш і кыта-неш уцікаць.

З цяжолым серцам. *З прадчуваннем нядобрага.* Сь цяжолым серцым еду я сяньня ў лес. Як сам пріччуствывыў бяду: гываріў, сь цяжолым серцам выпрыўляюся.

З чужога пляча. *Не ўласнае (пра адзенне).* Дзед вун рыскáвыыў, што ён дайжа пыд вянец ныздівáў пінжáк ш чужога плічá. Ш чужога пліча мне ня дужа што падой-дзіць.

З чужых слоў. *З размовы іншых.* Ну й што, што я гываріў ш чужых слоў, а есьлі ета праўда. Ні прівучáйся гываріць ш чужых слоў, сваёю гылавою думы.

З чыстай совесцю (душою). *Без граха на душы.* Мне абмáнывыць незычым, паетыму я і гываріў ш чысты со-вісьцю. Я ж к табе ш чыстыю душою, нашто мне ўгаць. Каб рыскызаў усё, як было, і паехыў ба ш чыстыю душою.

З чыстым серцам. *Шчыра, адкрыта, даверліва.* Я зра-зу пыніла, што тут ён ш чыстым серцым гаворіць. Адда́м, думыю, усё ду мутузі́нкі, ніхай ш чыстым серцым буду.

З якой (якея) **нагі скакаць** (танцаваць), *звыч. іран.* *Пра неабходнасць панярэдняга разліку ў дзеяннях, паводзінах.* Тут ужо я ні знаю, зь якой нагі ськыкаць піряд ім. Ніяк апрідзяліць ня можыць, зь якея нагі ськыкаць піріц сваёю ніныглядныю кралію, нулюбувацца ня можыць. Ну, зь якой жа нагі ты тунцува́ла пірідзь зіця́мі? *Непайн.* **З якой** (якея) **нагі паскакаць** (патанцаваць). Хто ж тама угледзіць, зь якея ты нагі пыскáчыш піріц стыршыні́хыю. Мы дык зразу відзілі, зь якой нагі ён пытанцу́іць. Як прі-ехыла, ны задніх лапкых хадзілі, ні зналі прýма, зь якая нагі путунцуваць піряд ёю.

Зялёная вуліца. *Свабодны шлях.* Куды ня пойдуць, усюдых ім зялёныя ву́ліца, іх дужа увыжаюць. Во ідуць вогірі, дыва́й ім зялёныю ву́ліцу.

Зямля гаворыць, цяп., пр., буд. *Пра шырокае распаўсюджанне чутак.* Каго ён у Кудрі́чых прайціць хочыць,

кылі тут пры яго сьма зімля гаворіць. Як сыйшліся, як сьпеліся, пра іх тады зімля гываріла. Ды Аўдотычкіных вушэй ніхай толька што дайдзіць, зімля будзіць гываріць. *Пачын.* **Зямля загаварыла, пр., буд.** Ну, яны ж і дзелылі, чаго ні вытвырjali, тады прьма зімля зыгьваріла. Есьлі Пятрок пріедзіць, узноў скруціцца с Анькью, апяць зімля зыгаворіць.

Зямля пад нагамі гарыць, цяп., пр., буд. *Пра невыноснае становішча.* Што ж ты дзелыш і як ты думыш, у цябе ж зімля пьд ныгамі гаріць. Нада, каб у іх ува ўсіх зімля пьд ныгамі гарела, каб ны кáжным шагú пáльцымі тыкылі са ўсіх бакоў. Ні пірістáніця так дзелыць, зімля ў вас пьд ныгамі будзіць гарець.

Зямля пад нагамі шатаецца, цяп., пр., буд. *Пра хісткае, ненадзейнае становішча.* Відзілі яго, ці даўно фонбароным хадзіў, а цяперь зімля пьд ныгамі шытáцца. У іх даўно зімля пьд ныгамі шыталыся, ета храбрліся толька. Зімля будзіць пьд ныгамі шытáцца, а яны ні пыкаюцца, як тварілі, так і тваріць будуць. *Пачын.* **Зямля пад нагамі зашаталася, пр., буд.** Як зышытáлыся зімля пьд ныгамі, тады хваціўся за розум, бягіць: «Што дзелыць?» Есьлі ўжо зышытáцца зімля пьд ныгамі, заві нас, мы прідзім на помышч. *Аднакр.* **Зямля пад нагамі пашатнулася, пр., буд.** Раншы Зьмітраковых було ні пыткалúпіш, сьдзелі крепка, ета посьлі ў іх зімля пьд ныгамі пышатnúлыся. Ні стаў ждаць, пакуля зімля пьд ныгамі пышатнецца, пачуў — дымым пáхніць, і ў пуць.

СЛОЎНІК

(словы з ілюстрацыйных прыкладаў)

Аббіцік *м.* Гладыш з абабітымі краямі. *Чуць лініць аббіцік, бярі яго астарожна дзвюмя рукамі зьнізу.*

Абгадаць (абгыдаць) -а-ю, -а-іш; *зак.* Набыць пры сціпрых матэрыяльных магчымасцях.

Абглодычак (абглодычык) *м.* Абгрызеная драўляная лыжка.

Адпраць (атпраць) -р-у, -р-эш; *зак.* 1. Закончыць перыць; адмыць перучы. *Яны ж мне пымыглі, ну й я на той нядзелі атпярэў Ганьні. Настолька заношына, што ня толька аццерць, а й атпраць ні атпяреш.* 2. *перан.* Пабіць.

Адчысціць (аччысьціць) -шч-у, -ц-іш; *зак.* 1. Адчысціць. *Дзёгыць ныўрад ці аччысьціш чым.* 2. *перан.* Моцна пабіць, налаяць. *Варычка цябе яшчэ аччысьціць, толька пупадзесься ёй на вочы.*

Акурыцца (акүріцца) -р-юся, -р-ісься; *зак.* Асталявацца на сталае жыхарства пасля доўгіх блуканняў.

Атаміць -м-іць; *зак.* Змарыць. *Нешта мяне так атаміла, ні магу дух піравесьць.*

Барстваваць (бярствываць) -вы-ю, -вы-іш; *незак.* Жыць па-панску. *Я ж піклуюся, і ў гразь, і ў холыд цягнуся, а ты бярствыіш за мною.*

Батракаваць (бытрыкываць) -ку-ю, -ку-іш; *незак. іран.* Прыслугоўваць, працаваць на іншых.

Баярыць (быяріць) -р-ю, -р-іш; *незак. гумар.* Працаваць; дзейнічаць. *Паехыла, дык быяріў месіць адзін, а айдзе ж ён дзеніцца.*

Біндзюгай (біньдзюгай) *м.* асудж. Гультай; лодыр; вісус.

Бяды прысл. У крык, у лямант. *Пёкла бяды, чаго ты ні пріходзіш. Дужа бяды стырышына ны рыбаловыў на тых: зыстаўлю работыць.*

Вараціцель (выраціціль) *м. іран.* Кіраўнік, галава.

Вертаглаз (віртыглаз) *м. і ж.* Балаўнік, распуснік, сарвігалава. *Такая віртыглазы, ня слухуюць яе ні каплі.*

Віліна ж. Кривуліна, скрыўленне.

Вопаўзкам (вопыўзкым) *прысл.* Паўзком. *Пы быразёнкі вопыўзкым, вопыўзкым і ў кусты.*

Выказаць (вікызыць) -ж-у, -ж-ыш; *зак. 1.* Выказаць, сказаць. *Ішчэ ня ўсё я табе вікызыў, калі-небудзь ды баўлю.* 2. Выдаць. *Суседка цябе й вікызыла, большы ніхто.*

Выкалатырыць (вікылытыріць) -р-ю, -р-іш; *зак. неадабр.* Аббегаць, выбегаць.

Вывас (вірвыс) *м. неадабр.* Балаўнік, распуснік. *Па кім етый вірвыс зыдаўся?*

Гукаць (гўкыць) -ы-іць; *незак.* Трывожна, неспакойна рохкаць.

Гэрчык м. Той, хто можа падкусіць, зрабіць непрыемнасць. *Ух, быў гэрчык, толька й глядзеў, каго сь кім зввесць.*

Даступный прым. 1. Даступны. 2. Прабіўны, настырны. *Разьвітыя былі, даступныя, усяго мыглы дабіцца.*

Дахвальства (дыхвасьства) *н. неадабр.* Выхваленне. *Зыдач, як у цябе, ды дыхвасьства цярьпець ні магу.*

Дзікавацца (дзікувацца) -ку-юся, -ку-ісься; *незак.* Дзівавацца, глядзець са здзіўленнем. *Дзельіця, што людзі толькі дзікуюцца.*

Дыгалы (дыгылы) *мн. груб.* Ногі. *Вістываюць дыгылы, што глядзець брыдка.*

Журжа ж. неадабр. Мажная гультаяватая жанчына, якая попусту траціць энергію. *Вун дзэве журжы, к рабоці ні прітуркыць.*

Жырыстый (жырістый) *прым.* Сыты; тлусты, доўга кормлены. *Хырашо укармілі, жырістый кыбан.*

Жыціна 1. ж. Адно сцябло жыта. *Жыціна к жыціні—во й сноп.* 2. *н. пагардл.* Жыта (зерне і расліны).

Завальняць (зывыльняць) -я-ю, -я-іш; *незак.* Забараняць. *Хто ж яму зывыльняў купляць тулупчык?*

Задачи (зыдачы) *мн. неадабр.* Задаванне. *Каму толькі іх зыдачы ня збрэ́дзілі.*

Закласць (зыкласць) -лад-у, -ладз-еш; *зак.* 1. Закласці. 2. Пачаць, пачацца. *Як зыклала з раньня мальбоны, к вечыру ці сьціхніць.*

Закубрыць (заку́бріць) -р-ю, -р-іш; *зак. жарт.* Узяць з сабою; уцягнуць у якую-н. справу. *Заку́брілі нашых у рістыра́н, пывялі.*

Закупацца (зукупа́цца) -а-юся, -а-ісься; *зак.* Змокнуць, ходзячы па роснай траве, кустах. *Зукупа́ліся у ріха́х посьлі дажджэ́.*

Заматаць (зымытаць) -а-ю, -а-іш; *зак.* 1. Заматаць. 2. Завярцець. *Пу́гыю як джыгнў, ён як зымыта́іць хвастом і ні зь места.* 3. перан. Скруціць.

Запаіць (зыпаіць) -а-ю, -о-іш; *зак.* Закупіць, поячы гарэлкай. *Ня то етыга атра́ху, любога чорта запою́ць.*

Запеляскацца (зыпіліска́цца) -шч-у́ся, -шч-ысься; *зак.* Змокнуць, намокнуць. *Зыпіліска́ліся ны са́жылкі с палотнымі.*

Запоены́ (запоіны́) *дзеепрым.* Закуплены гарэлкай. *Я зра́зу пыня́ў, што ён запоі́н.*

Заступа 1. *ж.* Абарона. 2. *м. і ж. жарт.* Абаронца. *Сьціхні, сьціхні, засту́па твая ідзе́ць. Ув́ідзіў сваю засту́пу, рад.*

Захватацца (зыхвыта́цца) -а-юся, -а-ісься; *зак.* Заматацца, стаміцца, беручыся за некалькі спраў адразу. *Зы ра́ньня зыхвыта́ісься сь печчу, пряма амя́гніш.*

Захвацісты́ (зыхва́цісты́) *прым.* З шырокім захватам (пра серп).

Зацьмень (зацьмі́нь) *ж.* Часовае пацямненне; часовая страта свядомасці. *Ста́ла за́цьмінь пі́рід гра́зою, ху́ць сьвет палі́. Урі́мінамі за́цьмінь нахо́дзіць, ці́ряіць сьзнáні́я.*

Зацэліць -і-ю, -і-іш; *зак.* Застацца цэлым, некранутым. *С такі́мі атлётымі дзейкі́, ду́мыіш, зацэлі́юць?*

Збутура́жыцца -ж-ыцца; *зак.* Збіцца ў кучу; набіцца ў памяшканне.

Зглума́чыцца -ч-уся, -ч-ысься; *зак.* Змарнавацца, прапасці. *Ні так многа чаго й было, алі й тоя зглума́чылыся.*

Каенчыць -ч-у, -ч-ыш; *незак.* Мучыцца, стагнаць. *Другей месіц каенчыць з рукою, і ня йдзець на ўлучэньня.*

Какаты (кыка́ты) *мн.* Кіпцюры; вялікія ногці.

Карчэць -э-ю, -э-іш; *незак.* 1. Мерзнуць. 2. Гібець у працы, надрывацца. *Яны ў грыша́х купа́ліся біззаботна, а ты карчэў, каб капейку заробиць.*

Кастры́ый (кастры́ый) *прым.* 1. Кастрывы. *Кастры́выя пінька́, ні к чорту годныя.* 2. Няўжыўчывы, сварлівы.

Кахлянка (кыхля́нка) *ж.* Кафляная печка.

Красе́нь *м. іран.* Здаравяк. *Кыча́іцца красе́нь ны крыва́ці, ны работу не, ні пытхва́цін.*

Красня́к (крысьня́к) *м. іран.* Здаравяк. *Крысьня́к разьдзелы́ўся — у воз зыпріга́й, трі́цыць пудо́й пыцягні́ць.*

Лянцё́ха (ляньцё́ха) *ж. неадабр.* Няўмелая, нязграбая, гультаяватая жанчына.

Лярва́ асудж. 1. *м. і ж.* Гультай, абібок. *З рук вон лярва ста́ў, сам ны сябе ляні́цца зьдзельы́ць.* 2. *ж.* Распусная жанчына.

Масць (масьць) *ж.* 1. Колер шэрсці каня. 2. Разрад карт. *Адна чорныя масць пыдыйшла.* 3. Лекавая мазь.

Машарава́цца (мышырыва́цца) -ру-юся, -ру-ісься; *незак.* Праяўляць энергію ў дзеянні, разыходзіцца, шумець.

Машарава́ць (мышырыва́ць) -ру-ю, -ру-іш; *незак.* *Гл. Машарава́цца.* *Чаго ён узно́ў мышару́іць, хто яму ні ўла́дзіў?*

Набоўкну́ць -н-іць; *зак.* Набрацца вадой.

Набро́хацца (набрёхыцца) -ы-юся, -ы-ісься; *зак., груб.* Напіцца (звыч. вады).

Нажада́цца (ныжа́дыцца) -ы-юся, -ы-ісься; *зак. асудж.* Здаволіцца, беручы, хапаючы, цягнучы. *Ві́дзіш, ныжа́дыліся, большы нічога ні на́да.*

Накашальяць (ныкышыляць) -я-ю, -я-іш; *зак. неадабр.* Нарабіць беспарадку. *Накідыць, ныкышыляць, заверніцца і пойдзіць, а каб упыр'яччыць — не, другой бярыся.*

Напаяць (ныпыяць) -я-ю, -я-іш; *зак. 1. спец.* Напаяць. *Хырашо тапор ныпыялі. 2. Моцна высеч.*

Нарт *м. і ж. неадабр.* Назола, упарты. *Нада ж такім на́ртым быць, як пріста́ніць, як нывя́жыцца — ні таб'есься.*

Насцігаць (нысьцігаць) -а-ю, -а-іш; *незак. 1.* Даганяць. *Ста́лі нысьціга́ць, дык ён у кусты. 2. Прымушаць, дабівацца. Доўга нысьціга́лі, каб я ім а́ўцў завёз.*

Насытацца (нысыта́цца) -а-юся, -а-ісься; *зак. груб.* Здаволіць прагнасць. *Не, я́й-богычку, етыга ня бў́дзіць, каб яны ды нысыта́ліся ка́лі.*

Наўдобу *прысл.* Нібы, быццам бы. *Наўдобу Мыкар, ды, ка́жыцца, ня ё́н.*

Наярыжыць (ныяры́жыць) -ж-у, -ж-ыш; *зак. Падбухторыць. Мы зна́ім, хто ця́бе ныярыжы́ў так.*

Незбалазь (незбылызь) *ж.* Ахвота. *Іка́я вам незбылызь гразь і́ціць мясі́ць.*

Ніціць -ч-у, -ц-іш; *незак.* Скручваць ніткі ў некалькі сталак. *Усё посьлі́бедзьдзя сядзелі ў́дзьвюх, ні́цілі.*

Няўрома (няўрё́ма) *м. і ж. неадабр.* Вельмі неакуратны. *Чаго ж ты еткі́ў няўрё́ма, айдзе ня ступі́ш, прыбірай зы табо́у.*

Пабядзіцца (пыбядзі́цца) -дз-іцца; *зак. Прыйсціся, давесціся.*

Павыхлянуць (павы́хлінуць) -н-іць; *зак. лаянк. Павыйсці.*

Падлежч -г-у, -ж-ыш; *зак. 1.* Легчы побач праз пэўны час. *Я і ня чу́ла, ка́лі ты пы́длігá ка мне. 2. жарт. Узя́цца, прыня́цца.*

Паднуцкываць (падну́цкывыць) -вы-ю, -вы-іш; *незак. неадабр.* Падбухторваць. *Ён усё мяне падну́цкывы́ў вы́ступáць.*

Падшчасіць (пычшчасьціць) -ц-іць; *зак. Добра ўда́цца.*

Пазнячок (пызьнячок) *м.* Позна народжаны (пра жывёлу). *На зіму пызьнячкоў ні дай бог, ні хачу.*

Пайка *ж.* Участак. *Чуць справіліся, ужо ў пріцімкых дыкашывылі пайкі.*

Папервасці (папервысьці) *прysl.* Спачатку; раней. *Папервысьці яны дужа юціліся к нам.*

Паразітны (пыразітны) *прым.* Дрэжны, нягодні.

Паскутаць (паскутыць) *-ы-ю, -ы-іш; зак.* Сагнаць у цесны гурт.

Пасцю (пасьцю) *прysl. асудж.* Адкрыта, адчынена; недароблена. *Дзвері пасьцю, вокны пасьцю і ў хачі ні жывзя душы.*

Патурала (путура́ла) *м. і ж. неадабр.* Папіхач. *Так і нюхыіць, каб найціць сабе путура́лу.*

Паязджаць (пыіжджаць) *-а-ю, -а-іш; незак.* Папіхаць. *На мне пыіжджаць ня цэльціся, я ськінуць магу.*

Перастракаць (пірюстрыкаць) *-а-ю, -а-іш; незак.* 1. Сустракаць са зламыснымі намерамі. 2. *іран.* Дагджаць. *Пірюстрыкаіць сваіх сватоў, ні знаіць, чаго ім паднесць.*

Перахалопіць (піріхалопіць) *-пл-ю, -п-іш; зак.* Перабраць меру. *Тут вы сы сваімі ізыкамі піріхалопілі, пуддурілі вас і ўсё выпыталі.*

Перахлябісты (піріхлябісты) *прым.* Высокі тонкі.

Подрасні (подрысьні) *мн.* Падросткі. *Відзіш, ужо ладныя подрысьні выкычыліся, гадоў ны чатырныццыць.*

Попад (попыд) *м.* 1. Пакаранне. 2. Гібель. *Якей ета попыд ны ціплят нываліўся?*

Празор *м.* Свабоднае месца нахштальт шчыліны; прасвет. *Лі плітня ў цябе кылы бярэзык ладный празор.*

Празорына (празоріна) *ж.* Свабоднае месца нахштальт шчыліны. *Айдзе іка́я празоріна была, усё дрыва́мі зыклаў.*

Прайціць прайду, пройдзіш; *зак.* 1. Прайсці. 2. Падмануць, перахітрыць.

Пракавуліна (прыкаву́ліна) *ж.* Маленькі завулак, пад'езд да двара. *Кінуў калёсы у прыкаву́ліні.*

Пралузнуца (прулузнѹца) -н-ецца; *зак.* Вырасці, паказацца (пра плады). *Ужо й гурочкі прулузнѹліся, і сыла́т ішчэ ёсьць.*

Прасол *м.* Расол. *На-ка паку́шый, якей прасол сма́шный.*

Пратрубіць (прутрубіць) -бл-ю, -б-іш; *зак.* 1. Пратрубіць. 2. *перан. неадабр.* Растраціць, змарнатравіць.

Прыбудушчый (прібу́душчый) *прым.* Будучы, надыходзячы. *Ны прібу́душчыя лета ні я буду, што ў Мінск звьезджу.*

Прынародня (прінародня) *прysl.* У прысутнасці іншых, адкрыта, ня тоячыся.

Прыпутаць (пріпу́тыць) -ы-ю, -ы-іш; *зак.* 1. Спутаць спехам. *Пріпу́тыў пывадом, ён слабі́нькій і пырва́ўся.* 2. Злавіць, заспець.

Прыстаўкі (прістыўкі) *мн. неадабр.* Вычваранне, прыстаўленне. *Я тваіх прістывык доўга цярьпець ня буду.*

Прышлі (прішлі) *прysl.* лепш, зручней. *Вам ба прішлі новаю хату ныпыта́ць.*

Пупёлашкі (пупёлышкі) *мн.* Маленькія, недаразвітыя плады; завязь. *Ну гуркі сёліта ня год, пупёлышкі кой-айдзе ліжа́ць па нохцю.*

Путній *прым.* Здольны, дзелавы. *Каб жа пўтні́й чыла-век быў, ато ж ніпуцьцё пасьледнія.*

Путніна *м. і ж. неадабр.* Балаўнік. *Ох, путні́на, німа ны цябе пряломы.*

Путніца *м. і ж. неадабр.* Балаўнік.

Пуцьцё (пуцьцё) *неадабр.* 1. *н.* Толк, лад. 2. *м. і ж.* Балаўнік. *І мыя́ такая пуцьцё, як твой.*

Пялетаваць (пялетывыць) -ывы-ю і -ы-ю, -ывы-іш і -ы-іш; *незак.* Есці з апетытам, прагна. *Нырабoты́цца, дык пялеты́ць толька пыдыва́й.*

Равануць (ривану́ць) -н-у, -н-еш; *зак.* 1. Раўнуць. *Уродзі у тым баку ривану́ла, схадзі-ка пыглядзі лі копык.* 2. *перан.* Заплакаць.

Раздрахцець (рыздряхцець) -е-ю, -е-іш і -ц-іш; *зак. неадабр.* Растаўсцець, растлусцець.

Раллѐ (ральлѐ) *неадабр.* 1. н. Беспарадак. *Айдзе ты ў етым ральлі як рызьбяресься ці найдзіш што.* 2. м. і ж. Няўмека, неакуратны.

Раскакацісты (рыскыкацісты) *прым.* Сукаваты, развесісты.

Раскаціць (рыскаціць) -ч-у, -ц-іш; *зак.* 1. Раскаціць. *Дурачыліся і рыскацілі бярьвеньня.* 2. *перан.* Моцна парэзаць. *Рыскаціў ладонь ды касьці, кылі зыжывець цяперя.* 3. *неадабр.* Растраціць.

Распекаваць (рысьпікуваць) -у-ю, -у-іш; *зак.* Адкрыць (бутэльку, банку). *Я ні знаю, як рысьпікуваць ету банку.*

Распцятый (рысьпцятый) *прым.* *неадабр.* Раскрыты, расчынены; недароблены.

Рассядацца (рысьсідáцца) -а-юся, -а-ісься; *незак.* 1. *неадабр.* Рассядацца. 2. Трэскацца. *Во калі, ат кліна стала рысьсідáцца калода.* 3. асудж. Крычаць. *Паслўхый-ка, чыя то етык рысьсідáіцца, аж поля тряшчыць.*

Расхадовый (рысхадовый) *прым.* Неэканомны. *Такей рысхадовый: мátка дыла́ болі сотні грошы — усё рыскаціў.*

Расчацца (рышчáцца) -ан-уся, -ан-есься; *зак.* Пачаць. *Рышчáліся сь сенцымі і ні пасьпелі накрывць, так зызімувáлі.*

Расчынацца (рышчына́цца) -а-юся, -а-ісься; *незак.* Пачынаць. *Дужа ні саветыю рышчынацца з банію.*

Расчысяць (рышчысьля́ць) -я-ю, -я-іш; *незак.* Меркаваць, разважаць, думаць. *Мы рышчысьля́лі так, што етый чылавек пыгареліц, выбіўся, угасьціў.*

Росць (росьць) расту́, расьцеш; *незак.* 1. Расці. 2. Атрымліваць задавальненне. *Ты, я віджу, расьцеш, што табе лішнія ношычка пірпáла.*

Састаўляцца (сыстыўля́цца) -я-юся, -я-ісься; *незак.* 1. Састаўляцца. 2. Будаваць, будавацца.

Скаверкаць (скаверкыць) -ы-ю, -ы-іш; *зак.* 1. Перакрыўляць. 2. Сапсаваць. *Там нічога дужа путнога ні було, алі ж і тоя скаверкылі.*

Скачарожыцца (скычарёжыцца) -ж-уся, -ж-ысься; *зак.* Сагнуцца. *Саўсім скычарёжыўся, спіны рыспря́міць ня можыць.*

Скле́йный *прим.* Умелы; панятлівы. *Скле́йный хло́пц,* усе́ відзіць ны хаду́ і схва́тыць.

Скружа́ць -ж-у́, -ж-ыш; *зак.* Злёгка прасеяць рэштам, каб адыходы аказаліся зверху.

Следачо́к (сьлідачо́к) *м.* гумар. Апошні. *Ты первы́й, ён друге́й, а я ўжо сьлідачо́к.*

Сляпу́ючы (сьляпу́ючы) *присл.* Не бачачы. *Уляце́ў у ямку сьляпу́ючы.*

Спантрава́цца (спунтрува́цца) -ру́-юся, -ру́-ісься; *зак.* Прывыкнуць, звыкнуць, узяць за звычай. *Спунтрува́лыся ціга́нца с хаты ў хату.*

Спіць (сьпіць) сап'ю́, сап'еш; *зак.* 1. *Спіць.* *Вяршкі з гырлачо́ў сьпілі.* 2. *Выпіць.*

Страдні́к *м.* часта іран. Мучанік. *Жа́лка глядзе́ць на тых коні ны стра́днікы́ў — месю́цца галодныя лі балота.*

Страллё́ (стрыльлё́) *н.* Прымітыўная зброя; стрэльба.

Стыль *ж.* Холад, халадэча. *Стыль, што ня вы́трывыць, хуць зьні́з ныдзіва́й.*

Сухо́цце (сухо́цця) 1. *м. і ж.* Вельмі худы. *Таке́й сухо́цця, што глядзе́ць німа на што, адны косьці.* 2. *н.* Худзізна.

Таўморы́цца (таўморі́цца) -р-юся, -р-ісься; *незак.* 1. *Тоўпі́цца.* *Нешта лі аборка таўморі́ліся ра́ньня.* 2. *Ва́зіцца, кешка́цца.*

Ткаць -а́-ю, -а́-іш; *незак. неадабр.* 1. Торкаць; саджаць. *Нашто ё́н тка́іць ішчэ вербы, тут і так за́цінь усі́гда.* 2. Даваць. *Дыва́й мне ткаць у ру́кі нейкі́я прясну́шкі: паку́шы́й.*

Туібе́нь (туібі́нь) *м.* асудж. Гультай. *Расьце́ць пасьледні́м ту́ібні́м.*

Туркну́ць -н-у, -н-іш; *зак.* Прыкрыкнуць. *Ту́ркні, ніхай скаре́й зьбіра́іцца.*

Узы́йграць -а́-ю, -а́-іш; *зак. іран.* 1. Бурна разбушавацца. 2. Моцна захацець.

Ука́сну́цца -н-у́ся, -н-е́сься; *зак.* Умяшацца (звычай. не да месца). *Усі́гда ўка́сьне́цца, як ня просю́ць.*

Укласць (укласьць) -д-у, -дз-еш; зак. 1. Укласці. 2. Моцна пабіць. *Уклалі яму ладна, ня скоро забудзіць.* 3. Моцна стаміць.

Укухтываць (укухтывыць) -ы-ю, -ы-іш; зак. Хутаць.

Уміць уміш; незак. Думаць, разважаць. *Ці ўмяць яны, што зь естым скатом дзельць будуць.*

Умыкаць -а-ю, -а-іш; незак. Умешваць. *Ні ўмыкай ты яшчэ мяне у етыя дровы.*

Упаяць (упыяць) -я-ю, -я-іш; зак. 1. Упаяць. 2. Моцна высеч. *Дыганю — дык упыяю пугі.*

Ускрыць -ы-ю, -ы-іш; зак. 1. Раскрыць, выкрыць. *Каб самі ні прызналіся, ніхто б ня ўскрыў.* 2. Патрывожыць, узагнаць.

Усхупіцца -пл-юся, -п-ісься; зак. Усхадзіцца; растры-вожыцца. *Усхупіліся, глядзім, а тут нічога й німа.*

Хісьць (хісьць) ж. Прыхільнасць. *Ні было ў нас к ім хісьці ні разу.*

Цель. м. Цяленне. *Карова пятам целім — ета самыя мылако.*

Цяжаль (цяжыць і ціжаль) ж. Цяжар. *Ціжаль пынасіў, дык у сьпіне ламоты.*

Чэгнуць -н-у, -н-іш; незак. 1. Чэзнуць. 2. Моцна хацець. *Аддай ты яму калёсікі, ніхай ён ня чэгниць.*

Шабуціла (шубуціла) м. Буян, крыкун, дэбашыр. *Калі-то ён быў шубуціла ого якей.*

Шалудзіцца (шулудзіцца) -дж-уся, -дз-ісься; незак. неадабр. Задавацца. *Мне і глядзець праціўна, як ён стаіць шулудзіцца.*

Шаламша (шылымша) м. і ж. іран. Недалёкі, няўмелы, нязграбны. *К прукурору сходзіць тыкая шылымша, — нічога нійдзе ні даб'ецца.*

Шапярня (шыпірня) м. гумар. Старыя. *Ікая молыдзіж, адна шыпірня асталыся ў дзяреўні, век дыжываць.*

Шумуха ж. гумар. Шум, неразбярыха. *Мы думылі ушчаць шумуху, ды ні пулучыліся.*

Ягліць -л-іць; незак. Карцець, хацецца. *Узноў вам ягліць злазіць у мідунічкі.*

Язышлівы прым. неадабр. Балбатлівы, сварлівы. *Іна дужа язышлівыя, за ўсю дзяреўню.*

ЗМЕСТ

Прадмова	3
Спіс скарачэнняў	10
Фразеалагічная частка	11
Слоўнік (словы з ілюстрацыйных прыкладаў)	278

Юрченко Георгий Федорович. И катится и валится. Устойчивые словосочетания в говоре Мстиславщины. На белорусском языке. Издательство «Наука и техника». Минск, Ленинский проспект, 68.

Рэдактар *М. Дубойская*. Мастацкае афармленне *Л. Усачова*.
Тэхнічны рэдактар *Г. Якубойская*. Карэктар *Н. Сілко*.

АТ 07029. Здадзена ў набор 15/X-71 г. Падпісана да друку 20/I-72 г. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера друк. № 1. Друк. арк. 9,0. Ум. друк. арк. 15,1. Уч.-выд. арк. 14,3. Выд. заказ 194. Друк. заказ 943. Тыраж 1100 экз. Цана 70 к. Друкарня імя Францыска (Георгія) Скарыны выдавецтва «Навука і тэхніка» АН БССР і Дзяржкамтэта Савета Міністраў БССР па друку. Мінск, Ленінскі праспект, 68.